

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

PAULOV Attila

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

AAP-15 NATO dokumentumokban és kiadványokban használt rövidítések gyűjteménye, Bp.: HM HVK Haderőtervezési Csoportfőnökség, 2005.

LESTER, G.R: *Mosquitoes to wolves, The evolution of the airborne forward air controllers*. -Alabama: Air University Press Maxwell Air Base, 1997.

POCOCK, C.: *The Ancestry of forward air controllers*,. -Forward Air Controllers Association, 1966.

STANAG 3797 (edition 4): *Minimum qualifications for forward air controllers & laser operators in support of forward air controllers*, 2009.

Joint Air Operations Interim Joint Warfare Publication (IJWP 3-30), 2003.

KRAJNC Z., BERKOVICS G.: *A szárazföldi csapatok légi támogatása*, =ÚJ HONVÉDSÉGI SZEMLE, 2001. 6. -pp. 50–59.

<http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/natoterm/f/00526.html> (2009.09.15)

<http://www.dtic.mil/doctrine/jel/doddict/data/f/9258.html> (2009.09.15)

http://www.dtic.mil/dtic/aulimp/citations/2002_2q_1666/1003.html (2009.09.16)

THE INTERNAL DIMENSION: ECONOMIC IMPACTS IN TROOP CONTRIBUTING COUNTRIES — THE EXAMPLE OF AUSTRIA

The Austrian Armed Forces and the Crises Response Operations abroad Crises Response Operations (CRO) abroad of the Austrian Armed Forces (AAF) have a long tradition. During the period of the Cold War, CRO abroad were a secondary task. After the fall of the Iron Curtain 1991 and after the end the Cold War in Europe, CRO abroad became more and more important for AAF. In its final paper the Reform Commission BH2010 recommended that CRO abroad should be given the same importance as CRO in Austria itself.

The first CRO abroad of the AAF was the contribution of troops to the Congo mission of United Nations (UN) in 1960. Since that time the AAF has been engaged in various peace-keeping missions with a participation of more than 70,000 Austrian troops in numerous missions all over the world, i.e. on Cyprus (1964-2001), at the Golan Heights (1974 until now), in Kosovo (1999 until now), Bosnia-Herzegovina (1996 until now), in Chad (2008 until now) and in many observer missions, i.e. the observer mission of the Organization for Security and Co-operation in Europe (OSCE) in Georgia, Misión de las Naciones Unidas para el Referendum en el Sahara Occidental (MINURSO) in Western Sahara and the mission of the United Nations Truce Supervision Organization (UNTSO) in the Middle East. Currently more than 1,300 Soldiers are deployed in nearly 15 missions abroad. Most of the 1,300 soldiers are deployed in Kosovo (630), at the Golan Heights (370), in Chad (160) and in Bosnia-Herzegovina (103)¹.

Forces for CRO abroad consist of professional soldiers and militia. This fact shows the importance of militia for the AAF. Therefore Militia was, is, and, will be a cornerstone for the composition of the AAF for CRO abroad and CRO in-country too. Furthermore, in the agreement of the new government the coalition-partners declare that militia will be an essential part of the AAF. In principle, soldiers take part in CRO abroad voluntarily except they are part of the Forces for International Operations or they are army doctors or air force pilots with a special contract which obligate these persons to take part in such missions. In respect to its population, Austria is a model student with regard to troop contributing for CRO abroad. Comparable countries like Sweden (1,000 soldiers in CRO abroad), Hungary (1,000 soldiers in CRO abroad) have fewer soldiers in CRO abroad than Austria².

In the scientific literature it is incontestable that the direct effects of CRO abroad have great benefits to an operational area, i.e. these effects enable a viable peace of social integration, reconciliation and economic prosperity. Following the topic, economic impacts of CRO abroad of AAF to Austria itself are discussed in this paper. Before starting the discussion, I want to discuss the connection between CRO abroad of AAF for the status and relative importance of Austria within the community of states in the following paragraph.

CRO abroad of AAF are an important factor for the status and relative importance of Austria within the community of states. 2008 Austria was elected as a non-permanent member of the security council of UN for the period 2009/2010. Because of this fact, politicians made a statement that Austria won the election because of the engagement in CRO abroad. They added that the participation in CRO abroad is responsible that Austria is the host of many international organizations, i.e. Austria hosts special bodies and sub-organizations of UN and the OSCE. With the status of a non-permanent member of the security-council it is worth to note that Austria pays the membership fee punctually and in the full

¹ See <http://www.bmlv.gv.at/ausle/index.shtml>, downloaded: 14 January 2010

² See [International Institute for Strategic Studies Military](#): The Military Balance 2009, downloaded: 14 January 2010

amount. In my opinion this fact also plays an important role of the election of Austria because within the community of states in political reality the phrase “Who pays the piper, calls the tune” is the normative power of the factual. As a basis for the further academic discussion, I raise four provocative questions concerning CRO abroad of the AAF first and in the following parts I try to answer the questions and contribute ideas for designing a model which is particularly suited to give answers to the questions.

PROVOCATIVE QUESTIONS RELATED TO CRO ABROAD OF THE AUSTRIAN ARMED FORCES

Within the last decade many fundamental question were discussed about the purpose of CRO abroad. Thereby the discussion was focused on the benefits of CRO abroad for the operational area. In contrast the benefits of CRO abroad to a sending state were not extensively discussed in the necessary scientific depth until now. For the purpose of this abstract it is necessary to raise the following four questions related to missions abroad of the AAF:

1. What actions can be taken by the government to increase public acceptance of CRO abroad?
2. What was the benefit — valued in money — for Austria to take part in CRO abroad of the UN and EU?
3. How many Austrian companies made business because of the presence of the AAF in the operational area?
4. Is the success of CRO abroad responsible for higher defence budgets?

QUESTION 1: WHAT ACTIONS CAN BE TAKEN BY THE GOVERNMENT TO INCREASE PUBLIC ACCEPTANCE OF CRO ABROAD?

An important factor for the deployment of troops to CRO abroad is the acceptance of such missions by the society. In terms of the economic science, CRO abroad are a part of the production process of the public-sector undertaking “military forces”. To finance this process, the AAF gets the money from the taxpayer. Because the society became more and more sensitised in regard what happened with their paid taxes and what is the concrete benefit of military forces for the society the government has to prepare answers about the costs and benefits of such missions abroad and what is the benefit, valued in units of money, for the whole society and to a single taxpayer. Moreover, due to the law the society has the right to know what happened with their paid taxes. In the special case of Austria it is important to mention that the Austrian Federal Constitutional Law Art. 51a and the Budget law § 2. determine that payments of the government need to meet the principles of thrift, economic efficiency and expediency. To justify possible extraordinary high budget expenditures for CRO abroad resulting from a troop contributing to international missions the government has to explain the benefits for the society.

An attentive observer of the discussion in the Austrian media about the necessity of CRO abroad and of the attitude of the society to this kind of missions gets an impression of an ambivalent attitude of the society. On the one hand side the majority of the Austrian society is proud of the performances of the troops deployed to CRO abroad but on the other hand a minority feared that the apparent predominance of CRO abroad can drive back the importance of CRO in-country. Especially this group feared that in the case of natural catastrophes and disasters of exceptional magnitude the AAF wouldn't have enough soldiers in disposition to help in a suitable manner.

For the government it is vital to find out how the society thinks about CRO abroad. Therefore it is necessary to conduct a public-opinion poll about the acceptance of CRO abroad. The result can be used as basis material for a further broad public discussion.

In the official literature it is not easy to find some profound information about the benefits of CRO abroad of AAF. In the past, some newspapers and weekly magazines wrote about the fact that AAF will take part in special CRO abroad. At the present all these newspapers and magazines only write short notices about the temporal extension of a CRO abroad of AAF but all the information don't go into further detail. An attentive and interested reader gets no deepening information about the benefits of such missions for Austria. The most important source of information concerning CRO abroad is

the homepage of the Ministry of Defence (MoD) of Austria. For my opinion, the homepage of MoD is professionally arranged and it is the best place as a source of information of the government to position all information about the benefits of CRO abroad for the interested man in the street. In addition MoD should also take the advantage of the broad circulation of the Sunday edition of large newspapers to transport the information related to CRO abroad in the form of loose inserts. With these measures the government best possible meets the requirements to inform the public about CRO abroad. All these measures are able to raise the society's acceptance of CRO abroad.

QUESTIONS 2: WHAT WAS THE BENEFIT — VALUED IN MONEY — FOR AUSTRIA TO TAKE PART IN CRO ABROAD OF THE UN AND EU?

Nearly 50 years ago the innovative research work about the development of a cost-benefit-analysis led to a practicable model which is able to answer questions about the reasonableness of undertaking public projects. In principle a cost-benefit-analysis is done to determine how well, or how poorly, a planned action will turn out. It is also possible to use a cost-benefit-analysis to estimate if the result of an action is positive or negative.

It would go beyond the scope of the abstract to discuss the cost-benefit-analysis in details. In brief this methodology finds, quantifies, and adds all the positive factors, the benefits. Then it identifies, quantifies, and subtracts all the negatives, the costs. The difference between the two indicates whether the planned action is advisable or has been justified from the hindsight. The real trick to doing a cost-benefit-analysis well is making sure you include all the costs and all the benefits and properly quantify them.

Currently it is not possible to present the results of a far-reaching study about the costs and benefits of CRO abroad of the AAF. There exists only one study which analyzes the costs and benefits of only one contingent which was deployed to the Kosovo within a period of six months. The study is interesting in respect of the chosen scientific method to calculate the costs and benefits, but it is not possible and it is unrewarding to project the results of the study to all missions of the AAF within the last 40 years. Because of the lack of extensive research work about the topic it is not possible to present concrete figures which describe the benefits of CRO abroad which were the direct result of troop contributing of AAF in such missions. Therefore it needs more laboratory-research work and field studies to attain more knowledge about costs and benefits of CRO abroad especially for a sending state. For the purpose of this abstract I want to show a practicable approach to a solution for further research work in the following parts.

Special explanatory notes about “costs”

Costs are the rated consumption of goods and services for the production of output. Cost types of CRO abroad are “direct costs”, i.e. personnel costs, preparatory costs, outside service, repair and maintenance costs, operating costs, etc. and “indirect costs”, i.e. costs for care of veterans, non-governmental costs, effects on the whole economy, etc..

In the special case of the AAF besides the personnel costs other important costs are for mission-specific procurement of armament and mission-specific logistics.

The AAF is a large organization embedded in the organization of the public administration. Armed Forces therefore had to observe the rules of budgeting and they have to use the public accounting system. Because the public sector and the AAF have to use a different accounting system as private owned enterprises, AAF implemented a computer-aided accounting system, i.e. Activity-Based-Costs, especially a suitable cost accounting system which is a practical system for counting costs. This system is a procedure that measures the costs of objects, such as products, services and customs. The used cost accounting system is accepted by the soldiers and civil employees and, they all get a training to handle the tools of the cost accounting system.

Special explanatory notes about “benefits”

Textbooks of economics define benefits as the excess of what consumers would be willing to pay for an item of a unit over what they must pay to obtain it. Like costs, benefit can also be classified as “direct benefits”, i.e. more security, rise of economic growth, etc. or “indirect benefits”, i.e. decline of costs of crime control, rise of prices of real estate, etc. In contrast to costs in the case of benefits there isn't any accounting system to calculate them. Therefore it is necessary to find a practicable way for calculating all the benefits of missions abroad. In consideration of the calculation of benefits we have two types of benefits: first are the calculable benefits, i.e. recovery of the economy, fewer refugees, assured feed-stock supplies and the so called non-calculable benefits, i.e. greater influence within bodies of international organizations.

Relating to the calculation of benefits of CRO abroad there are existing more than one weak point. One of these weak points is the lack of statistical data of the operational area. It is an incontrovertible fact that countries in bad economic conditions have incomplete statistics and accounting systems. Scientists are not able to build on such statistical data. Another weak point is the calculation of the impacts of business activity of Austrian enterprises in the operational area. Normally business activities create a multiplier-effect. The multiplier-effect is an effect in economics in which an increase in spending produces an increase in national income and consumption greater than the initial amount spent. For example, if a corporation builds a factory in the operating area, it will employ construction workers and their suppliers as well as those who work in the factory. Indirectly, the new factory will stimulate employment in laundries, restaurants, and service industries in the factory's vicinity. To get convincing results it is necessary to question all the firms in the sending state and in the operating area which were involved in the business process. The reader can imagine what effort necessary is to collect all data of all in a business process involved firms. You need more than 1,000 man hours to collect the data.

QUESTION 3: HOW MANY AUSTRIAN COMPANIES MADE BUSINESS BECAUSE OF THE PRESENCE OF THE AAF IN THE OPERATIONAL AREA?

Historians often use the phrase “Trade follows the Flag” when business flourishes in the shadow of an operation of armed forces in a foreign country. Implicitly, the phrase demonstrates the importance of armed forces for secure living condition and a public administration in good order as a basis for prosperous economic activity. The example of the US-operation in Iraq shows us the importance of a close co-operation between armed forces and firms in the case of an operation. I don't want to analyze the importance of the presence of the US-forces in Iraq to US-American firms and their business-activities but it is evident that in the shadow of US-armed forces many US-American Firms made good business and it is said they will make good business in the future. It is necessary to mention that US-firms made good business in the hot phase of the war and also in times after the successfully ending of the first phase military operation. An explanation of this fact is easy. Because of the lack of military personnel, especially for logistics-activities, the American forces contracted private firms to deliver goods and services for combat activities. After the sensitive phase of fighting activities, in the following reconstruction process the armed forces, civilian firms and non-governmental organizations are working close together. The co-operation between armed forces and all the civilian organizations is called Civil–Military–Cooperation (CIMIC). One important task of CIMIC is the handling of humanitarian aid in the operational area another task should be the co-operation of armed forces and civil enterprises in the field of business activity in the operational area. Because US-military administration in Iraq de facto controls the civil authorities, it exerts a great influence on nearly all parts of the daily life. In this way it controls the economy also. It is obvious, that the US-military administration and the local administration of Iraq prefer business activities with US-firms.

Austria is a small European country with a small but a productive national economy in terms of foreign trade and it plays an important role in Centre and Middle Europe. The most important markets for Austrian goods and services are situated in the neighbouring states, especially Germany, Italy and Swiss. Within the last decade more and more important be-

came Russia, Eastern Europe and the Balkan region. Non-European markets don't play an important role for the Austrian economy. As an importer of raw materials and fossil energy sources the Near and Middle East and North-Africa have an important function as suppliers. For that reason, secure and stable economic conditions in these regions are vital for Austria. Therefore Austria and the EU have a legitimate interest to stabilize regions in the case of inner turmoil. Therefore CRO abroad are always operating to restore the requirement for a frictionless foreign trade.

Historically, for centuries the Balkan Peninsula has been important for Austria. After the Second World War the former Yugoslavia became an important business partner and many Austrian banks and firms established business offices in that region. After the breakdown of the Yugoslavia in the early 1990's the business of Austrian firms rapidly declined. In the middle of the 1990 the firms restarted their business in most of the successor states of the former Yugoslavia, especially in Slovenia, Croatia and Macedonia. In Bosnia-Herzegovina and Kosovo multinational forces are taking care of stable living conditions. In my opinion it is important for all foreign firms that multinational forces provide a secure environment for business activities. Despite this, it is not possible to say, what is the concrete contribution of the AAF CRO regarding to the success of Austrian banks and firms in the Balkan region. Therefore it needs more research work.

Concerning AAF, in the case of CRO abroad there is a lack of co-operation between AAF and the most important members of the Austrian economy, i.e. the Chamber of Commerce and the Federation of Austrian Industry. To correct the lack of the co-operation between AAF and Austrian firms in operational area it is necessary to prepare a strategy for a co-operation between armed forces and the most important bodies which are able to co-ordinate the economic activities of enterprises abroad. This strategy should be a part of the entire national economic strategy.

An answer to the third question is not complete if there is not included the business activities of private firms for the deployed forces. AAF in CRO abroad needs external suppliers to fulfil their duty. AAF therefore makes contracts with reliable native suppliers of the operational area or the supply goods were delivered by forwarding companies of Austria. Because of the relatively smallness of Austrian troops in CRO abroad only few firms make business with AAF in CRO abroad.

QUESTION 4: IS THE SUCCESS OF CRO ABROAD RESPONSIBLE FOR HIGHER DEFENCE BUDGETS?

To discuss the fourth question it is necessary to analyze the trend of the Austrian defence budget within the last decades. To show this trend, we use the Gross Domestic Product (GDP)-Austrian Defence Budget (ADB) ratio. 1980 the ADB account for 1,24 percent of GDP, 1990 of 1,05 percent of GDP, 2000 of 0,8 percent of GDP and 2005 of 0,74 percent of GDP. The maximum of 1,38 percent of GDP was obtained in 1985. The statistical data show us a steadily decline of ADB in terms of the GDB-ADB ratio. As we mentioned above, CRO abroad became more and more important after 1990. In contrast to the growing importance of CRO abroad the ADB have been declined steadily in terms of the GDP-ADB ratio for more than 20 years. This fact supports the conclusion that CRO abroad of AAF don't have an influence on a raise of ADB up to now.

What went wrong and what must be done next?

The logical consequences of the previous discussion are questions about what went wrong with CRO abroad of AAF up until now and what must be done next to improve the current situation.

First of all I want to give a simple answer concerning the question "what went wrong". During the last decades AAF took part in various CRO abroad. Austria is a small country with a small army. In times of peace, the Army comprises professional soldiers, further employees and conscripts. After having reached its final overhauled structure in 2010, personnel is expected to comprise of 45 000 persons (Armed Forces Command together with Mission Support Command: 21 000 officials + 24 000 militia soldiers = 45 000 persons). In addition to these, employees of Ministry of Defence, of further of-

fices, academies and schools contribute to total troop strength of 55 000³. In peacetime, AAF consists of not more than 16 000 professional soldiers. Currently more than 1 200 Austrian Soldiers are deployed in nearly 15 missions abroad. Compared with Austria, larger countries with larger forces are able to send more troops to CRO abroad. For example, the 14 759 strong NATO Kosovo Force (KFOR)⁴ consists of nearly 2 000 French soldiers, 2 250 German Soldiers, 2 160 Italian Soldiers, 1 490 US-American soldiers and of soldiers of 28 other countries. These 28 countries deployed contingents consisting of forces with not more than 650 soldiers each. In the case of the 51 350 strong International Security Assistance Force (ISAF)⁵ in Afghanistan, the USA takes part with nearly 20 000 Soldiers, Germany with 3 600 Soldiers and the United Kingdom with 8 745 Soldiers. The figures of KFOR and ISAF show us that in comparison to larger countries the contribution of Austria to CRO abroad is only minimal. Therefore in the case of CRO abroad of AAF, the exertion of influence in an operation area is minimal compared to the possibilities of larger countries with larger contingents in operation areas. The bitter lesson of experience shows us that only a country with a large contingent, i.e. more than 1 000 soldiers in an operation area, has the possibility to control the whole area or large parts of the operating area. Therefore such a lead nation wields its influence on the local government and the local economy. For this reason a leading nation can better enforce its economic interests. In the case of Austria it is evident that it is not able to send more than 1 000 soldiers in a sole CRO abroad. For Austrian enterprises therefore it is only possible to find niche-products which were demanded in the operational area and which enterprises can sell with great success. Nevertheless it is necessary to tap the full potential for CRO abroad. One stumbling block for the capability to deploy more soldiers to CRO abroad is the lack of an existing obligation for all soldiers. Because most of the soldiers dispatched on a voluntary basis and not on the basis of a binding agreement it is necessary to initiate a binding obligation for deployment abroad of professional soldiers by law. This measure gives the chance to send more troops to CRO abroad in the future. A higher troop contribution can lead to higher influence in an operation area and in the final end to more and better business activities of Austrian firms in an operation area.

Secondly, we had to suggest a procedure telling what must be done to the next? First of all, we shall foster the development of a model on the basis of a cost-benefit-analysis which guarantees convincing results. Such a model is particularly suitable to answer for most of the question about costs and benefits related to missions abroad. As accompanying measure Austria had to take advantage of all possibilities of CIMIC, especially the co-operation with the Chamber of Commerce and the Federation of Austrian Industry. In the final end, widely accepted missions abroad which result in higher benefits than costs, should motivate politicians to push higher defence expenditure.

CONCLUDING REMARKS

As widely discussed above, four aspects concerning economic impacts in troop contributing countries are important:

(1) Strengthening society's acceptance of CRO abroad:

An important factor for the deployment of troops to CRO abroad is the acceptance of it by the society. To justify budget expenditures for CRO abroad resulting from a troop contributing to international missions, the government has to explain the benefits for the society. The government best possible meets the requirement to inform the public about CRO abroad using internet, i.e. the homepage of MoD and weekly magazines, daily newspapers, i.e. in the form of loose inserts in the Sunday edition.

(2) Development of a model on the basis of a cost-benefit-analysis which guarantees convincing results:

³ See <http://www.bmlv.gv.at>, downloaded: 14 January 2010

⁴ <http://www.nato.int/KFOR/>, downloaded: 14 January 2010

⁵ <http://www.isaf.nato.int/>, downloaded: 14 January 2010

Nearly 50 Years ago the innovative research work about the cost-benefit-analysis led to a practicable model which is able to answer questions about the reasonableness of undertaking public projects. CRO abroad can be seen as such a public project. The result of a cost-benefit –analysis should show us whether a CRO abroad has positive or negative effects on the sending state. The results can also be used as a secure basic for the public information.

(3) Development of a national economic strategy and intensification of co-operation between MoD and representations of the Austrian Economy:

A national economic strategy is vital for the development and further growth of the national economy. Therefore a national economic strategy must include statements about the most important factors for the competitiveness of the Austrian economy, these are dominant markets for Austrian goods and services and the behaviour to secure these markets against turmoil. If some turmoil happens in regions where Austrian firms make good business and the international community decided to dam the turmoil with armed forces for Austria it is vital to take part in such a CRO abroad with forces in an appropriate strength to defend its economic interest in the region. In such a case AAF and the main bodies of the Austrian Economy have to work close together.

(4) Obligation of participation to CRO abroad for all soldiers and Concentration of troops to very few operating areas:

As shown above, large countries with large contingents, i.e. more than 1,000 soldiers in one CRO abroad are able to enforce their national goals in the operating area, i.e. to make good business in the operating area. Currently more than 1,300 Soldiers of AAF are deployed in nearly 15 CRO abroad, but no more than 600 soldiers in one mission. Most of the soldiers of AAF dispatched to CRO on a voluntary basis and not on the basis of a binding agreement. To tap the full potential of AAF it is necessary to initiate a binding obligation for deployment abroad of professional soldiers by law. This measure gives the chance to send more troops to CRO abroad in the future. A higher troop contribution can lead to higher influence in an operation area and in the final end to more and better business activities of Austrian firms in an operation area.

Keywords: economic impacts, Austria, Crises Response Operations

BIBLIOGRAPHY

<http://www.bmlv.gv.at/ausle/index.shtml>, downloaded: 14 January 2010

[International Institute for Strategic Studies Military: The Military Balance 2009](#), downloaded: 14 January 2010

<http://www.bmlv.gv.at>, downloaded: 14 January 2010

<http://www.nato.int/KFOR/>, downloaded: 14 January 2010

<http://www.isaf.nato.int/>, downloaded: 14 January 2010

A GLOBÁLIS FELMELEGEDÉS, MINT KOMPLEX BIZTONSÁGI KIHÍVÁS**THE GLOBAL WARMING, LIKE A COMPLEX SECURITY CHALLENGE**

Az ipari forradalmak következtében megnőtt a fosszilis energiahordozók — szén, földgáz, kőolaj — iránti kereslet. Elégetésük eredményeként bolygónkon felmelegedés megy végbe, amelynek következménye egy jelentős klímaváltozás, melynek hatásait egyre fokozottabban érezzük. A természeti katasztrófák, a vízhiány, a termőföldek csökkenése együtt jelentkezik, ezért a globális felmelegedés ma már komplex biztonsági kihívásként értelmezhető. Az ökológiai veszélyeken túl egyes térségekben — Afrika, Ázsia — jelentős instabilitást eredményez, továbbá a rohamosan fejlődő világnak egyre nagyobb az energia-éhínsége, és az energiahordozók növekedő kitermelésének következtében belátható időn belül energiaválságnak lehetünk a szemtanúi. Ez a planetáris veszély már ütköztetheti a nagyhatalmak érdekeit is, az erős katonai potenciállal rendelkező országok jelentős költségeket áldoznak védelmi kiadásokra, különösen fegyverkezésre. Amennyiben a tudomány nem talál választ a fenntartható fejlődés békés biztosítására, úgy a politika és a gazdaság dimenziója elégtelen lesz az esetleges konfliktusok kezelésére, így a fegyveres erő, mint érdekérvényesítő eszköz várhatóan realizálódni fog a 21. században.

As a result of the industrial revolutions the demand for fossil energy resources - coal, natural gas, crude oil - has grown, the consequence of their burning is causing global warming and a considerable change in climate, with effects that can be felt increasingly in our present. The natural disasters, the lack of water, the decrease of fertile lands appear side by side, the global warming is considered a complex security challenge. Beyond ecological dangers it causes considerable instability in certain regions – Africa, Asia – furthermore the energy famine of the developing world is increasing rapidly, and the increase of exploitation of energy resources will cause an energy crisis that we may be witnesses of. This global danger may oppose the super powers' interests as well; countries with strong military potential sacrifice considerable expenses on defence, particularly armament. In case science does not find an answer to peaceful insurance of the sustainable development, than the dimension of politics and economy will be insufficient to solve the conflicts, so the armed force, as lobby device will be realised in the 21th Century.

Az ezredforduló idején az emberiség jelentős globális kihívással került szembe, egy olyan új típusú biztonsági kérdéssel, amely egyre inkább realizálódik környezetünkben, hatása napról-napra fokozódik. A 17–18. század fordulóján bekövetkező ipari forradalom egy olyan folyamatot indított el a világtörténelemben, amely úgy néz ki megállíthatatlan. Megnőtt a szén és az acél iránti kereslet, a 19. században pedig megjelentek a szénhidrogének, ezek a stratégiai létfontosságú nyersanyagok egyre nélkülözhetetlenebbek a mindennapi életben. A világszerte megfigyelhető iparosodás, gépésítés egyre nagyobb mértékű energiafelhasználást igényel, az ember alapvető szükségleteinek előállításához ezek az erőforrások mindinkább nélkülözhetetlenné válnak.

Ma már mindenki számára ismert a tény, hogy bolygónkon erőteljes felmelegedést tapasztalhatunk, a klímaváltozás napjainkban minden kontinenst érint, a probléma globális méretű. Ennek okozója alapvetően az emberi tevékenység: a közlekedés, az ipar szén-dioxid kibocsátása. Bolygónk és környezetünk egyre nagyobb károsodást szenved, és ennek mi magunk is áldozatai vagyunk.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

GYARMATI Ádám

1750-től napjaink bolygónk átlaghőmérséklete több mint $0,9^{\circ}$ Celsiusot emelkedett, ebből $0,6^{\circ}$ Celsiusot az utóbbi ötven évben. Egyes kutatók szerint ez a mennyiségi növekedés az elkövetkező évtizedben $0,1^{\circ}$ – $0,2^{\circ}$ Celsius közé tehető. Az ipari forradalom idején becslések szerint a légkörben levő szén-dioxid mennyisége körülbelül 280 milliommól térfogatrészt volt, napjainkban ez 379-re emelkedett. Egyértelműen kiolvasható a radikális változás, sőt még tovább erősödik a mérgező gáz mennyisége. Amennyiben ilyen ütemben fokozódik a szén-dioxid emissziója, akkor 2015-re a szén-dioxid légköri koncentrációja eléri a kritikusként tartott 400 milliommól térfogatrészes szintet, egyes elképzelések és modellek szerint ez akár évi 5° Celsius hőmérséklet-emelkedést idézhet elő, a jelenlegihez képest.¹ Ha a $0,9^{\circ}$ Celsius hőmérséklet-emelkedés ilyen hatással volt bolygónkra, akkor el sem tudjuk képzelni mit fog eredményezni egy 5° Celsius emelkedés.

Az Amerikai Egyesült Államok és az Európai Unió felismerte, hogy a globális felmelegedés egyre nagyobb veszélyt jelent a humán populáció számára. A probléma mérséklése egyre fontosabbá válik a közeljövőben, mivel a klímaváltozás okozta következmények ma már elkerülhetetlenek, a helyzet egyre súlyosabb, egyre nyomasztóbb.

Az Egyesült Államok katonai vezetői — nyugalmazott tábornokok — komoly veszélyeket látnak a globális felmelegedésben, amelyek hamarosan jelentős kihívást jelenthetnek az Egyesült Államok biztonságára nézve. A katonai szakértők szerint a politikailag instabil régiókban a szélsőséges erőket és a terrorizmust segítheti az éghajlatváltozás.²

A globális felmelegedés szárazságot, a szárazság pedig párolgást okoz, ami a Föld vízkészleteinek jelentős hányadát csökkenti. Ennek következménye a sarki jégtekarók olvadása, amely a világtengerek szintjének emelkedését idézi elő. Ez jelentős migrációt von maga után, a part menti területek lakosságának elvándorlását okozhatja (Hollandia, az Egyesült Államok keleti partvidéke). Előtérbe került az alternatív energiahordozók, energiaforrások kutatása (vízenergia, szélenergia, geotermikus energia, bioenergia). Alkalmazásuk még nem terjedt el széles körben, mivel azon eszközök előállításuk, melyekkel az alternatív energiahordozókat hasznosíthatják, jelentős költségeket igényel, ezt pedig csak a fejlett országok engedhetik meg maguknak. Mivel azonban a nem megújuló energiaforrások kitermelése és felhasználása könnyebb, illetve olcsóbb, így továbbra is ezek felhasználása lesz megfigyelhető a közeljövőben.³

Fontos azt is megemlíteni, hogy az erős katonai potenciállal rendelkező országoknak nagy az energiafogyasztása (már csak a hadsereg miatt is), és ezeknek nagy mennyiségű energiára van szüksége ahhoz, hogy a kritikus biztonságú infrastrukturális szektorok – energiatermelő, távközlési, vízművek – megfelelően működjenek.

Feszültségek alakultak ki a fejlett és fejlődő országok között a klímaváltozás és az olajhiány miatt. 2005-ben a kiotói egyezményt az USA kivételével mindegyik iparosodott állam aláírta, amelynek értelmében a kormányok csökkentik szén-dioxid kibocsátásukat. A 2012-ben lejárt egyezményt a koppenhágai konferencián újítják meg, azonban kilenc ország nem fogadta el Barack Obama amerikai elnök tervezetét, miszerint 2050-ig 50%-kal kell csökkenteni a szén-dioxid kibocsátást az iparilag fejlett államoknak. India, Kína illetve Brazília határozottan tiltakozik a tervezet ellen, miszerint nem hajlandók feláldozni további fejlődésüket valamint a szegénységéből való kilábalásukat.⁴ A klímaváltozás következményei idővel felerősíthetik ezen erős katonai potenciállal rendelkező államok szembenállását, ami diplomáciai megoldások nélkül fegyveres konfliktusokba torkollhat.

A helyzetet tovább rontotta, hogy az első három napon kidolgozott javaslat szerint a fejlődő országok évi tíz milliárd dollár értékű támogatáshoz juthatnának a 2010 és 2012 közötti időszakban. Lumumba Stanislaus Di-Aping, a fejlődő országokat tömörítő G77 csoport szudáni vezetője így reagált a felajánlott összegre: „Ez a klímaváltozás áldozatainak a ko-

¹ Belsőági Éva, Domokos Katalin: A klímaváltozás tíz meglepő következménye.

<http://www.origo.hu/tudomany/20070816-klimavaltozas-tiz-meglepo-kovetkezmeny.html> 2009-12-11

² Padányi József: Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései. 2009. -pp. 33–46.

http://mhtt.eu/hadtudomany/2009/1_2/033-046.pdf 2009-12-10

³ Petz Ernő: A biomassza energetikai hasznosítása. 2005.

http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=62 2009-12-10

⁴ Fodor Zsófia: Ütközés fele tart a klímaváltozás elleni harc. 2009.

http://kitekinto.hu/amerika/2009/07/30/amerika_a_koppenhagai_elszobaban 2009-12-10

porsóira sem elég!” A kínai delegáció egy tagja pedig így nyilatkozott: „Fejenként két dollárt jelent a gazdag államok lakosaitól, ennyi pénzért pedig egy csésze kávé sem adnak itt a konferencián.”⁵

A koppenhágai konferencián a nagyhatalmak gyakorlatilag egy alkut próbálnak kötni, amelyben azonos mértékű széndioxid kibocsátást próbálnak feltüntetni a nagyhatalmak és a fejlődő országok részéről. Természetesen ezt a feltörekvő országok nagy része ellenzi. Óriási felháborodást keltett, hogy lényegében már jóval a konferencia előtt el lett döntve a probléma, előrejutás, illetve megegyezés abszolút lehetetlen, eredmény pusztán papíron fog születni.

Úgy vélem, hogy ezek a kijelentések, valamint a tények továbbra is azt bizonyítják, hogy a helyzet nem hogy javulni látszik, valószínűleg tovább romlik. A klímaváltozás, mint globális veszély egyre kezelhetetlenebbé válik a biztonság politikai és gazdasági dimenziójában. A tudomány egyre kevésbé tud megoldást találni a problémára. Közel tíz év alatt jóformán egy lépést sem haladtak előre a világ vezető- és középhatalmai, ugyanott tartunk, mint 2005-ben Kiotóban.

A Föld államainak nagymértékű energiafelhasználása, a fosszilis energiahordozók elégetése — főként az ipar és a közlekedés által — üvegházhatást idéz elő, amellyel megváltoznak a légköri gázok arányai, nagymértékű széndioxid jön létre az energiatermelés- és elégetés során, amely a globális felmelegedéshez nagymértékben hozzájárul. A fosszilis energiahordozók elégetése a környezetszennyezés fő motorja. A levegőszennyezés ma már minden embert érintő probléma, egyre több krónikus tüdőbetegség — allergia, asztma — a légszennyezés miatt alakul ki,⁶ ami az egyik jele annak, hogy a megváltozott környezeti viszonyokat az ember szervezete már csak ideig-óráig képes elviselni, az elviselhetetlen körülményekhez képtelenek leszünk alkalmazkodni.

A klímaváltozás következtében egyes kontinenseken illetve régiókban konfliktusok, katonai válságkörzetek alakulhatnak ki. Amint már korábban említettem, a globális felmelegedés hatására erőteljes szikesedés, sivatagosodás indult be a Föld számos pontján (Észak-Afrika, Nyugat-és Közép-Ázsia, Európa déli területei), ezért a termőföldek birtoklása nemzetbiztonsági érdeke lesz egyes államoknak a népesség eltartása érdekében. Ugyancsak fokozza a helyzetet az édesvíz hiánya. Napjainkban is harcok folynak Afrika egyes területein⁷ a víz birtoklásáért. Ilyen helyzet várhatóan több ponton is kialakulhat majd a Földön. Nemcsak az édesvíz hiánya okoz problémákat és konfliktusokat, hanem az is, hogy az ipari és a mezőgazdasági tevékenységek a meglévő édesvíz készleteket szennyezik, ezáltal betegségeket idéznek elő. Évente körülbelül 5–8 millió ember hal meg, illetve 250 millió ember betegszik meg fertőzött víz fogyasztásától.

A népességrobbanás következtében egyre nő az édesvíz iránti kereslet, azonban a fejlődő országok képtelenek ellátni lakosságukat megfelelő vízmennyiséggel.⁸ Látható, hogy globális vízkészleteink fogyóban vannak, ami konfliktusokat szülhet nem csak a fejletlen államokban — pl. Fekete-Afrika — hanem hamarosan a fejlett államok egyik legrémisztőbb kihívása lesz. Az éghajlatváltozás miatt a Föld legnagyobb víztartalékai — az Antarktisz jégtakarója illetve a gleccserek — fogyóban vannak. Egy ENSZ-tanulmány szerint egy további három fokos hőmérséklet-emelkedés következtében az Alpokat borító hótakaró 80%-a elolvadna. A világszervezet becslései alapján az ázsiai gleccserek olvadása a világ lakosságának 40%-át fogja hátrányosan érinteni.⁹

A globális felmelegedés nemcsak vízhiányt okoz szerte a világon, hanem a világtengerek szintjének emelkedését is. Ez gyakorlatilag minden olyan országot érint, amely a tengerek, óceánok partja mellett él! Az Amerikai Egyesült Államok ke-

⁵ Justin Gerdes: COP15 Daily Brief: Day 3

<http://www.copenhagenclimatcouncil.com/get-informed/news/cop15-daily-brief-day-3.html> 2009-12-15

⁶ NRDC (Natural Resources Defense Council), Asthma and Air Pollution

<http://www.nrdc.org/health/effects/fasthma.asp> 2009-12-10

⁷ Globalsecurity.org, Military Menu, Africa: Climate change and conflicts

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2009/02/mil-090223-irin02.htm> 2009-12-10

⁸ Glied Viktor: Globális vízproblémák. 2008.

http://kitekinto.hu/afrika/2008/06/23/globalis_vizproblemak 2009-10-08

⁹ EP Press: Globális vízkészleteink apadnak. 2008.

http://kitekinto.hu/global/2008/02/02/globalis_vizkeszleteink_apadnak 2009-10-08

GYARMATI Ádám

leti partvidékén, a BosWash nevű megalopoliszban — amely magában foglalja: New York, New Jersey, Boston, Philadelphia, Baltimore és Washington metropoliszokat — több mint 55 millió lakos él. Ezen a területen található: a Fehér Ház, a New York-i tőzsde – a világ legnagyobb tőzsdéje. A világ 500 legnagyobb vállalatából 58 ebben a régióban helyezte el központját.¹⁰ Amennyiben a tengerek szintjének emelkedése kritikussá válik, akkor a veszélyeztetett lakosság elvándorlásra kényszerül, és egy milliós nagyságrendű menekültáradat jelentős feszültségeket okozhat. A migráció és a vele együtt járó illegális bevándorlás, mint biztonsági kihívás már napjainkban is jelentős. A főként a déli féltekéről érkező illegális bevándorlókkal sok problémája van a fejlett nyugati államoknak, eltartásuk nehéz — főleg a jelenleg is tartó pénzügyi-gazdasági válságban — asszimilációjuk pedig hosszú folyamat. A Waxman-Markey-féle klímátörvényt ugyan 2009 májusában elfogadta az USA kongresszusa, ennek ellenére az Obama által támogatott tervezetet sokan kritikával illetik. Attól félnek, hogy a törvénytervezet rendkívül káros hatással lesz a széniparra, növeli majd az egyébként is magas munkanélküliséget, amely további feszültségeket szülhet.¹¹

Az amerikai haditengerészet által támogatott agytröszt, a Center for Naval Analyses két évvel ezelőtti tanulmányában már szó esik arról, hogy az amerikai hadseregnek fel kell készülnie az éghajlatváltozás következményeinek kezelésére.¹² A klímaváltozás okozta extrém időjárási jelenségek, a szárazság, az árvizek, a tengerszint-emelkedés illetve a fertőző betegségek tovább ronthatják — az éghajlatváltozás által különösen fenyegetet — instabil államok helyzetét. A természeti katasztrófák menekültáradatot, konfliktusokat fognak eredményezni, amelyeknek kezelése a fegyveres erők feladatává válik, válhat. A hadseregeknek fel kell készülniük az ilyen jellegű válságkezelésre, illetve az ezekből eredő nagyobb fegyveres konfrontációkra is.

Amennyiben beigazolódik Stefan Rhamstorf, a potsdami Klímakutató Intézet szakértőjének prognózisa, ami szerint a világtengerek szintje csaknem 140 centimétert fog emelkedni a 21. században, ami pusztító viharokat és az óceánok menti területek elöntését fogja eredményezni,¹³ akkor az százezeres tömegek elvándorlásához vezethet. Bár a szakértő állítása kétségszerű, az azonban tény, hogyha továbbra is ilyen nagymértékben változik az éghajlat az végzetes következményekkel fog járni. Ekkora embertömeg eltartására a mai világ fejlett országainak nincs megfelelő kapacitása, infrastrukturális háttere, ezért várható, hogy konfrontációk keletkezhetnek egyes államok között — például egy adott ország nem hajlandó befogadni egy másik állam menekültjeit — amelyek megoldása minden bizonnyal a fegyveres erők feladata lesz (a válságkezelésen kívül).

A világtengerek szintjének emelkedése egyértelműen a sarki jégtakarók feletti ózonlyuk szélesedése, és az ennek következményeként fellépő gleccserek olvadása miatt következett be.

Nemcsak az a fontos, hogy a jégtakarók elolvadásával megnő a világtengerek szintje és ezzel migráció alakul ki, hanem a tengeri sók aránya lecsökken, ami a tengeri áramlások megváltozásához vezet. A tengeri áramlások változásával alapvetően átalakul a föld éghajlatrendszer. Bolygónk klímájának viszonylagos egyensúlyát a hideg-meleg tengeráramlások relatív egyensúlya tartja fent. Ha ez az egyensúly felborul, úgy beláthatatlan következmények szemtanúivá válhatunk a 21. században. Pusztító viharok keletkezhetnek, az aszályok és a szárazság teljesen tönkretethetik Földünk termékeny részeit, az egyenlőtlen eloszlású csapadék miatt a biológiai ökoszisztéma alapvetően megváltozna, jelentős migráció indulna el. A civilizációk — főként az óceáni, tengeri területek esetében — elvándorolnának a vízpartoktól. Ilyen folyama-

¹⁰ <http://tripatlas.com/BosWash>
<http://en.allexperts.com/e/b/bo/boswash.htm> 2009-10-04

¹¹ Bámer Bence: Amerika nincs felkészülve a katasztrófára. 2009.
http://kitekinto.hu/amerika/2009/08/20/amerika_nincs_felkeszulve_a_katasztrofara 2009-10-08

¹² Center for Naval Analyses: National Security and Threat of Climate Change
<http://www.cna.org/nationalsecurity/climate/report/National%20Security%20and%20the%20Threat%20of%20Climate%20Change.pdf> 2009-10-08/

¹³ Másfél méter is emelkedhet a tengerek szintje 2100-ra. National Geographic, Magyarország.
<http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&rov=4&id=8434> 2009-10-04/

tok kezelése nagy feladatok elé állítaná a kormányokat, elsősorban azok fegyveres erőit. Milliós embertömegek elvándorlása aligha kezelhető pusztán civil- illetve rendvédelmi szervekkel, mivel a 21. században soha nem látott mértékű fosztogatások, lázadások alakulnának ki.

A sarki jégtakarók elolvadása, az óceánok szintjének emelkedése, a tengeráramlások megváltozása alapvetően átalakítaná a Föld arculatát.

Ez a jelenség a klímaváltozás egyik motorja (pl. Golf-áramlás, Humboldt-áramlás), mivel az óceánok vize édesebbé válik, így nemcsak az óceánok, tengerek partjai körül élőkre hat az éghajlatváltozás. Megfigyelhető, hogy egyre melegebbek a nyarak, egyre zordabbak a telek, gyakorlatilag átmeneti évszakok már nincsenek. A hirtelen változó, szélsőséges időjárásra az élővilág érzékenyen reagál.

A katonai biztonság vonatkozásában rendkívül fontos, hogy az Északi-sark két kilométeres jege alatt szárazföld, egy ósmasszívum van, ami rendkívül gazdag ásványkincsekben. Vlagyimir Putyin volt orosz elnök már előre jelezte az ország igényét a jég alatt levő kincsekre, arra hivatkozva, hogy egyes orosz kutatók szerint a Lomonoszov-hátság Szibéria része. Az Egyesült Államok nemtetszését nyilvánította ki, Kanadát felháborította az oroszok viselkedése, a dánok pedig az oroszokhoz hasonlóan vélekednek, szerintük a hátság az ő külbirtokuk: Grönland természetföldrajzi része.¹⁴

A jég elolvadása után, az ósmasszívum fedetlenné válik, ezután könnyen kitermelhetőek a benne levő természeti ásványkincsek, a fosszilis energiahordozók és a vasérc. Ezek birtoklása óriási stratégiai előnyökhöz juttathat egy államot, véleményem szerint e terület birtoklásáért fegyveres konfrontáció alakulhat ki egy vagy két állam illetve katonai szövetségek között.

Összegzés: a klímaváltozás okozta visszafordíthatatlan következmények, illetve a nem megújuló energiaforrások hiányából fakadóan olyan konfrontációk alakulhatnak egyes államok, illetve szövetségek között, amelyek minden bizonnyal már nem oldhatók meg diplomáciai tárgyalássorozatokkal, valamint a gazdasági dimenzió érdekérvényesítő eszközeivel. A biztonság katonai dimenziója, mint érdekérvényesítő eszköz a 21. században jelentős mértékben előtérbe kerül. A konfliktusok, válságok és katasztrófák megoldása ezen a téren fog realizálódni, amennyiben a tudomány, a politika és a gazdaság dimenziója nem képes választ adni a 21. század legösszetettebb problémájára, a globális felmelegedésre valamint az általa okozott éghajlatváltozásra.

A klímaváltozás okozta problémák — a világtengerszint emelkedése, és az ezzel együtt járó migráció — olyan kihívások elé fogja állítani a kormányokat a 21. században, amelyek megoldása valószínűleg a fegyveres erőkre hárul majd. A sarki jégtakarók elolvadásával a felszín közelébe kerülnek az Antarktisz alatt levő ásványkincsek, amelyek birtoklásáért, illetve felhasználásáért már versenyeznek a nagyhatalmak.

Kulcsszavak: globális felmelegedés, klímaváltozás, biztonsági kihívás, fegyverkezés

Keywords: global warming, change in climate, security challenge, armament

FELHASZNÁLT IRODALOM

BÁNSÁGI Éva, DOMOKOS Katalin: A klímaváltozás tíz meglepő következménye.

<http://www.origo.hu/tudomany/20070816-klimavaltozas-tiz-meglepo-kovetkezmeny.html>

PADÁNYI József: *Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései*. =Hadtudomány, 2009. április, XIX. évf. 1-2. szám, -pp. 33-46.

http://mht.eu/hadtudomany/2009/1_2/033-046.pdf

PETZ Ernő: *A biomasz energetikai hasznosítása*. =Polgári Szemle, 2005. november, 1. évf. 10. szám

http://www.polgariszemle.hu/app/interface.php?view=v_article&ID=62

¹⁴ Putin's Arctic Invasion: Russia lays claim to the North Pole – and all its gas, oil, and diamonds

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-464921/Putins-Arctic-invasion-Russia-lays-claim-North-Pole--gas-oil-diamonds.html> 2009-12-19

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

GYARMATI Ádám

FODOR Zsófia: *Ütközés fele tart a klímaváltozás elleni harc.* =Kitekintő, 2009.07.30.

http://kitekinto.hu/amerika/2009/07/30/amerika_a_koppenhagai_elszobaban

GERDES, Justin: *COP15 Daily Brief: Day 3*

<http://www.copenhagenclimatecouncil.com/get-informed/news/cop15-daily-brief-day-3.html>

Natural Resources Defense Council: Asthma and Air Pollution

<http://www.nrdc.org/health/effects/fasthma.asp>

Globalsecurity.org, Military Menu, Africa: Climate change and conflicts

<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2009/02/mil-090223-irin02.htm>

GLIED VIKTOR: *Globális vízproblémák.* =Kitekintő, 2008. 06. 23.

http://kitekinto.hu/afrika/2008/06/23/globalis_vizproblemak

EP Press: Globális vízkészleteink apadnak. =Kitekintő, 2008. 02. 02.

http://kitekinto.hu/global/2008/02/02/globalis_vizkeszleteink_apadnak

<http://en.allexperts.com/e/b/bo/boswash.htm>

BÁMER Bence: *Amerika nincs felkészülve a katasztrófára.* =Kitekintő, 2009. 08. 20.

http://kitekinto.hu/amerika/2009/08/20/amerika_nincs_felkeszulve_a_katasztrofara

CENTER FOR NAVAL ANALYSIS: *National Security and the Threat of Climate Change.*

<http://www.cna.org/nationalsecurity/climate/report/National%20Security%20and%20the%20Threat%20of%20Climate%20Change.pdf>

Putin's Arctic Invasion: Russia lays claim to the North Pole – and all its gas, oil, and diamonds

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-464921/Putins-Arctic-invasion-Russia-lays-claim-North-Pole--gas-oil-diamonds.html>

**A JÁVA-TENGERI CSATA – A JAPÁN HADITENGERÉSZET DÖNTŐ GYŐZELME
A SZÖVETSÉGESEK FELETT (2. RÉSZ)****VÉGZETES ÜTKÖZET A JÁVA-TENGEREN****THE BATTLE OF THE JAVA SEA – DECISIVE VICTORY OVER THE ALLIES BY THE JAPANESE NAVY
(PART 2.)**

Amint az a dolgozat első részéből kiderült, a szövetségesek mindent megtettek, hogy megfékezzék a japán hódítást Délkelet-Ázsiában, de erőfeszítéseik rendre kudarcba fulladtak, a hadi helyzet folyamatosan romlott. 1942. február 27 és március 1. között az amerikai, brit, holland és ausztrál erők a Jáva tengeri ütközetben megkísérelték feltartóztatni az ellenséget, de a japán haditengerészettől megsemmisítő vereséget szenvedtek.

A szerző célja, hogy a mű második részében részletes ismertetést nyújtson a hadműveletekről és feltárja a szövetségesek vereségének az összetevőit. Bár a hiányos kiképzés, a rossz kommunikációs hírszerzés jelentős befolyást gyakorolt az eseményekre, a szövetségesek stratégiája, valamint az ellenfél elsöprő fölénye szárazon, levegőben és vízen már korábban kizárta a győzelem lehetőségét a japán flotta ellenében.

As we could see from the first part of the paper the allies did their best to stop the Japanese expansion in South-East Asia but their efforts constantly ended in failure and the overall strategically situation worsened. Between 27th February and the 1st of March 1942 the American- British-Dutch and Australian forces tried to hold up the enemy in the battle of the Java sea but their were disastrously defeated by the Japanese Navy.

In Part 2. the author's aim to present the operations in detail and to reveal the real causes of the defeat of the Allies. Although the inadequate training, the problems of the communication and the intelligence made its influences felt, the victory against the Japan fleet was excluded from the outset by the own strategy of the allies and the overwhelming power of the Japanese.

Február 21-én Helfrich tengernagy érzélve, hogy döntő jelentőségű összecsapás van kilátásban, a parancsnoksága alatt álló flottának a következő üzenetet küldte: „...a helyzet kritikus. Szeretném hangsúlyozni önöknek minden erőfeszítés szükségességét az ellenséggel szemben, hogy megakadályozzuk a partraszállást Jáván. Minden lehetőséget meg kell ragadni offenzív akcióra és minden áldozatot meg kell hozni egészen a végsőkig.”¹ Mint látni fogjuk, az admirális maga is a fentiek szerint cselekedett, a végsőkig való harcot mindennél fontosabb feladatnak tartotta.

A légi felderítés viszont Jolo mellett kb. 80–100 hajóból álló japán csapatösszevonást vett észre, így az invázió mielőbbi kezdetéhez kétség sem férhetett.²

Három nappal később a makassari szoroson áthaladó hatalmas japán csapatszállító konvojról érkezett jelentés a főparancsnokságra, amelynek Jávára érkezését 27-ére lehetett becsülni. A holland hadvezetés a partraszállást a sziget mindkét végén elképzelhetőnek tartotta akár egyidejűleg is, ezért a rendelkezésre álló védelmi erőket ennek megfelelően helyezte el. A leglényegesebb azonban, hogy a szigeten állomásozó holland-brit csapatok, illetve a légierő gyengesége

¹ Hermon, Gill G.: Official Histories – Second World War; Royal Australian Navy, Vol. 1. Australian War Memorial. 1957. p. 600. továbbiakban Hermon

² Hermon p.599.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

folytán a védekezés oroszlánrésze a flottára hárult, amelynek egyenesen a fő inváziós erőket szállító konvojt kellett megtámadnia tekintet nélkül a japán hadiflotta alkotta védőerőre.³

Február 25-én Nishimura tengernagy kisebb erőket tett partra Bawean szigetén Surabaya-tól 85 mérföldre, melynek hatására Helfrich tengernagy minden elérhető rombolót és cirkálót Doorman parancsnoksága alá rendelt, beleértve J. A. Collins sorhajókapitány nyugati csapásmérő erejét is, hogy próbálják felderíteni a japánokat és semmisítsék meg az ellenséges partraszálló konvojokat. A hajóút azonban eredménytelenül végződött, harci érintkezésre nem került sor a két flotta között. Ettől az időponttól számítva az eddigi Keleti Csapásmérő Erő az Egyesített Csapásmérő Erő nevet vette fel Doorman tengernagy parancsnoksága alatt.⁴

A következő nap újabb konvojokról érkezett jelentés, melyek behajózását Muntok közelében lehetett várni. Elfogására a Hobart, Dragon és Danae cirkálók a Tenedos és Scoutsable kíséretében rögtön kihajóztak Bataviából, de másnap eredménytelenül érkeztek vissza, ellenséggel nem találkoztak. A Nyugati Csapásmérő Erő ezt követően olyan parancsot kapott, mely szerint, ha 28-án 4 óra 30 percig nem sikerül rátalálni a japánokra, hagyja abba a kutatást és induljon Trincomaleeba a Szunda-szoroson keresztül. Mivel a japán konvojokkal ismételtelen nem sikerült kapcsolatba kerülni, a szövetséges erőket a parancs szerint visszavonták, így március 5-én meg is érkeztek Colomboba.⁵

Február 26-án Doorman tengernagy hajói szintén kifutottak az ellenséges konvojok elfogására, melyeket kettő cirkáló és öt romboló biztosított. Légi támogatásra és felderítőgépek jelentésére egyáltalán nem támaszkodhatott, ezért az admirális biztonságosabbnak tartotta a part közelében való haladást a feltételezett japán partraszállás helyszíne közelében (Pedig az utolsó vezérkari konferencián újra kifejezte reményét a surabayai bázis parancsnokának, hogy a szükséges légi támogatást és felderítési adatokat ezúttal megkapja.). Ezt követően a szövetségesek rossz kommunikációjának lehetünk tanúi, amikor is néhány amerikai bombázó rábukkant a japán konvojokra, 25 mérföldre a Bawean-szigetektől, helyzetjelentésüket megkapta a surabayai bázis és Helfrich tengernagy is, Doorman viszont csak nyolc órával később, amikor az információ már teljesen értéktelenné vált. 27-én hajnalban az ellenségnek nem látván jelét, az ABDA erők a bázis felé vették útjukat, miközben a Jupiter rombolót bombatámadás érte. A komolyabb csapások viszont mindeddig megkímélték a hajórajt.⁶

Takagi tengernagy, aki kettő cirkálóval és 14 rombolóval a Keleti Inváziós Erő védelmét látta el, a felderítőgépeknek köszönhetően hamar tudomást szerzett az ABDA erők mozgásáról, így szükség esetén könnyen irányt változtatott észak felé, nehogy az ellenség meglepje a partraszállásra készülő egységeket. Nyilvánvaló, hogy a japánok a teljes légi fölény birtokában nyomon követhették ellenfelük mozgását, míg azok csupán a sötétben tapogatózhattak és vadászvédelemre sem számíthattak.⁷

Mielőtt rátérnénk a szövetséges hajók utolsó útjára, egy másik eseményről kell szólni, amely szintén jelzés értékű a hadviselő felek erejét illetően. Helfrich tengernagy mindent elkövetett, hogy további erősítést szerezzen a légierő számára, ezért az amerikai Langley repülő-gépszállító hajót fedélzetén 32 P 40-es vadászgéppel Jávára irányította leválasztva ezáltal az MS 5 konvojtól. Február 27-én azonban a japán 11. repülőflotta gépei három egymást követő bombatámadással Tjilatjap-tól 75 mérföldre délre a tenger fenekére küldték a hajót, ezáltal megfosztva Jávát minden további légi erősítéstől.⁸ (A Seawitch szállítóhajó 27 géppel ugyan elérte rendeltetési helyét február 28-án, de már túl későn érkezett, hogy hasznát vegyék, így végül a repülőök megsemmisítése elkerülhetetlenné vált.)

³ Kirby, S. Woodburn.: The War Against Japan., Vol 2. London 1958 p.435. továbbiakban Kirby

⁴ Kirby p.437.

⁵ U.a.

⁶ Kirby pp.437-438.

⁷ www.microworks.net/PACIFIC/battles/java_sea.htm Továbbiakban www.microworks/Java

⁸ Hermon pp.608-609.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

Doorman tengernagy számára ekkor már a legénység teljes kimerültsége is további problémát jelentett, amelyhez társult a helyzet reménytelenségének érzete is. Így az emberek morálja jelentősen lecsökkent. Másrészt viszont elsősorban a hollandok példátlan elszántsággal készültek a végső összecsapásra, s ez alól a parancsnok sem volt kivétel.⁹

Mivel a rombolók számára üzemanyagot kellett vételezni, Doorman hajói visszatértek Surabayara, az admirális jelentésében a további hadműveletekről pedig úgy vélte: „Az akció sikere teljes mértékben függ attól, hogy még időben megkapjam a szükséges hírszerzési adatokat, amely múlt éjjel nem történt meg.”¹⁰

Február 27-én 13 óra 57 perckor azonban egy holland felderítő repülőgép rögzítette a Keleti Inváziós Erő pontos helyzetét, az információt pedig rögtön továbbította Surabayara. Doorman tengernagyhoz 14 óra 27 perckor jutott el a hír, aki ennek hatására, illetve a főparancsnokságtól kapott parancsainak következtében azonnal elrendelte a kihajózást és a japán konvojok felkutatását.¹¹

Meg kell jegyezni, hogy az admirális döntésének helyességét elsősorban az amerikai források gyakran kétségbe vonták, ugyanis szerintük mindenfajta tervezés nélkül és nagy sietséggel indult útjára a hajóraj. Azt azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy a japán konvoj helyzetét ismerve az ABDA erőknél rendkívül gyorsan kellett cselekedniük, ha győzelmet akartak aratni az ellenség felett. Hosszas előkészületekre egyáltalán nem volt lehetőség.¹²

Az Egyesített Csapásmérő Erő utolsó útján kettő nehézcirkálóból: Exeter (brit) illetve Houston (amerikai), valamint három könnyű cirkálóból: De Ruyter, Java (holland) Perth (ausztrál), továbbá kilenc rombolóból tevődött össze: Electra, Encounter, Jupiter (brit) Kortenaer Witte de With (holland) John D. Edwards, Alden, John D. Ford, Paul Jones (amerikai).¹³ A cirkálók előtt haladt vonalban a három brit romboló, majd leghátul a négy amerikai romboló biztosította a flotta védelmét, míg baloldalon a két holland romboló kísérte a cirkálók oszlopát. Bizonyos szerzők nem tartják helyesnek a hajók pozícióját, mert szerintük ez az elrendezés nem felelt meg annak a követelménynek, hogy a rombolók védeni tudják a cirkálókat és szükség esetén torpedótámadást is indítsanak.¹⁴ Az Exeter kapitánya szerint, bár elsődlegesen éjszakai harchoz volt a legmegfelelőbb az alakzat, a feladatot, mely szerint a brit és holland rombolók biztosítsanak védelmet az egységnek, miközben az amerikai rombolók támadást intézhetnek a konvojok ellen, így is teljesíteni lehetett.¹⁵

15 óra 30 perckor, nem sokkal a kihajózást követően egy légitámadás szétszóródásra készítette a hajókat, de komolyabb kárt nem okozott, így folytatták útjukat nyugat, észak-nyugati irányban. Doorman tengernagy az eset után sürgős vadászvédelmet kért, de kérését nem teljesíthették. (A surabayai légvédelmi parancsnokságnak szüksége volt a nyolc megmaradt Brewster Buffalo vadászgépre négy zuhanóbombázó kíséretéhez).¹⁶

Takagi admirális azonban a felderítőgépeknek köszönhetően kezdettől fogva ismerte az ABDA erők útját, így nem sokkal 15 óra után a csapatszállító konvojokat visszafordította északra, miközben a biztosító kötelékekkel a szövetségesek fel tartóztatására készült. Ehhez rendelkezésére állt kettő nehézcirkáló a Nachi és a Haguro, valamint két könnyű cirkáló, a Jintsu és a Naka, amelyek a 2. és a 4. romboló flottillát vezették 14 romboló társaságában.

Látszólag tehát az erőviszonyokat kiegyenlítettnek lehet tekinteni a japánok és Doorman tengernagy négy cirkálóból és kilenc rombolóból álló egysége között, de valójában a japánok számos téren fölényben voltak a szövetségesekkel szemben. Amíg a japán hajók szinte teljes mértékben modernizáltak voltak, addig az ABDA erőknél számos hajó felújításra szorult, a Houston hátsó lövegtornya pedig bombázás következtében működésképtelenné vált. Ráadásul ez a nemzet-

⁹ www.microworks/Java

¹⁰ www.ibiblio.org/hyperwar/USN/USN-CN-Java/USN-CN-JavaSea-12.html, továbbiakba Ibiblio.USN

¹¹ Hermon p.609.

¹² www.microworks/Java

¹³ www.en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_java_Sea

¹⁴ Walter G. Winslow: The Ghost that Died at Sunda Strait, Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1984

¹⁵ www.britain-at-war.org.uk/WW2/London_Gazette/Java_Sea/hatml/body_appedix.htm

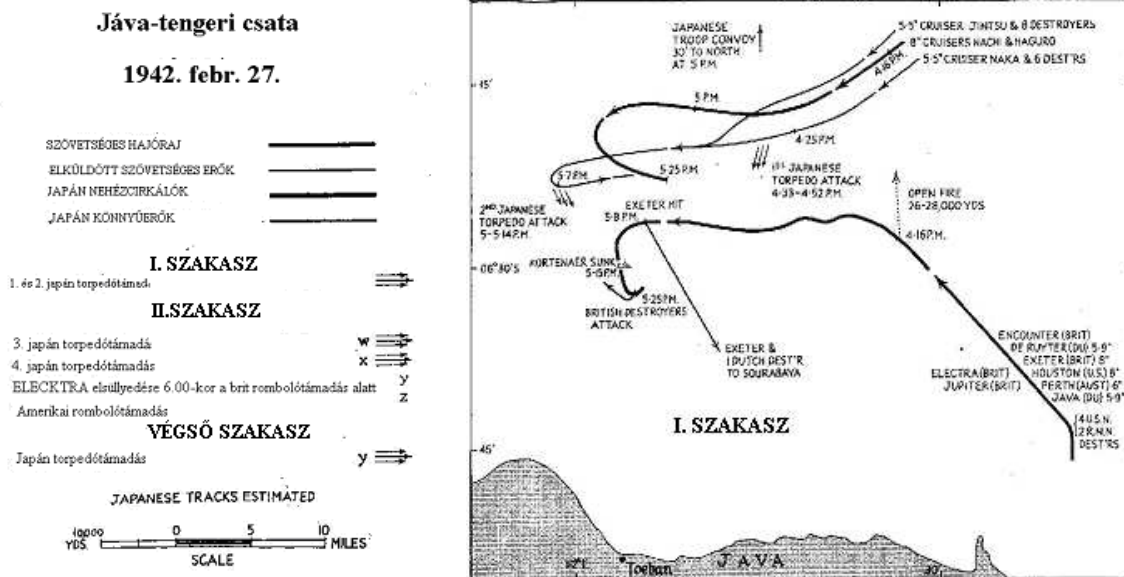
¹⁶ Ibiblio USN

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

közi egység mindenféle előzetes kiképzés nélkül nagy sietséggel lett összeállítva, így elégséges idő hiányában egy hatékonyan működő parancsnokságot sem sikerült létrehozni. Ehhez járultak még a technikai problémák is, melyek részben a fegyverzet, részben pedig a kommunikáció területén éreztették hatásukat. A légi támogatás hiányáról, illetve a legénység moráljáról és kimerültségéről pedig már esett szó.¹⁷

1 ábra: I. szakasz

A fegyverzet vizsgálatakor látnunk kell, hogy a japánok tüzérbőben fölényben voltak a szövetségesekhez képest, hiszen nehézcirkálók sokkal erősebb fegyverzettel rendelkeztek, ráadásul 20 db 8 inches ágyút tudtak szembeállítani 12-vel. A könnyű cirkálóknál a szövetségesek 25 db 6 inches ágyúval rendelkeztek, míg ellenfelük 40 db 5,5-es löveggel. A legnagyobb fölény azonban a torpedóknál mutatkozott meg, ugyanis számszerűleg 132:98 vetőcső arányban múlták felül az ABDA erőket. De nagyobb figyelmet érdemel az a tény is, hogy torpedói sokkal gyorsabbak, nagyobb hatótávúak voltak és erősebb robbanó töltetet tartalmaztak, mint a szövetséges flottáé.¹⁸ A szembenálló felek fegyverzetéről a 1. melléklet nyújt részletesebb felvilágosítást.

Nem sokkal a bombázás után, alig hogy a szövetséges erők újra alakzatba rendeződtek, a japán hadihajók is megjelentek, így az ütközet 16 óra után kezdetét vette és kisebb megszakításokkal tartott egészen éjfélig.

Először az Electra vette észre a Jintsut 16 óra 12 perckor, majd a japán hajó tüzet nyitott néhány perccel később, amelyhez a Nachi 8 inches cirkáló is csatlakozott 28 ezer yard távolságról. A szövetségesek oldaláról 16 óra 28 perckor az Exeter és a Houston válaszolt, jelentéseik szerint több találatot is elértek, ennek nyomait azonban biztosan nem lehet megállapítani a japán források között. A japánok kétszer is eltalálták 8 inches lövedékeikkel a De Ruytert, de a lövedék egyik esetben sem robbant fel, így nem tett kárt a holland zászlóshajóban. Doorman tengernagy viszont taktikailag nehéz helyzetben volt, hiszen ahhoz, hogy teljes tüzerejét kihasználja, közel kellett menni a japánokhoz és a 6 inches cirkáló lőtávólán belülré kellett kerülnie. Ezáltal viszont a japánoknak lehetőséget adna arra, hogy keresztezzék a „T”-alakzatát, vagyis amíg az ellenség összes ágyúját használhatná ellene, addig ő csupán a 8 inches ágyúkkal válaszolhat-

¹⁷ Kirby p.438-439.¹⁸ Hermon p.610.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

na. Végül kompromisszumos megoldásként 20 fokos fordulatot hajtott végre bal felé, így elérte, hogy az összes 8 inches ágyú az ellenségre irányuljon, habár a 6 inchesekkel továbbra is lőtávolon kívül maradtak.¹⁹

Nihsimura tengernagy a 4. romboló flottilla parancsnoka úgy érezte, hogy a nagy távolságból indított tüzérségi párbaj nem hozott megfelelő eredményt, ezért 16 óra 33 perckor torpedótámadást kezdeményezett. 16 óra 45 percig a hat romboló, valamint a Naka és Haguro cirkálók több mint 40 torpedót lőttek ki, azonban a háború során először alkalmazott japán tömeges torpedótámadás teljes kudarcot vallott, egyetlen találatot sem sikerült elérni. A szövetségesek pedig észre sem vették a torpedótámadást, így kitérő mozdulatot sem tettek. A tüzérségi párbaj viszont folytatódott, melyben az ABDA erők szerint a Haguro cirkáló többször is eltalálták. Lényeges dolog, hogy a japánokat több felderítő repülőgép segítette a célzásban, ezért elég pontos zárótűzet irányíthattak ellenfelükre.²⁰ 16 óra 57 perckor három A 20-as bombázógép, nyolc Brewster Buffalo-val légitámadást intézett a japán konvojok ellen, de a Zéro vadászgépeknek köszönhetően a japánok megsemmisítették a támadókat.

Doorman tengernagy pedig továbbra sem számíthatott légvédelemre, ebben szerepet játszott az a tény is, hogy brit befolyásra a légierő műveleteit teljesen elkülönítették a flotta mozgásától, így pedig összehangolt akcióról egyáltalán nem lehetett szó.²¹

5 óra körül a japánok nagy távolságból ismét torpedótámadást indítottak, amelyben a Jintsu vezetésével a 2. romboló flottilla vett részt. 68 torpedó kilövése árán azonban csak a Kortenaer holland rombolót sikerült eltalálniuk, amely felrobant és rögtön elsüllyedt. (A veszteségeket a 2. melléklet ismerteti) Az ABDA hajóraj azonban nem ismerte a japán 93-típusú torpedót, ezért úgy vélték, hogy tengeraltjárók támadták meg őket. Ebben az időben a Nachi 8 inches lövedéke eltalálta az Exetert a kazánházban, így a brit hajó balra dőlt és a sebessége is jelentősen lecsökkent. Mindezek hatására a rossz kommunikáció illetve a hiányos kiképzés újra érezte hatását, ugyanis a De Ruytert képtelenek voltak követni a többiek, miközben a rombolók az Exetert füsttel vették körbe, hogy fedezéket biztosítsanak számára, így aztán a szövetséges flottán jelentős zavarodottság lett úrrá.²²

Takagi tengernagy a fenti események után úgy érezte, hogy a csatát megnyerte, ezért újra dél felé fordította a csapatokat szállító konvojokat. Optimizmusát az is alátámasztotta, hogy az eddigi harci cselekmények során veszteséget nem szenvedtek, az ellenség, ha ért is el találatot, komolyabb károkat nem idézett elő.²³

17 óra 25 percre Doorman flottája újra alakzatba rendeződött, az admirális pedig parancsot adott a brit rombolóknak a támadásra. A füst miatt a látási viszonyok nagyon kedvezőtlenek voltak, de az Electra, a Jupiter és az Encounter teljesítették a parancsot (az utóbbi két hajó az Exetert kísérte). Az összecsapás azonban megint a japánoknak kedvezett, hiszen az Electra a Jintsuval és az Asagumo rombolóval vívott párbaj után több találatot is kapott és végül 18¹⁶-kor elsüllyedt. Japán részről egyedül az Asagumo szenvedett károkat.²⁴

17 óra 30 és 17 óra 45 perc között a szembenálló felek szem elől tévesztették egymást, de a japánok a felderítő gépeknek köszönhetően továbbra is ismerték a szövetségesek helyzetét, így pontos ágyútűzzel igyekeztek minél jelentősebb kárt okozni ellenfelüknek. Doorman tengernagy 17 óra 40 perckor adott parancsot az Exeternek, hogy a Witte de With kíséretében vonuljon vissza Surabaya-ra. Ezzel egy időben a japán 4. romboló flottilla újabb torpedótámadást indított, de a 24 kilőtt torpedó közül egy sem ért célba. A tüzérségi párbaj tovább folytatódott, ennek vált áldozatává az Electra és az Asagumo. A holland főparancsnok ekkor támadásra utasította a négy amerikai rombolót, de csakhamar megváltoztatta a parancsot, hogy csináljanak füstöt és fedezzék a cirkálók visszavonulását.²⁵

¹⁹ Kirby p.439.

²⁰ Hermon p.611.

²¹ www.microworks/Java ill. Kirby p.440.

²² U.a.

²³ www.microworks/Java

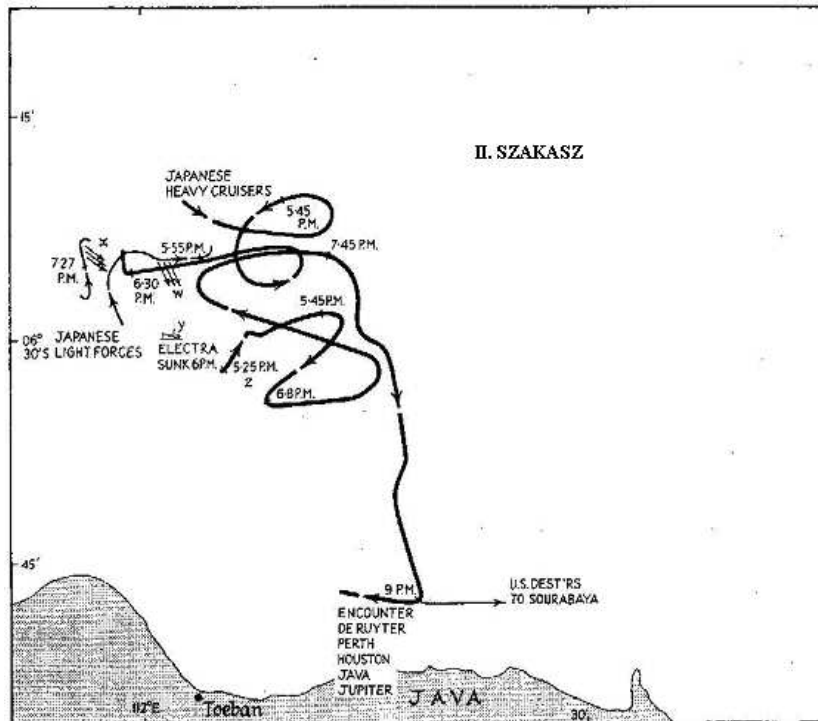
²⁴ www.en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_java_Sea ,Hermon p.612.

²⁵ Kirby p.440.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

2. ábra: II. szakasz

A kommunikációs problémák ez esetben is súlyosbították a helyzetet, ugyanis a De Ruyter rádiója elromlott, így Doorman tengernagy parancsait képtelen volt pontosan továbbítani a többi hajó felé, a Houston kommunikációs rendszerre szintén tönkrement, pedig az amerikai 58. romboló hajóraj vele állt összeköttetésben. Így az amerikaiak teljes sötéttségben tapogatóztak a főparancsnok szándékait illetően. Ahogy az egyik romboló parancsnoka megfogalmazta: „A kristálygömb volt az egyetlen módszer, hogy kifürkésszük az Egyesített Csapásmérő Erő parancsnokának szándékait.” (Az egyetlen módszer ezután a hajók közötti információ cseréjére már csak a jelzőlámpa kínálkozott.)²⁶

A kívánt mozdulatokat azonban sikerült végrehajtani, az amerikai rombolók így a cirkálók és a japánok közé kerültek, de torpedómadással elriasztották az ellenséget a további akciótól, habár találatot nem sikerült elérniük. Ezalatt a De Ruyter miután újabb információkat kapott a főparancsnokságtól a japán konvojok hollétéről, folyamatos jelzéssel a követségére szólította fel a többi hajót, így 18 óra 21-kor napnyugtakor már észak felé tartottak, hogy megkerülve az ellenséges hadihajókat elérjék a konvojokat. (Az amerikai rombolóknak azonban további jelzések hiányában halvány fogalmuk sem volt sem az ellenség helyzetéről, sem pedig Doorman tengernagy szándékairól.)

Takagi tengernagy aggódott a csapatszállító hajók biztonsága miatt, akiket újra dél felé fordított, rombolói számára pedig üzemanyagot kellett vételezni, ezért észak felé a visszavonulást választotta. Mivel már Surabaya látótávolságba került, ellenséges aknákra és tengeralattjárókra is számíthatott, ez a tényező pedig szintén szerepet játszott döntésében.²⁷

19 óra után Doorman továbbra is északra tartott, de felderítés hiányában az esti sötéttségben a konvojok helyett újra a japán 5. cirkáló hajórajjal és a 2. romboló flottillával találkozott. Rövid tűzpárbajon kívül egyéb esemény azonban nem történt leszámítva, hogy a japán repülőik végig figyelemmel kísérték a szövetségesek útját. Ebben a helyzetben az admirális először kelet felé, majd délnek vette az irányt. Tettének pontos okát azonban nem ismerjük. Valószínűleg, mivel az ellenséges konvoj pontos helyzetét nem ismerte, hiszen naprakész hírszerzési adatokat sosem kapott, ezért úgy vélte,

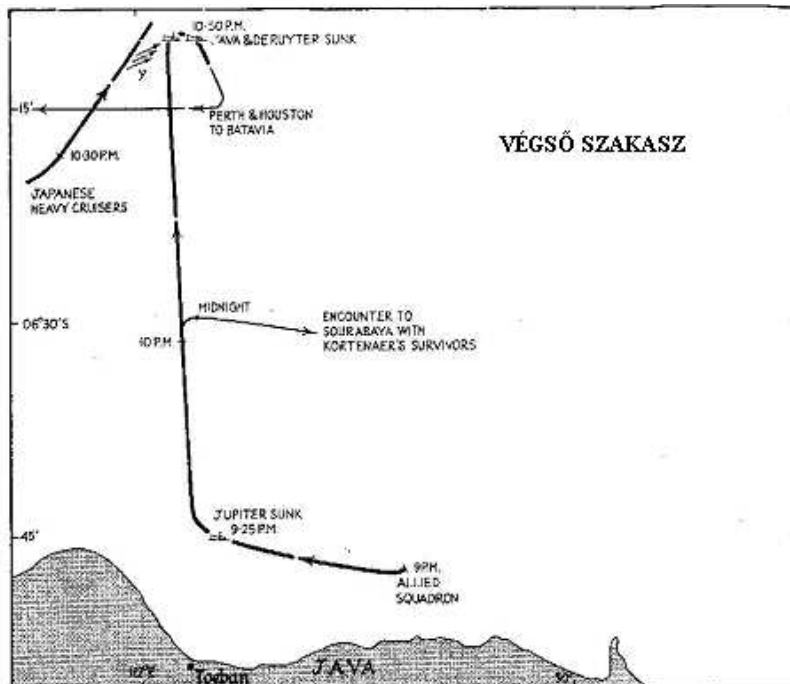
²⁶ Ibiblio.USN²⁷ Hermon p.613.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

biztonságosabb lesz később Jáva partjainál nyugat felé haladva megkísérelni az újabb támadást. A japán repülőgépek látványa pedig szintén óvatosságra ösztönzött.²⁸

3. ábra: Végső szakasz

21 óra körül a De Ruyter, Perth, Houston, Java és Jupiter hajókból álló konvoj folytatta útját nyugat felé, miközben a négy amerikai romboló üzemanyag és torpedók hiányában visszafordult Surabayara. A szakirodalom rendkívül mértékben megosztott a kérdésben, hogy kinek az utasítására történt ez a lépés, hiszen nem valószínű, hogy Doorman tengerenagy jelenlegi helyzetében szándékosan megfosztotta volna magát az értékes biztosító feladatot ellátó hajóktól. Így aztán feltételezhető, hogy a romboló hajóraj parancsnoka Binford parancsnok rádiókapcsolat hiányában saját felelősségére döntött a hajók visszavonásáról, mivel üzemanyag és torpedó készletük is fogytán volt. A döntést pedig később hagyta jóvá Doorman tengerenagy.²⁹ A parancsnok saját szavai szintén ezt a feltételezést támasztják alá: „Felismerve, hogy nincs több torpedóm és a további kapcsolat az ellenséggel teljesen hasztalan lenne ... visszavonultam Surabayara, amely 50 mérföldre volt tőlem.”³⁰

Az amerikai rombolók távozásával a hajóraj helyzete az eddigieknél is veszélyesebbé vált, hiszen a japán felderítőgépek továbbra is követték minden lépését. Nem sokkal később 21 óra 25-kor azonban a Jupiter aknára futott, és 28-án 1 óra 30 perckor elsüllyedt. A helyzet tragikumát az adja, hogy a brit romboló arra a holland aknára futott rá, amit aznap fektettek le a hollandok a Tuban öbölben a főparancsnokság utasítására.³¹

Doorman admirális azonban továbbra sem adta fel célját, az ellenséges konvojok elfogását, így újra észak felé fordult, amikor is 22 óra 17 perckor újra elérték a Jáva-tengernek azt a területét, ahol délután a Kortenaar elsüllyedt. Mivel számos túlélőt találtak, az Encounter parancsot kapott, hogy vegye fel és vigye őket Surabayara. A kommunikáció hiánya itt

²⁸ Kirby p.441.²⁹ www.microworks/Java³⁰ Ibiblio.USN³¹ Hermon p.614.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

újra felszínre került, hiszen az ausztrál Perth kapitányának tudomása sem volt arról, hogy korábban egy holland hajó elsüllyedt.³²

A cirkálók minden további védelem nélkül is tovább haladtak. Doorman tengernagy pedig végig hű maradt az általa kiadott parancshoz: „Folytatniuk kell a támadást egészen az ellenség elpusztításáig.” Egy holland felderítő repülő három cirkálót és nyolc rombolót vett észre 20 óra tájékán a Bawean szigetek mellett, de összetévesztette az ellenséget Doorman hajóival, így nem tett jelentést az esetről. Később, 22 óra 35-kor a japán csapatszállító konvojokat is megtalálta, ezt már jelentette is a bázisra, sajnos azonban Doorman admirális utolsó csatája során az egyetlen valóban naprakész és pontos felderítési információt már nem kaphatta meg.³³

Takagi tengernagy időközben szem elől tévesztette az ABDA erőket, ugyanis a felderítő gépeket 22 óra körül visszarendelték, hajóival pedig dél felé folytatta útját. Nem sokkal később azonban az ellenfelek ismét egymásra akadtak, amikor a szövetséges hajók bal felől kb. nyolc mérföldre megpillantották a Nachi és Haguro cirkálókat, majd rögtön az összes ágyúval tüzet nyitottak a japán hajókra. A japánok 23 óra 21 perckor viszonozták a tüzet egy újabb torpedó támadással, amely ellentétben a korábbi kísérletekkel valóban végzetesnek bizonyult az Egyesített Csapásmérő Erő számára. Összesen 12 torpedót indítottak, kb. 14 ezer yard távolságról, ezek közül egy 23 óra 32 perckor eltalálta a De Ruytert, amely felrobbant és elsüllyedt. Doorman tengernagy és 334 főnyi legénység a vízben lelta halálát. Néhány perccel később a Java is találatot kapott, a hajó viszont csak másfél órával később merült el. A főparancsnoknak lett volna lehetősége a menekülésre, ő azonban inkább a halált választotta, utolsó parancsában pedig utasításba adta a Perthnek és a Houstonnak, hogy hagyják figyelmen kívül a túlélőket és térjenek vissza Bataviába.³⁴

H. M. L. Waller kapitány, aki a Perth fedélzetén rangidős parancsnok szerepét töltötte be, reménytelennek ítélte a további erőfeszítéseket a japán konvojok felkutatására, ezért kapott parancsaival megegyezően visszavonulást rendelt el. Végül február 28-án délután 2 órára biztonságban el is érték a Tanjong prioki kikötőt.³⁵

Helfrich tengernagy viszont az Admiralitásnak írott jelentésében más véleményen volt az esettel kapcsolatban: „Röviden szólva a Perth és a Houston visszatérése ellentétben volt a 26-án 20 óra 55-kor kiadott parancsokkal, mely szerint folytatniuk kell a támadást az ellenség megsemmisítéséig.” Majd így folytatja: „Azt akartam, hogy az Egyesített Csapásmérő Erő folytassa az akciót, bármilyen áron a keserű végig.” Az admirális szerint, mivel a cirkálókat nem érte komolyabb kár, ezért ha nem vonulnak vissza, az ellenségnek még jelentős veszteséget okozhattak volna. Szerinte csak akkor lehet elfogadni Waller kapitány tettét, ha üzemanyag vagy lőszerhiány következtében hozta meg döntését. Kétségtelen, hogy az utóbbi tényezők szintén szerepet játszottak a kapitány elhatározásában.

Egyértelmű, hogy jelen esetben Helfrich tengernagy tévesen mérte fel a helyzetet, a végsőig való harc erőltetésével figyelmen kívül hagyta, hogy a hajók feláldozása teljesen értelmetlen lett volna. A japánok számára valószínű, hogy komolyabb károkat nem idézett volna elő, ezzel szemben a szövetségesek részéről két további hadihajó elvesztése döntő következményekkel járt volna. Összességében elmondható, hogy Waller kapitány helyesen döntött, s bár a két hajó 24 órával később szintén a tenger fenekére került, a japánoknak így is több kellemetlenséget okozott, mint korábban tehette volna.³⁶

Doorman tengernagy erőinek önfeláldozó harca csupán egy nappal késleltette Jáván a japánok invázióját, de a szövetséges haditengerészet megpróbáltatásai még nem értek véget. Az Egyesített Csapásmérő Erő megmaradt három cirkálója és négy rombolója mindent elkövetett, hogy elmeneküljön Jáváról, de az ellenséges haditengerészet fölénye következtében ez aligha ígérkezett egyszerű feladatnak. A Perth és a Houston február 28-án 19 órakor hajózott ki a bázisról,

³² U.a.

³³ Ibiblio.USN

³⁴ www.microworks/Java

³⁵ Kirby p.442.

³⁶ Hermon p.616.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

hogya a Sunda szoroson áthaladva Jilatjatba érkezzen. A téves hírszerzési jelentések miatt a hajók ellenségre nem számítottak, úgy várták, hogy a japán partraszálló konvojok csak jóval később érkeznek a Sunda szorosba, mikorra ők már biztonságban elhagyták a helyszínt. A japánok azonban négy órával korábban jöttek, kettő cirkálónak tehát a japán inváziós erő teljes biztosításával kellett megküzdenie ahhoz, hogy áthaladjon a szoroson. Konkrétan a Natori, és a Yura könnyű cirkálók nyolc rombolóval a Mogami és Mikuma cirkálók Kurita ellentengernagy 7. cirkáló hajórajával kiegészülve továbbá egy repülőgép-hordozó és északabbra számos romboló is a szövetségesek útjába került.³⁷

22 óra 15 perckor a Fubuki romboló észrevette a szövetséges hajókat, majd torpedótámadást indított ellenük, a Perth és a Houston az összes létező fegyverével válaszolt, de a japán túlerő hamarosan érezte hatását, hiszen egyre több ellenséges hajó kezdte lőni őket. Mindezek ellenére négy csapatszállító hajót sikerült elsüllyeszteni a szövetségeseknek, mielőtt a torpedó és ágyúlövedékek következtében hullámsírba merültek. (A japánok összesen 85 torpedót lőttek ki a hajókra.) Először a Perth süllyedt el 23 óra 42 perckor Waller kapitánnyal és 361 fő legénységgel együtt. Éjfélkor a Houston is elérte a végzet, több mint 690 főnyi legénység, köztük a kapitánnyal, nem érte túl a katasztrófát. Japán oldalon négy romboló szenvedett komolyabb sérüléseket.³⁸

Az Evertsen holland romboló, amelynek eredetileg a fenti két cirkálóval kellett volna tartania, késve indult el, így már utolérni nem tudta őket, kapcsolatot sem sikerült velük létesíteni. 1 óra 30-kor viszont a Sunda szorosban a Murakumo és a Shirakumo japán cirkálók felfedezték és hét találattal süllyedő állapotban zátonyra futtatták egy Szumátra melletti szigeten.³⁹

Eközben az Exeter miközben egy sürgősségi javításon átesett Surabayan, a Pope és Encounter rombolókkal együtt parancsot kapott, hogy a Sunda szoroson keresztül hajózzon Colomboba. Mivel az Exeter számára a sekély vizű Bali-szoros járhatatlan volt, Palliser tengernagy a Jáván maradt brit haditengerészet parancsnoka a három hajót a Sunda szoroson keresztül szeretne volna biztonságban eljuttatni Ceylonra. 28-án este 7 órakor a rombolók el is hagyták Surabayát, de a japán felderítő gépek végig követték nyomukat, így aligha meglepő, hogy március 1-jén 10 órakor négy japán nehézcirkáló és három romboló állta útjukat. Habár a végsőkig küzdöttek, a túlerővel szemben esélyük sem volt. Az Exeter 11 óra 50 perckor, az Encounter pedig néhány perccel később süllyedt el. A Pope időlegesen megmenekült, de 1 óra körül zuhanó bombázók támadták meg és küldték a tenger fenekére. A Witte de With és a Bankert holland rombolók Surabayan maradtak, mivel tartós javítás alatt álltak, de bombatámadás miatt további károkat szenvedtek és végül a japánok kezébe kerültek.⁴⁰

Az Egyesített Csapásmérő Erő kötelékében lévő hajók közül csupán a négy amerikai romboló tudott elmenekülni Jáváról. Kevés üzemanyaggal, torpedók nélkül is sikerült átjutniuk a Bali-szoroson, ahol három japán rombolóval is harcba keveredte, de végül március 4-én biztonságban megérkeztek Fremontle-ba.⁴¹

Néhány kisebb hadihajó még Tjilatjap kikötőjében maradt, de miután az összes Jáván lévő haditengerészeti egység számára visszavonulást rendeltek el Ceylonra vagy Ausztráliába, nekik is távoznuk kellett. Röviden szólva legtöbbjük (pl. a brit Stronghold romboló) áldozatul esett a Kondo illetve Nagumo tengernagyok vezette japán flottának. Helfrich tengernagy pedig látva, hogy a szövetséges haditengerészetből szinte hírmondó sem maradt, március 2-án eltávozott Jáváról, hogy Colomboban állítsa fel új parancsnokságát, ahol kinevezték az összes Távol-keleten állomásozó holland haderő főparancsnokának. A tisztség azonban inkább csak papíron létezett, a hadműveletekbe a továbbiakban már nem volt beleszólása. Collins sorhajókapitány Palliser és Glassford admirálisokkal pedig Ausztráliába hajózott.⁴²

³⁷ www.microworks.net/pacific/battles/sunda_strait.htm

³⁸ U.a.

³⁹ Kirby p.442. és www.microworks.net/pacific/battles/sunda_strait.htm

⁴⁰ Hermon pp.622-623.

⁴¹ Kirby p.442.

⁴² U.a.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

A Jáva-tengeri csata a súlyos áldozatok ellenére mindössze egy nappal késleltette a japán inváziót, a veszteségek azonban egyúttal megpecsételték a sziget sorsát. A japán csapatok a partraszállást már február 28-án elkezdték a sziget mindkét végpontján, a szövetségesek pedig megfelelő légierő és haditengerészet nélkül képtelenek voltak hosszú távú ellenállásra. A japán 16. hadsereggel szemben a holland helyőrség 25 ezer katonája, néhány brit és ausztrál zászlóaljjal együtt hősiességgel védekezett, de március 8-án végül megadásra kényszerítette őket a túlerő.

A japán hódítás Dél-kelet Ázsiában elérte csúcspontját, hiszen az újonnan szerzett légi és tengeri bázisoknak köszönhetően már Ausztráliára is komoly fenyegetést gyakorolhattak, egyúttal pedig a holland Kelet-Indiák meghódításával Japán óriási gazdasági nyersanyagbázishoz jutott, amely lehetővé tette számára a háború folytatását. A haditengerészet pedig, mivel jelentéktelen veszteségek árán súlyos vereséget mért a szövetségesekre, önbizalommal várta a további hadműveleteket akár az Indiai- akár a Csendes-óceán térségében, és joggal érezhette úgy, hogy a távoli brit illetve amerikai erők számára komoly fenyegetést már nem jelentenek.

A szövetségesek szempontjából nézve a vereség súlyos, hosszú távú következményekkel járt, hiszen 10 hajó és megközelítően 2 170 tengerész elvesztése szinte a teljes ABDA parancsnokság haditengerészetének pusztulását jelentette. A veszteségek egyúttal késleltették a brit keleti flotta újjáalakulását, csökkentették Ausztrália önvédelmi képességét, az Anzac erők pedig elvesztették minden nyugati támogatásukat. A holland kelet-indiai szigetvilág elvesztése pedig megfosztotta a haditengerészetet, de elsősorban a szövetséges légierőt kulcsfontosságú bázisaitól, amelyekről csapást mérhetett volna a Japánhoz közeli területekre. Jelen esetben viszont kiindulópontként csupán Ausztrália illetve néhány csendes-óceáni sziget jöhetett szóba. Mindezek ellenére viszont a legnagyobb csapást Hollandia szenvedte el, hiszen gyarmatai elvesztése mellett megsemmisült szinte teljes haditengerészete, a szárazföldi és légierő nagy részével együtt, és utánpótlás hiányában többé már nem tudott aktívan részt venni a Japán elleni háborúban. Így tehát a jáva-tengeri csata következményeként a szövetségesek 1942-ben dél-kelet ázsiai vizeken jelentősebb hadműveletre már nem vállalkozhattak, a japán haditengerészet pedig uralta az óceánokat, így újabb hódítások felé indulhatott, amely azonban már meghaladta erejét, amint azt az 1942. májusi korall-tengeri és főleg a június midway-i csata is bebizonyította.⁴³

Összegzésképpen tehát megállapíthatjuk, hogy a szövetségesek kezdeti gyengesége, amely levegőben, szárazon és vízben egyaránt megnyilvánult Dél-kelet Ázsiában, már előre behatárolta lehetőségeiket a Japán elleni küzdelemben. Habár a Prince of Wales és a Repulse tragédiája előtérbe állította a légierő szerepét a hadihajókkal szemben, az ABDA erők szűkös forrásainak köszönhetően mindvégig képtelenek voltak a szükséges légi támogatás biztosítására a flotta számára. Ez az alaphelyzet pedig a japán haditengerészeti és légi fölényrel kiegészülve szinte esélytelenné tette a szövetséges erőket egy győztes tengeri csata megvívására. Természetesen nem szabad elfeledni, hogy az ABDA stratégiája, mely szerint Jávát a végsőkig védeni kellett, nagymértékben járult hozzá a súlyos vereséghez, hiszen a szárazföldi és légierő gyengesége miatt a haditengerészet bevetését elkerülhetetlennek tartották, még ha ez a flotta teljes pusztulását idézi is elő. Magát a csatát tekintve pedig egyértelmű, hogy a hiányos kiképzés, a rossz kommunikáció, a gyengébb fegyverzet, a rossz hírszerzés japán oldalon pedig mindennek az ellenkezője más eredményt nem hozhatott, mint egy olyan döntő japán győzelmet, ami után Roskill kapitány szavaival élve: „Csak az emléke maradt annak az útnak, amelyben” a szövetséges hadihajók a végsőkig küzdöttek a túlerővel szembe.⁴⁴

⁴³ Wikipedia ill. Kirby p.443.

⁴⁴ Roskill p.184.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

1. melléklet

A japán és a szövetséges erők fegyverzetének összehasonlító adatai⁴⁵

Ágyuk	Ágyúcsövek száma		Percenként kibocsátott löszermennyiség (font)	
	Japán	ABDA	Japán	ABDA
8 inch	20	12	22240	10800
6/5,9 inch	0	25	-	12500
5,5 inch	14	-	11760	-
5 inch	89	8	45390	4800
4,7 inch	4	22	1800	10912
4 inch	-	28	-	13020
Összesen	127	95	81190	52032

*

Torpedók	Japán	ABDA
24 inch	138	-
21 inch	6	100
Összesen	144	100

*Az itt közölt adatok forrásonként eltérőek lehetnek

A torpedók összehasonlító adatai

Nemzet	Típus	Robbanófej (Font)	Hatótáv (yard)	Sebesség (csomó)
Japán	610 mm 8.yr	759	20000	28
Japán	610 mm 93	1080	44000	36
Nagy Britannia	533 mm MkIX.	810	15000	35
Hollandia	533 mm	350	13000	28
USA	533 mm Mk8	212	14000	27

2. sz. melléklet

A japán és az ABDA haditengerészet veszteségei⁴⁶

1942. február 27– március 1.

ABDA erők

Nehéz cirkálók	Exeter Houston	Elsüllyedt
Könnyű cirkálók	De Ruyter Perth Java	Elsüllyedt
Rombolók	Witte de With Kortenaer Electra Jupiter Encounter Evertsen Pope Pillburg Edsall	Elsüllyedt
	Bankert	Súlyosan károsodott
Repülőgép szállító	Langley	Elsüllyedt
Tankert	Pecos	Elsüllyedt

⁴⁵ www.microworks/Java⁴⁶ www.microworks.net/pacific/battles/sunda_strait.htm, www.en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_java_Sea, www.ibiblio.org/hyperwar/AAF/USSBS/PTO-Campaigns/USSBS-PTO-3.html

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KLEMENSITS Péter

Japán erők

Nehéz cirkálók	Haguro	Felszíni károsodás
Könnyű cirkálók	Jintsu Sirakumo Shikinami Shirayuki	Felszíni károsodás
Rombolók	Asagumo Tokitsukaze	Súlyosan károsodott
Csapatszállító hajók	Sakura Maru Horai Maru Tatsunu Maru Ryujo Maru	Elsüllyedt

A szövetségeseknél megközelítően 2173 tengerész halt meg vagy került fogságba, japán oldalról nincsenek pontos információk.

Kulcsszavak: II. világháború, Távol-kelet, tengeri hadműveletek, Jáva-tengeri csata

Keywords: Second World War, Far East, naval operations, Battle of the Java Sea

FELHASZNÁLT IRODALOM

HERMON, G.ill G.: *Official Histories – Second World War*, Royal Australian Navy, Vol. 1. Australian War Memorial. 1957.

KIRBY, S. W.oodburn.: *The War Against Japan..*, Vol. 2. London 1958

ROSKILL, S. W.: *The Navy at War 1939-1945*. Collins, London, 1960

WINSLOW, Walter G.: *The Ghost that Died at Sunda Strait*. Annapolis, Maryland: Naval Institute Press, 1984

www.ibiblio.org/hyperwar/USN/USN-CN-Java/USN-CN-JavaSea-12.html

www.microworks.net/PACIFIC/battles/java_sea.htm

www.en.wikipedia.org/wiki/Battle_of_the_java_Sea

www.britain-at-war.org.uk/WW2/London_Gazette/Java_Sea/html/body_appedix.htm

www.microworks.net/pacific/battles/sunda_strait.htm

NATO APPROACH TOWARDS INCLUSIVE SECURITY: NEW STRATEGIC CONCEPT

As NATO transforms the military contributions of its member countries to more agile, expeditionary, sustainable and usable forces, many Alliance members continue to fall short of the national commitment required to make NATO transformation a reality. The most important document at the present, periodically revised by NATO, is its Strategic Concept. Indeed, it is a mind-boggling task, as the concept should include the clear definition of the situation, reaffirm the Alliance's collective identity, spell out the aims and the strategic objectives and finally provide a preliminary indication of the approaches to be followed. As Nations' vital interests are therefore affected, all Allies strive to have them inserted into the Concept.

INTRODUCTION

How can we best address the political challenges to NATO's transformation? We must first be certain that the Alliance members share a common vision. Do the North Atlantic Treaty, the Strategic Concept, and the Comprehensive Political Guidance (CPG) provide all NATO members an unambiguous and unanimous understanding of their purpose, strategic objectives and fundamental security tasks that are essential ingredients in the development of a common vision? Additionally, we must keep our publics informed. To do this we must aggressively pursue a more robust public diplomacy campaign that communicates the NATO vision to the people the Alliance protects. The Alliance also needs to solicit greater commitment from its members by establishing more realistic goals and ensure all its members understand the consequences of not meeting them. Lastly, but not least, NATO must change its decision making process and foster better collaboration with international organizations like the United Nations and the European Union. One thing is certain: if NATO wishes to remain an effective and influential Alliance, it must continue to transform. Transformation however requires the political will of its members and a means of tackling the variety of political challenges an organization of democracies possesses.

A good start for a new strategic document is to take a look at the previous document, to see what needs to be changed and what is still relevant, in the ever-changing world scenario. The first issue to be addressed concerns the Alliance "raison d'etre". In this respect, the NATO Strategic Concept issued in 1999 at paragraph 65 states: "The Strategic Concept reaffirms the enduring purpose of the Alliance and sets out its fundamental security tasks. It enables a transformed NATO to contribute to the evolving security environment, supporting security and stability with the strength of its shared commitment to democracy and the peaceful resolution of disputes. The Strategic Concept will govern the Alliances security and defense policy, its operational concepts, its conventional and nuclear force posture and its collective defense arrangements."¹

Since then several events occurred, starting with the 9/11 terrorist attacks, followed by others in London, Madrid, and Istanbul. The rising world tension and the events of the first decade of the XXI century profoundly changed the strategic environment, thus calling for a further revision of the NATO strategic approach, to adapt itself to effectively meet the new threats, the growing risks and the multifaceted challenges experienced. The Alliance has foreseen this necessity at the 1999 Washington Summit when the Strategic Concept was adopted, by stating that "it will be kept under review in the light of the evolving security environment".² The Prague Summit Declaration (2002), the Istanbul Summit Communiqué

¹ *The Alliance's Strategic Concept*. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

² *The Alliance's Strategic Concept*. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

(2004), the Riga Comprehensive Political Guidance (2006), and the Bucharest Summit Declaration (2008) projected the Alliance into a new security scenario and paved the way for a revision of the Strategic Concept. The Strasbourg-Kehl Summit Declaration together with the Declaration on Alliance Security provided the conceptual and procedural background for a new Strategic Concept, setting also forth that it will be developed and adopted by the Heads of State and Government in 2010.³

NATO STRATEGIC OBJECTIVES: CORE BUSINESS

To develop a common vision an organization must have a clear understanding of its mission. For NATO as a defense alliance, a clear and common understanding amongst its members on its purpose, objectives and fundamental security tasks is essential in developing this common vision. Often however, nations will categorize the risks differently based on their perceptions or how they view the mitigation. Moreover, those that share the same perception may choose one course of action while another member or members may choose another. This becomes especially troublesome when the Alliance operates on consensus where all must not oppose in order for the Alliance to collectively respond. A nation's culture, history, demographics and geography can often shape its values, expectations and assumptions which, in turn, can shape its perception of the security risks. NATO must strive to develop a common strategic vision that takes into account these differences. What elements currently exist to help develop a common strategic focus and vision?

The NATO's new Strategic Concept should particularly focus on three issues as strengthening of the Transatlantic Link, the very political essence of the Alliance, the utmost importance of the consultation procedures among the Allies over common security issues and the relevance of Article 5 as NATO core business⁴, to be complemented by an enhanced attention to Article 4 with reference to the emerging vital issues such as energy security and cyber defense.

The Transatlantic Link is the political essence of NATO, as the Alliance rests on the active synergy between both sides of the Ocean. This link implies common values, shared vision and commitments, mutual understanding and a fair burden-sharing among all Members. After 60 years and in an enlarged Alliance, the Transatlantic Link represents more than an essential "Approach to Security", as considered in the 1999 Strategic Concept, and became itself a core NATO value to be strengthened and preserved. Therefore, the Transatlantic Link should be listed in Part I of the new Strategic Concept, among the Purpose and Tasks of the Alliance. Also the Articles 4 and 5 are the bedrock upon which the security of the Alliance is based. The spirit of solidarity, the consultation and cooperation inherent to these articles, should be effectively reflected in all NATO-led operations which are subject to the consensus of Members on the aim and approach to be followed. In the light of the emerging new threats and future security challenges, the role of Article 4 might be enhanced in a spirit of solidarity, mutual assistance and cooperation based also on the precedent of NATO's Operation Display Deterrence.

ASYMMETRIC ENVIRONMENT: EMERGING THREATS AND RISKS

During the Cold War, Alliance members shared a common potential adversary. The Alliance agreed the general threat to security was centrally located and posed direct and easily identifiable risks. A post Cold War reality however is the general threats are multiple and are neither easily identifiable, quantifiable in nature nor is their direct impact on Alliance security universally accepted or understood. A nation's culture encompasses value systems, beliefs and traditions, perceptions, and appropriate behavioral norms regarding environmental conditions. In an Alliance of 28 sovereign nations there are multiple cultures which, by nature, may lead to varying perceptions of the security environment. Security and stability

³ 2009 Strasbourg-Kehl summit Declaration. Available from: www.nato.int

⁴ *The Alliance's Strategic Concept*. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

NECAS, Pavel; BUCKA, Pavel

risks may therefore not be sufficiently identified, interpreted or assessed in the same way across the Alliance. The result is different national priorities and approaches to the strategic challenges within the Alliance. A common understanding of the threats and potential risks to the Alliance is required.

The 1999 Strategic Concept still considers terrorism as a "risk" and not yet as a threat.⁵ Therefore, the notion of terrorism must be revised in order to make it more coherent with the real nature of the threat, as it has already been laid out both in the NATO Defense against Terrorism (DAT) program and the Military Concept for Defense against Terrorism, which were adopted by the Alliance shortly after the Washington and New York terrorist acts. The 1999 Strategic Concept, Paragraph 24 (mentioning terrorism) considers the possibility of a "disruption of the flow of vital resources". Energy security is a vital interest of the Alliance and NATO can and should have a greater role in safeguarding energy resources by protecting transport and transfer flow as well as the critical infrastructures in the energy sector. Maritime security is an important step to face security challenges for the Alliance. Illegal immigration, human and drugs trafficking, weapons smuggling, piracy, terrorism and proliferation of weapons of mass destruction (WMD), as well as their means of delivery are plaguing the world's oceans and seas. Therefore, NATO is required to perform an ever more active role in guaranteeing maritime security. The new Strategic Concept should foresee the right by NATO to act along the sea lanes of vital interests for the Alliance, to protect critical infrastructures, including oil and natural gas off-shore platforms and to enhance maritime security with respect to the surveillance of shipping lanes, port facilities and choke points, intelligence gathering and information exchange.

The global warming is another major challenge NATO is expected to deal with in the 21 century. In the current Strategic Concept there are no specific indications over it, even if the conclusion states that "as the North Atlantic Alliance enters its sixth decade, it must be ready to meet the challenges and opportunities of a new century". Global warming could result in growing scarcity of water and food, spread of infectious diseases, migration of millions of people and melting of the polar ice caps, with the risk of a generalized rise of the sea level. Moreover, the possibility to increasingly exploit the resources in the Arctic regions, as well as the opportunities afforded by a commercial use of the North-East and North-West passages poses new political problems.

Cyber Defense, too, is not explicitly taken into account in the 1999 Strategic Concept, even if paragraph 23 draws attention to the case that "state and non-state adversaries may try to exploit the Alliances growing reliance on information systems through information operations designed to disrupt such systems. They may attempt to use strategies of this kind to counter NATO's superiority in traditional weaponry".⁶ A specific Cyber Defense Policy, aimed at impeding the success of any aggression against defense-related systems of the Member countries has been adopted at the Bucharest Summit in April 2008, thus needing to be taken into account in the new Strategic Concept. Inter-Allied solidarity and mutual assistance, in case of cyber attacks, should be contemplated as well.⁷

Space is another issue the NATO new Strategic Concept should include among the future challenges. The subject is not mentioned within the 1999 Strategic Concept, but it gained increased relevance in recent years. Space is strictly connected to antimissile defense and, more generally, to nuclear weaponry issues. NATO new Strategic Concept should look closely at international developments and include the option of taking the required defensive measures in case of any hostile use of Space against either the Alliance or one its Members.

NATO ENLARGEMENT AND PARTNERSHIP

As geo-political realities have shifted following the end of the Cold War, NATO has changed from a static, collective defense organization into a flexible security alliance determined to contribute to global stability. The Alliance's broad ap-

⁵ Ibid.

⁶ *The Alliance's Strategic Concept*. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

⁷ *NATO Summit and Ministerial Meetings*. Available from: <http://www.nato.int/docu/comm.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

NECAS, Pavel; BUCKA, Pavel

proach to security asks not only to strengthen the interactions amongst its members but also to develop closer partnerships with strategically important regions, whose security and stability is closely linked to the Euro-Atlantic security. Consequently, NATO has developed different types of partnerships with non-NATO countries based on cooperation and dialogue. The geographical outreach is focused on Central and Eastern Europe, South Mediterranean and Middle East, but includes also "contact countries" such as Japan, Australia, Pakistan and China.

The current Strategic Concept states that "through its active pursuit of partnership, cooperation and dialogue, the Alliance is a positive force in promoting security and stability throughout the Euro-Atlantic area" (para 33). From being a static Alliance, during the Cold War, NATO became part of an 'Interlocking Institutions' system, where the Alliance is called upon to provide an added value in security sectors and in cooperation with other International Organizations, first and foremost the United Nations (UN), the European Union (EU) and the OSCE. Partnership for Peace program has been the principal mechanism for forging security dialogue and enhancing interoperability between the Alliance and its Partners. The word 'Dialogue' is already used 13 times in the 1999 Strategic Concept either generically or for a more specific approach, as mentioned in the case of the Mediterranean Dialogue, considered to be fundamental for the European security system.⁸ NATO partnerships have significantly evolved since 1999; partners are currently participating to NATO-led operations, notwithstanding the existing limitations in the exchange of tactical information. A new Cooperation Initiative has been developed with Gulf Countries at the 2004 Istanbul Summit. The opportunity to develop closer relations with other Regional Organizations, such as the Gulf Cooperation Council, the African Union (AU), the Shanghai Cooperation Organization (SCO) and the Arab League, is emerging in conjunction with increased Alliance activities and global threats.

Additionally, developing formal partnerships with interested countries and institutions in various regions of the world will augment NATO's capabilities and increase its credibility and legitimacy as a security institution. The NATO-UN relationship would be strengthened if the UN would give approval to the August 2005 draft joint UN-NATO declaration and the September 2005 draft framework agreement for continuing interactions at all levels (instead only during crisis situations). The tools exist to develop a synergistic relationship between NATO and the EU; it is the politics (as always) that needs to be resolved. Facing the threats effectively will require wide-ranging partnership and strong synergy between these two organizations. While there have been pragmatic realizations in NATO – EU cooperation, the realization of a mature and efficient relation continues to be hampered by those declaratory politics. In order to develop a virtuous circle of efficient and mutually supportive coexistence between NATO and the EU, the solution must be to concentrate on the achievement of what is actually required in the real world of security and risks and challenges, rather than on the abstract goal of an institutional arrangement between the EU and NATO.

NATO-EU partnership appears crucial, as it will be matched with the level of ambition of the two organizations and their degree of cooperation. The reform of the European Security and Defense Policy brought forward by the Lisbon Treaty⁹ will require an update in the bilateral relations that should bring about an enhancement of the cooperation, in order to widen its spectrum, now limited to the 'Berlin Plus' agreement. To this end, both Organizations should define their level of ambition as well as a better coordination between their respective capabilities development processes.

The "open door" policy is already clearly stated by Article 10 of the North Atlantic Treaty and is still nowadays the consolidated NATO approach towards other European countries. The doors are open for the Membership of every European country who shares the same values and meets the conditions necessary to contribute to the common aims

Russia plays a unique role in Euro-Atlantic security, as "a strong, stable and enduring partnership between NATO and Russia is essential to achieve lasting stability in the Euro-Atlantic area" (para 36). The new threats and challenges re-

⁸ *The Alliance's Strategic Concept*. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

⁹ The Treaty of Lisbon, Available from http://europa.eu/lisbon_treaty/index_en.htm

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

NECAS, Pavel; BUCKA, Pavel

quires constant dialogue and cooperation with the Russian Federation that might proved to beneficial also on issues not considered in the current Strategic Concept. Wherever there are similar strategic interests, the cooperation between NATO and Russia might prove extremely beneficial to both.

Enlargement and Partnerships are essential ingredients in establishing the coalitions of capabilities. NATO must think strategically about which countries it offers membership. Any enlargement sentiment must not weaken the Alliance space of common values. A mixed partnership approach will increase proportionality and efficiency of NATO's strategic objectives by creating a community of states which is willing, able and ready to act whenever military action in peace operations is deemed necessary. The fragmentation of NATO's partnerships affects the way Partners perceive their importance for the Alliance. These partnerships are in need of new guidelines, both to clarify the purposes of these arrangements, and to streamline the co-operation efforts.

CONCLUSIONS

A post Cold War reality however is the general threats are multiple and are neither easily identifiable, quantifiable in nature nor is their direct impact on Alliance security universally accepted or understood. Different national priorities and approaches to the strategic challenges within the Alliance are due to different national interests, perceptions of vulnerability and interpretations of risks. A common interpretation requires a credible intelligence source which can be accessed by all members of the Alliance. This cooperation will improve political situational awareness, provide a better understanding of the probability and severity of the security risks and may shorten the timeline required to respond to the threats.

The global security environment has changed and will continue to change. Due to fundamental changes in the strategic landscape, NATO's Strategic Concept of 1999 is at least partially outdated. In order to meet present and future challenges, NATO needs to reassess its Strategic Concept. The NATO Strategic Concept identified a "wide variety of military and non military risks" shaping the future strategic environment. It states their multidirectional nature and limited predictability. However, even if a great part of this security assessment still remains valid, it needs to be updated in order to take into account the ongoing and future evolvments of the security environment. The next Strategic Concept needs to acknowledge the expected consequences of the global trends in the next decades, specifically changes in demography and the climate as they influence and very often enhance the potential of other risks.

The North Atlantic Treaty, the 1999 Strategic Concept, the current Comprehensive Political Guidance and the NATO Strategic Commanders' Strategic Vision provide the framework necessary to ensure the Alliance and member nations share a common strategic vision. NATO however, should consider updating the Strategic Concept to reflect the current global challenges and conditions that were not evident during the development of the 1999 document.

Keywords: NATO transformation; Strategic Concept; security environment

REFERENCES

- HOFREITER, L.: Security and securitology. In: *Science & Military*. 2006, Vol. 1, No. 1. -pp. 79-82. ISSN 1336-8885
- KMOŠENA, M.: *Bezpečnostné ohrozenia a hromadné správanie*. In Riadenie bezpečnosti zložitých systémov 2009 [elektronický zdroj] : medzinárodný vedecký seminár. Liptovský Mikuláš : Akadémia ozbrojených síl generála M. R. Štefánika, 2009, -p.10. ISBN 978-80-8040-363-8
- RENNER, M.: *Security redefined in State of the world 2005: redefining global security*. World watch Institute Strategic Conceptheffer, Jaap de Hoop. "Global NATO: Overdue or Overstretch?" Speech by the Secretary General of NATO to the Security and Defense Agenda Conference, Brussels: 6 November 2006. Available from: <http://www.nato.int/docu/speech/2006/s061106a.htm>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

NECAS, Pavel; BUCKA, Pavel

UŠIAK, J.: Transformácia európskej bezpečnostnej stratégie. In: *Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie:*

Pět let členství ČR v EU: bilance a perspektivy, trendy a vize. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií v Českých Budějovicích, 2009.

The Alliance's Strategic Concept. Washington, 23/24 April 1999. Available from: www.nato.int

Joint Vision 2020, Washington D. C.: Washington D. C.: U.S. Department of Defense, 2000.

Mapping the Global Future, Report of the National Intelligence Council's 2020 Project, Washington, December 2005.

NATO New Strategic Concept, Italian Atlantic Committee, Strategic Concept Working Group Interim Discussion Paper, Rome, November 2009.

Population Division of the Department of Economic and Social Affairs of the United Nations Secretariat (2007). Available from:

<http://www.un.org/esa/population/publications/wpp2006/English.pdf>

NATO Summit and Ministerial Meetings. Available from: <http://www.nato.int/docu/comm.html>

NATO Comprehensive Political Guidance, 29 November 2006. Available from: <http://www.nato.int/docu/comm.html>

THE WATER ISSUE: THE MAIN PAST, PRESENT AND FUTURE CAUSE OF CONFLICT IN THE MIDDLE EAST

A közel-keleti, izraeli-palesztin béketárgyalások egyik fő kérdése a kezdetektől fogva a vízforrások, a víz feletti ellenőrzés. A vízbiztonsággal összefüggő konfliktusok a közel-keleti, különösen pedig a tágabb közel-keleti térségben tehát egyáltalán nem új keletűek, gondoljunk csak itt például az 1964. és 1967. közötti időszak izraeli-szír összecsapásaira a Jordán forrásvidékének uralmáért. A globális felmelegedés és az ezzel járó éghajlatváltozás „csak” felgyorsította ezeket a folyamatokat, kiélezve a korábban is meglévő konfliktusokat. Kedvező fordulat, hogy követendő példákat is lehet már látni, mint pl. Izrael és Törökország, valamint Izrael és Jordánia hidropolitikai kooperációja. Azonban a térség szükséges vízellátását hosszú távon csak a regionális együttműködés, valamint a technológiailag fejlettebb megoldások jelenthetik.

Control over water resources and water has been one of the key issues of the Middle East peace talks between Israel and the Palestinian authority since the very beginning. The conflicts related to water security in the Middle East region and particularly in the border region of the Middle East are not at all recent developments; it is enough to refer to the clashes between Israel and Syria in 1964-1967 for control over the source region of the Jordan River. Global warming and the related climate change have ‘only’ accelerated these processes, adding edge to the conflicts which had existed before. A favourable turn of events is that examples to be followed can already be witnessed, e.g. the hydro-policy cooperation between Israel and Turkey as well as between Israel and Jordan. However, the long-term water supply necessary in the region can only be achieved through regional co-operation and solutions that are technologically more advanced.

For years stability in numerous countries and regions has been at risk due to conflicts erupting due to the water resources. The Middle East conflict between Israel and the Palestinians is essentially related to water. Water is an elixir of life and cannot be substituted by anything else. Water is a life or death issue. Water is not only the source of life but also the source of survival. This is the case all over the world, but it is a problem that the people in the Middle East live through on a day-to-day basis, because water is not available in sufficient amounts.

As far as drinking water is concerned, the Middle East is one of the most deprived regions of the world. Not counting the states of the Arabian Peninsula, the most arid areas of the region include Israel, Jordan and the Palestinian Territories, where the annual rainfall is rarely above 300 mm.¹ All these points show how important a role the River Jordan has in the water supply of the region. For millennia the River Jordan – consisting of a number of smaller and larger tributaries (Hasbani, Dan, Banias, Yarmouk, etc.) – has always been regarded as the number one water source in the Middle East, regardless of the rulers of the area.

The confrontation related to its use and exploitation intensified after 1948, i.e. the year of foundation of the State of Israel, which to this very day has been an acute focus of crisis in the Middle East embedded in the deeper Arab-Israeli conflict with its origins in religion, ethnicity and civilisation. Israel declared its independence on May 14, 1948. After a war lasting for almost a year, the source of the River Jordan remained under Israeli control, however, to the south the vitally important water resources fell under the exclusive control of Syria and Jordan.

¹ Zoltán Grünhut: A Jordán-folyó és vízgyűjtőjének szerepe a közel-keleti konfliktusban (The role of the River Jordan and its water basin in the Middle East conflict) -<http://www.publikon.hu/htmls/tanulmányok.html?ID=45&essayID=208>, letöltve: 2009. november 02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

In the 3rd conflict, the Six-Day Arab-Israeli war (1967), Israel occupied the Golan Heights, the West Bank of the Jordan and the entire territory of Jerusalem. With the occupation of the western and northern parts of the Golan Heights, Israel acquired a perfect position to control the Yarmouk River and gained supremacy along the full stretch of the Baniyas and the Jordan.²

In this way, at least one-third of Israel's resources originate from a disputed territory. The Dan, Hasbani and Baniyas rivers originate in the Golan Heights and discharge into the Sea of Galilee and the Jordan River. It is highly unlikely that the Syrians would give up their claim, when they do not have sufficient water themselves. There are huge aquifers on the West Bank, under the hills of Judea and Samaria where rainwater accumulates seeping through the soil and then passing over to Israel; in the final negotiations, the Palestinians will not willingly give up the right to the control of the water resources.

Therefore, as a result of the negotiations to be carried out with Syria and the Palestinians more than a third of the currently available water resources may fall under Syrian and Palestinian control.

Syria will probably not agree to Israel retaining control over the strategically important water resources of the Golan Heights. In fact, the dispute between Syria and Israel that the Jewish state should withdraw to the international border of 1923 or to the border of June 4, 1967 actually revolves around the water issue. The international border would be ten metres from the Sea of Galilee, while the line of June 4, 1967 would be on the seashore.

In this latter case, under international law Damascus could claim one-half of the water reserves of the Sea, as in this case the border would be along the centre line of the body of water. At the present moment Israel satisfies one-third of its water requirements from the River Jordan, with the Hasbani, Dan and Baniyas rivers that feed it originating in the Heights. Should the Golan Heights return to Syrian control, with that a substantial part of Israel's water resources would return to Syria, which needs the water itself as its rate of population growth is very high, the population may double by 2020.³ Even today it happens that Damascus rations water consumption by its citizens.

'Without water Syria would be like a thirsty wolf, which could be dangerous,' stated Arnon Soffer, head of the Geography Department of Haifa University.

The water issue is not only a problem for Syria and Israel, but demands a central position in the final settlement with the Palestinians. Up to now, 25% of Israel's water originated from the east bank of the Jordan.⁴ The aquifer is located under the hills of Judea and Samaria and it knows no boundaries. The Palestinians demand that the water that falls onto the hills on the West Bank should be theirs, even if the water after percolating into the ground flows into Israel through underground rivers, streams and fissures. Furthermore, they also claim that they have a moral right to the water as Israel used most of the water over thirty years, while a much smaller volume was supplied to the Palestinians. According to hydrology professor Gwirtzman of the Hebrew University, the per capita water consumption in Israel was 108 cubic metres per year, while only 35 cubic metres were provided for each Palestinian citizen.⁵ However, Israel claims that it built these reservoirs starting at the end of the 19th century, in the final days of the Turkish occupation, and then continued construction during the British mandate, well before the Six-Day War of 1967.

The stakes are enormous, water being of immense significance for both peoples. For the Israelis, without water there would be no agriculture, no orange plantations and there would be no return to the land. The Palestinians are also linked

² Zoltán Grünhut: A Jordán-folyó és vízgyűjtőjének szerepe a közel-keleti konfliktusban (The role of the River Jordan and its water basin in the Middle East conflict) - <http://www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?ID=45&essayID=208>, letöltve: 2009. november 02.

³ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

⁴ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

⁵ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

to agriculture and this way of life, to the land which they 'lost or gambled away', so for them water is also a symbol of sovereignty. According to specialist at the Bar-Ilan University, Amikam Nachmani, this dispute is about who should have the huge deficit. The population in the region is set to increase by such a rate over the coming decades that the water will satisfy neither the Palestinian nor the Israeli requirements. 'You can discuss ownership of the water resources, however, this will not help us or the Palestinians,' said the professor of political sciences, specialising in water issues. 'Both the volume and the quality of the water are declining. I have no doubt that we shall retain the right of control over water, however, this will not solve our problem or the problem of the Palestinians,' he added.⁶ According to Gershon Baskin, head of a joint Palestinian-Israeli research and information centre, the solution is the not the distribution of water resources but their shared use.

In the view of the experts it would be necessary to consider ways to create new water resources. The real solution would not be the transportation of water in huge tanks from Turkey or building under-sea pipelines – which have been constructed by Israel and Turkey since 2000 – however, desalination plants must be set up to produce fresh drinking water from the salty sea water. However, the problem with this though is the very high price.⁷

Today one cubic metre of water, transported from Turkey by tankers (including purchase, ship rental, transportation expenses, energy costs of pumping into the pipelines, etc.) costs about 0.6-0.7 dollars for Israel. This is roughly one-half of the amounts that the desalination of one cubic metre of seawater would cost using solar power, which is the cheapest possible solution.⁸

So, the real, long-term solution would mainly be the production of fresh drinking water from salty seawater using a more modern, cost efficient technology.

Moreover, to complement and enhance this research, after defence spending, most of the state R&D funds are channelled into the development of water conservation, drip-type irrigation methods, and the country is the world leading exporter of these irrigation technologies. Through computer-controlled micro-irrigation, not only can the amount of water used be reduced to as much as one-tenth,⁹ but the spreading of sodic spots can also be prevented. In order to create lasting peace in the region, this method and technology must be shared with the Palestinians, the know-how must be transferred and they have to be assisted in spreading the technology.

The Palestinians argue that they do not have the funds for this, and the water resources of the West Bank are sufficient for them and they would transport water from there to the Gaza strip. Israel makes the point that a joint project would be financed by the international community, while Israel alone would not receive funding. Germany was already prepared to finance a joint project, but the Palestinians were not ready to take part in the cooperation so the German funds were lost. The Palestinians want to obtain control over water and they believe that no sustainable Palestinian state can be established without controlling the water sources of the West Bank. In Israel, the only solution is to reduce the water amount provided for agriculture, which is 50% of the annual demand.¹⁰ However, this is not a simple issue as agriculture also has ideological importance: ten per cent of Israeli society makes their living from agriculture; therefore, it is essential that the country retain the water resources. But, if it wants to retain the territories important for security reasons, the Jewish settlements and the water resources as well, what would be left to give to the Palestinians?! Also in the future State of Palestine agriculture is expected to be the main source of income.

⁶ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

⁷ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

⁸ Zoltán Grünhut: A Jordán-folyó és vízgyűjtőjének szerepe a közel-keleti konfliktusban (The role of the River Jordan and its water basin in the Middle East conflict) - <http://www.publikon.hu/htmls/tanulmanyok.html?ID=45&essayID=208>, letöltve: 2009. november 02.

⁹ NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

¹⁰ Hetek, László Hechs: Víziány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

All this clearly shows that there can be no peace in the Middle East without the water issue being settled. A reasonable solution acceptable to all the stakeholders and based primarily on the use of natural water sources could only be created through regional cooperation.¹¹

There have been positive steps forward and agreements towards cooperation in the region. The first such agreement was reached by Israel and the Palestinian Liberation Organisation in May, 1994. The 'Oslo-1' agreement¹² (or Gaza and Jericho agreement) included a water declaration that was only marginal and included no specific numbers, leaving the detailed elaboration to a specific agreement concluded a year later as 'Oslo-2'.¹³ This regulation is still in force today, however, because of the return of violence, Israel has repeatedly claimed that the agreement is no longer in force.

Israeli Prime Minister Yitzhak Rabin and King Hussein of Jordan signed an agreement similar to the Israeli-Palestinian agreements in October, 1994. Section 6 of the peace agreement provides a comprehensive approach, while Annex No. 2 gives details of the disputed water issues between the parties in a precise, specific wording of consensus. Annex No. 2 of the agreement defines exactly the manner and the volume of water that may be taken from the four main sources, i.e., the Jordan, Yarmouk, Tirat Zvi/Wadi Yabis, and Emek Ha'arava/Wadi Araba, divided into summer and winter periods. Furthermore, the parties placed great emphasis on the contractual regulation with respect to preventing various pollution and other damage, the protection of the established water systems, the development of sewage treatment, the acquisition of additional water resources to satisfy demand and the necessity of cooperation based on consensus.¹⁴

The population in the Middle East will grow from 42 million in 2008 to 71 million in 2050,¹⁵ which will considerably increase the demand for water in the area of food, the population and employment. According to the report from the International Institute for Sustainable Development (IISD) the Middle East governments and authorities, the civil society and the international community must jointly respond to the process of climate change and to the risks resulting from warming to peace and security in the region. These organisations must not only inform the local communities about the expected consequences, they must also actively contribute to the mitigation of the processes through the reduction of greenhouse gas emissions and cooperation in the utilisation of the divided resources.¹⁶

OUTLOOK

THE BORDER REGION OF THE MIDDLE EAST

Even according to the most optimistic forecasts, the population of the Arab countries – including the area from the Atlantic Ocean to the Persian Gulf, will grow from 227 million in 1990 to 446 million in 2025.¹⁷ Cooperation is an obvious step, but due to the situation it is still one of the most complicated steps to take among the countries of the region. The last conference on the subject was held in Beirut, where a committee was set up to promote cooperation. The member countries include Egypt, Jordan, Syria and Lebanon. Israel did not join the committee. Already in itself this fact reduced the effectiveness of the initiative. Opinions did not coincide. For this reason the two most important tasks for the forthcoming years relate to the following points: supplying a growing population from the water resources that are difficult to expand any further and the seeking of new options without the deterioration of water quality.¹⁸

¹¹ Hetek, László Hechs: Vízihiány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

¹² <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/gjannex2.html>, letöltve: 2009. november 02.

¹³ <http://www.jewishvirtuallibrary.org/jsource/Peace/iaannex3.html#app-40>, letöltve: 2009. november 02.

¹⁴ Zoltán Grünhut: A Jordán-folyó és vízgyűjtőjének szerepe a közel-keleti konfliktusban (The role of the River Jordan and its water basin in the Middle East conflict) - <http://www.publikon.hu/htmls/tanulmányok.html?ID=45&essayID=208>, letöltve: 2009. november 02.

¹⁵ June 08, 2009, <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=13493> (National Geographic Hungary), letöltve: 2009. november 02.

¹⁶ June 08, 2009, <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=13493> (National Geographic Hungary), letöltve: 2009. november 02.

¹⁷ Hetek, László Hechs: Vízihiány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

¹⁸ Hetek, László Hechs: Vízihiány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48),

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

WORLDWIDE PROBLEMS AND CONFLICTS BECAUSE OF THE SHORTAGE OF FRESH WATER

At present 4-6% of the population struggle with problems related to lack of water, however, for economic reasons, some 20% have no access to safe drinking water, primarily in the Middle East and Africa. At present almost 1 billion people live without safe drinking water, and 2 to 3 billion have no access to appropriate sewage drainage services. Distribution is extremely non-uniform; it is primarily the developing countries that are suffering from aridity and water shortage. According to forecasts by 2015 close to 3 billion people will be living in countries where there will be a lack of water.¹⁹ Those countries will be in the worst situation that, even today, is facing major difficulties, i.e. primarily the Middle East countries and some states in Africa.

In view of all these points, water – just like the energy resources in the previous centuries and strategically important natural resources in short supply at any time in the course of history – will become the number one source of conflict in our century not only in the Middle East but also all over the world.²⁰

The possibilities of future conflicts are also underpinned by past experience. The population of the Earth increased close to threefold between 1950 and 2000, while fresh water resources did not grow. More than 450 water-related international conflicts were recorded in this period of time, of which 37 led to armed combat or bombings.²¹

At present Egypt shares the river Nile with nine countries, this river providing 97% of the citizens of that country with water in a region exposed to ethnic, economic and religious stresses.²² Armed conflicts have already broken out Africa between Senegal and Mauritania because of drinking water and this factor is continuously present in the Arab-Israeli, the USA-Mexico and the India-Bangladesh conflicts as well, or in the tense situations between Slovakia and Hungary for that matter. There are already signs that abundant water resources lead to the geopolitical revaluation of a country just like in the case of oil or natural gas. Turkey, for instance, a country supplying drinking water in tanker ships to Israel and the Arab oil monarchies, is becoming an increasingly important political player in the region.

Man uses about 60% of the accessible fresh water resources of the Earth and in the second half of the century this figure will go over 90%. Accordingly, today only local armed conflicts break out because of water, however, the UN predicts that regional or global war may also break out in 50 years due to water shortages. Syria's example points to a gloomy future, where 160 villages have been abandoned by their inhabitants in the past 2 years because of the drought caused by climate change.²³ In its report the International Institute for Sustainable Development states that even as a result of a slight degree of warming the flow rate of the Euphrates flowing through Turkey, Syria and Iraq may decrease by 30%, while the water volume of the Dead Sea will decline by 80% before the end of the century.²⁴ These points present risks to the peace in the region, accelerating rivalry and making it more difficult to achieve a peaceful solution between the long-standing oppositions.²⁵

http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten, letöltve: 2009. november 02.

¹⁹ <http://cegvezetes.cegnet.hu/2003/6/a-viz-a-jovo-globalis-kihivasa>,

http://www.playhold.com/www.ckke.hu/index_10309030.php, letöltve: 2009. november 02.

²⁰ NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

²¹ Center for EU Enlargement Studies - Világ gazdasági Kutatóintézet: A gazdasági biztonságot befolyásoló egyéb (soft) tényezők, Környezeti terhelés, beleértve a víz elérhetőségét (környezeti biztonság) (Factors, that influence the economic safety, Environmental load, including accessibility of water (environmental safety), January 2007 http://vki3.vki.hu/kulkapcs/Kornyezeti_biztonsag.pdf, letöltve: 2009. november 02.

²² NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

²³ NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

²⁴ NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

²⁵ NépszabadságOnline, Miklós Hargitai: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009 http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz, letöltve: 2009. november 02.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

Unprecedented, rapid changes are taking place today: population growth, climate change, urbanisation, which all may lead to the complete exploitation of the available fresh water reserves.

Obtaining clean drinking water will be one of the greatest global challenges in the 21st century!

Kulcsszavak: vízforrások, vízbiztonság, regionális együttműködés, édesvízhiány

Keywords: Water sources, water security, regional cooperation, freshwater shortage

LITERATURE AND REFERENCES

- PERES, Shimon: Az új Közel-Kelet (The new Middle East) – New York, Budapest, Jerusalem: Múlt és Jövő Kiadó, 1995, p. 137-147, ISBN: 9638529539
- A Documentary History of the Arab-Israeli Conflict, Edited with Historical Introductions by Charles L. Giddes, Praeger Publisher-New York 1991.
- Dokumentumok a Közel- és a Közép-Kelet történetéhez: 1914-1980 (Documents for the history of Middle East: 1914-1980) / ed. Győző Lugosi, Budapest, Tankönyvkiadó, 1989
- Világpolitikai Dokumentáció, MTI Sajtóbank: A kétoldalú tárgyalások első szakasza, 1993 október 31. (Documentations of World Politics, MTI Media Bank: First stage of the bilateral negotiations, October 31, 1993): p. 475
- Világpolitikai Dokumentáció, MTI Sajtóbank: Az arab-izraeli viszály, Út a megbékéléshez, 1992. január 30. (Documentations of World Politics, MTI Media Bank: The Arab-Israeli conflict, road to reconciliation, January 30, 1992) pp. 19-23, Arab-izraeli tárgyalások (Arab-Israeli negotiations), pp. 21-23
- Világpolitikai dokumentáció, MTI Sajtóbank: A többoldalú tárgyalások első szakasza, 1993 október 31. (Documentations of World Politics, MTI Media Bank: First stage of the multilateral negotiations, October 31, 1993) pp. 477-478
- ALLOUCHE, Jeremy: Water Nationalism, An explanation of the past and present conflicts in Central Asia, The Middle East and the Indian Subcontinent? – Université de Geneve, Institut Universitaire de Hautes Études Internationales, Geneve 2005
- H. GLEICK, Peter: Water and Conflict, Fresh Water Resources and International Security. In: International Security, Vol. 18, No. 1 (Summer, 1993)
- DAVIS, Uri – MAKES, Antonia E. L. – RICHARDSON, John, Israel's Water Policies. In: Journal of Palestine Studies, vol. 9 No. 2, p. 3 (Winter, 1980)
- Haaretz - www.haaretz.com
- Jerusalem Post - <http://www.jpost.com/>
- Közel-Kelet Kutató Intézet (Middle East Media Research Institute) - <http://www.memri.org/>
- SELIKAR, Ofira – Turning water into fire: The Jordan River as the hidden factor in the Six-Day war, MERIA – June, 2005, Volume 2/9. <http://meria.idc.ac.il/journal/2005/issue2/Ofira%20Selikar%20pdf.pdf>
- Hetek, László Hechs: Vízhiány a Közel-Keleten (Water shortage in the Middle East), Jerusalem, December 04, 1999, (III/48), http://www.hetek.hu/hatter/199912/vizhiany_a_kozel_keleten
- June 8, 2009, <http://www.geographic.hu/index.php?act=napi&id=13493> (National Geographic, Hungary)
- Vízpiac Magazin (Water Market Journal) - <http://www.vizpiac.hu/hirek/a-vizhiany-megoli-a-sziriai-falvakat>
- NépszabadságOnline, Hargitai Miklós: Hová lett a víz (Where has the water gone), August 9, 2009, http://www.nol.hu/tud-tech/20090808-hova_lett_a_viz

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

LIGETVÁRI-TAKÁCS, Krisztina

<http://vizminoseg.hu/cikk/133/elkeszult-a-fold-edesvizkeszletenek-terkepe.html>

Alternativenergia.hu, A környezettudatosság segítheti a közel-keleti vízkérdés megoldását (Environmental consciousness may help solve the water issue in the Middle East), July 2, 2009 - <http://www.alternativenergia.hu/a-kornyezettudatossag-segitheti-a-kozel-keleti-vizkerdes-megoldasat/5648>

ENSZ Édesvíz-Világjelentése (UN World Report on Fresh Water), Water for People - Water for Life/'Víz az emberért - Víz az életért' – The United Nations World Water Development Report 2003, Unesco Publishing
<http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001295/129556e.pdf>

The 3rd United Nations World Water Development Report 2009: Water in a Changing World (WWDR-3)
<http://www.unesco.org/water/wwap/wwdr/wwdr3/tableofcontents.shtml>

A MAGYAR TENGERI HAJÓZÁS HELYZETE A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ ELŐTT

THE SITUATION OF THE HUNGARIAN SEA SHIPPING BEFORE THE WORLD WAR TWO

Magyarországon az első világháború előtt több mint 500 hajóegységből álló fiumei kereskedelmi tengerészet egykori szakemberei és a több mint 220 egységből álló osztrák—magyar hadiflotta magyar személyzete — leg-alábbis annak egy része — a két háború között újból létrehozta a magyar kereskedelmi tengerészetet. A trianoni békeszerződést követően az ország megváltozott diplomáciai, katonai, gazdasági környezetében a technikailag is eredményesen kivitelezett Duna-tengerhajózás sikeres vállalkozásnak bizonyult. A kormány hathatós támogatása mellett ugyanakkor a budapesti lajstromba bekerültek mélytengeri hajókat üzemeltető cégek is. Így a második világháború kitörésekor Magyarország egy 11 egységből álló tengerészettel rendelkezett, melyben a hajók egy része speciális Duna-tengerjáró, más része mélytengeri teherhajó volt.

Hungarian merchant marine has been re-established between World War I and World War II by former experts of the Fiume merchant marine that consisted of more than 500 units before WWI and part of the crew of the Austro-Hungarian navy fleet, consisting of more than 220 units. After the treaty of Trianon, in the altered diplomatic, military and economical climate of Hungary, a technologically effective implementation of Danube-see navigation proved to be a success. The government's efficient support made it possible that at the same time companies operating deep sea ships also got enlisted in the Budapest register. Thus at the time WWII broke out, Hungary had a navy consisting of 11 units, a part of which was specially built Danube-seafaring vessels, while the other part was deep sea cargo vessels.

BEVEZETÉS

A trianoni békeszerződés következtében Magyarország területeinek 2/3-ával együtt elveszítette egyetlen tengeri kijáratát, Fiumét, és tengeri hajóparkját, ami 1914 szeptemberében nem kevesebb, mint 549 egységet számlált.¹ Fontos leszögeznünk, hogy az egykori közös fenntartású, osztrák—magyar haditengerészet struktúrájával szemben a kereskedelmi tengerészetet a Monarchián belül különválasztották, így létezett közigazgatásilag önálló magyar kereskedelmi tengerhajózás.² Ennek kényszerű megszűnése mellett a békeszerződés az egykori, közös hadiflotta mintegy örökségeként csupán annyit engedélyezett, hogy az újjáalakuló magyar hadsereg a Dunán 3 felderítő naszáddal rendelkezhetett.³ Mindezek ellenére a háborús összeomlás után hamar megindult a magyar tengerészet újjászervezése a tenger nélkül maradt országban. A két világháború között az 1934-ben létrejött Duna-tengerhajózási Rt. (DTRT) vált a vezető társasággá, de rajta kívül számos hosszabb-rövidebb életű cég kísérletezett tengeri hajók üzemeltetésével. Rövid írásunkban arra vállalkoztunk, hogy felvázoljuk a magyar kereskedelmi tengerészet két világháború közötti újjáalakulását a háborúban később részt vevő cégekre és a Duna-tengerjárózásra koncentrálván.⁴

¹ Ideszámolva valamennyi vízi járművet (gőzösök, halászbárkák, kotrók, jachtok stb.). Magyar tengerészeti évkönyv az 1915. évre. Fiume, M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1915. LV. Az elveszített világháborút követően a magyar kereskedelmi hajópark mellett a közös haditengerészet 227 hadihajóegysége is a győztes országokhoz került. Ez utóbbiról bővebben: CSOKKARÉTI Károly: Az Osztrák—Magyar Monarchia haditengerészete. Budapest (továbbiakban: Bp.), Zrínyi Kiadó, 2001. 214.,

² DUBROVIĆ, Ervin (főszerk.): Riječka luka. Rijeka, 2001. p. 344.

³ HORVÁTH Csaba: A Hazáért — mindhalálig! Bp., 1999. p. 10.

⁴ E tanulmánnyal tehát nem célunk, hogy valamennyi magyar hajóstársaságot bemutassuk a két háború közötti időszakból. Írásunkban nem tárgyaljuk a húszas-harmincas években megalakult, ám rövid időn belül meg is szűnt magyar tengerhajózási cégeket, melyek közül a leghosszabb életűnek bizonyult Oceana Részvénytársaság is csak 5 évig működött 1922–1927 között.

ZSIGMOND Gábor

A Monarchia haditengerészetének utolsó parancsnoka, Horthy Miklós nevével jelzett időszakban a tengerhajózás támogatott intézménye volt az országnak, de felmerül a kérdés, hogy mit is jelenthetett ez saját tengerpart és tengeri kijárat nélkül. Az ország megváltozott diplomáciai, nemzetközi környezete, gazdasági lehetőségei mégis egyfajta kényszert jelentettek egy technikai, műszaki értelemben is különleges, és a második világháború kitörése után katonailag is értékelhető tengeri flotta megteremtésére.

A DUNA-TENGERHAJÓZÁS SIKERE

Az első világháborút lezáró békeszerződések jelentős mértékben változtatták meg a közép-kelet-európai térség politikai és katonai berendezkedését. Az Osztrák-Magyar Monarchia helyén új államalakulatok, új vám- és pénzrendszerek, új katonai szövetségek keletkeztek. Magyarországot a kisantant gyűrűje vette körül, katonailag, politikailag és külkereskedelmét tekintve is súlyos nehézségek elé állítva. A trianoni békeszerződés értelmében az ország nyersanyagbázisainak nagy részét is elveszítette, ami a dualizmus éveiben formálódó, viszonylag gyenge ipar megmaradt elemeinek továbbfejlesztését is megnehezítette. Az ország gazdasági mozgásteret rendkívül leszűkült. Ez utóbbin volt képes segíteni a Duna-tengerjáró flotta megteremtése, és a csepeli kikötő tengeri kikötővé fejlesztése.

A szomszédos országok tengeri kikötőinek illetékei rendre igen magasak voltak, így merült fel (ismét) a budapesti kikötő kiépítésének lehetősége. *Popper Ottónak*, az egykori császári és királyi haditengerészet főmérnökének tervei szerint a Dunán szállított rakományokat uszályokkal együtt rakták volna át egy óriási teherhajóra. A tervbe vett mintegy 11 000 tonnás hajó két, 1000 tonnás dunai uszályt vehetett volna fel. Ennek kivitelezéséhez azonban speciális egységek megépítésére és nem utolsósorban óriási tőkére is szükség lett volna, így az elgondolást végül elvetették.⁵ A történet érdekes előzménye, hogy még 1918. július 1-jén a Magyar Duna Bizottság ülésén Kvassay Jenő — akkori miniszteri tanácsos és az Országos Vízépítési Igazgatóság vezetője — a Duna-torkolat hajózásának kérdéseiről tartott előadásában a folyam és a Fekete-tenger között (Cernavoda és Constanza között) építendő 60 kilométeres csatorna tervét vázolta fel.⁶ A terület akkor éppen a központi hatalmakhoz tartozott.

A történeti előzmények mellett a Rajna-tengerjáró hajózás képében a nemzetközi példa is adva volt. Igaz, Budapest a tengertől a Duna mentén 1647 km-re fekszik, ami sokkal nagyobb távolság, mint ami a Rajna esetében adódhat. Ráadásul a dunai gázlók, a hidak és a veszélyes folyamszakaszok (pl. Al-Duna) miatt a Duna-tengerhajózás többszörösen nagyobb kihívás volt. Egy rendkívül izgalmas kísérlethez vezetett a *Liselotte* motoros megvásárlása a húszas évek végén. Az eredetileg a német haditengerészet számára kicsiny partközeli aknaszedőnek épült hajót a félig-meddig titokban fejlesztett dunai flottilla vásárolta meg.⁷ A *Liselottét* *Bornemissza Félix* kapitány, a *Budapesti Nemzeti Szabadkikötő* igazgatója hozta Budapestre 1928-ban. Éppen abban az évben, mikor elkészült a M. Kir. Budapesti Vámmentes Kikötő kereskedelmi és petróleum-kikötője Csepelen. A további csepeli beruházások azonban csak 1938-ra fejeződhetnek be a közbejött gazdasági világválság miatt.

A *Liselotte* tengeri útjával ugyanakkor nem voltak problémák, ám a konstrukció rávilágított arra, hogy a tengeri hajók merülése a dunai hajózáshoz túl nagy, továbbá a kormányrendszert is módosítani kell a biztonságos folyami hajózás érdekében. A kísérletek újabb fordulatot vettek, mikor *Páthy László*, *Páthy Ernő* és *ifjabb Horthy Miklós* irányításával 1933-ban létrejött a *Magyar-Egyiptomi Kereskedelmi Részvénytársaság* (MEKR, ill. HUNGYPT rövidítéssel). A társaság Hollandiából (havi 10 000 pengőért) bérbbe vette az *Apollinaris III.* nevű motorost, hogy megkezdje próbajaratát Alexandria

⁵ DEZSÉNYI Miklós — HERNÁDI Ferenc: A magyar hajózás története. Bp., 1967. p. 117. ill. HÁMORI Péter: A magyar hajózás képes története. Bp., 1999. p. 104.

⁶ Kvassay Jenő: A Duna-torkolat hajózásának kérdései. Bp., 1918.

⁷ A folyamórség illetve a Duna-flottilla megteremtése ugyanis időközben a norvég származású *Wulff Olaf* vezetésével ekkorra már újra megindult.

⁸ Páthy Lászlót 1926-ban egyiptomi magyar konzullá nevezték ki.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ZSIGMOND Gábor

és Budapest között.⁹ A választás nem véletlenül esett a kicsiny, 120 tonna hordképességű, és csupán egyetlen 120 lóerős motorral felszerelt hajóra, ugyanis az korábban Appolinaris nevű ásványvizet szállított a Rajnárról Londonba.¹⁰ A hajót esélyesnek látták a Duna-tengerhajózás kiszolgálására is. Az *Apollinaris III.* első útja viszontagságos volt: motor-tengelytörés miatt egy francia vontató *Bizert*-ba vontatta, ahol az egyik matróz hibájából tűz ütött ki a hajón. A szerencsétlenségben a holland *Johannes* kapitány és magyar kollégája is életét vesztette. A holland kapitány helyét a mindössze 19 éves *G. Kuur* vette át, a magyar érdekeket *Gramantik Mihály* kapitány, a HUNGYPT küldötte képviselte. Ő viszont Alexandriában betegsége miatt kénytelen volt elhagyni a hajót, így azzal *Bornemissza Félix* kapitány érkezett meg 1933. szeptember 20-án a csepeli kikötőbe.¹¹ Az *Apollinaris III.* után egy évvel később az eredetileg német *Atid* is szerencsésen hajózott fel Budapestre.¹² Akkor azonban már vízre bocsátották az első magyar Duna-tengerjárót.

Az *Apollinaris III.* próbaútjának eredményességét követően, a tapasztalatok kiértékelése után a parlament ugyanis 500 000 pengőt szavazott meg egy Duna-tengerjáró hajó megépítésére. A hajó tervezési munkáit *Scharbert Gyula* végezte, aki az első világháború éveiben részt vett a valaha vízre bocsátott legnagyobb magyar csatahajó, a *Szent István* építésében is.¹³ Az elkészült 470 tonna hordképességű Duna-tengerjáró a *Budapest* nevet kapta.¹⁴ A hajót 1934. augusztus 14-én bocsátották vízre, és október 6-án indult el a budapesti Eötvös téri hajóállomásról első útjára isztambuli, bejrúti, jaffai és alexandriai rendeltetésű 255 tonna áru rakománnyal.¹⁵ Parancsnoka *Kádár Ferenc* kapitány lett, aki korábban a fiumei Tengerészeti Akadémia (Nautica) elvégzése után az *Oceana*¹⁶ gőzösein, majd belga és angol hajókon szerezte meg tapasztalatait.¹⁷ A sikereket látva az olasz érdekeltségű Neptun Rt.¹⁸ az 1910-ben épült, ex-Marquise de

⁹ A hajó legnagyobb hossza: 35,5 m, szélessége: 6,5 m, űrtartalma 209 BRT és 128 NRT volt. Épült 1929-ben. A hajó első részén árbocdaru volt, amelyre egy könnyen kezelhető vitorlát is fel lehetett szerelni. Eredetileg Remagenből szállított ásványvizet Londonba. Dr. Zsembery Gyula: Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről. In: Közlekedési Közlöny. 1964. október 11. 41. szám. p. 676.

¹⁰ DEZSÉNYI – HERNÁDI: i.m.: p. 118., ill. dr. Zsembery Gyula: Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről. In: Közlekedési Közlöny. 1964. október 11. 41. szám. p. 676.

¹¹ KÁDÁR Ferenc: Egy kapitány naplójából. I. kötet, kézirat, Bp., é. n., 150–169. A bérelt hajót visszafelé, egészen Rotterdamig Kádár Ferenc kapitány vitte.

¹² A hajó német lobogó alatt érkezett 1934 szeptemberében és a hitleri Németországból menekülő zsidók vették meg, mikor szabad volt még ingóságai egy részét kivinniük az országból. A hajó lobogót cserélve Haifa honi kikötővel működött tovább. Palesztin lobogó alatt kapcsolódott be a Budapest–közel-keleti forgalomba, azonban gyenge gépe miatt később már nem jött fel az Al-Dunán, Russeban, Turnu-Severinben rakodott át. Az *Atid* Navigation and Transport Co. Ltd. tulajdona volt. 1921-ben Hamburgban épült. Eredetileg tengeri uszály volt, majd 1934-ben folyam-tengerjáróvá építették. Méretei: hossza 50,5 m, szélessége 8,04 m, merülése 700 tonna rakománnyal 3,05 m. 1,85 m dunai merülésnél 160 tonna rakományt tudott felvenni. Két darab, egyenként 3000 lóerős Krupp-Diesel nyersolajmotor főgéppel bírt. Dr. Zsembery Gyula: Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről. In: Közlekedési Közlöny. 1964. október 11. 41. szám. p. 676.

¹³ JUBA Ferenc: A magyar tengerészet a második világháborúban. Kaposvár, Magyar Nemzeti Történelmi Társaság 1993. p. 9.

¹⁴ A hajó adatai: legnagyobb hosszúsága 56,34 m, szélessége 8,50 m, hordképessége 1,85 m merülésnél 300 tonna, 2,30 m merülésnél 477,8 tonna volt. Sebessége tengeren 8,9 csomó volt. A test 8-10 mm-es Siemens-Martin lágy folytacélból készült. A belső szerkezetet hegesztették, a külső héjazat középső részét borító lemezelés varratainál és a fedélzeti lemezeknél alkalmaztak szegecselést. A hajólastromba 1934. október 1-jén került be. Dr. Zsembery Gyula: Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről. In: Közlekedési Közlöny. 1964. október 11. 41. szám. p. 674.

¹⁵ A Duna-tengerhajózás kezdeteinek és háborús szereplésének regényes elbeszélését adja Hegedüs Hubert tengerészkapitány. Hegedüs a tengerész szakképzésben használt szakirodalmi munkák (pl.: Angol jegyzet, 1964; Hajófelszerelés- és művelettan, 1972; Hajózási angol–magyar és magyar–angol szakszótár, 1970) mellett szépirodalmi és ismeretterjesztő munkákat írt. Ilyen a témában: Hegedüs Hubert: Dunán-tengeren, Bp., 1966. Emellett a hajó vízrebocsátásáról megjelent szakmai sajtóhírekből: Mladiata A. János: „Budapest” folyami és tengeri hajó vízrebocsátása. In: Hajózási Hírlap. IX. évf. 9. szám. p. 1-4. U. ő: A „Budapest” motoros első alexandriai útja. In: A Tenger 1935. V-VIII. (különlenyomat) pp. 11.; Mladiata A. János: Beitrag zum Donau-Seeschiffartsproblem. In: Werft-Reederei-Hafen. 1935. évi 21. füzet, p. 319-322.

¹⁶ Az *Oceana* Tengerhajózási Részvénytársaság 1922-ben alakult. A háború előtti *Atlantica* Rt. volt vezérigazgatója, tiszasülyi Polnay Jenő korábbi kapcsolatait felhasználva az Egyesült Államokból vett át 7 —főleg zsákmányolt, vagy leszerelt— hajót azzal a feltétellel, hogy öt éven belül törleszti a vételárat. A New Yorkban megalakult Magyar-Amerikai Tengerhajózási Rt. adta át a hajókat a Budapestben bejegyzett *Oceana* használatára. A társaság a szabadhajózásban volt érdekelt, hajóin sok magyar tengerész kapott munkát, azonban a vételárat nem sikerült kifizetni a megadott öt éven belül, így azokat 1927-ben vissza kellett adni. A hajózás üzeme biztosította volna a vételár törlesztését, de a társaság nem megfelelő gazdálkodása miatt fizetőképzetlenséget jelentett.

¹⁷ JUBA: i.m.:1995. p. 98–99.

¹⁸ A *Neptun Tengerhajózási Rt.* 1933-ban jött létre olasz tőkével, de Budapest székhellyel.

Lubersaque tengerjárót *Duna* néven állította be a Duna-tengeri forgalomba, miközben a görög *Marmaros* is bekapcsolódott a magyar folyam-tengeri kereskedelembé.

A DUNA-TENGERI HAJÓPARK GYARAPODÁSA A HÁBORÚ KITÖRÉSÉIG

A megindult Egyiptom–Budapest járat révén átrakodás nélkül olcsóbban lehetett folytatni az árucserét a közel-keleti kikötőkkel. A *Budapest* átmenetileg a *Magyar Királyi Folyam- és Tengerhajózási Részvénytársaság (MFTR)* tulajdonába került, majd két év múlva megalapították a *Magyar Királyi Duna-Tengerhajózási Részvénytársaságot*, a DTRT-t. A társaság elnöke *Wulff Olaf* ny. folyamőr vezérfőkapitány¹⁹ lett, üzletvezető igazgatója pedig *Roediger-Schluga Miklós*²⁰ és *Nagy Gábor*.²¹ Az igazgatóságban a kereskedelemügyi, pénzügyi minisztériumok képviselői mellett a MFTR, a Külkereskedelmi Hivatal, a Tengerészeti Hivatal és a Magyar-Egyiptomi Részvénytársaság részéről maga *ifj. Horthy Miklós* is részt vett.²² A társaság 1936. március 9-én kezdte meg működését egymillió pengő alaptőkével, melyet 1938-ban kétféle emeltek fel. A brit *Lloyd's* intézet Budapestet felvette a tengeri kikötők sorába, *Rákos Lajost* pedig a cég magyarországi képviselőjévé nevezte ki.²³ A társaság még 1935-ben a szállítási kapacitás növelése érdekében megvette a Neptuntól *Duna* nevű hajóját.²⁴ Az alacsonyabb merülésű, és a Duna-hidak miatt alacsonyabb felépítményű speciális Duna-tengerjáró hajókat az újpesti hajógyárban kezdték építeni. (Megjegyezzük, hogy a számos — a folyami és tengeri körülményeknek egyaránt megfelelő — speciális követelmény miatt az említett *Atid* és *Marmaros* ki is állt a Duna-tengeri forgalomból.) A *Budapest* után két évvel, 1936-ban elkészült *Szeged* esetében a hegesztés megbízhatósága miatt elhagyták a „szögvasakat”. Egy évvel később a még nagyobb *Tiszát*, majd 1939-ben a *Kassát* is vízre bocsátották.²⁵ A *Kassa* már az első revíziós sikerek után kapta nevét, május 17-én bocsátották vízre Újpesten. Az ünnepségen *Wulff Olaf*, a DTRT elnöke, Bornemissza Félix, a Szabadkikötő igazgatója, valamint a magyar kormány képviselői mellett *Bukovich Károly*, *Kassa* város helyettes polgármestere is jelen volt.²⁶ A hajó keresztanyja *Pajor Miklósné*, a város képviselőjének hitvese lett.²⁷ Megjegyezzük, hogy a hajópark növelése annál is inkább indokolt volt, mivel időnként előfordult, hogy le kellett mondani fuvarokat, miközben télen a hajókat a Dunán nem lehetett használni. Ez fontos jellemzője volt ennek a flottának, amivel egyes hajózási társaságok vissza is éltek, szerződéseikkel átalakítva a fuvardíjakat a térségben.

A magyar tengerhajózási ügyének támogatói az egykori osztrák–magyar hajóépítésben, a közös flottánál, vagy a fiúmei kereskedelmi hajózásnál dolgozók köréből kerültek ki. Ilyen volt az említett *Scharbert Gyula*, a későbbi Duna-tengerjáró hajókat építő Ganz Hajógyár ügyvezető igazgatója, *Mladiáta János* főkapitány, aki ezeket a hajókat építésük alatt ellenőrizte az üzemeltető társaság részéről, vagy a hajókat tervező és a tervezési munkákat is irányító *Kemény Sándor* főkonstruktor is.²⁸ A már fentebb is említettek közül *Rákos Lajos*, *Wulff Olaf*, *Nagy Gábor*, *Roediger-Schluga Miklós* mellett természetesen ide soroljuk az ötvenéves koráig a haditengerészetnél szolgált akkori magyar kormányzót, *Horthy Miklóst* is.

¹⁹ *Wulff Olaf Richárd* (1877–1955) a fiúmei Haditengerészeti Akadémián végzett, majd 1901–1902-ben az első nemzetközi ázsiai békefenntartó műveletben, a kínai tűzoltási hadműveletben (a boxerlázadás elfojtásában) vett részt, de még emlékezetesebbek voltak a Fekete-tengeri különítmény parancsnokaként tett mozdulatai (*Wulff-különítmény*), melynek során folyami hajókkal Odesszáig hajózott a hadsereg támogatására. 1920-tól a M. Kir. Folyamőrség megteremtője és első parancsnoka.

²⁰ *Roediger-Schluga Miklós* (1894–1950) fiúmei születésű tengerész, cs. és kir. sorhajóhadnagy, hj. tengerészkapitány.

²¹ *Nagy Gábor* (1893–1951) a fiúmei Haditengerészeti Akadémia elvégzése után számos osztrák–magyar hadihajón teljesített szolgálattal. Az egykori fiúmei M. Kir. Tengerészeti Hatóság helyett megszervezett Tengerészeti Hivatal első vezetője lett.

²² Dr. BÍRÓ József: A magyar Duna-tengerhajózási története a felszabadulásig. In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI. Bp., 1983. p. 227.

²³ JUBA: i.m.: 1995. p. 84-86.

²⁴ Uo.: p. 106.

²⁵ JUBA: i.m.: 1993. p. 14. A *Kassa*, későbbi nevén Debrecen megmaradt, ma egy alapítvány kezelésében folyik a hajó felújítása.

²⁶ A Tenger 1939. IV–VI. szám. p. 44.

²⁷ Hajózási Hírlap. IX. évf. 6. szám. p. 2-3.

²⁸ BALOGH Béla: Duna-tengerjáró hajóink fejlődése. In: Járművek, Mezőgazdasági Gépek. 11. évfolyam, 1964. 4. szám. p. 133.

A DTRT és a Magyar–Egyiptomi Kereskedelmi Rt. közösen jelentős szállítási ügyleteket tudott megszervezni: a célállomások között leggyakrabban Isztambul, Szaloniki, Bejrút, Haifa és Alexandria szerepelt, de vasúti átrakással Bagdadba és Teheránba címzett küldeményeket is szállítottak.²⁹ A DTRT 1936-ban három hajóval összesen 21 038 tonna árut szállított. A három hajó összesen ötvenfős személyzetet foglalkoztatott. A hajók több mint 70 ezer tengeri mérföldet tettek meg.³⁰ A következő évben a forgalom 24 410 tonnára nőtt, majd 1938-ban elérte a 30 942 tonnát.³¹ A kiviteli cikkek között elsősorban mezőgazdasági áruk, élelmiszerek, gépek, hídszerkezetek szerepeltek. Az importárúk közt az egyiptomi gyapot játszott fontos szerepet, emellett port-szaídi átrakással madagaszkári rafiát és nagy mennyiségű görög és török déligyümölcsöt szállítottak.³²

A MAGYAR MÉLYTENGERI HAJÓZÁS

A speciálisnak nevezhető Duna-tengeri flotta mellett a magyar tengerészet rendelkezett mélytengeri hajókkal is, melyek a „hagyományos” nyílt tengeri forgalomban vettek részt. Magyarország két világháború közötti tengerentúli forgalma 16 európai tengeri kikötőn át bonyolódott le.³³

A Bethlen és Mussolini közötti tárgyalások során már 1927-ben foglalkoztak Fiume kérdésével, de ez ekkor még elsősorban a város Olaszországhoz csatolásának pénzügyi kérdései tisztázásában merült ki.³⁴ A Gömbös által képviselt Olaszországhoz való közeledés egyik eredménye lett viszont az 1935. március 8-án kihirdetett 2350/1935. ME rendelet. Ez a fiumei kikötőn keresztül átmenő magyar forgalom fejlesztése tárgyában, Rómában 1934. november 18-án kelt egyezmény ideiglenes életbe léptetéséről rendelkezett.³⁵ A tárgyalások során megállapodtak abban, hogy a Fiumén átmenő és Magyarországról származó vagy ide irányuló áruk „a közterhek és a forgalmi könnyítések tekintetében, valamint minden egyéb tekintetben ugyanolyan elbánásban fognak részesülni, mint az Olaszországból származó vagy olaszországi rendeltetésű hasonló áruk, és mindenesetre nem kevésbé kedvező módon fognak kezeltetni, mint bármely más országból származó, vagy más országba rendelt azonos áruk. E tekintetben nem téteik különbség olasz lobogó vagy magyar lobogót viselő hajókon fuvarozott áruk között.”³⁶ A megegyezés egy fiumei magyar vámhivatali kirendeltség létrehozását is engedélyezte. Az 1927. július 25-i magyar–olasz jegyzőkönyveket ezeknek megfelelően a szükséges mértékben módosították. Kimondták, hogy amennyiben Fiume végállomással magyar járat létesül, gondoskodnak egy raktár kialakításáról, továbbá engedélyezték, hogy a rendszeres szolgálatra alkalmazott hajók a kikötést illetően elsőbbségben részesülhetnek. Fiumét elsősorban a magyar gabona és hüvelyesek kiviteli irányaként kívánták használni, melyek számára a termények tisztításához szükséges tárhelyek kialakítása is szóba került.³⁷ Az olasz gesztusok mellett az előkészületek is komolyak voltak. Egy hónap elteltével az 5140/1935 ME rendelet rendelkezett a *Fiumei Magyar Királyi Fővámhivatal* felállításáról.³⁸ A 1934. november 18-án kelt egyezmény ideiglenes életbe léptetése után három hónappal sor került a megállapodások végleges hitelesítésére. Az erről szóló 5830/1935 ME rendeletet Gömbös június 11-én látta el kézjeggyével.³⁹ Az adókedvezményekkel Budapestre csalogatott Angol–Magyar Hajózási Rt. és az olasz érdekeltségű Neptun Tengerhajózási Rt. hajói meg is fordultak Fiume és Trieszt kikötőiben, azonban az átrakások, illetve jelentős

²⁹ HÁMORI: i.m.: p. 109.

³⁰ KÁDÁR: i.m.: p. 112.

³¹ BORNEMISSZA Félix: A Duna nemzetközi-jogi, gazdasági és politikai jelentősége. In: A Kikötő-Tengerhajózás. 1943. június 3.

³² A Tenger 1939. IV-VI. szám. p. 45.

³³ A Kikötő-Tengerhajózás. 1943. április 1. p. 5.

³⁴ Corpus Iuris Hungarici 1928:XXIII. tc.

³⁵ JUBA: i.m.: 1993. p. 12.

³⁶ Magyarországi rendeletek tára. Bp., 1935. p. 29–30.

³⁷ Uo.: p. 32–36.

³⁸ Uo.: p. 254–265.

³⁹ Uo.: p. 270.

összegeket vittek el, ráadásul ezeknek a mélytengeri hajóknak a nagy befogadóképességét nem tudták kihasználni, így a fuvar költségek relatíve magasak voltak.

Kétségtelen, hogy Fiume magyar exportja 1936 után növekedni kezdett, olyannyira, hogy az 1936. évi 477 ezer méter-mázsa gabona helyett 1939-ben már megközelítette az 1,15 millió métermázsát. Jelentős növekedés tapasztalható a szarvasmarha, a szárazfőzelék, a maláta, paradicsomlé, húskonzerv és kisebb mértékben a burgonya tekintetében is. Mindeközben a Triesztből irányuló magyar export a gabona esetében 563 ezerről 1,67 millió métermására emelkedett, és a többi említett termék volumene is magasabb volt a fiumeinél. A Duna torkolatában fekvő *Braila* magyar gabonaexportja mindezek mellett az 1936. évi közel 2 millióról, 1939-re elérte a 3,62 milliót.⁴¹ Ez az útvonal így érthetően nagyobb érdeklődést váltott ki idehaza, mint az olaszokkal folytatott „fiumei megbeszélések”.

Meg kell említenünk, hogy mindezek mellett a két háború között több, rövid életű magyar tengerhajózási céget is bejegyeztek Budapesten, melyek mélytengeri hajókat üzemeltettek. Ezek közül azonban 1939-ben már csak négy társaság működött. Ezek némiképpen tarkították a második világháborúra kialakult kereskedelmi flotta összetételét. Megalakulásukhoz és működésükhöz a segítséget a magyar kormány adta. Az 1934:IV törvénycikk ugyanis rendezte a tengerhajózási vállalatoknak adható kedvezmények ügyét, melyet a 10.000/1939 ME rendelet tovább bővített.⁴² A magyar kormány teljes adómentességet, illetékek alóli kedvezményeket adott, valamint engedélyezte a külföldi tőke bevonását a Magyarországon bejegyzett tengerhajózási társaságoknak.⁴³ Ezek a kedvezmények Budapestre csalogattak néhány hajózási társaságot. A DTRT mellett így 1939-ben még négy, Budapesten bejegyzett tengerhajózási vállalat működött. A fentebb már említett *Angol-Magyar Hajózási Részvénytársaság* és az olasz érdekeltségű *Neptun Tengerhajózási Részvénytársaság* 1933-ban jött létre. A svájci érdekeltségű és *Burger Bernát* genovai konzul nevéhez fűződő vállalkozás (*Finagra SA*) 1936-ban lajstromoztatta az akkor húsz éves, *Turul* névre keresztelt gőzöst, és csupán a háború kitörése előtti utolsó békeévben került a *Magyar Hajózási Részvénytársaság* tulajdonába egy Baltimore-ban, 1916-ban épült teherhajó. Ezek a cégek szabadhajózást űztek, külföldi tőkével jöttek létre, és rendszerint csak a magyar adókedvezmények miatt telepedtek meg Budapesten. A négy cég együtt is csupán 6 hajót birtokolt a háború kitörésekor, azonban nem elhanyagolható, hogy a Duna-tengerjárók mellett magyar lobogó alatt — igaz, döntően külföldi érdekeltség mellett — mélytengeri hajókat is találunk 1939 szeptemberében.

ÖSSZEGRÉS

Magyarországon nagy nehézségek árán, az egykori fiumei kereskedelmi és a volt császári és királyi haditengerészet kapitányai, tisztjei segítségével, a kormányzó személyes támogatása mellett sikerült fenntartani, újjászervezni a magyar tengerészetet. Az egykor több mint 500 hajóegységből álló fiumei kereskedelmi tengerészet és a több mint 220 egységből álló közös hadiflotta magyar személyzete — legalábbis annak egy része — át tudta menteni szakértelmét, tudását, így munkáját is a két háború közötti magyar tengerészet intézményébe.

A trianoni békeszerződést követően megváltozott diplomáciai, katonai, gazdasági környezetben a technikailag is eredményesen kivitelezett Duna-tengerhajózás sikeres vállalkozásnak bizonyult, miközben a budapesti lajstromba — megfelelő kormányzati intézkedések, támogatások, adókedvezmények révén — bekerültek mélytengeri hajókat üzemeltető cégek is. A háború kitörésekor Magyarország így egy 11 egységből álló tengerészettel rendelkezett, melyben a hajók egy része speciális Duna-tengerjáró, más része szabadhajózást űző, mélytengeri teherhajó volt.

⁴⁰ BORNEMISSZA Félix — BARTOS Dezső: Magyarország és a tengerhajózás. Bp., 1942. p. 259–261.

⁴¹ Uo.: p. 259.

⁴² Magyarországi rendeletek tára. Bp., 1939. p. 2004.

⁴³ Corpus Iuris Hungarici. 1934:IV. tc.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ZSIGMOND Gábor

Kulcsszavak: Duna-tengerhajózás, második világháború, magyar tengerészet, szabadhajózás, kereskedelmi tengerészet

Keywords: Danube-sea navigation, World War II, Hungarian marine, tramp steamers, merchant marine

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOGH Béla: *Duna-tengerjáró hajóink fejlődése.* =Járművek, Mezőgazdasági Gépek. 11. évfolyam, 1964. 4. szám.
- Dr. BÍRÓ József: *A magyar Duna-tengerhajózás története a felszabadulásig.* -In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI., 1983.
- BOGNÁR Jenő: *A magyar Duna-tengerjáró hajógyártás 50 éve.* =Haditechnika. 1985. 3. szám
- BORNEMISSZA Félix — BARTOS Dezső: *Magyarország és a tengerhajózás.* -Bp.: k.n. 1942.
- BORNEMISSZA Félix: *A Duna nemzetközi-jogi, gazdasági és politikai jelentősége.* -In: A Kikötő-Tengerhajózás. (1943. június 3.)
Corpus Iuris Hungarici
- CSONKARÉTI Károly: *Az Osztrák--Magyar Monarchia haditengerészete.* -Bp.: Zrínyi Kiadó, 2001.
- DEZSÉNYI Miklós -- HERNÁDI Ferenc: *A magyar hajózás története.* -Bp.: Műszaki Könyvkiadó, 1967.
- DUBROVIĆ, Ervin (főszerk.): *Riječka luka.* -Rijeka: k.n. 2001.
- GOSZTONYI Péter: *A magyar honvédség a második világháborúban.* -Bp.: Európa Könyvkiadó, 1995.
- HEGEDÜS Hubert: *Dunán-tengeren.* -Bp.: Gondolat, 1966.
- HORVÁTH Csaba: *A Hazáért — mindhalálig!* -Bp.: Honvéd Kiadó, 1999.
- HORVÁTH József: *A "Nautica" -- A fiúmei Tengerészeti Akadémia története.* -Bp.: Ha-jós Bt., 1999.
- JUBA Ferenc: *A magyar tengerészet a második világháborúban.* -Kaposvár: Magyar Nemzeti Történelmi Társaság, 1993.
- JUBA Ferenc: *A magyar tengerészet nagyjai.* -Kaposvár: Magyar Nemzeti Történelmi Társaság, 1995.
- KÁDÁR Ferenc: *A magyar tengeri kereskedelmi hajózás története.* -Bp., .: Gépipari Tudományos Egyesület, 1975
- KÁDÁR Ferenc: *Egy kapitány naplójából. I. kötet,* -Bp.: k.n. 1981
- KVASSAY Jenő: *A Duna-torkolat hajózásának kérdései.* -Bp.: k.n. 1918.
- Magyar Tengerészeti Évkönyv az 1915-iki évről.* -Fiume: M. Kir. Tengerészeti Hatóság, 1915.
- Magyarországi rendeletek tára.* -Bp.: M. Kir. Belügyminisztérium, 1935.
- Magyarországi rendeletek tára.* -Bp.: M. Kir. Belügyminisztérium, 1939.
- MLADIÁTA A. János: *„Budapest” folyami és tengeri hajó vízrebocsátása.* =Hajózási Hírlap. IX. évf. 9. szám. -pp. 1-4.
- MLADIÁTA A. János: *A „Budapest” motoros első alexandriai útja.* -In: A Tenger 1935. V--VIII. (különlenyomat)
- MLADIÁTA A. János: *Beitrag zum Donau-Seeschiffartsproblem.* =Werft-Reederei-Hafen. 1935. évi 21. füzet
- MOLNÁR GYÖRGY: *A magyar folyamhajózás főbb eseményei 1935-1941 között.* -In: Közlekedési Múzeum Évkönyve VI., -Bp.
- Sziji Jolán (főszerk.) *Magyarország az első világháborúban.* (Főszerk.: Sziji Jolán) -Bp.: Petit Real Könyvkiadó, 2000
- ZSEMBERY Gyula: *A Duna-tengerhajózás története.* -Bp.: k.n. 1951.
- ZSEMBERY Gyula: *Harminc éve indult el az első magyar Duna-tengeri hajó Budapestről.* =Közlekedési Közlöny. 1964. október 11.
41. szám.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

ZSIGMOND Gábor

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Hivatkozott korabeli szaksajtó:

PILLER Vilmos (szerk.): *A Kikötő-Tengerhajózás*. 1943.

GONDA Béla (szerk.): *A Tenger*. 1939.

PILLER Vilmos (szerk.): *Hajózási Hírlap*. 1934–1939.

**AZ OHIOI NEMZETI GÁRDA — AZ USA EGYIK SZÖVETSÉGI ÁLLAMÁNAK
„SAJÁT” HADERŐ- SZERVEZÉSÉRŐL****THE OHIO NATIONAL GUARD — THE MILITARY FORCE OF ONE OF USA'S FEDERAL STATES**

Ez a tanulmány egy hat részből álló cikksorozat első része, amely részletesen bemutatja az Ohioi Nemzeti Gárda történetét és fejlődését, példaként, mint az Egyesült Államok sajátos önkéntes tartalék haderő- szervezési módszerének megteremtését. Az első cikkben olyan földrajzi, valamint történelmi háttérismerteket fogok feldolgozni, amelyek megvilágítják azokat a körülményeket, melyek Ohio betelepítésének kezdetéhez vezettek. Az indiánnokkal való küzdelmek folyamatai, azok sikeres eredményei olyan szabad utat nyitottak Ohio betelepítésére, ami rövidesen a szövetséges tagállamok közé történő befogadáshoz vezetett.

The introduction to a series of articles in which the history and the development of the Ohio National Guard is presented as an example of that uniquely American creation of a volunteer reserve in its military establishment. In this part, a geographic orientation, as well as historical background, will provide orientation into the circumstances which led to the first settlements – and the consequent struggle with the Indians, whose successful results so opened the way for the settlement of Ohio that it shortly was admitted to the Union.

Az emberiség történetében az állam/társadalom külső veszélyeinek elhárítására, valamint belföldi rendfenntartásra a haderő alapvetően három rendezőelv szerint csoportosítható:

1. minden ember harcos elv;
2. egy örökletes katonai osztályra/kasztra épített elv;
3. hivatásos, ami nevezhető „önkéntes” haderőnek is.

Ezekon kívül az Egyesült Államokban kifejlődött egy sajátos megoldással járó negyedik elv is, az úgynevezett „ideiglenes önkéntes” elv, melynek tagjai háború esetén, amíg tart a háború, vállalják a katonai szolgálatot, anélkül, hogy azt életpályának választanák.¹ Az „önkéntes tartalékos” rendszer tagjai mindennapi polgári foglalkozásuk mellett vállalnak bizonyos kiképzési, gyakorlási terheket, azzal a céllal, hogy szükség esetén mind békében, mind háborúban – mint nemzeti haderő többszörözőt, vagy belföldi válságvédelmi erőt – alkalmazhassák őket.

A hat részből álló cikksorozatban az Ohioi Nemzeti Gárda fejlődésének különböző állomásait² mutatom be, amely lehetséges példaként szolgálhat a magyar tartalékos rendszer felépítéséhez.

A sorozat tervezett részei:

- I. Földrajzi, történelmi háttér az állam alapításáig;
- II. Az Ohio általános milícia megszervezése, igénybevétele, elsorvadása;
- III. Az önkéntes katonai/társadalmi önálló alakulatok korszaka;
- IV. A polgárháborús „keresztes hadjárat szintű” erőfeszítés, amely során név szerint is megszületett, az „Ohioi Nemzeti Gárda”;
- V. A tartós Ohioi Nemzeti Gárda államon belüli rendtartási szerepe a polgárháborútól a századfordulóig;

¹ Lásd a szerzőtől: Kard És Toll 2006/1 szám 155 oldalt

² Ohio – nagyságát, lakosságának számát tekintve, valamint földrajzi, éghajlati, gazdasági adottságai alapján majdnem mondható, hogy Magyarországgal ikerállam.

- VI. A Nemzeti Gárda igénybevétele a Spanyol-Amerikai háborúban, és 1903-ban beillesztése a nemzeti védelmi rendszerbe, mint a szövetséges haderő hivatalos tartaléka.

OHIO FÖLDRAJZI LEÍRÁSA

Ohio, az Egyesült Államok 17. állama, nagyjából négyszögletes formájú. Az Appalache-hegységtől nyugatra, a Mississippi folyó vízgyűjtő medencéjének keleti szélén fekszik. Területe 107 045 négyzetkilométer, kiterjedése kelet–nyugati irányban 375 km, észak–déli irányban 355 km. Keleti határa az Erie-tó és az Ohio folyó közt, 185 km hosszan egybeesik a 80 fok 30 perc nyugati hosszúsági vonallal. Továbbá keleti és déli határa, a tagállam délnyugati sarkáig, a nagy Miami folyó torkolatáig, követi az Ohio folyó egyenetlen, félkör alakú lefolyását. Onnan északi irányban nagyjából a nyugati hosszúság 84 fok 50 perc vonalat követi az állam északnyugati sarkáig, ahol kb. 41 fok 40 perc északi szélességnél majdnem egyenesen keleti irányba fordul, és a Maumee folyó torkolatánál eléri az Erie-tavat. Szomszédos tagállamai keleten Pennsylvania, az Ohio folyón túl keleten és délen West Virginia, majd Kentucky, nyugaton Indiana, északon pedig Michigan. Az Erie-tó közepén húzódik a nemzetközi határ Kanadával.

Földrajzi jellege hasonlít Magyarorszáéhoz. Az Ohio folyó szélessége hasonló a Dunához, a Pennsylvania határtól, kb. 40 fok 40 perc észak szélességnél, dél–nyugati irányban folyik az állam kelet–nyugati közepéig, onnan nyugat–északnyugat irányban fordul. A folyó menti délkeleti terület kb. 50–80 km szélességben az Appalache-hegység nyugati előhegysége. Ezt a hegységet az állam közepéig párhuzamosan dombos-tájk követei, majd tovább északi és nyugati irányban egy síkság terül el. A tagállam észak-nyugati negyedének (mint Indiana észak-keleti negyedének) vizeit a Maumee folyó gyűjti, mely észak–keleti irányban Toledónál éri az Erie-tavat. A Maumee-n kívül, az Erie-tóba csak rövid kis folyók torkolnak. Ohio legtöbb folyója déli irányban folyik. Keleti harmadának vízgyűjtő medencéje a Muskingum folyón keresztül dél–keleti irányban éri az Ohio-t Marietta-nál. Az állam közepén egyenesen délirányba a Scioto folyó (amely mellett, az állam közép táján a főváros Columbus fekszik) a nagy vízgyűjtő. Az ország nyugati harmadában dél-nyugati irányban folyó Kiss és Nagy Miami gyűjti a vizeket, és Cincinnati-nél torkolnak az Ohioba.

Éghajlatában, a föld termőképességében, növényzetében, Ohio rendkívül hasonlít Magyarországhoz.

TÖRTÉNELMI HÁTTÉR

Kezdve az első 1607-es kolóniával, 1733-ra tizenhárom önálló angol kolónia létezett az Atlanti óceán és az Appalache-hegység közt. A hegységtől nyugatra fekvő Mississippi folyó vízgyűjtő medencéje, mint Kanada keleti része, a francia birodalomhoz tartozott. A francia települések csak a Szt. Lőrinc folyó völgyében voltak, és lakosság arányát tekintve csak egytizedét képezték az angol kolóniáknak. Őserdei birodalmukban csak prémkereskedők üzleteltek az indiánokkal. Ugyanakkor az angol kolóniákon egyre nőtt a lakosság száma, de a nyugatra való terjeszkedést akadályozta az Appalache-hegység és a francia ellenállás, mind az angol betelepülés erősödése, mind a prémkereskedés szempontjából. A hétéves háború következtében 1763-ban angol kézbe került Franciaország észak-amerikai birtoka, ami szabad utat nyitott az angol prémkereskedőknek. Ugyanakkor, hogy biztosítsák az indiánok jóindulatát, az angol kormány az 1763-as Királyi Kiáltványban megtiltotta a hegyvidéken túli betelepülést. Ezt követően, az 1768-as Ft. Stanwix-i egyezmény az Ohio folyót jelölte ki, mint az indiánok és az angol telepesek közti határt. Bár az indiánoknak megengedte a folyótól délre a vadászatot, de ők keserű tapasztalataikból tudták, hogy a betelepülések elűzik a vadakat, amelyek biztosítanák a megélhetésüket. Ezért is nagyon érzékenyek voltak a telepesek területeikre történő behatolására.³ Annak ellenére, hogy több kolóniának a szabadalmi levele „tengertől tengerig” szólt, 1774. június 22-én az angol kormány a Quebec-i törvényben elrendelte az Appalache-hegységen túli új területnek Kanadához való adminisztrációs csatolását.⁴

³ Galbreath, Charles B.: History of Ohio, vol. 1. The American Historical Society, Inc. Chicago & New York (1925), pp. 131, 239

⁴ Ibid. pp. 109

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KOC SIS Sándor

Ugyanabban az évben Virginia kormányzója, Lord Dunmore, büntető- hadjáratot indított az indiánok ellen.⁵ A döntő csata október 10-én Point Pleasant-nél, az Ohio folyó déli partján, angol győzelemmel végződött. Miután a győztes hadsereg átkelt az Ohio folyón, benyomult Ohio középső részére, és újabb békekötésre kényszerítette az indiánokat. A Camp Charlotte-i egyezmény megerősítette a Ft. Stanwix-i Ohio folyói határvonalat, ugyanakkor lehetővé tette a folyótól délre fekvő betelepülést.⁶ Ennek következtében, a rövidesen kitörő Függetlenségi háború ellenére, először szivárgó, majd mind erősebb áramlatban, megindult a mai West Virginia és Kentucky telepedése.⁷

A függetlenségi háború alatt az angol nyugati őserdei erődök parancsnokai, mint prémkereskedők, az amerikai települések ellen igyekeztek az indiánokat felbujtan. Az Ohio folyótól délre fekvő települések ellen évekig folytak indián rajtaütések, és ezek elhárítására a telepesek harcokat folytattak az indiánoknak a folyótól északra való visszaszorítására. Az alkalmankénti kisebb-nagyobb mézszárlások ellenére képtelenség volt megakadályozni a „ingyen föld” után vágó, többszörös túlerőben lévő fehér telepeseket. Közben 1778-ban amerikai katonai expedíciók sikeresen elfoglalták a Nagytavaktól távolabbra fekvő angol erődöket a mai Illinois és Indiana belsejében.⁸

A sikeres forradalom következtében az Angliával kötött 1783. szeptember 3-i párizsi béke 2. pontjának hatálya átengedte az Egyesült Államoknak az Appalach-hegységtől nyugatra a Mississippi folyóig fekvő területet; míg a 7. pontban Anglia kikövetelte, hogy az ezen a területen lévő erődökből a kivonulást „megfontolt sebességgel” hajtsa végre.⁹ Ez utóbbi szöveg bizonytalanságának eredménye az lett, hogy hosszú évekig ezek az erődök nem lettek átadva, és az amerikai betelepülések ellen folytatódott az indiánok felbujtása „sub rosa”.

Már a függetlenségi háború alatt felvetődött az Appalach-hegységen túli, lakatlan területű vidékek sorsa. A tizenhárom államból hét, az angol király alapítólevelei alapján, igényeket támasztott a területekre.¹⁰ Már 1780-ban, főként az olyan államok javaslatára, amelyeknek nem voltak ilyen területi követelményeik, ajánlották a kongresszusnak, hogy ezeket adják át a konföderációnak, de intézkedésre csak a békekötés után került sor. New York 1781. március 1-jei, Virginia 1784. március 1-jei, Massachusetts 1785. április 9-i, és Connecticut 1786. május 26-i hatállyal az Ohio folyótól északra és nyugatra fekvő területekre, bizonyos visszatartással átengedte területi igényeit a nemzeti kormánynak.¹¹

Eközben az Egyesült Államok kormánya több egyezményt kötött a különböző indián törzsekkel, melyeknek egyik célja az volt, hogy Ohióban bizonyos területeket a „jogos” fehér betelepülések számára megnyitnak, míg a vonalon túli terület biztosítva lenne az indiánok részére.¹² Ugyanakkor, hogy megakadályozzák a „jogtalan” (azaz nem a nemzeti kormánytól vásárolt tulajdonjogú) betelepülést, erődítményeket építettek a Muskingum és a Miami folyók torkolatainál.¹³

1784. október 22-én az újabb Fort Stanwix-i egyezményben a New York-i Iroquois szövetség törzsei felmondták Ohióra vonatkozó követelményeiket.¹⁴ 1785. január 21-én a Fort MacIntosh-i egyezményben a Delaware (delavar), Wyandot (vájandot), Chippewa (csipua), és Ottawa (atava) törzsek beleegyeztek egy „határvonalban”, ami átengedte Ohio három-

⁵ Ebben az időszakban Virginia kolóniának a Pennsylvania határtól északra és nyugatra fekvő határa az Ohio folyó volt egészen a Mississippi folyói torkolatáig

⁶ Ibid. pp 125-128

⁷ A mai West Virginia volt legközelebb a keletre fekvő létező településekhez, míg a mai Kentucky az indiánoktól lakatlan vadászterület volt. Ugyanakkor az Ohio folyótól északra fekvő mai Ohióban aránylag sűrű indián települések léteztek.

⁸ ROTCM 145-20: American Military History 1607-1958; Headquarters, Department of the Army, Washington DC (1959), pp 84

⁹ Treaty of Paris, 1783: International treaties and Related Records 1778-1974; General Records of the United States Government, Record Group 11, National Archives, Washington DC.

¹⁰ Randall, Emilius O. & Ryan, Daniel J.; History of Ohio. The Century History Co., New York (1912), Volume II, 407

¹¹ Randall, 410

¹² Efféle egyezmény nemcsak erre az időszakra vonatkozott, hanem Amerika több száz éves betelepülési történetében számtalanszor ismétlődött.

¹³ Ohio akkori őserdős jellege miatt a fő használható közlekedési lehetőségek a folyók, valamint a folyóölgyekben lévő indián ösvények voltak.

¹⁴ Randall, 413

negyed részét a fehér betelepülésre, kivéve az észak-nyugati negyedét.¹⁵ Ezen egyezmények betartását korlátozta az a tény, hogy Ohio közepét a Shawnee (sauni) törzs lakta – akik a legharcosabb és legszívósabb ellenállói voltak a fehérek behatolásának. Az 1786. február 1-jei Fort Finney egyezmény, mely szerint a Fort MacIntosh-i vonalat megerősítették, amelyben a Delaware és Wyandot törzseknek, valamint a Shawnee törzsek egy töredékének juttatott területeket biztosították, sem enyhítette a Shawnee ellenállást.¹⁶ A nemzeti kormány már 1785-ben megkezdte az Ohioi terület földmérését, a földek eladására azonban csak később került sor, mégpedig a szövetséges kormány pénzhiánya miatt. A nemzeti kormány anyagi helyzete különleges volt, egyrészt azért, mert a konföderációs kormánynak nem volt adókivetési hatalma, így a tagállamoktól csak kérni tudta a pénzt. Másrészt nagy adósságokat halmoztak fel a nyolc évig tartó függetlenségi háború során. A hadviselés költségeit – legfőképpen a tisztek fizetését, valamint a hadianyagvásárlásokat, melyek 1787-re már elérték a 67 842 470 dollárt – kamatozó kötvények képezték, amikre soha nem fizették ki az ígért kamatot. Ennek ellenére a nagy európai hitelintézmények – tekintettel a jelentős földterületekből álló állami vagyongra – rendszeresen nyújtottak kölcsönt a nemzeti kormánynak.¹⁷ Ugyanakkor belföldön ezeknek a kötvényeknek a piaci értéke 1787-re már a névértékük egy hatodára zuhant.¹⁸

OHIO BETELEPÜLÉSE

Ohio betelepítését az Ohio Company egy 1786. január 1-jén, Bostonban kiadott hirdetés megjelentetésével indította meg. A hirdetés nagy érdeklődést keltett az Ohioba történő áttelepülésre, és így március 1-jén megalakult az Ohio Company. A gazdasági társaság azzal a céllal alakult, hogy a katonai kötvényeket névértéken értékesítse, amelyek során a befektetők nagy értékű földeket vásárolhatnak, és saját településeket alapíthatnak rajta.¹⁹ Ohio rendkívül gazdag földje (termékenyebb, mint az észak-keleti államoké) új életet ígért az elszegényedett katonáknak, akik az indián támadások ellenére szívesen telepedtek erre a vidékre, mert a háborús tapasztalatokkal rendelkező embereket kevésbé félemlítette meg az indián veszély. A föld- vásárlások sikeres kivitelezése nemcsak „lobblyásnak” köszönhető, amelyben az új tartománynak kormányzóságot ígértek a Konföderációs Kongresszus elnökének, hanem az is közrejátszott, hogy így a nemzeti kormány a nemzeti adósságnak 5–10%-át eltörölhette.²⁰

A volt katonatisztek ragaszkodtak függetlenségi elveikhez, és azt akarták, hogy településeiket ne kolóniáknak tekintsék, hanem olyan kormányrendszeri törvényt hozzon a Kongresszus, amelyben biztosítva van az unióba történő teljes jogú felvételük. Az eredmény, és a konföderáció kongresszusnak majdnem utolsó tevékenysége, az 1787. július 13-án hozott „Északnyugati Tartomány Törvénye” volt.²¹

E törvény az Egyesült Államoknak az Ohio folyótól északra és nyugatra fekvő területére vonatkozott, amely alapján itt, az Északnyugati Tartományban 3–5 jövőbeli állam jöhet létre, és amely államok elérik az 50 000 fős lakosságot, befogadhatók a nemzeti szövetségbe, mint teljes jogú társállamok. A tartományi kormány egy kormányzóból és három bíróból állt, akiket a Kongresszus nevezett ki.²²

¹⁵ Randall, 145. A Delaware törzsek aránylag békések voltak, akik Kelet-Ohióban, míg a többi törzsek Nyugat-Ohióban, messzebb a fehér településektől éltek.

¹⁶ Randall, 417

¹⁷ Grubb, Farley; The Net Asset Position of the United States Government, 1784 – 1802: Hamilton's Blessing or the Spoils of War; International Economic History Congress, Helsinki 2006, Session 69

¹⁸ Lindley, Harlow; The Ordinance of 1787 and Old Northwest Territory; Northwest Territory Celebration Commission, Marietta, Ohio, (1937), 20

¹⁹ Ibid.

²⁰ Taylor, Howard Cromwell; The Educational Significance of the Early Federal Land Ordinance; Columbia University, New York (1922), 27

²¹ Az Alkotmányi Konvenció 1787. május 25-én nyílt Philadelphiában, szeptember 17-én közvetítette az Alkotmányt a Konföderációs Kongresszushoz, mely 28-án az államok jóváhagyása útjára indította.

²² An Ordinance for the Government of the Territory of the United States northwest of the river Ohio, The Confederate Congress, July 13, 1787 (tovább Northwest Ordinance), Section 3 & 4.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

KOC SIS Sándor

Erre a törvényre alapozva, az Ohio Company első települését 1788. április 7-én alapították meg Marietta-nál, a Muskingum folyó torkolatánál, Fort Hamar árnycáiban.²³ Ugyanis 1788. augusztus 17-én egy másik társaság, mely hasonlóképpen vásárolt nagy értékű földeket a Miami folyó torkolatánál, telepedtek le Fort Washington-nál, (a mai Cincinnati). St. Clair kormányzó 1788. július 15-én érkezett Marietta-ba, és megalapította az Északnyugati Tartomány polgári kormányát, amelynek legelső tevékenysége volt (július 25-én) a tartomány milícia törvényét meghozni.²⁴

A függetlenségi háború utáni ország megszervezése alatt viták folytak az ország haderejének formájáról. Abban egyetértés volt, hogy bizonyos védelmi feladatok miatt egy tényleges hadseregre szükség van, de a közelmúlt háború tapasztalata egy központi hatalom sorhadserege ellen arra sarkallta őket, hogy sokkal inkább egy milíciára²⁵ bizzák a védelmüket.²⁶ Így a megállapodás alapján az Articles of Confederation 6. pontjában előírták, hogy „minden állam jól szabályozott, fegyelmezett és megfelelően felfegyverzett és felszerelt milíciát folyamatosan tartson fenn...”.²⁷

Mikor New Hampshire mint a kilencedik tagállam is, 1788. június 21-én jóváhagyta az Egyesült Államok Alkotmányát, érvénybe lépett az Egyesült Államok jelenlegi kormányrendszere.²⁸ Az Alkotmány a Kongresszus hatáskörébe utalta a felelősséget a hadsereg megszervezése és fenntartása, valamint a milícia megszervezése és felfegyverzése tekintetében, amely milícia szolgálatba hívható az Unió törvényei végrehajtására, úgy, mint lázadás elnyomására és invázió visszaverésre.²⁹ Az elnök hatáskörébe utalták mind a hadsereg, mind a behívott milícia főparancsnokságát.³⁰ Az Alkotmány második módosítása biztosítja a fegyverviselő jogot a következő szöveggel: „Mert egy jól szabályozott milícia szükséges egy szabad állam biztonságához, a nép fegyverviselési joga korlátozhatatlan”.³¹

Ezek alapján a Kongresszus 1792-ben meghozta a milícia törvényt. Az 1792. május 2-i törvény felhatalmazta az elnököt invázió (külső támadás, vagy indián törzsek támadása) visszaverésére, lázadás leverésére, és az ország törvényei végrehajtására a helyzet kezelésére legalkalmasabban elhelyezkedő milíciát szövetséges szolgálatba behívni. Ez a szolgálat évi három hónapig tarthatott, és elő volt írva, hogy minden egyes zászlóaljban csak fordulati alapon volt kötelezve a szolgálat.³² Ez a törvény, kisebb módosításokkal, több mint száz éven keresztül képezte a milícia igénybevételének jogi alapját.

Az 1792. májusi 8-i törvény minden állam számára előírta a milícia azonos szervezeti felépítését, a 18 és 45 év közötti katonai szolgálatra alkalmas szabad fehér férfi polgárok a milíciába történő besorozását és a besorozott polgároknak el kellett látni magukat muskétával vagy vontcsövű puskával. Részletesen – annyira részletesen, hogy még a pótkovakövek száma is meg volt szabva³³ – előírta a törvény az egyéb felszerelések és lőszerkészletek saját felelősségre való beszerzését. Továbbá elrendelte, hogy az egyes államok, saját elgondolás alapján, a milíciákat szervezzék hadosztályokba, dandárokba, ezredékbe, zászlójakba, és századokba.³⁴ Ugyanakkor elrendelte, hogy a milícia tagjai közül dandáronként saját költségű egyenruhával és lovakkal³⁵ önkéntes tüzér- és lovasszázadok alakuljanak. Záró rendelkezés-

²³ Hildreth, S. P., MD. *Memoirs of the Early Settlers of Ohio*, H. W. Derby & Co., Cincinnati (1854), 102

²⁴ Chase, Salmon P., *Statutes of Ohio*, Corey & Fairbank, Cincinnati, (1833) pg 3, 92

²⁵ Az Észak-Amerikában lévő milícia történetét részletesen ismertette a szerző a *Kard És Toll* 2006/1 szám pp.155 – 158.

²⁶ ROTCM 145-20, 110pp.

²⁷ *Articles of Confederation*

²⁸ Taylor, xviii

²⁹ ROTCM 145-20, 102pp.

³⁰ *Ibid.* 109pp.

³¹ Folyamatos vita folyik az Egyesült Államokban, hogy ez a jog magát a népet illeti, vagy csak az egyes államoknak a milíciáját. Az elmúlt majdnem 220 évben még nem döntött erről a kérdéstről az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága.

³² *Militia Act of 1792*, providing for the authority of the President to call out the militia; Second Congress, Session I., Chapter XXVIII, 2/5/1792, Section 1 & 4

³³ *Militia Act of 1792*, providing federal standards for the organization of the militia; Second Congress, Session I, Chapter XXVIII, 5/8/1792, Section 2

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Lindley, 2

ként elismerte a már létező tüzér, lovas, és gyalogos önkéntes testületeket, és biztosította számukra a már kialakult hagyományos szabadalmukat és szokásaikat.³⁶

OHIO INDIÁNHÁBORÚS KORSZAKA

A fent említett indiánokkal kötött egyezmények nem tették lehetővé Ohio zavartalan betelepülését. Különösen gondot okoztak a Shawnee és a Miami (májámi) törzsek ellenállásai, akik folyamatosan támadták az Ohio folyón közlekedő telepéseket, valamint az egyes településeken élők lemészárlásával a folyó menti erdők árnyékába szorították be a településeket. 1790 áprilisában az Egyesült Államok a Hamar tábornok vezetése alatt álló szövetséges csapatokkal és a Kentucky-i milíciával hadjáratot indított a törzsek ellen. Hamar a mai Indiana állam területén³⁷ kétszer szenvedett vereséget. A következő évben, 1791. október 4-én az Északnyugati Tartomány kormányzója, St. Clair tábornok maga vezetett expedíciót a Miami és a Shawnee törzsek ellen. Az 1791. november 4-i katasztrofális vereségben – a legnagyobb, amit az Egyesült Államok az összes indián háborúban szenvedett – Ohio nyugati határvonalánál 1400 fős hadseregéből (1/3 szövetséges katonaság, 2/3 Kentucky és Pennsylvania milícia) 620 fő elesett és közel 300 fő megsebesült.³⁸ (Ezenkívül a milíciát követő családtagok közül több mint 200 fő vesztette életét).

1792 tavaszán Wayne tábornokot nevezték ki a nyugati katonai parancsnokság élére. Wayne, a függetlenségi háború egyik hőse és egyik legerélyesebb tábornoka, több mint egy évig toborozta és képezte ki hadseregét. 1793. október 7-én indult Fort Washingtonból (a mai Cincinnati) északra. Az előre nyomulás útvonalán erdőket építtetett, melyekben kitelelte hadseregét, majd 1794. július 28-án ismét folytatta az előrenyomulást. Augusztus 20-án a Maumee folyó partján megütközött az indián sereggel. A Fallen Timbers-i csatában jól kiképzett és fegyelmezett hadserege minimális veszteséggel megtörte az indiánok erejét.³⁹ A csatátér melletti angol erődítmény parancsnoka, annak ellenére, hogy az angolok lázították az indiánokat, nem avatkozott bele a csatába, és nem adott menedéket a menekülő indiánoknak.⁴⁰ Az angol segítségre számító indiánok így magukra hagyva, kénytelenek voltak Wayne tábornokkal béketárgyalásba kezdeni. A Greenville-nél 1795. június 16-tól augusztus 10-ig tartó tárgyalások eredménye, a Greenville-i Egyezményhez vezetett, melyben rögzítették a Fort Hamar-i „határvonalat”.⁴¹

Párhuzamosan Wayne hadjáratával, tárgyalások folytak Anglia és az Egyesült Államok közt a függetlenségi háborúból fennmaradt kérdésekről, melyek a 1794. november 19-ei Jay Egyezményhez vezettek. Ennek 2. pontjában Anglia elfogadta, hogy 1796. június 1-jéig kivonul az Egyesült Államok területén lévő erődítményekből.⁴²

Ezzel lezárultak az Ohióban folyó indián háborúk, és megnyílt az út a területre történő betelepüléshez. Az 1790-es népszámláláskor még olyan kevés volt az egész Északnyugati Tartomány lakossága, hogy a nemzeti kormány meg sem kísérelte a számlálását. A besorozott milícia 1791-ben csak 250 emberből állt. A Greenville-i Egyezmény után azonban olyan rohamosan nőtt a betelepülés, hogy öt év múlva, az 1800-as népszámláláskor már 41 159 lakosa volt Ohiónak. 1802-re pedig Ohio túlhaladta az Északnyugati Törvényben megszabott 50 000 főt, és mint állam, kérhette a szövetségbe történő felvételét.⁴³

³⁶ Lindley, 2

³⁷ Knepper, George W.; Ohio and it's People; Kent State University Press (1997), 73-74

³⁸ Bond, Beverly W. Jr.; The History of the State of Ohio; United States Archeological and Historical Society, Columbus; (1941); Volume I, 326-327

³⁹ Ibid, 344-346

⁴⁰ Ekkor már tárgyalások folytak Anglia és az Egyesült Államok közt több kérdéstről, és egyik fél sem kívánt *causus belli-t* adni.

⁴¹ Bond, 347-348; Knepper, 78 - 79

⁴² Treaty of Amity, Commerce and Navigation, 11/19/1794; American State Papers, Volume I, 520

⁴³ Historical Statistics of the United States; Cambridge University Press, New York (2006), Vol.1, Part A, Table Aa5194-5290

FELHASZNÁLT IRODALOM

American State Papers, Volume I

An Ordinance for the Government of the Territory of the United States northwest of the river Ohio

Articles of Confederation

BOND, Beverly W. Jr.: The History of the State of Ohio. *United States Archeological and Historical Society; Columbus, OH; (1941)*
Volume I

CHASE, Salmon P.: Statutes of Ohio. *Corey & Fairbank; Cincinnati; (1833)*

Department of the Army. ROTCM 145-20; American Military History 1607-1958; *Headquarters, Department of the Army; Washington D.C. (1959)*

GALBREATH, Charles B.: History of Ohio. *The American Historical Society, Inc. Chicago & New York; (1925)* Volume 1

GRUBB, Farley. The Net Asset Position of the United States Government 1784-1802. *International Economic History Congress; Helsinki; 2006, Session 69*

General Records of the United States Government, Record Group 11. International Treaties and Related Records 1778 – 1974.
National Archives; Washington, D.C.

HILDRETH, DS. P., MD.: Memoirs of the Early Settlers of Ohio. *H. W. Derby & Co.; Cincinnati; (1854)*

Historical Statistics of the United States. *Cambridge University Press; New York; 2006, Volume 1*

KNEPPER, George W.: Ohio and it's People. *Kent State University Press; (1997)*

KOCSIS Sándor. *Az Amerikai Egyesült Államok haderejének kialakulásáról és fejlődéséről.* =Kard És Toll 2006/1.

LINDLEY, Harlow. The Ordinance of 1787 and Old Northwest Territory. *Northwest Territory Celebration Commission. Marietta, OH; (1937)*

Militia Act of 1792 providing federal standards for the organization of the militia.

Militia Act of 1792 providing for the authority of the President to call out the militia

RANDALL, Emilius O., RYAN, Daniel J.: History of Ohio. *The Century History Co. New York; (1912)*

TAYLOR, Howard C.: The Educational Significance of the Early Federal Land Ordinance. *Columbia University; New York; (1922)*

TAYLOR, Robert M. Jr.: The Northwest Ordinance 1787. *Indiana Historical Society; Indianapolis (1987)*

A NEMZETI KORLÁTOZÁSOK HATÁSA A NATO-MŰVELETEK VÉGREHAJTÁSÁRA

THE EFFECT OF THE NATIONAL LIMITATIONS ONTO THE EXECUTION OF NATO OPERATIONS

A NATO válságkezelő műveletekben részt vevő katonai alakulatokra vonatkozó nemzeti fenntartások lényegesen befolyásolhatják a műveletek végrehajtását. A nemzeti fenntartások problematikájának megoldása régóta a NATO felsőszintű politikai és katonai vezetés napirendjén szerepel, de a megoldás még várat magára. A nemzeti fenntartások kezelhetőségére vonatkozó javaslatok sikere a jövőbeni NATO válságkezelő műveletek megindításának is feltétele lehet.

National caveats relating to the military troops participating in NATO crisis response operations may have a serious impact on conducting the operations. Solving the problem of the national caveats has already been long time on the Agenda of NATO high level political and military leadership but it is still far from being solved. The success of different proposals for managing national caveats may be a condition of the future NATO crisis response operations.

BALKÁNI MŰVELETEK

A nemzeti korlátozások kérdése nem ismeretlen a NATO politikai és katonai vezetői számára, hiszen ezek minden eddigi NATO műveletben lényegesen befolyásolták a parancsnoki döntéseket. A délszláv műveletek idején a NATO európai erők főparancsnoki (SACEUR) tisztségét betöltő *Wesley Clark* tábornok visszaemlékezésében így ír a nemzeti korlátozások befolyásoló hatásáról:

„A NATO parancsnokok parancsait óráról órára felül kellett vizsgálni a nemzetek vétója szempontjából is. Gyakorlattá vált az ENSZ műveletekből átvett, „red carding”-nak nevezett módszer,¹ amely alapján a nemzeti alakulatok visszavonták erőiket a felettes parancsnokaik által elrendelt akciókból, vagy kivonták magukat bizonyos művelet végrehajtása alól. A boszniai műveletek ideje alatt tanúi lehettünk olyan eseteknek, amikor a nemzeti erők — állítólag otthonról kapott utasítások alapján — egyszerűen visszautasították a parancsok teljesítését. Gyakran előfordult, hogy az alárendelt személyek a helyszínen emeltek kifogást valamely parancs végrehajtása ellen. Hasonlót tapasztalhattunk a légi művelet során, amikor a nemzetek váratlanul azt a parancsot adták a pilótáknak, hogy valamely küldetést ne teljesítsenek, vagy valamely célt ne támadjanak. Ez olyan helyzet volt, amellyel az amerikai tisztek ritkán szembesültek személyesen, többnyire azért, mert ritkán szolgáltak nemzetközi hatóság irányítása alatt. Kétségtelen azonban, hogy ha a nemzetközi hatóságtól származó parancs ellentétben állt volna a Washingtonból kapottakkal, ők is a washingtoni utasításokat követték volna. Mindez egyébként nem állt ellentétben a Szövetség szabályaival. Mindenki számára egyértelmű volt, hogy a nemzetek mindig is fenntartották maguknak a katonai alakulataik feletti végső rendelkezési jogot, és azt, hogy a nemzetközi parancsot bármikor, amikor csak így döntenek, felülírják.”²

Ugyancsak a koszovói bombázásokkal kapcsolatban érvényesített nemzeti korlátozásokra hivatkozik *Everett*, aki megemlíti, hogy az 1999-es NATO műveletek során több tagország is a bombázásokkal szembeni álláspontra helyezkedett,

¹ A kialakult gyakorlat szerint a közös műveletben részt vevő nemzetek kijelölnek kontingensükből egy képviselőt (ú.n. „red card holder”), aki a hazai utasítások (fenntartások) figyelembe vételével jelzi a nemzetközi parancsnokság felé, ha az adott nemzeti kontingens valamely művelet végrehajtásában nemzeti korlátozás miatt nem vehet részt.

² CLARK, Wesley K.: *Waging Modern War — Public Affairs*, New York (2001), p. 399.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

és helyette inkább az Albániába özönlő menekültek számára történő segítségnyújtást preferálta. A szerző kifejti, hogy mind a bombázás, mind a humanitárius segítségnyújtás ugyanannak a NATO balkáni műveletnek a különböző elemei voltak, amelyek során a szövetséges nemzetek — döntésük szerint — pénzzel, ellátmánnyal, más képességekkel, vagy harci eszközökkel járultak hozzá a küldetéshez. A nemzeti fenntartások annak érdekében születtek, hogy lehetővé tegyék az alakulatoknak a „NATO zászló alatti” feladat-végrehajtását, kifejezve legalább a törekvés egységét, egyidejűleg viszont olyan területekre korlátozták a misszió végrehajtását, amelyekre vonatkozóan a résztvevő nemzetek a honi politika és közvélemény támogatását megkapták.³

A 2004. márciusi, koszovói zavargások ismét ráirányították a figyelmet a nemzeti korlátozások kérdésére. A 19 halálos áldozatot, több száz sebesültet követelő gyújtogatások és tömegmegmozdulások KFOR illetve UNMIK általi „kezelése” bebizonyította, hogy a nemzeti korlátozások megbénítják a több nemzeti erő cselekvését, legyenek azok akár NATO, akár ENSZ-irányítás alatt. A KFOR és az UNMIK egyaránt heves kritikát kapott zavaros és koordinálatlan válaszlépései miatt, és egyesek szerint „megbuktak a kisebbségek védelmére kapott mandátumuk teljesítésében”⁴, hiszen nem reagáltak a helyi rendőrség segítségkérésére. A megfogalmazott vádakkal szemben a KFOR illetékesei azzal védekeztek, hogy a KFOR erőknél a helyi erőszakos cselekményekre történő megfelelő reagáló képességét súlyosan korlátozták a művelet-végrehajtási szabályok (Rules of Engagement) és a nemzeti korlátozások, amelyek a fegyverhasználatot csak önvédelmi helyzetekben engedték meg. Az erő telepítését csupán Koszovó bizonyos körzeteiben tették lehetővé, vagy előírták, hogy a KFOR alárendeltségében tevékenykedő nemzeti alakulatoknak bizonyos akciók végrehajtásához nem a KFOR parancsnoki struktúra, hanem saját nemzeti hatóságai jóváhagyását kell kérni.⁵ A *Human Rights Watch* témával foglalkozó korabeli elemzése szerint „a KFOR-ban hiányzik a tényleges parancsnoki irányítás és vezetés. Elméletileg Kammerhoff altábornagy a KFOR parancsnok, de ez csak protokolláris. A napi döntéseket gyakorlatilag a nemzeti kontingensek hozzák meg, akik a nemzeti hatóságoktól kapják az instrukciókat, és Kammerhoff utasításai csak másodlagosak.”⁶ A KFOR erő 2004-es „leszereplését” követően a NATO az egész műveletet átalakította, és a nemzetek megszüntették azokat a korlátozásokat, amelyek a KFOR erő műveleti reagáló-képességét korlátozták.⁷

A NATO IRAKI KIKÉPZŐ MISSZIÓJA

A nemzeti korlátozások sokszínűsége a NATO iraki kiképző missziójának (NATO Training Mission-Iraq — NTM-I) végrehajtására is hatással volt. Az együttműködő államok sok esetben olyan műveleti kööttségeket állapítottak meg, amelyek nem álltak teljesen összhangban a 2004. júniusi, isztanbuli csúcsértekezleten tett politikai kötelezettség-vállalásaikkal. Irak kifejezett kérése⁸ ellenére ugyanis a tagállamok többsége — a nemzeti korlátozások miatt — nem küldött alakulatokat Irakba, így a kiképzések jelentős része csak külföldön valósulhatott meg.⁹ Emellett a nemzetek közül többen nem já-

³ EVERETT, Michael L.: Merging the International Security and Assistance Force (ISAF) and Operation Enduring Freedom (OEF): A Strategic Imperative — USAWC Strategy Research Project (2006) — U.S. Army War College — Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/ksil338.pdf> (Letöltés: 2009. október 19.), p. 10.

⁴ „having failed in their mandate to protect minority communities”

⁵ PATERSON, Tony: German troops 'hid like rabbits' in Kosovo riots — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/1461366/German-troops-hid-like-rabbits-in-Kosovo-riots.html> (Letöltés: 2009. október 19.)

⁶ Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004 — Human Rights Watch, July 2004, Vol. 16, No. 6(D) — Internet: <http://www.hrw.org/reports/2004/kosovo0704/3.htm> (Letöltés: 2009. október 18.), p. 10., para. 4.

⁷ COOK, Frank (General Rapporteur): NATO Operations: Current Priorities and Lessons Learned — Committee Report (158 DSC 08 E bis), 2008 Annual Session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=1476> (Letöltés: 2009. október 18.), para. 79., 80., 85.

⁸ Irak kérése arra irányult, hogy a NATO nyújtson kiképzési támogatást a biztonsági erő tagjai számára Irakban. Amint Hazim al-Sha'lan, akkori iraki védelmi miniszter a NATO vezetőknek kifejtette, „az irakiaknak látniuk kell, hogy a biztonsági erőket a városaikban és a provinciáikban képezik ki. Csak ezen a módon építhető ki a bizalom Irak jövőbeni biztonsági erői iránt.” Ld. LYNCH, Rick — JANZEN, Phillip D: Looking to the Future: NATO Training Mission-Iraq — Joint Force Quarterly, Issue 40 — Internet: http://www.army.mil/professionalwriting/volumes/volume4/may_2006/5_06_2.html (Letöltés: 2009. október 12.)

⁹ Az iraki kiképzésével kapcsolatos vitát részletesebben ld. TAYLOR, Claire: NATO: The Istanbul Summit - - Research Paper 04/60, 26 July 2004 - House of Commons Library — Internet: <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2004/rp04-060.pdf> (Letöltés: 2009. október 21.), pp. 16-19.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

rultak hozzá ahhoz sem, hogy a nemzetközi parancsnokságokon külszolgálatot teljesítő katonáikat a nemzetközi parancsnokság az iraki műveleti területre vezényelje. *David Patreaus* altábornagy, az NTM-I egykori parancsnoka szerint ez a földrajzi megkötés nem tekinthető valódi nemzeti fenntartásnak, hiszen csupán arról van szó, hogy egyes nemzetek úgy döntöttek, hogy nem küldenek kiképzőket Irakba. Értelmezése szerint a nemzeti fenntartások a már műveleti területen levő személyek tevékenységét (jelen esetben pl. a kiképzés lefolytatását) korlátozzák.¹⁰ 2005 februárjában, a NATO védelmi miniszterek nizzai informális tanácskozásán *Donald Rumsfeld*, az USA akkori védelmi minisztere az NTM-I körül kialakult helyzetet ahhoz hasonlította, amikor egy kosárlabdacsapat tagjai hónapokig együtt edzenek, majd mielőtt a mérkőzésre sor kerülne, a csapat néhány tagja bejelenti, hogy nem hajlandó játszani a meccsen. „Mindenkinek joga van ilyen döntést meghozni”, érvelt *Rumsfeld*, „de nem akkor, ha már hónapok óta együtt edz a többiekkel.”¹¹

Mindemellett, a nemzetek nem csak területi fenntartásokkal éltek, hanem különböző, a művelet-tervezők által előre nem látható korlátozásokat, illetve követelményeket állapítottak meg, például a vezénylés időtartamára, a vezénylést megelőző kiképzésre, a vezénylés idején esedékes szabadságolásra, és más személyzeti kérdésekre vonatkozóan.¹² *Everett* 2006-ban írt munkájában szintén megemlíti, hogy az NTM-I keretében 11 tagállam vezényelt katonákat Irakba, és szinte valamennyi nemzeti korlátozásokat állapított meg a szolgálati feladatok végrehajtására vonatkozóan. Példaként hivatkozik Magyarországra, Portugáliára és Romániára, amelyek nem engedték meg katonáiknak, hogy elhagyják a szigorúan védett ún. zöld zónát. A lengyel alakulatok csak önvédelemre használhatták fegyvereiket, a norvégokat nem lehetett olyan helyre küldeni, ahol nagy volt a valószínűsége annak, hogy közvetlen harci cselekmény részeseivé válhatnak.¹³

AFGANISZTÁN

A nemzeti fenntartások problematikája a NATO afganisztáni szerepvállalásával összefüggésben kapott különös hangsúlyt. Általános szakértői vélemény szerint az afganisztáni misszió egyik legnagyobb fogyatékosága az egységes szövetségi elképzelés hiánya, hiszen alapvető eltérések figyelhetők meg a tagállamok törekvéseiben, és a misszióhoz való viszonyulásukban. Van olyan álláspont, amely szerint Afganisztán kérdésében az a fő különbség az USA és európai szövetségesei között, hogy Washington — szemben az európai államok többségével — nemzetbiztonsági kérdésnek tekintti az afganisztáni beavatkozást.¹⁴ Jól mutatja a nézetkülönbségeket az is, hogy az afganisztáni misszióban részt vállaló országok többsége nem háborúra, hanem békefenntartó szerepre készült, de még azokat is váratlanul érte a harcok komolysága és veszélyessége, amelyek készek voltak a fegyveres akciókra (pl. Kanada).¹⁵

Az afganisztáni csapat-állomásoztatással kapcsolatos nézetkülönbségek, és az ezzel összefüggésben körvonalazódó ellentmondások, közelebbről pedig az alakulatok feladat-végrehajtására vonatkozó, sajátos nemzeti korlátozások kiéleztek a szövetségeselek közötti ellentéteket. Amíg ugyanis pl. az amerikai, a brit, a kanadai és a holland alakulatok Afganisztán déli részén folytattak komoly harcokat, és szenvedtek sokszor súlyos veszteségeket, addig Franciaország, Németor-

¹⁰ Presenter: NATO Training Mission Iraq Commander Lt. Gen. David Patreaus — DoD Briefing on NATO Training Mission in Iraq, February 10, 2005 — Internet: <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1707> (Letöltés: 2009. október 13.)

¹¹ BANUSIEWICZ, John D.: 'National Caveats' Among Key Topics at NATO Meeting — Internet: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=25938> (Letöltés: 2009. október 17.)

¹² Ilyen nemzeti korlátozás volt egyebek mellett egyes biztonsági alakulatok számára annak megtiltása, hogy járműkonvojokat biztosítsanak, vagy egyes alakulatok személyi állománya szolgálati helyének a bagdadi nemzetközi zónára korlátozása. Ld. LYNCH — JANZEN, ref. 8.

¹³ EVERETT, ref. 3., p. 11.

¹⁴ European Governments Place Restrictions On Nato Forces In Afghanistan — Internet: <http://209.85.129.132/search?q=cache:E6VG5pZ8H8QJ:www.turkishweekly.net/news/87369/-european-governments-place-restrictions-on-nato-forces-in-afghanistan.html+%22national+caveat%22&hl=hu&gl=hu&strip=1> (Letöltés: 2009. október 15.)

¹⁵ SAIDEMAN, Stephen M.: Caveats, Values and the Future of NATO Peace Operations — CIPS Policy Brief October 2009 — Internet: http://www.socialsciences.uottawa.ca/cepi-cips/eng/documents/CIPS_PolicyBrief_Saideman_Oct2009_000.pdf (Letöltés: 2009. október 30.), p. 1.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

szág és Olaszország csak a nyugodtabb északi tartományokban vállalta a feladat-végrehajtást. Kommentátorok ezzel összefüggésben egyenesen megkérdőjelezték az afganisztáni stabilizáló műveletek sikeres végrehajtásának lehetőségét, amelyeknek feltétele lenne, hogy a tagállamok nagyobb létszámú csapatokkal vegyenek részt, és nagyobb döntési rugalmasságot biztosítsanak a műveletet irányító parancsnoknak.¹⁶

Még sarkosabb vélemény szerint az ISAF-alakulatokra vonatkozó nemzeti korlátozások körül kialakult helyzet a NATO legsúlyosabb belső válságát idézte elő a hidegháború óta. *Saideman* szerint a NATO gyakorlatilag három részre szakadt: az egyik csoportba azok az országok tartoznak, amelyek jelentős erők állomásoztatásával és a harcokban való aktív részvételükkel sokkal többet kockáztatnak, mint amit a koalíciós műveletekben való részvételük politikai/diplomáciai hozadékaként elkönnyelhetnek. A második csoportba azokat az országokat sorolja, amelyek már eleve egy népszerűtlen katonai művelethez csatlakoztak, és részvételüket hiába próbálják a lehető legbiztonságosabbra szorítani, a kormányok folyamatos belpolitikai támadásoknak vannak kitéve. A harmadik csoportot maga az USA jelenti, amely a koalíciós együttműködés nehézségeit már Koszovó óta tapasztalja, és — ha tehetné — inkább egyedül vívná meg az afganisztáni háborút. *Saideman* úgy véli, hogy ez a szakadás azt fogja eredményezni, hogy a jövőben egyik csoportba tartozó ország sem fogja szorgalmazni NATO-művelet megindítását.¹⁷

A nemzeti korlátozásoknak az afganisztáni műveletek eredményességére gyakorolt hatásával a NATO legfelsőbb szintű politikai és katonai vezetésének is foglalkoznia kellett. Számos fórumon az ISAF művelet végrehajtásával kapcsolatos komoly nehézségként fogalmazódott meg, hogy több olyan NATO-tagállam, amely csapatokat állomásoztat Afganisztánban, szigorú nemzeti fenntartásokkal korlátozza alakulatai alkalmazhatóságát. A NATO parlamenti közgyűlése által felállított bizottság 2004. évi jelentése szerint a kiterjedt nemzeti korlátozások azt eredményezték, hogy az akkor 8800 fős katonai erőnek csupán egyharmada volt harcoló alakulat. A jelentés a helyzetet úgy összegezte, hogy az ISAF „túl kicsi és túl korlátozott” ahhoz, hogy hatáskörét Kabulon túl is kiterjessze.¹⁸

2005-ben, az akkori Szövetséges Erők európai főparancsnoka, *James Jones* tábornok az ISAF-műveletek déli területekre történő kiterjesztésével kapcsolatban úgy nyilatkozott, hogy „nem garantálható”, hogy a különböző nemzeti fenntartások nem fogják befolyásolni a műveletek végrehajtását. Kifejtette, hogy minden szuverén nemzetnek jogában áll, hogy korlátokat állapítson meg azzal kapcsolatban, hogy saját nemzeti erői milyen feladatot, és hol hajthatnak végre. Elismerte, hogy a nemzetek dönthetnek úgy is, hogy fegyveres erők például nem vesznek részt offenzív műveletekben, vagy, hogy a sokkal veszélyesebbnek tartott déli régiókban nem hajthatnak végre feladatot. Utalt azonban arra, hogy habár a nemzeti fenntartások „sokkal bonyolultabbá teszik egy parancsnok életét”, az ilyen korlátozások mindig is létezni fognak, és végeredményképpen nem befolyásolják a műveletek sikeres végrehajtását.¹⁹ *Jones* tábornok diplomatikus és megengedő probléma-megfogalmazása különösen annak fényében figyelemre méltó, hogy egy évvel korábban még a nemzeti korlátozásokat olyan „rákfené”-nek titulálta, amely „felemészti műveleti képességeinket, és azon képességünket, hogy teljesítsük a küldetéseinket”.²⁰

¹⁶ NYE, Joseph S.: NATO after Riga — Internet: <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye40> (Letöltés: 2009. október 10.)

¹⁷ SAIDEMAN, ref. 15., p. 2-3.

¹⁸ LELLOUCHE, Pierre (General Rapporteur): Operations in Afghanistan and the expanding NATO role — Committee Report, 2004 Annual Session (158 DSC 04 E rev. 1) — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=504> (Letöltés: 2009. október 19.), para. 69.

¹⁹ GARAMONE, Jim: Afghanistan NATO's Top Mission, Commander Says — Internet: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=18020> (Letöltés: 2009. október 10.)

²⁰ „a cancer that eats away at our operational capability and our ability to accomplish our missions”. Ld. Prague to Istanbul: Ambition versus Reality - 21st International Workshop on Global Security, Berlin, 7-10 May 2004, "Global Security: A Broader Concept for the 21st Century" — Internet: http://www.cedr.org/2004book/Gen_Jones.htm (Letöltés: 2009. október 20.). *Jones* tábornok véleménye évekként később sem sokat változott, ld. YOST, David S.: An interview with General James L. Jones, USMC, Retired, Supreme Allied

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

A nemzeti korlátozásokkal kapcsolatos probléma megoldásának fontosságát jelzi, hogy 2005 novemberében a NATO parlamenti közgyűlése külön határozatban foglalkozott a kérdéssel. Határozatában a közgyűlés mindenek előtt emlékeztetett arra, hogy míg a 2004. májusi, koszovói tüntetések idején a nemzeti fenntartások jelentősen korlátozták a NATO reagáló képességét, a NATO azóta jelentős lépéseket tett e téren, és a nemzetek megszüntették a KFOR-erőkre vonatkozó nemzeti korlátozások nagy részét, amelynek köszönhetően a Koszovóban állomásozó erők sokkal rugalmasabbak, és a jövőben előforduló incidensek tekintetében sokkal reagálóképesebbek lettek. A határozat ugyanakkor megjegyzi, hogy a nemzeti korlátozások Afganisztánban továbbra is súlyos problémát jelentenek, amit az is jól érzékeltet, hogy a NATO afganisztáni erőinek parancsnokai folyamatosan különböző nemzeti fenntartásokra hivatkoznak, mint amelyek lényegesen akadályozzák a misszió tervezését és végrehajtását. A közgyűlés is elismerte ugyanakkor, hogy a szuverén nemzeteknek joguk van meghatározni azokat a feltételeket, amelyek alapján részt vesznek egy misszióban, de hangsúlyozta, hogy e feltételek ismertek kell, hogy legyenek a misszió többi résztvevői számára még a műveleti területre települést megelőzően, annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a tervezési eljárás túlzott komplikációja. Végeredményképpen a közgyűlés felhívta a NATO-tagállamok kormányait és parlamentjeit, hogy csökkentsék a lehető legkisebb mértékre a be nem jelentett korlátozások alkalmazási körét, valamint vizsgálják rendszeresen felül a speciális fenntartásokat abból a szempontból, hogy melyeket lehet eltörölni, tekintettel a műveleti környezetben bekövetkező változásokra, és a nemzeti kontingens számára elérhető forrásokra.²¹

A nemzeti korlátozásokkal kapcsolatos helyzetet azonban a fenti közgyűlési határozat sem változtatta meg látványosan. A NATO parlamenti közgyűlése által felállított bizottság 2006-os tavaszi jelentéseiben azt állapította meg, hogy a nemzeti fenntartások továbbra is korlátozzák a műveletek tervezését és végrehajtását, és komoly aggodalomra ad okot az, hogy a még létező korlátozások jelentősen gyengíthetik az ISAF-et afganisztáni jelenlétének kiterjesztésekor. A jelentések kiemelik, hogy a nemzeti korlátozások elsősorban a művelet-végrehajtási szabályokkal (ROE) és a földrajzi mobilitással kapcsolatosak, és a tevékenységet inkább a békefenntartásra korlátozzák, nem pedig a hadviselésre vonatkoznak.²²

A 2006. évi rigai csúcstalálkozón a NATO akkori főtitkára, *Jaap de Hoop Scheffer* külön kiemelte a nemzeti fenntartások problémáját, és hangsúlyozta azok negatív hatását a parancsnoki döntéshozatalra, valamint a műveleti hatékonyságra.²³

A csúcstalálkozón végül a tagállamok feloldották afganisztáni csapataikra vonatkozó nemzeti fenntartásaik nagy részét, amelynek köszönhetően a — 2006-s létszám szerinti — 32 000 fős ISAF erőből mintegy 26 000 fő a NATO-parancsnokok utasításainak megfelelően, területi korlátozás nélkül hajthatta végre feladatát.²⁴ Emellett, a Rigában elfogadott, és a köztudatba csak ún. „in extremis klauzula” néven meghonosodott kötelezettségvállalás szerint a nemzeti

Commander Europe (SACEUR), 2003-2006 — NATO Defense College, Research Paper no. 34 (January 2008) — Internet: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=CAB359A3-9328-19CC-A1D2-8023E646B22C&lng=en&id=55165> (Letöltés: 2009. október 20.), p.6. Ld. még RASHID, Ahmed: A Taliban Comeback? — Internet: <http://yaleglobal.yale.edu/content/taliban-comeback> (Letöltés: 2009. október 20.)

²¹ Resolution 336 on Reducing National Caveats — NATO Parliamentary Assembly, 15 November 2005, Copenhagen, Denmark — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=828> (Letöltés: 2009. október 20.)

²² „peace keeping rather than war fighting”. Ld. KOENDERS, Bert (General Rapporteur): Afghanistan and the Future of the Alliance, Committee Report (068 PC 06 E), 2006 Spring session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=924> (Letöltés: 2009. október 18.), para. 27. Ld. még MIRANDA-CALHA, Julio (General Rapporteur): Lessons Learned from NATO's Current Operations — Committee Report (061 DSC 06 E), 2006 Spring session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=920> (Letöltés: 2009. október 18.), para. 9.

²³ "I've spoken out repeatedly, and I'll do it here again this morning, about national caveats that take away a commander's flexibility and undermine our operational effectiveness." Ld. BRANSTEN, Jeremy: NATO: Afghanistan Overshadows Other Issues At Summit — Internet: <http://www.rferl.org/content/article/1073040.html> (Letöltés: 2009. október 11.)

²⁴ ESZES, Boldizsár — VASTAGH, László: Gondolatok a NATO-csúcs kapcsán — Internet: http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/magyar_honved/gondolatok_a_nato-csucs_kapcsan (Letöltés: 2009. október 10.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

korlátozásokat megfogalmazó országok is egyetértettek abban, hogy végszükség esetén lehetővé fogják tenni csapataik számára, hogy más NATO-erők segítségére siessenek a teljes afganisztáni műveleti területen.²⁵ Habár a kommentátorok felhívják a figyelmet arra, hogy a „végszükség” fogalmát nem dolgozták ki, így annak tartalma meglehetősen bizonytalan,²⁶ a NATO főtitkára kifejtette, hogy „valódi végszükség” (real emergencies) esetén a szükséges erők haladéktalanul, vagyis a nemzetek kormányaival való további konzultáció nélkül az ISAF parancsnokának rendelkezésére fognak állni. Úgy fogalmazott, hogy „nem vitakérdés az, hogy mi minősül végszükségnek (...) a végszükség kérdésében egyedül egy ember dönt, és ez az ISAF parancsnoka”.²⁷ Habár a tanácskozást lezáró hivatalos nyilatkozat kifejezetten nem nevesítette a nemzeti korlátozásokat, mégis utalt azok eltörlésének szükségességére, amikor hangsúlyozta, hogy a tagállamok megerősítik a Szövetség tagjainak erős szolidaritását, és biztosítják azt, hogy az ISAF rendelkezzen a misszió sikeres folytatásához szükséges erővel, erőforrásokkal, és rugalmassággal.²⁸

A nemzeti korlátozások helyzete ugyanakkor a rigai csúcstalálkozó után csak kis mértékben változott. A súlyos brit veszteségek, és néhány szövetséges ország — nemzeti korlátozások miatti — kifogásai komoly felháborodást okoztak a brit hadseregben, és mindez heves vitát váltott ki a brit parlamentben is,²⁹ amelynek okán, 2007. elején *Tony Blair*, akkori brit miniszterelnök felszólította az európai szövetségeseket, hogy a rigai csúcstalálkozón tett ígéretükhöz híven, a „maximális kollektív erőfeszítés” (maximum collective effort) elve alapján vegyenek nagyobb súllyal részt a műveletekben.³⁰ A nemzeti korlátozó intézkedésekkel kapcsolatban a britek negatív példaként említették egyebek mellett Németországot, amelynek alakulatai például nem hajthattak végre éjszakai műveleteket.³¹ A brit legfelsőbb katonai vezetés részéről *Lord Inge*, egykori vezérkari főnök sajtónyilatkozatában úgy fogalmazott, hogy a nemzeti korlátozások magát a Szövetséget bénítják meg. Véleménye szerint „[H]a egy olyan összetett és veszélyes műveletet kell végrehajtani, mint ez, és egyes NATO-nemzetek nem vesznek részt teljes erőből a „játékban”, mindez jelentősen megnehezíti a parancsnok dolgát, hiszen a csapatok felét nem használhatja. Ez ellenében áll az alapvető katonai elvekkel.” Kifejtette, hogy végeredményképpen mindez „hosszútávon aláássa a NATO hitelességét, hiszen nem tud az ehhez hasonló katonai kihívásoknak megfelelni”.³²

Biztató fejleményként a NATO Védelmi és Biztonsági Bizottsága (Defence and Security Committee — DSC) 2007. szeptemberi, afganisztáni látogatása során megállapította, hogy Riga óta a nemzeti fenntartások csökkentek, és a déli területeken harcoló alakulatok számára nincsenek megállapítva lényeges korlátozások. A Bizottság ugyanakkor jelentésében megemlíti azt is, hogy *Dan McNeill* tábornok, az ISAF erők akkori parancsnoka a még fennmaradó nemzeti korlátozásokat is nyugtalanítóknak (vexing) nevezte, leszögezve, hogy azok még mindig jelentősen korlátozzák a katonai erők

²⁵ Visit to Afghanistan [Defence and Security Committee], 3-8 September 2007, Rev 1 — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.Asp?SHORTCUT=1301> (Letöltés: 2009. október 11.), para. 12.

²⁶ AUERSWALD—SAIDEMAN—TIERNEY: Caveat Emptor! National Oversight and Military Operations in Afghanistan — Internet: <http://mjtier.people.wm.edu/CaveatEmptor.doc> (Letöltés: 2009. október 21.), p. 7.

²⁷ LOBJAKAS, Ahto: Afghanistan: NATO Summit Stresses 'Progress' — Internet: <http://www.rferl.org/content/article/1073084.html> (Letöltés: 2009. október 12.)

²⁸ Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006 — Internet: <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Letöltés: 2009. október 10.), para. 5.

²⁹ Az ISAF misszióval kapcsolatban tett nemzeti korlátozásokról folytatott brit parlamenti vitát részletesebben ld. NATO Summit — House of Lords debates, 30 November 2006, 3:16 pm — Internet:

<http://www.theyworkforyou.com/lords/?id=2006-11-30c.910.0> (Letöltés: 2009. október 17.)

³⁰ Blair calls on EU allies to bolster troops — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1545014/Blair-calls-on-EU-allies-to-bolster-troops.html> (Letöltés: 2009. október 11.)

³¹ Vélhetően a kritikák hatására is, a német kormány az afganisztáni hozzájárulásának kibővítéseként 6 db Tornádó repülőgép és 500 fő támogató személyzet vezényléséről döntött: a repülőgépek azonban elsősorban felderítési feladatokat voltak hivatottak végrehajtani, a katonák pedig nem vehettek részt harcoló műveletekben. Ld. HARDING, Thomas: Do your fair share in Afghanistan, NATO told — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1545099/Do-your-fair-share-in-Afghanistan-Nato-told.html> (Letöltés: 2009. október 11.)

³² HARDING, u.o.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

szükség szerinti összpontosításának lehetőségét.³³ Látogatása tapasztalatait a DSC úgy összegezte, hogy a nemzeti fenntartások tömeges előfordulását vélhetően a NATO afganisztáni szerepvállalásával kapcsolatos, jól körülhatárolható központi stratégia hiánya okozza. Annak érdekében tehát, hogy a NATO az általa vállalt feladatokat hatékonyabban végre tudja hajtani, a Szövetségnek biztosítani kell egy, az afganisztáni szerepvállalással kapcsolatos, megfontolt, részletes, és valamennyi fél egyetértésén alapuló stratégia kidolgozását és végrehajtását.³⁴

A probléma tartós megoldatlanságát jelzi, hogy 2008-ra az ISAF erőkre vonatkozóan megállapított és hivatalosan közölt nemzeti fenntartásoknak csak egy töredékét sikerült feloldani. *Egon Ramms* tábornok, az ISAF műveleteket irányító brunssumi NATO parancsnokság parancsnoka még 2008 májusában is a fenntartások súlyos korlátozó hatásáról tett említést, és a korlátozások gyakorlati hatását ugyanolyannak minősítette, mintha az ISAF erők létszámát csökkentenék. *Ramms* tábornok tájékoztatása szerint 2008 májusában még mindig 45 különböző nemzeti fenntartás volt hatályban az ISAF erőkre vonatkozóan, és az együttműködő országok közül 19 jelentett be földrajzi korlátozást a nemzeti alakulatok felhasználhatóságával kapcsolatban.³⁵

Az ISAF-erők rugalmasabb felhasználásának kérdése a későbbi NATO csúcstalálkozók napirendjén is szerepelt. Mind a 2008. áprilisi bukaresti, mind a 2009. áprilisi strasbourg/kehl-i csúcstalálkozóról kiadott hivatalos nyilatkozatukban a NATO-tagállamok állam- és kormányfői elkötelezték magukat amellett, hogy biztosítani fogják a fegyveres erők feletti lehető legteljesebb felhasználási jogot. Figyelemre méltó azonban, hogy míg Bukarestben a vezető politikusok a rugalmas felhasználási jogot az ISAF parancsnoka számára ígérték,³⁶ addig egy évvel később már saját parancsnokaik számára vállalták a kötöttségek lazítását.³⁷

JAVASLATOK A NEMZETI FENNTARTÁSOK EREDMÉNYESEBB KEZELÉSÉRE

Amint a fentiekben részletesen kifejtésre került, a nemzeti korlátozásokkal szemben felhozott legfőbb érvek közé tartozik, hogy lényegesen megnehezítik a műveleti tervezést, különösen akkor, ha ezek a korlátozások a tervezési folyamatban egyáltalán nem is ismertek. Nem véletlen tehát, hogy szakértők a műveleti tervezést segítő eszközök között tartják számon a művelet-végrehajtási szabályok (ROE) egységesítését, és a nemzeti korlátozásokkal kapcsolatos tájékoztató tevékenységet. A tervezés szempontjából célszerű lehet például egy olyan adatbázis kiépítése, amely összefoglalja a koalíciós partnerek által alkalmazott művelet-végrehajtási szabályokat, illetve az érvényes nemzeti korlátozásokat, és egyben tükrözi azt is, hogy a koalíciós partnerek hogyan értelmezik a műveleti szabályokat. Az eredményes együttműködés szempontjából hasznos lehet, ha olyan nemzeti kontingensek hajtanak végre közös feladatot, amelyekre közel azonos művelet-végrehajtási szabályok vonatkoznak, és a szabályok értelmezésében sincs közöttük lényegi különbség. Ellenkező esetben, vagyis ha ugyanolyan szituációra eltérő szabályokat kell alkalmazni, vagy a hasonló szabályokat az együttműködő felek lényegesen különbözően értelmezik, a közös feladat-végrehajtás ellehetetlenül.³⁸

Tekintettel a nemzeti fenntartások esetleges nagy számára, és sokszínűségére, a korlátozások kezelésének leghatékonyabb módszere egy olyan „caveat mátrix” lehet, amely a parancsnok által meghatározott csoportosítási szempontok (pl.

³³ Visit to Afghanistan, ref. 25., para. 12.

³⁴ Visit to Afghanistan, ref. 25., para. 14., 17.

³⁵ COOK, ref 7., para. 31., 32.

³⁶ „we will: (...) provide maximum possible flexibility of use of our forces by the ISAF Commander” Ld. ISAF’s Strategic Vision Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan — Internet: http://www.summitbucharest.ro/en/doc_208.html (Letöltés: 2009. október 13.), para. 4.

³⁷ „We will address urgently ISAF’s remaining shortfalls and provide our commanders with the maximum possible operational flexibility for the use of our forces.” Ld. Summit Declaration on Afghanistan, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg/Kehl on 4 April 2009 — Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52836.htm (Letöltés: 2009. október 13.)

³⁸ AUERSWALD—SAIDEMAN—TIERNEY, ref. 26., p. 8.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

országok vagy feladattípusok) alapján tartalmazza az ismert (hivatalosan közölt) nemzeti fenntartásokat, illetve esetleg azt is, hogy milyen nemzeti hatóság jogosult a korlátozás feloldására. Szakértői részről javaslat fogalmazódott meg egy olyan közös felhasználású weboldal kialakítására is, amelyen megtalálhatók lennének az együttműködő nemzetek művelet-végrehajtási szabályai és nemzeti korlátozásai, valamint az azok alapjául szolgáló dokumentumok, illetve azok a tapasztalatok, amelyek a gyakorlati végrehajtás során megfogalmazódtak. Hasznos eszköz lehet emellett egy olyan kérdőív (checklist) összeállítása, amelynek — nemzetek általi — megválaszolásával a koalíciós műveletek tervezői számára feltérképezhetők lennének a vonatkozó nemzeti szabályok.³⁹

A jövőbeni NATO műveletekben való együttműködés eredményességének fokozására irányuló lehetséges megoldási javaslatok az alábbiakban foglalhatók össze:

- amennyiben a nemzetek politikailag egyetértenek egy katonai művelet beindításával, lehetőleg tartózkodjanak attól, hogy belpolitikai indíttatásból nemzeti korlátozásokkal veszélyeztessék a művelet-végrehajtás sikerét;
- amennyiben jogi vagy technikai okokból mégis szükség van nemzeti korlátozásokra, ezek számát a lehető legkisebbre kell csökkenteni;
- minthogy a békeidejű nemzeti szabályok általában nem alkalmasak a műveleti területen, harci körülmények között történő feladat-végrehajtás szabályozására, a nemzeteknek felül kell vizsgálniuk a vonatkozó nemzeti rendelkezéseiket;
- törekedni kell a döntési/jóváhagyási hatáskörök lehető legalacsonyabb szintre telepítésére;
- törekedni kell a nemzeti döntési hatásköröket minél közelebb telepíteni a műveleti területhez;
- a műveletek támogatásával összefüggésben felmerülő pénzügyi gondok kiküszöbölése érdekében a nemzeteknek törekedniük kell az anyagi erőforrások központosítására és célirányos felhasználására;
- a többnemzeti erőkhöz való nemzeti hozzájárulást befolyásoló bármilyen politikai, jogi, vagy katonai korlátozásról időben tájékoztatni kell a művelettervezőket.

ÖSSZEFOGLALÁS

Tekintettel arra, hogy a nemzeti fenntartások a nemzeti szuverenitás egyfajta megnyilvánulásai, a jövőbeni NATO-műveletekkel kapcsolatban sem lehet reálisan arra számítani, hogy teljesen eltűnnek a művelet-végrehajtást korlátozó tényezők közül. A nemzeti korlátozások létezését, megfogalmazásának lehetőségét tehát tényként, a koalíciós műveletek velejárójaként kell elfogadnunk. A NATO-műveletekkel összefüggő nemzeti korlátozások létezésének egyik oka ugyanis a konszenzussal meghozott döntések végrehajtása mögött rejlő, eltérő nemzeti politikai szándékok érvényesítésében keresendő. A NATO-nak — mint konszenzusos szervezetnek — továbbra is figyelembe kell vennie azt a körülményt, hogy viszonylag kevés esetben fog valamennyi tagállam egy adott szituációt ugyanúgy megítélni. A folyamatosan bővülő tagság eredményeként pedig egyre több különvéleményre lehet számítani, amely mind nehezebbé teszi a konszenzus kialakítását.

A NATO döntéshozatali mechanizmusa révén biztosított egységben való cselekvés mindenestre olyan érték, amely félreérthetetlen üzenetet hordoz a tagállamok polgárai, más baráti országok, de akár a lehetséges ellenség számára is. A Szövetség összetartása minőségileg többet jelent az „akarat és képesség szövetségé”-nél. Ezen érték megvédése érdekében a jövőben is el kell fogadni bizonyos véleménykülönbségeket és korlátozásokat arra vonatkozóan, hogy az egyes tagállamok milyen katonai feladatok végrehajtását vállalják.⁴⁰

³⁹ CREBOLDER, Jacquelyn — COATES, Curtis — TORENVLIET, Gerard — STEWART, Andrew: The Impact of Coalition on Command and Control in Joint Fires Operations — 14th ICCRTS - "C2 and Agility" — Internet: http://www.dodccrp.org/events/14th_iccrts_2009/papers/021.pdf (Letöltés: 2009. október 20.), p. 15.

⁴⁰ HUNTER, Robert E: NATO caveats can be made to work better for the alliance — European Affairs, Jan 1, 2008 — Internet: <http://www.thefreelibrary.com/NATO+caveats+can+be+made+to+work+better+for+the+alliance.-a0182202617> (Letöltés: 2009. október 13.)

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. VARGA Attila

Kulcsszavak: NATO, műveletek, nemzeti fenntartás, parancsnok, Afganisztán*Keywords:* NATO, operations, national caveat, commander, Afghanistan

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AUERSWALD, David P., SAIDEMAN, Stephen M., TIERNEY, Michael J.: Caveat Emptor! National Oversight and Military Operations in Afghanistan — Internet: <http://mjtier.people.wm.edu/CaveatEmptor.doc> (Letöltés: 2009. október 21.) -25. p.
- BANUSIEWICZ, John D.: 'National Caveats' Among Key Topics at NATO Meeting — Internet: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=25938> (Letöltés: 2009. október 17.)
- Blair calls on EU allies to bolster troops — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1545014/Blair-calls-on-EU-allies-to-bolster-troops.html> (Letöltés: 2009. október 11.)
- BRANSTEN, Jeremy: NATO: Afghanistan Overshadows Other Issues At Summit — Internet: <http://www.rferl.org/content/article/1073040.html> (Letöltés: 2009. október 11.)
- CLARK, Wesley K.: Waging Modern War — Public Affairs, New York (2001) — ISBN: 1-58648-139-8 -479 p.
- COOK, Frank (General Rapporteur): NATO Operations: Current Priorities and Lessons Learned — Committee Report (158 DSC 08 E bis), 2008 Annual Session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=1476> (Letöltés: 2009. október 18.)
- CREBOLDER, Jacquelyn — COATES, Curtis — TORENVLIET, Gerard — STEWART, Andrew: The Impact of Coalition on Command and Control in Joint Fires Operations — 14th ICCRTS - "C2 and Agility" — Internet: http://www.dodccrp.org/events/14th_iccrts_2009/papers/021.pdf (Letöltés: 2009. október 20.) -21. p.
- ESZES, Boldizsár, VASTAGH, László: Gondolatok a NATO-csúcs kapcsán — Internet: http://www.hm.gov.hu/hirek/kiadvanyok/magyar_honved/gondolatok_a_nato-csucs_kapcsan (Letöltés: 2009. október 10.)
- European Governments Place Restrictions On Nato Forces In Afghanistan — Internet: <http://209.85.129.132/search?q=cache:E6VG5pfzH8QJ:www.turkishweekly.net/news/87369/-european-governments-place-restrictions-on-nato-forces-in-afghanistan.html+%22national+caveat%22&hl=hu&gl=hu&strip=1> (Letöltés: 2009. október 15.)
- EVERETT, Michael L.: Merging the International Security and Assistance Force (ISAF) and Operation Enduring Freedom (OEF): A Strategic Imperativ — USAWC Strategy Research Project (2006) — U.S. Army War College — Internet: <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/ksil338.pdf> (Letöltés: 2009. október 19.) -21. p.
- Failure to Protect: Anti-Minority Violence in Kosovo, March 2004 — Human Rights Watch, July 2004, Vol. 16, No. 6(D) — Internet: <http://www.hrw.org/reports/2004/kosovo0704/3.htm> (Letöltés: 2009. október 18.)
- GARAMONE, Jim: Afghanistan NATO's Top Mission, Commander Says — Internet: <http://www.defenselink.mil/news/newsarticle.aspx?id=18020> (Letöltés: 2009. október 10.)
- HARDING, Thomas: Do your fair share in Afghanistan, NATO told — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/1545099/Do-your-fair-share-in-Afghanistan-Nato-told.html> (Letöltés: 2009. október 11.)
- HUNTER, Robert E: NATO caveats can be made to work better for the alliance — European Affairs, Jan 1, 2008 — Internet: <http://www.thefreelibrary.com/NATO+caveats+can+be+made+to+work+better+for+the+alliance.-a0182202617> (Letöltés: 2009. október 13.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. VARGA Attila

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

- ISAF's Strategic Vision Declaration by the Heads of State and Government of the Nations contributing to the UN-mandated NATO-led International Security Assistance Force (ISAF) in Afghanistan — Internet: http://www.summitbucharest.ro/en/doc_208.html (Letöltés: 2009. október 13.)
- KOENDERS, Bert (General Rapporteur): Afghanistan and the Future of the Alliance, Committee Report (068 PC 06 E), 2006 Spring session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=924> (Letöltés: 2009. október 18.)
- LELLOUCHE, Pierre (General Rapporteur): Operations in Afghanistan and the expanding NATO role — Committee Report, 2004 Annual Session (158 DSC 04 E rev. 1) — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=504> (Letöltés: 2009. október 19.)
- LOBJAKAS, Ahto: Afghanistan: NATO Summit Stresses 'Progress' — Internet: <http://www.rferl.org/content/article/1073084.html> (Letöltés: 2009. október 12.)
- LYNCH, Rick, JANZEN, Phillip D.: Looking to the Future: NATO Training Mission-Iraq — Joint Force Quarterly, Issue 40 — Internet: http://www.army.mil/professionalwriting/volumes/volume4/may_2006/5_06_2.html (Letöltés: 2009. október 12.)
- MIRANDA-CALHA, Julio (General Rapporteur): Lessons Learned from NATO's Current Operations — Committee Report (061 DSC 06 E), 2006 Spring session — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?CAT2=0&CAT1=0&CAT0=576&SHORTCUT=920> (Letöltés: 2009. október 18.)
- NATO Summit — House of Lords debates, 30 November 2006, 3:16 pm — Internet: <http://www.theyworkforyou.com/lords/?id=2006-11-30c.910.0> (Letöltés: 2009. október 17.)
- NYE, Joseph S.: NATO after Riga — Internet: <http://www.project-syndicate.org/commentary/nye40> (Letöltés: 2009. október 10.)
- PATERSON, Tony: German troops 'hid like rabbits' in Kosovo riots — Internet: <http://www.telegraph.co.uk/news/1461366/German-troops-hid-like-rabbits-in-Kosovo-riots.html> (Letöltés: 2009. október 19.)
- Prague to Istanbul: Ambition versus Reality - 21st International Workshop on Global Security, Berlin, 7-10 May 2004, "Global Security: A Broader Concept for the 21st Century" — Internet: http://www.csd.org/2004book/Gen_Jones.htm (Letöltés: 2009. október 20.)
- Presenter: NATO Training Mission Iraq Commander Lt. Gen. David Patreaus — DoD Briefing on NATO Training Mission in Iraq, February 10, 2005 — Internet: <http://www.defense.gov/transcripts/transcript.aspx?transcriptid=1707> (Letöltés: 2009. október 13.)
- RASHID, Ahmed: A Taliban Comeback? — Internet: <http://yaleglobal.yale.edu/content/taliban-comeback> (Letöltés: 2009. október 20.)
- Resolution 336 on Reducing National Caveats — NATO Parliamentary Assembly, 15 November 2005, Copenhagen, Denmark — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.asp?SHORTCUT=828> (Letöltés: 2009. október 20.)
- Riga Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006 — Internet: <http://www.nato.int/docu/pr/2006/p06-150e.htm> (Letöltés: 2009. október 10.)
- SAIDEMAN, Stephen M.: Caveats, Values and the Future of NATO Peace Operations — CIPS Policy Brief October 2009 — Internet: http://www.socialsciences.uottawa.ca/cepi-cips/eng/documents/CIPS_PolicyBrief_Saideman_Oct2009_000.pdf (Letöltés: 2009. október 30.)
- Summit Declaration on Afghanistan, issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Strasbourg/Kehl on 4 April 2009 — Internet: http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_52836.htm (Letöltés: 2009. október 13.)
- TAYLOR, Claire: NATO: The Istanbul Summit - - Research Paper 04/60, 26 July 2004 - House of Commons Library - ISSN 1368-8456 — Internet: <http://www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2004/rp04-060.pdf> (Letöltés: 2009. október 21.)

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. VARGA Attila

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Visit to Afghanistan [Defence and Security Committee], 3-8 September 2007, Rev 1 — Internet: <http://www.nato-pa.int/default.Asp?SHORTCUT=1301> (Letöltés: 2009. október 11.)

YOST, David S.: An interview with General James L. Jones, USMC, Retired, Supreme Allied Commander Europe (SACEUR), 2003-2006 — NATO Defense College, RESEARCH PAPER no. 34 (January 2008) — Internet: <http://www.isn.ethz.ch/isn/Digital-Library/Publications/Detail/?ots591=CAB359A3-9328-19CC-A1D2-8023E646B22C&lng=en&id=55165> (Letöltés: 2009. október 20.) -8. p.

A KÖRNYEZETI HŐTERHELÉS MÉRÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A MAGYAR HONVÉDSÉGBEN**METHODS OF THE MEASUREMENT OF THE ENVIRONMENTAL HEAT LOAD
IN THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES**

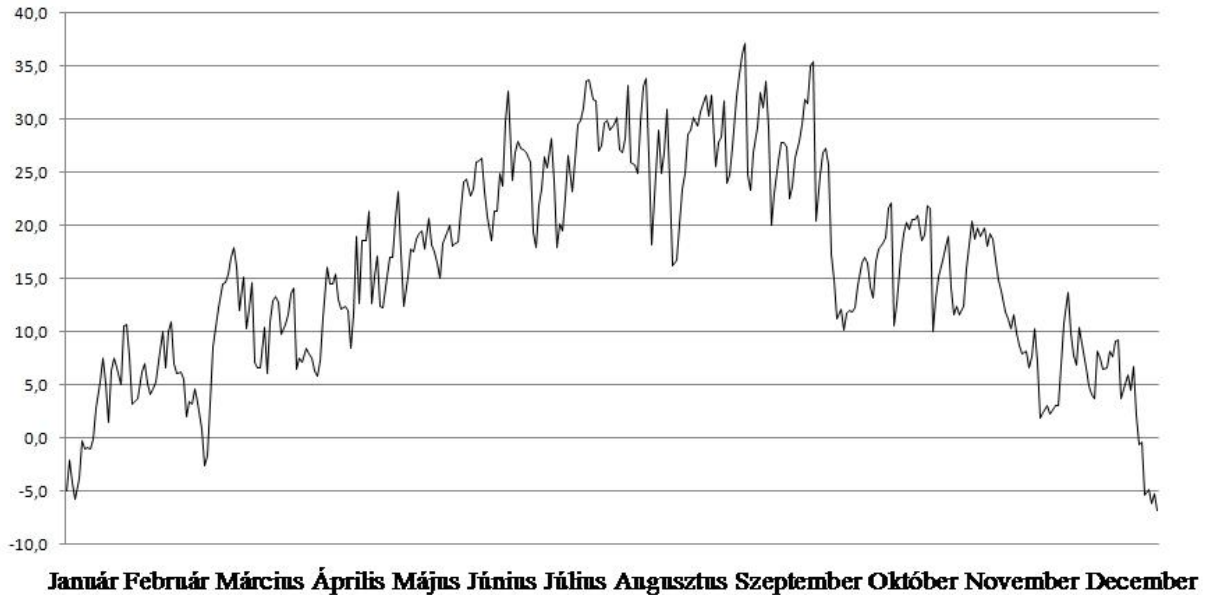
A mindennapokban számos alkalommal találkozunk a globális felmelegedés, klímaváltozás fogalmakkal. Katonáink a NATO válságreakgáló műveletei keretében számos alkalommal az itthon megszokottnál melegebb hőmérsékleti körülmények közepette teljesítették vagy teljesítik feladataikat. Így egyre többször kerül előtérbe a hő, a magas környezeti hőmérséklet, amely hatást gyakorolhat fizikai tevékenységünkre. Ennek ellenére (vagy éppen ezért) fel kell tennünk a kérdést, tisztában vagyunk-e a környezeti hőterhelést befolyásoló tényezőkkel, azok jelentőségével? Írásomban sorra veszem a környezeti hőterhelés megállapításának lehetőségeit, melyek közül a látszólagos hőmérséklet megállapításának módszerét javaslom alkalmazni. Erre támaszkodva három környezeti hőterhelési kategória bevezetésére teszek javaslatot, melyek a közvetlen gyakorlati tevékenységet irányító parancsnokok számára nyújtanak segítséget, a beosztott állomány fizikai teljesítőképességének megőrzéséhez.

Global warming, it is a fashionable expression nowadays. Hungarian soldiers take part in some multinational Crisis Response Operations under hot weather conditions. So phrases like hot weather, heat stress and heat exposure are emerging and they influence our everyday routines. Even so, do we have a clear idea about main components of heat exposure? I do not think so. In my paper I introduce some methods of measurement of heat exposure from which I recommend the measurement of apparent temperature. I also recommend using three categories of heat exposure. With these categories military leaders on the fields can decrease loss of physical performance of their manpower.

BEVEZETÉS

Napjaink válságreakgáló katonai műveletei, melyekben hazánk is érintett, jellemzően forró égövi körülmények között kerülnek végrehajtásra. Emellett a globális felmelegedés hatására az eddig mérsékelt éghajlatú országok időjárása is megbolydult, aminek hatására sorra dőlnek meg a hideg- és melegrekordok. Így van ez Magyarországon is, ahogyan az 1. ábra mutatja. Jól látható, hogy a nyári időszakban nem ritka a 30 °C-ot meghaladó átlagolt hőmérséklet sem.

Napi átlaghőmérséklet (11–17 óra közötti időszakra)

1. ábra 11–17 óra közötti átlaghőmérsékleti grafikon 2008-ban, Szeged térségére

A klímaváltozás hatásait a téma aktualitása miatt már sokan vizsgálták az elmúlt években. Kevés azonban azoknak a tanulmányoknak a száma, amelyek a klímaváltozás befolyását taglalják a honvédség feladataira, működésére vonatkozóan. Padányi József az éghajlatváltozás és a biztonság összefüggéseit feltáró írásában² főleg a gazdasági és a haderő feladatrendszeréhez köthető kapcsolatokat mutatja be. Végső következtetései közül kettő munkám inspirálója volt. Egyrészt a magyar katonák az expedíciós műveletek előtérbe kerülésével olyan klimatikus viszonyok közé is kerülhetnek, ahol fokozottan érvényesülnek az éghajlatváltozás következményei, másrészt szükségessé vált azoknak a kutatásoknak a megkezdése, amelyek a honvédség lehetséges szerepvállalását vizsgálják az éghajlatváltozás okozta kihívások kezelésében. Úgy gondolom, a klímaváltozás lehetséges hatásainak vizsgálatához elengedhetetlen magának a kialakuló hőterhelés, ebből is a környezeti hőterhelés mértékének a megállapítása.

A katonai műveletek (és az arra való felkészülés) során elengedhetetlen, hogy a feladatokat végrehajtó katonák fizikai teljesítőképességük teljes birtokában legyenek. A környezeti hőterhelés, ami nem egyszerűen a hőmérő által mutatott értéket jelenti, hatást gyakorol a katonák teljesítőképességére. Kohut László doktori értekezésében³ szoros összefüggést állapít meg a szervezet folyadék- és hőháztartása között. Magas környezeti hőterhelés során tehát kulcsfontosságú a fizikai teljesítőképesség megőrzését biztosító vízellátás, valamint a hőterhelés hatásait figyelembe vevő munkaszervezés. Írásomban megpróbálom segítséget nyújtani a katonákat ért környezeti hőterhelés minél pontosabb megállapításához. Legelőször vegyük sorra, milyen tényezők játszanak szerepet a környezeti hőterhelés alakulásában.

A KÖRNYEZETI HŐTERHELÉS ÖSSZETEVŐI

A környezeti hőterhelést nem lehet egyszerűen a mért hőmérséklettel jellemezni, mivel az emberi szervezet hőháztartására jelentős hatást gyakorol többek között a páratartalom és a légmozgás is. A legpontosabban a munkaegészség-

¹ Az írásban szereplő, Szeged térségére, 2008. évre vonatkozó, a hőmérsékletet és a levegő relatív páratartalmát elemző grafikonokat és táblázatokat a szerző készítette a Magyar Honvédség Geoinformációs Szolgálatával által biztosított adatbázis alapján.

² Padányi József: Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései. *Hadtudomány*, 2009/1-2. 35. oldal.

³ Kohut László, *Extrém fizikai terhelésnek kitett állomány keringési és élettani vizsgálata*, Phd értekezés, ZMNE, 2008 Budapest.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

KÁLLAI Ernő

tanban alkalmazott WBGT (Wet Bulb Globe Temperature) értékével jellemezhető a környezeti hőterhelés. A WBGT magában foglalja mindazokat a tényezőket, amelyek befolyásolják a környezeti hőterhelést. Értéke az alábbi módon számítható:⁴

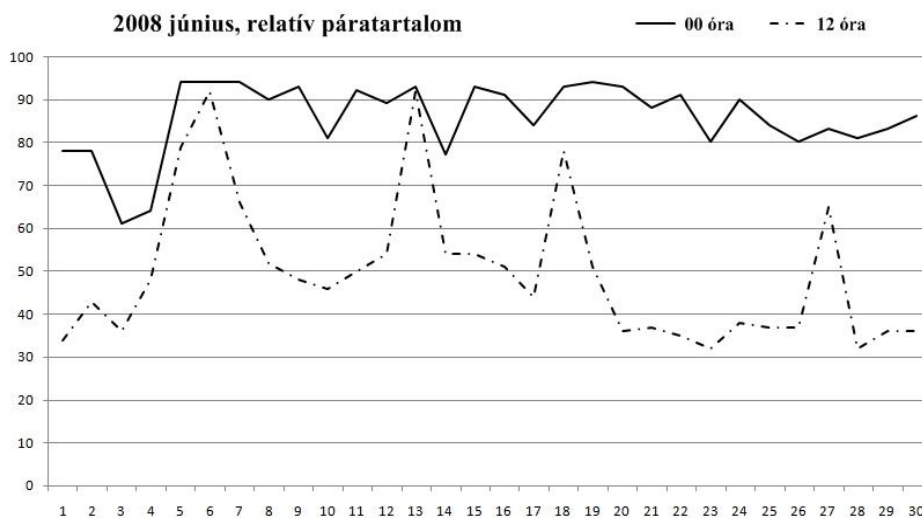
$$WBGT = 0,7 * T_{nwb} + 0,2 * T_g + 0,1 * T_a$$

Ahol: T_{nwb} a nedves hőmérő hőmérséklete, melyet a hőmérő tartályának nedves ruhadarabbal történő beburkolása után mérünk, és amely összefüggésben van a levegő *relatív páratartalmával* és a *légmozgással*. T_g egy matt fekete rézgömb belsejének a hőmérséklete, mely a *sugárzó hő* mennyiségét jellemzi. A T_a a száraz hőmérő *hőmérséklete*.

Ennek alapján a környezeti hőterhelésnek az alábbi összetevői vannak:

- a levegő relatív páratartalma;
- a levegő mozgékonyasága (szél);
- A sugárzó hő;
- a léghőmérséklet.

A levegő relatív páratartalma a szervezet hőleadását befolyásolja. Minél nagyobb az értéke, szervezetünk annál kisebb hatékonysággal képes leadni a fölösleges hőmennyiséget a bőrfelületi párolgás vagy az izzadás útján.

2. ábra A nappali és az éjszakai különbségek a relatív páratartalomban, mérsékelt éghajlati körülmények között (2008. június, Szeged)

A levegő mozgékonyasága szintén a hőleadásunkra gyakorol hatást, minél nagyobb az értéke, annál nagyobb mértékben segíti a szervezet hőleadását. Nyilvánvalóan ez csak intenzív meleg esetén segítség, hiszen hidegben nem a hőleadás a célunk.

A sugárzó hő és a léghőmérséklet melegítő hatást gyakorol a szervezetre.

Ezekre az összetevőkre nem tudunk hatást gyakorolni, csak alkalmazkodni tudunk hozzájuk. Ez körütekintő munkaszervezést és megfelelő öltözködést feltételez. Bár ez utóbbi a katonák számára műveleti környezetben nem megoldható, vagy korlátozottan alkalmazható. A sugárzó hő és a szél értékeit csak a konkrét munkaterületre lehet megállapítani. Gondoljunk csak arra, hogy egy fasor vagy egy épület befolyással van a szélereősségre, míg a sugárzó hő mennyisége a felhőzet alakulásától függően percről percre változhat.

⁴ A műben szereplő képletek az Australian Government Bureau of Meteorology [on line] About the WBGT and Apparent Temperature Indices [idézve 2009.11.15.] cikkéből származnak. Elérhető: http://www.bom.gov.au/info/thermal_stress/

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

KÁLLAI Ernő

A természeti körülményekre nincs hatásunk, azonban a szervezetet ért hőterhelésre két befolyásolható tényező is hatást gyakorol. Ezek az egyén által végzett fizikai tevékenység (annak nehézsége és intenzitása), és a környezeti tényezők-höz igazodó öltözködés.

A fizikai munkavégzés a külső körülményektől függetlenül is emeli a szervezet hőmérsékletét.

Az öltözködés, ha nem igazodik a külső körülményekhez, vagy elősegíti a szervezet kihűlését (télen nem elegendő vastagságú ruházat), vagy gátolja a hőleadást, esetleg fölöslegesen melegíti a szervezetet (nyáron túl vastag ruházat). A katonák számára ez utóbbi jelent valós kockázatot, mivel a katonai műveletek végrehajtásához szükséges ruházat, védő- és egyéb más felszerelés nem csökkenthető (hadiruházat, málhamellény, golyó- vagy repeszálló mellény, vegyvédelmi felszerelés stb.).

Röviden összefoglalva, a katonákat érő hőterhelésnek vannak általunk befolyásolhatatlan összetevői, ezek a levegő relatív páratartalma, a légmozgás, a sugárzott hő és a léghőmérséklet, ezek a környezeti hőterhelés elemei, melyek közül csak a léghőmérsékletet és a levegő relatív páratartalmát lehet nagyobb területre (hadműveleti terület, gyakorlótér stb.) érvényesen megállapítani. Valamint vannak akaratlagon befolyásolható tényezői, mint a fizikai tevékenység és az öltözködés. Mivel a befolyásolható tényezők hatásai a külső körülményektől függenek, ezért fontos, hogy a parancsnokok tisztában legyenek e külső tényezők mértékével. A továbbiakban a környezeti hőterhelés meghatározásának módjait veszem sorra.

A KÖRNYEZETI HŐTERHELÉS MEGHATÁROZÁSÁNAK MÓDJAI

a) WBGT INDEX ALAPJÁN

Az 1950-es évek végén az Amerikai Egyesült Államok tengerészgyalogságának egyik kiképzőbázisán a nagy melegben, egyenruhában folytatott intenzív kiképzés során jelentős számú súlyos sérülés történt (hőguta). Ennek hatására a haditengerészet megvizsgáltatta a hő hatását a gyakorlati tevékenységre. A vizsgálat eredménye a hőmérsékleti index, WBGT bevezetése lett. Később ezt az indexet számos kutató kezdte el használni, mint egyszerűen mérhető hőmérsékleti stressz indexet. Az idő előrehaladtával használata egyre szélesebb körűvé vált a munkahelyi hő stressz meghatározásában, majd 1989-ben nemzetközi szabvánnyá vált (ISO 7243). Értéke az alábbi módon számítható (lásd korábban):

$$WBGT = 0,7 * T_{nw} + 0,2 * T_g + 0,1 * T_a$$

A WBGT index mérésére szolgáló berendezések jellemzően igen drágák (Magyarországon 1–1,5 millió Ft.), valamint folyamatos karbantartást igényelnek (nedves hőmérő) a pontos működéshez.

Mivel a sugárzott hő és a szél egymáshoz közel lévő területek esetén is jelentősen eltérhet egymástól, ezért a WBGT pontos mérése csak a konkrét munkahelyeken lehetséges, így általános alkalmazása nehézkes. Ezért, és a berendezések magas ára miatt kialakult a WBGT indexnek egy egyszerűsített számítási módja, amelyhez csak a léghőmérsékletet és a relatív páratartalmat kell ismerni. Számításakor mérsékelt napsütést (sugárzó hő) és könnyű szelet feltételezünk. Számításának a módja a következő.

$$WBGT = 0,567 * T_a + 0,393 * e + 3,94$$

Ahol e , a vízpára nyomása és az alábbi módon számítható:

$$e = \frac{rh}{100} * 6,105 * \exp \left(17,27 * \frac{T_{db}}{237,7 + T_{db}} \right)$$

Ahol rh , a levegő relatív páratartalma [%].

A mindennapi használatban zavart okozhat a kétfajta (mért vagy részben számított) érték jelenléte. Több mérőeszköz is (általában a teljes mérésre alkalmas berendezéseknél jelentősen olcsóbbak) csak a léghőmérsékletet és a páratartalmat méri valójában, és abból számítja a WBGT indexet.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

KÁLLAI Ernő

Az Amerikai Egyesült Államok hadseregében a katonák fizikai igénybevételét és a szükséges ivóvízbevételt a WBGT index alapján határozzák meg (3. ábra).

Munka/Pihenés/Vízfogyasztás táblázat

Alkalmazható átlagos méretű, akklimatizálódott, hadi gyakorló egyenruhát viselő alegységek számára, meleg időjárás esetén

Könnyű munkavégzés	Mérsékelt munkavégzés	Nehéz munkavégzés
<ul style="list-style-type: none"> Fegyverkarbantartás; Menet kemény talajon, 4 km/h sebességgel és kevesebb, mint 13,6 kg teherrel; Lőkiképzés; Alaki foglalkozás, díszelgés. 	<ul style="list-style-type: none"> Menet laza homokon 4 km/h sebességgel teher nélkül; Menet kemény talajon, 5,6 km/h sebességgel és kevesebb, mint 18 kg teherrel; Testnevelés foglalkozás; Járőrözés; Küszás, szokkálás... 	<ul style="list-style-type: none"> Menet kemény talajon, 5,6 km/h sebességgel és több, mint 18 kg teherrel; Menet laza homokon 4 km/h sebességgel teherrel; Roham.

- A munka/pihenés és a vízbevétel megadott értékei legalább 4 órán keresztül biztosítják a megfelelő fizikai teljesítményt és hidratációt. A vízbevételi szükséglet az egyéni adottságoktól függően változhat;
- NK – nincs korlátozás;
- A pihenés minimális fizikai aktivitást jelent (ülés, állás), lehetőleg árnyékban;
- FIGYELMEZTETÉS: az óránkénti vízbevétel ne haladhatja meg az 1,42 litert! A napi vízbevétel ne haladja meg a 11,36 litert!**
- Ha repeszálló mellényt visel az állomány a mért WBGT indexhez hozzá kell adni 5°F-t;
- Vegyvédelmi öltözet viselésakor a mért WBGT indexhez hozzá kell adni 10°F-t;

Hőmérsékleti kategória	WBGT index, °F	Könnyű munkavégzés		Mérsékelt munkavégzés		Nehéz munkavégzés	
		Munka/pihenés perc	Vízbevétel, liter/h	Munka/pihenés perc	Vízbevétel, liter/h	Munka/pihenés perc	Vízbevétel, liter/h
1	78°–81,9°	NK	0,47	NK	0,71	40/20	0,71
2 (zöld)	82°–84,9°	NK	0,47	50/10	0,71	30/30	0,95
3 (sárga)	85°–87,9°	NK	0,71	40/20	0,71	30/30	0,95
4 (piros)	88°–89,9°	NK	0,71	30/30	0,71	20/30	0,95
5 (fekete)	>90°	50/10	0,95	20/40	0,95	10/30	0,95

3. ábra Munka/Pihenés Vízfogyasztás táblázata az Amerikai Egyesült Államok hadseregében alkalmazott emlékeztető alapján⁵

2008-ban Szeged térségében a mért léghőmérséklet és légnedvességi adatokból számított WBGT értékek napi maximumából a 3. ábra besorolása alapján 344 nap a fehér, 13 nap a zöld, nyolc nap a sárga és kettő nap a piros besorolásba tartozott (1. sz. táblázat).

	Augusztus														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Átlaghőmérséklet 11 ⁰⁰ – 17 ⁰⁰	31,4	32,3	30,2	32,3	25,5	27,7	28,3	31,7	24,0	24,7	27,4	32,1	34,2	36,0	37,1
Átlagolt relatív páratartalom 11 ⁰⁰ – 17 ⁰⁰	34,4	30,6	42,4	34,3	49	27,9	32,9	34,3	48	34,3	31,6	26	27,4	26,6	21,9
Számított WBGT	28	28	28,2	28,8	24,7	23,7	25	28,2	23,1	22,2	24	27	29,1	30,5	30,4

1. táblázat: Szeged, 2008. augusztus. 1–15. átlagolt hőmérsékleti illetve légnedvességi adatok és a belőlük származtatott WBGT értékek

b) LÁTSZÓLAGOS HŐMÉRSÉKLET SZÁMÍTÁSÁVAL

Az 1970-es évek végén fejlesztették ki a látszólagos hőmérséklet megállapításának módszerét (AT-apparent temperature) a zárt térben dolgozók hőérzetének jellemzésére. Az 1980-as évek elején kiterjesztették alkalmazását a szabadban dolgozók számára is, ezt követően kiszámításakor figyelembe veszik a sugárzó hő és a légmozgás értékét is.

⁵ A táblázatot egy eredetileg az amerikai hadseregben alkalmazott emlékeztető alapján adaptáltam, a hőmérsékleti értékek kivételével a mértékegységeket átváltottam (mérőföld, font, gallon).

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

KÁLLAI Ernő

A látszólagos hőmérséklet értéke azt mutatja meg, hogy 14 °C harmatpontú légnedvesség esetén mekkora hőmérséklet okoz ugyanakkora diszkomfort érzetet, mint a fennálló körülmények. Számításának módjai a következők.

A mért hőmérséklet, páratartalom és légmozgás alapján:

$$AT = Ta + 0,33 * e - 0,7 * ws - 4$$

Amennyiben a sugárzott hőt is figyelembe vesszük:

$$AT = Ta + 0,348 * e + 0,7 * \frac{Q}{ws + 10} - 4,25$$

Ahol ws a légmozgás sebessége m/s-ban 10 m magasságban mérve, Q pedig az elnyelt energia mennyisége a testfelületen W/m^2 -ben megadva.

A 2. táblázatban a mért adatokat hasonlítottam össze a különböző módon számított WBGT és AT értékeivel. A teljes AT kiszámításakor 1 m/s szélereősséget és 150 W/m^2 testfelületen elnyelt energiamennyiséget vettem figyelembe.

	Augusztus														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Átlaghőmérséklet 11 ⁰⁰ – 17 ⁰⁰	31,4	32,3	30,2	32,3	25,5	27,7	28,3	31,7	24,0	24,7	27,4	32,1	34,2	36,0	37,1
Átlagolt relatív páratartalom 11 ⁰⁰ – 17 ⁰⁰	34,4	30,6	42,4	34,3	49	27,9	32,9	34,3	48	34,3	31,6	26	27,4	26,6	21,9
Számított WBGT	28	28	28,2	28,8	24,7	23,7	25	28,2	23,1	22,2	24	27	29,1	30,5	30,4
AT csak hő és páratartalom	31,2	31,7	30,8	32,4	25,4	25,7	27,1	31,6	23,3	22,9	25,8	30,8	33,7	35,8	36,3
AT Hő, páratarta- lom, 1 m/s szél	31,9	32,4	31,5	33,1	26,1	26,4	27,8	32,3	24	23,6	26,5	31,5	34,4	36,5	37
AT teljes 1 m/s szél 150 W/m^2 elnyelt energia ⁶	41,5	42	41,2	42,7	35,7	35,9	37,3	41,9	33,5	33	36	41,1	44	46,1	46,5

2. táblázat: Szeged, 2008. augusztus 1–15. átlagolt hőmérsékleti illetve légnedvességi adatok és a belőlük származtatott WBGT és AT értékek összehasonlító táblázata

A kapott értékek jól szemléltetik a levegő relatív páratartalmának meghatározó szerepét az egyént ért hőterhelés alakulásában.

2008-ban Szeged térségében a mért léghőmérséklet és légnedvességi adatokból 1 m/s szélereősség feltételezésével számított AT értékek napi maximumaiból 49 napon haladta meg az AT értéke a 29,4-es értéket. Amennyiben a sugárzott hőt is figyelembe vesszük, még ha csak 50 W/m^2 értékben is, ez 80 napra emelkedik.

Ennek az írásnak ugyan nem témája a hideg környezeti körülmények vizsgálata, azonban meg kell említeni, hogy az AT értékei hideg időjárás esetén nagyon jól jellemzik a szél hűtő, fagyasztó hatását is.

c) HŐMÉRSÉKLET MÉRÉS ALAPJÁN

Az eddigiekből egyértelműen kiderül, hogy csak a hőmérséklet alapján nem lehet meghatározni a környezeti hőterhelést. A hadszíntereken azonban folyamatos a meteorológiai adatok gyűjtése, valamint a várható időjárás előrejelzése, így az

⁶ SpringerLink, International Journal of Biometeorology [on line]. Natasha A. Kenny, Jon S. Warland, Robert D. Brown and Terry G. Gillespie, Estimating the radiation absorbed by a human [idézve 2009-11-21]. ISSN 1432-1254 alapján a ruházat csökkentő hatását figyelembevéve. Elérhető: <http://www.springerlink.com/content/479t2qp2u2042345/fulltext.html>

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

KÁLLAI Ernő

aktuálisan mért hőmérséklet mellett általában rendelkezésünkre áll egy előre jelzett légnedvességi adat is. Ezek alapján pedig az előzőekben ismertetett számítási módok bármelyikével becsülhető a valós környezeti hőterhelés.

d) ÖSSZEZÉS

A környezeti hőterhelés legpontosabban a WBGT értékével jellemezhető, azonban a méréséhez szükséges berendezések igen drágák, és nagy a karbantartási igényük. Ezen felül a kapott értékek csak egy igen kis területre érvényesek, ezért hadi alkalmazhatósága ennek a módszernek még annak ellenére is megkérdőjelezhető, hogy az USA hadseregében ezt alkalmazzák (ott, ha szükséges, raj szinten is rendelkezésre állnak a szükséges berendezések). A WBGT értékének számítása a léghőmérsékletből és a relatív páratartalomból zavart okozhat, mivel a számított és mért értékeket nem lehet elkülöníteni egymástól.

Ezzel szemben, egymással összevethető eredményeket kapunk, ha a látszólagos hőmérséklet, AT értékét számítjuk ki a rendelkezésre álló adatok alapján, mivel az AT értéke egy referenciaponthoz képest jellemzi a hőterhelést. Azt mutatja meg, hogy 14°C harmatpontú légnedvesség esetén mekkora hőmérséklet okoz ugyanakkora diszkomfort érzetet, mint a fennálló körülmények.

A mindennapi gyakorlatban az AT értékét a mért hőmérséklet és az előre jelzett vagy az előző napok adataiból kikövetkeztetett relatív páratartalom alapján javaslom meghatározni, 1 m/s szélereősség és 50 W/m² elnyelt sugárzó energiát feltételezve (4. sz. ábra). Ebben az esetben ugyan erősebb szél és borús idő esetén kis mértékben túlbecsüljük a környezeti hőterhelést, ezzel azonban kisebb hibát követünk el, mintha alábecsülnénk azt, vagy egyáltalán nem foglalkoznánk annak megállapításával. A módszer pontossága még így is leginkább a légnedvességi érték pontosságán múlik.

H ő m é r s é k l e t [°C]	40	43,3	44,6	45,9	47,2	48,5	49,7	51,0	52,3	53,6	54,8	56,1	57,4	58,7	60,0	61,2	62,5	63,5
	39	42,1	43,3	44,5	45,7	46,9	48,1	49,3	50,6	51,8	53,0	54,2	55,4	56,6	57,8	59,0	60,3	61,2
	38	40,8	42,0	43,1	44,3	45,4	46,6	47,7	48,9	50,0	51,2	52,3	53,5	54,6	55,8	56,9	58,0	59,0
	37	39,6	40,7	41,8	42,8	43,9	45,0	46,1	47,2	48,3	49,4	50,5	51,5	52,6	53,7	54,8	55,9	56,8
	36	38,4	39,4	40,4	41,4	42,5	43,5	44,5	45,6	46,6	47,6	48,6	49,7	50,7	51,7	52,8	53,8	54,6
	35	37,1	38,1	39,1	40,1	41,0	42,0	43,0	44,0	44,9	45,9	46,9	47,9	48,8	49,8	50,8	51,8	52,5
	34	35,9	36,8	37,8	38,7	39,6	40,5	41,5	42,4	43,3	44,2	45,1	46,1	47,0	47,9	48,8	49,8	50,5
	33	34,7	35,6	36,5	37,3	38,2	39,1	40,0	40,8	41,7	42,6	43,4	44,3	45,2	46,1	46,9	47,8	48,5
	32	33,5	34,4	35,2	36,0	36,8	37,7	38,5	39,3	40,1	40,9	41,8	42,6	43,4	44,2	45,1	45,9	46,6
	31	32,3	33,1	33,9	34,7	35,5	36,2	37,0	37,8	38,6	39,4	40,1	40,9	41,7	42,5	43,3	44,0	44,7
	30	31,2	31,9	32,6	33,4	34,1	34,9	35,6	36,3	37,1	37,8	38,5	39,3	40,0	40,7	41,5	42,2	42,8
	29	30,0	30,7	31,4	32,1	32,8	33,5	34,2	34,9	35,6	36,3	37,0	37,7	38,3	39,0	39,7	40,4	41,0
	28	28,9	29,5	30,2	30,8	31,5	32,1	32,8	33,4	34,1	34,8	35,4	36,1	36,7	37,4	38,0	38,7	39,2
	27	27,7	28,3	28,9	29,6	30,2	30,8	31,4	32,0	32,7	33,3	33,9	34,5	35,1	35,7	36,4	37,0	37,5
	26	26,6	27,1	27,7	28,3	28,9	29,5	30,1	30,6	31,2	31,8	32,4	33,0	33,6	34,1	34,7	35,3	35,8
	25	25,4	26,0	26,5	27,1	27,6	28,2	28,7	29,3	29,8	30,4	30,9	31,5	32,0	32,6	33,1	33,7	34,1
	24	24,3	24,8	25,3	25,9	26,4	26,9	27,4	27,9	28,4	29,0	29,5	30,0	30,5	31,0	31,6	32,1	32,5
23	23,2	23,7	24,2	24,6	25,1	25,6	26,1	26,6	27,1	27,6	28,1	28,5	29,0	29,5	30,0	30,5	30,9	
22	22,1	22,5	23,0	23,4	23,9	24,4	24,8	25,3	25,7	26,2	26,7	27,1	27,6	28,0	28,5	28,9	29,3	
21	21,0	21,4	21,8	22,3	22,7	23,1	23,5	24,0	24,4	24,8	25,3	25,7	26,1	26,6	27,0	27,4	27,8	
20	19,9	20,3	20,7	21,1	21,5	21,9	22,3	22,7	23,1	23,5	23,9	24,3	24,7	25,1	25,5	25,9	26,3	
		20	25	30	35	40	45	50	55	60	65	70	75	80	85	90	95	99
		A levegő relatív páratartalma [%]																

4. ábra: Látszólagos hőmérséklet (AT) táblázat, 1 m/s szélereősséget és 50 W/m² elnyelt sugárzó energiát feltételezve⁷

⁷ A táblázatot a szerző készítette.

A KÖRNYEZETI HŐTERHELÉS KATEGÓRIÁI

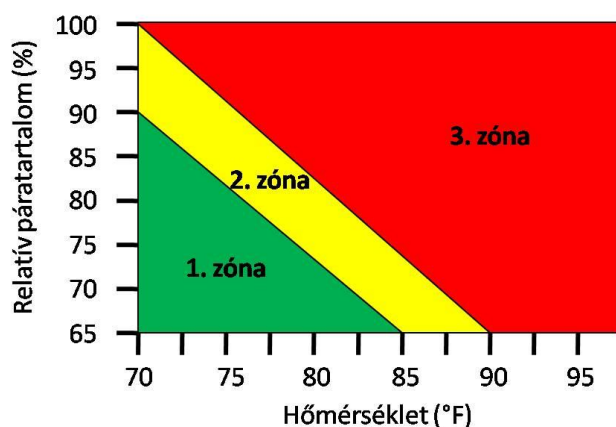
Miután megvizsgáltuk a környezeti hőterhelés mértékét befolyásoló tényezőket, sorra vettük annak mérési és számítási módjait, valamint kiválasztottuk azok közül a számunkra megfelelő módszert, a következő logikus lépés a kapott adatok kiértékelése, kategorizálása. Máshogy megfogalmazva, a környezeti hőterhelés megállapítása nem öncélú, azzal (jelen esetben) a parancsnokok munkáját próbáljuk segíteni. Ehhez azonban azt is meg kell határozni, hogy melyek azok az értékek, amelyek még nem, illetve amik már jelentősen befolyásolják a katonák gyakorlati tevékenységét.

A 3. ábrán bemutatott amerikai táblázat öt hőmérsékleti kategóriát állapít meg (3. táblázat).

Fehér	Zöld	Sárga	Piros	Fekete
<27,7 °C	27,7–29,3 °C	29,4–31 °C	31,1–32,2 °C	32,2 °C <

3. táblázat: Környezeti hőterhelési kategóriák az Amerikai Egyesült Államok hadseregében

Kohut László, az extrém fizikai teljesítménynek kitett állomány keringési és élettani válaszait kutató doktori értekezésének 44. oldalán, a hőmérsékleti stressz és az általa kiváltott élettani válaszok alapján, az alábbi grafikonon mutatja be a hőmérsékleti stressz veszélyzónákat (5. ábra).

5. ábra: Hőmérsékleti stressz veszélyzónák⁸

1. zóna: *alacsony környezeti kockázat*, csak rutin elővigyázatosság;
2. zóna: *közepes környezeti kockázat*, fokozott folyadékpótlás, rövidebb kisebb fizikai igénybevétel, hosszabb szünetek;
3. zóna: *magas környezeti kockázat*, gyakorlatozás csak a nap hűvösebb óráiban, csökkentett intenzitással, könnyű ruházat felszerelés.

Mindkét esetben a 29,4 °C és 32,2 °C (85 °F és 90 °F) hőmérsékleti értékek fontos választóvonalat képeznek. Úgy gondolom, hogy számunkra az ötös felosztás túl részletes, hiszen jelenleg a Magyar Honvédségen belül semmilyen szabályozás nem foglalkozik a katonákat ért környezeti hőterhelés meghatározásával, vagy az ahhoz való alkalmazkodással. Ehhez képest egy „nagy részletességű” szabályozó bevezetését túl nagy ugrásnak, és honi területen feleslegesnek is tartom. Jó kompromisszumként a fent említett hőmérsékleti értékekre épülő hármas felosztás bevezetését javaslom.

E szerint a környezeti hőterhelés kategóriái a látszólagos hőmérséklet meghatározására alapozva a következők:

- **Zöld**: 29,4 °C megállapított látszólagos hőmérsékletig;
- **Sárga**: 29,4–32,2 °C megállapított látszólagos hőmérséklet értékek között;
- **Piros**: 32,2 °C megállapított látszólagos hőmérséklet fölött.

⁸ A táblázat eredetiben fekete-fehér.

ÖSSZEFOGLALÁS

A környezeti hőterhelésnek négy összetevője van, úgymint a léghőmérséklet, a levegő relatív páratartalma, a levegő mozgása (szél) és a sugárzott hő.

A környezeti hőterhelés értékét a legpontosabban a WBGT mérésével lehet meghatározni. Sajnos azonban az ehhez szükséges berendezés nagyon drága, és az általa szolgáltatott információ is csak egy szűk területre érvényes.

A számított értékek közül az egymással összevethető eredményeket szolgáltatató látszólagos hőmérséklet (AT apparent temperature) meghatározása tűnik a legcélszerűbbnek. Az AT meghatározásához egyrészt mért adatokat – léghőmérséklet, relatív páratartalom –, másrészt megbecsült vagy feltett adatokat, – páratartalom, szélereősség, sugárzott hő – lehet felhasználni. Pontos mérési adatok hiányában a számításokat javasolom 1 m/s szélereősség és 50 W/m² sugárzott energia figyelembevételével elvégezni.

Az így meghatározott AT értékek alapján a környezeti hőterhelés három kategóriáját javasolom kialakítani.

- **Zöld**, 29,4 °C AT értékig, alacsony környezeti hőterhelési kockázat, nem igényel különösebb intézkedéseket;
- **Sárga**, 29,4–32,2 °C AT értékig, közepes környezeti hőterhelési kockázat, fokozott törődést igényel, fokozott folyadékpótlás, a fizikai tevékenység körültekintő tervezése szükséges;
- **Piros**, 32,2 °C AT érték fölött, magas környezeti hőterhelési kockázat, a folyadék- utánpótlásra kiemelt figyelmet kell fordítani, lehetőség szerint kerülni kell az intenzív fizikai aktivitást.

Írásomban a környezeti hőterhelés megállapításának módszereit mutattam be, mivel úgy gondolom, hogy a változó klímatis viszonyok között a jövőben nemcsak a missziók során, hanem hazai területen is egyre több esetben fog a magas hőmérséklet hatást gyakorolni a katonai tevékenységekre. Véleményem szerint nem tartható tovább az a gyakorlat, hogy a Magyar Honvédségen belül központilag szabályozzák, mikor van „hőségriadó”, hiszen ahogy bemutattam, a környezeti hőterhelés egymáshoz közeli területek esetén is eltérő lehet. Ennek megfelelően a gyakorlati tevékenységet közvetlenül irányító parancsnoki állomány részére kell olyan eszközöket, szabályzókat biztosítani, amelyek alapján meg tudják becsülni a beosztottaikat érő hőterhelést, és ezek alapján lehet a szükséges rendszabályokat bevezetni. Mivel a szervezet víz- és hőháztartása egymással szoros összefüggésben van, különösen fontos a katonák fizikai teljesítőképességének megőrzéséhez, a külső körülményekhez igazodó vízellátás. Ez szintén csak a környezeti hőterhelés mértékének ismeretében valósítható meg.

A jövő katonai műveleteire várhatóan egyre nagyobb hatást fog gyakorolni a környezeti hőterhelés alakulása, melyre a Magyar Honvédségnek is valamilyen választ kell adnia. Jelen írásomra támaszkodva elkezdődhet az együtt gondolkodás, melynek eredménye egy általános érvényű szabályzó megszületése kellene, hogy legyen.

Kulcsszavak: hő, hőterhelés, környezeti hőterhelés, hőmérsékleti stressz, látszólagos hőmérséklet, klímaváltozás

Keywords: heat, heat exposure, environmental heat exposure, heat stress, apparent temperature, change of climate

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] PADÁNYI JÓZSEF: *Éghajlatváltozás és a biztonság összefüggései*. Hadtudomány, 2009/1-2;
- [2] KOHUT LÁSZL: *Extrém fizikai terhelésnek kitett állomány keringési és élettani vizsgálata* [Phd értekezés]. ZMNE, Budapest 2008;
- [3] SpringerLink, International Journal of Biometeorology [on line]. NATASHA A. KENNY, JON S. WARLAND, ROBERT D. BROWN AND TERRY G. GILLESPIE, *Estimating the radiation absorbed by a human* [idézte 2009-11-21]. ISSN 1432-1254. Letöltve: <http://www.springerlink.com/content/479t2qp2u2042345/fulltext.html>;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

KÁLLAI Ernő

Budapest, 2010.

3. évfolyam 1. szám

- [4] Australian Government Bureau of Meteorology [on line] About the WBGT and Apparent Temperature Indices [idézte 2009-11-15]. Elérhető: http://www.bom.gov.au/info/thermal_stress/
- [5] BARROW, M.W. and K.A. CLARK. *Heat-related illnesses. Am. Fam. Physician.* 1998, 58: 110-125.;

A SZEMÉLYVÉDELMI KÉPZÉS, MINTA FELKÉSZÍTÉS ÚJ DIMENZIÓJA

DIGNITARY PROTECTION TRAINING – A NEW DIMENSION OF MILITARY PREPARATION

Napjaink új kihívásai jelentős változásokat okoztak a fegyveres erők feladataiban. Olyan nem szokványos katonai feladatok is megjelentek a fegyveres erők tevékenységei között, amelyekre a Magyar Honvédség jelenlegi kiképzési rendszerében eddig nem helyeztek kellő hangsúlyt. Ilyen új feladat, a civil-, illetve katonai vezetők személyvédelme, ami olyan „testőri” feladatok ellátást jelenti, melyekre a kijelölt végrehajtó állományt fel kell készíteni.

A személyvédelmi feladatok során kiemelt szerepet kap a közúton végrehajtott utazásbiztosítás, mert a támadásokat jellemzően ekkor követik el (indulás, utazás, érkezés).

A külföldi tapasztalatok alapján a személyvédelmi felkészítés kiképzési rendszerbe történő integrálása jelentősen hozzájárulhat a fenyegetett katona és civil személyek, valamint a végrehajtásban résztvevő állomány életének és testi épségének megóvásához.

Recent security related challenges caused substantial changes in the tasks of modern military forces. Even in the case of the Hungarian military many new tasks appeared, which have not been emphasized previously enough in the military training system. One of such new tasks is the DIGNITARY PROTECTION OF VIP PERSONNEL (e.g. CIVILIAN AND MILITARY LEADERS, representatives of IOs, NGOs, central and local governments, humanitarian aid organizations, etc.) when they are at home or abroad (even on the field of military operations).

During dignitary protection of civilian and military leaders the main emphasis is on the CLOSE PROTECTION/BODY GUARDING-RELATED TASKS. The military personnel, who would be appointed for carrying out such tasks, should be prepared for this kind of activities according to the best international practices.

In dignitary protection the GUARANTEE OF SAFETY OF THE PROTECTED VIP PERSONNEL DURING THEIR TRANSPORTATION ON PUBLIC ROADS might have a vital importance, because of the fact that attacks are very often committed mostly during mobility-related events, like departure, transportation and arrival of the protected VIP personnel.

On the basis of positive experiences from other NATO militaries, the integration of dignitary protection-related issues into the military training system can contribute to the effectiveness of protection of the lives of protected VIP personnel - and also those military personnel, who have been appointed for the close close protection of the defended personnel.

*„...Nem vállalok közösséget azzal a könnyelmű reménnyel, hogy valami véletlen majd megment bennünket.”[1]
(Carl von Clausewitz)*

ÚJ KIHÍVÁSOK

A politikai rendszerváltozás után végbement euro-atlanti integráció, és napjaink kihívásai jelentős változásokat jelentettek a fegyveres erők számára is.

Az 1993. évi CX. törvény a honvédelemről 22. § (1) a fegyveres erők feladataiként Magyarország területének, függetlenségének, lakosságának és anyagi javainak fegyveres védelme külső támadással szembeni kötelezettsége mellett, a nemzetközi szerződésekben (így különösen az ENSZ Alapokmányában) foglalt katonai kötelezettségek teljesítését, és humanitárius segítségnyújtásban való részvételét határozta meg. [2]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZABÓ Sándor Tibor

Míg a 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről 70. § (1) a Honvédség feladatait, már konkrétan és új feladatokkal bővítve a következőképpen határozza meg: „A Honvédség feladata a Magyar Köztársaság függetlenségének, területének, légtérének, lakosságának és anyagi javainak külső támadással szembeni fegyveres védelmén túl, a szövetségi és nemzetközi szerződésből eredő egyéb katonai kötelezettségek — különösen a kollektív védelmi, békefenntartó és humanitárius feladatok — teljesítése, *közreműködés az arra kijelölt és felkészített erőkkel a nemzetközi terrorizmus elleni harc katonai feladatainak ellátásában, a befogadó nemzeti támogatás katonai feladatainak ellátása.*”[3]

A katonai erők egymás elleni küzdelmének szabályai, a hadtudomány fejlődése, az adott történelmi korszak, az ország társadalmi berendezkedése, kultúrája, tudományos–technikai színvonala, hadikultúrája és a katonai felső vezetés felkészültsége alapján folyamatosan fejlődnek, változnak. A XXI. században azonban a klasszikus reguláris fegyveres erők tömeges, nyílt fegyveres küzdelmei egyre inkább háttérbe szorulnak, ami speciális, a hagyományos eljárásoktól eltérő új szemlélet és koncepciók kialakítását követeli meg mind stratégiai, mind taktikai szinten.

Az aszimmetrikus hadviselés sajátosságai, a műveleti területem folytatott harci, válságreagáló (ezen belül békeműveletek) és humanitárius feladatok végrehajtása a szárazföldi haderőnem katonai műveleti képességeit is jelentősen megváltoztatta. A fegyveres erő korábbi feladatai számos új feladattal bővültek, ami természetesen kihat a végrehajtásra, a szervezetek működésére, a katonák kiképzésére, felkészítésére a fegyveres küzdelem tartalmának és formájának a változására is. Napjaink katonai műveletei nem csak a katonai erő harci- és harccal kapcsolatos tevékenységét jelentik, hanem új kihívásként jelennek meg a békefenntartói, újjáépítési (békeépítési), valamint a katonai rendészeti (rendőrségi) feladatok is.

Az új kihívásokkal olyan nem szokványos katonai feladatok is megjelentek a fegyveres erők tevékenységei között, amire a jelenlegi kiképzési rendszerben nem helyeznek kellő hangsúlyt. A közúti közlekedés során végrehajtott terrortámadások elleni megelőző védelmi tevékenységek mellett, a közvetlen gyakorlati védelmi taktikák, eljárások megismerése és elsajátítása rendkívül fontos szerepet kell, hogy kapjon a missziókban, a hadműveleti területeken szolgálatot teljesítő katonák felkészítésében.

A MAGYAR HONVÉDSÉG ELSŐ KOMPLEX SZEMÉLYVÉDELMI FELADATA

A Magyar Honvédség számára is új feladatként jelentkezett a Kabuli Nemzetközi repülőtéren 2008 év végétől szolgálatot teljesítő Személyi Biztosító Részleg speciális szakfelkészítése.[4] Megjelent egy olyan speciális felkészítést igénylő, rendkívüli, teljesen új szemléletet, szaktudást, felszerelést, mozgásokat, manővereket, alakzatokat és összehangolt csapatmunkát igénylő feladat, amelyre a Honvédség Különleges Műveleti Zászlóaljának állománya nem volt felkészítve. Ez az új feladat, *a civil-, illetve katonai vezetők személyvédelme* (a személy közvetlen fizikai védelme, életének, testi épségének, méltóságának megóvása), olyan „testőri” feladatok ellátást jelenti, amire a nemcsak szokványos katonai műveleteket végrehajtó speciális szakismeretekkel rendelkező katonák nincsenek kiképezve, és a felkészítés módját egyetlen érvényben lévő szabályzat, vagy utasítás sem tartalmazza.

Erre az egyszeri feladatra történő felkészítéshez a honvédség, a rendőrség speciális egységének segítségét vette igénybe. A kiképzés során a résztvevő katonák elsajátították azokat az ismereteket, begyakorolták azokat a fogásokat, amelyek alkalmazásával a rájuk bízott személy védelmét hatékonyan és szakszerűen biztosították.

Mivel a terrorizmus napjaink állandó veszélyforrása lett, a Honvédség állománya a jövőben is kaphat ilyen jellegű feladatot.

Véleményem szerint, NATO tagságunk, és a terrorizmust határozottan elítélő politikai állásfoglalásunk miatt, nemcsak a magyar politikai, hanem a katonai felsővezetők, (valamint viszonyosság alapján személyvédelemben részesítendő) Magyarországon tartózkodó külföldi személyek, sőt a katonai objektumokon felül az egyes katonai járművek, járműoszlopok is bármikor terrortámadás, merénylet áldozatává válhatnak, ezért védelmüket biztosítani kell.

AZ UTAZÁSBIZTOSÍTÁS, MINT SZEMÉLYVÉDELMI FELADAT

A fenyegetett személyek elleni támadások legtöbbször nem a védett objektumokban (lakás, munkahely, laktanya) történnek, a merényleteket és az emberrablási kísérleteket utazás közben, illetve ki- és beszállások alkalmával követik el. Az utazások legtöbbször közúton, egy vagy több gépjárművel történnek, ezért a fenyegetett személy teljes vagy részleges védelmét, a közlekedési útvonalaira kiterjedően, speciális eszközökkel és módszerekkel kell végrehajtani. Az utazásbiztosítással kapcsolatos speciális feladatok ellátása, olyan alapvető vezetés-, közlekedés- és biztonságtechnikai ismeretek meglétét teszik szükségessé, amelyek csak képzés és a napi gyakorlat alapján szerzett rutin segítségével sajátíthatók el maradéktalanul.

VEZETÉS-, KÖZLEKEDÉSTECHNIKAI ÉS VÉDELMI TAKTIKAI KÉPZÉS

A közút a hétköznapi közlekedés során is veszélyes üzem. A személyvédelemben résztvevő gépkocsivezetők ezért mindig „éles helyzetben” dolgoznak. Egyetlen hiba esetleg az ország — illetve a hazánkban tartózkodó más állam — politikai illetve katonai vezető életét és testi épségét veszélyeztetheti, aminek beláthatatlan következményei is lehetnek. Amennyiben azt is figyelembe vesszük, hogy a gépkocsivezetőknek a védett személyek szállítása során a maximális biztonság garantálása mellett a kényelmes és komfortos utazásáról is gondoskodniuk kell — sokszor több száz kilométeren keresztül, szélsőséges időjárási viszonyok között is, év- és napszaktól függetlenül — belátható, hogy ez csak alapos felkészülés mellett lehetséges.

A Magyar Honvédség jelenlegi kiképzési rendszere az érvényben lévő szabályzatok alapján magas szintű felkészítést biztosít a gépkocsivezetői szakbeosztásokat ellátó katonák számára. A képzések során alapvetően a terepen történő haladás, terepjárás, az éjszakai mozgás továbbá a közúti oszlopmenet végrehajtása kap nagy hangsúlyt, azonban a speciális vezetés- és közlekedéstechnikai valamint a védelmi-taktikai ismeretek nem kapnak kellő figyelmet.

Mindezek alapján, a felkészítés során, a terrortámadások felismerése és elhárítása mellett nagy hangsúlyt kell fektetni a „hétköznapi” közlekedés során előforduló veszélyek felismerésére és elhárítására is.

A statisztikák szerint a közlekedési balesetek bekövetkezésének elsődleges oka (közel 95%-a) a helytelen emberi magatartás. Miből adódhat ez a szembetűnően magas arány? Melyek azok az okok, amelyek a hibás, sokszor tragikus végű döntéseket kiváltják? Miért van döntő szerepe a gépkocsivezetőnek a baleset-megelőzésben? Az adott baleseti helyzetben mi lett volna a helyes vezetői magatartás? Felismerte-e időben a veszélyt? Ismerte-e a helyes eljárást a baleset elkerüléséhez? Ha igen, az adott szituációban miért nem alkalmazta, vagy miért nem megfelelően alkalmazta?

A felvetett kérdésekre adott válaszokat megvizsgálva megtalálhatjuk a lehetséges megoldást a balesetek számának csökkentésére. Amennyiben módunk van a válaszok beépítésére a gépjárművezetők oktatásába, továbbképzésébe, akkor már tettünk egy komoly lépést a közúti tragédiák, balesetek megelőzéséért.

Az előzőekben felvázoltak alapján belátható, hogy milyen szoros kapcsolat van a magabiztos vezetés- illetve közlekedéstechnikai ismeretek, és az úgynevezett antiterrorista védelmi-taktikai eljárások alkalmazása között.

A védett személyt nemcsak a terroristák által elkövetett szándékos támadások fenyegetik közúti utazásaik során, „támadás” érheti őket a saját gépkocsivezetőjük felkészületlensége (pl. kanyarban, vagy nedves útfelületen nem megfelelő sebesség alkalmazása; hibás helyzetfelismerés stb.), a közlekedés többi résztvevőjének figyelmetlensége, agresszivitása miatt is.

Ezért a védett személyek életének és testi épségének megóvásán túl, a balesetek számának csökkentése, az emberéletek és anyagi javak értelmetlen elvesztésének megakadályozása miatt indokolt minden olyan speciális szakfeladatot ellátó (pl. személyvédelmi tevékenység, megkülönböztető jelzések használatával történő közlekedés stb.) hivatásszerűen gépkocsit vezető katonai és polgári személy ilyen irányú képzése, a jelenleg érvényben lévő képzési programok kiegészítése.

SZABÓ Sándor Tibor

A kiképzési programok ilyen irányú kiegészítésével, egy központilag szervezett, egységes szemléletű és végrehajtású új kiképzési program kialakításával, sokoldalú, speciális szakmai képzések, továbbképzések fő céljaként el lehet érni, hogy:

- a gépkocsivezetők rendelkezzenek olyan jogszabályi-, műszaki-, híradó- és védelmi-taktikai ismeretekkel, amelyek alapján képesek elemezni, értékelni, megtervezni, továbbá öntevékenyen végrehajtani a munkájuk során előforduló szakmai feladatokat;
- képesek legyenek a rendelkezésre álló gépkocsi szakszerű kezelésére és használatára, illetve a helyes cselekvési algoritmusok automatikus végrehajtására;
- a képzéseken, a vezetés- és közlekedéstechnikai felkészítés során, a gépkocsivezetők képesek legyenek a gépkocsi feletti uralom megszerzésére, a helyes közlekedési látásmód kialakítására, a defenzív vezetési magatartás, a kettő vagy több autóval történő együttműködés, a speciális antiterrorista gépkocsivezetés módszereinek elsajátítására, továbbá a megkülönböztető jelzésekkel történő önálló illetve alakzatban történő biztonságos haladásra.

Ezen belül:

A. a vezetés- és közlekedéstechnikai képzések célja:

- a gépjárművezetés elméleti és gyakorlati ismereteinek bővítése, a gépkocsi feletti uralom kialakításához szükséges alapvető vezetéstechnikai fogások elsajátítása valamint begyakorlása;
- a helyes cselekvési algoritmusok kialakítása, a váratlan helyzetekben a magabiztos, feltételes reflexszerűen működő algoritmusok, mozgássorok, tevékenységi láncok, fogások alkalmazásának, a — vészhelyzetekben tanúsítandó — helyes magatartás lehetőségeinek megismerése, a közúti forgalom valamint a személyi biztonság veszélyeztetése nélkül, különböző tapadási viszonyokkal rendelkező útvízviszonyok között;
- a gépkocsivezető megismerje azokat a fizikai határokat, amelyek átlépése már a jármű feletti uralom elvesztését jelenti.[5]

A vezetéstechnikai képzésen a résztvevők a fékezési-, akadályelkerülési-, súlypont-kibillentési- és stabilizálási valamint tolatási gyakorlások során olyan jártasság szintű gyakorlati ismereteket sajátítanak el, amelyek — a már meglévő ismereteikre épülően képessé teszik őket a közlekedés során kialakuló váratlan helyzetek felismerésére és — a folyamatos kontroll mellett begyakorolt döntési mechanizmusok alapján végrehajtott azonnali helyes reakcióra.

A vezetőnek lehetősége nyílik arra, hogy a száraz útburkolaton, továbbá az aszfalt locsolásával létrehozott különböző, (a talaj és a kerék közti) tapadási tényezők mellett ismerjék meg azokat a vezetéstechnikai fogásokat, melyek a tapadási viszonyok megváltozása esetén is képessé teszik a gépjárművezetőt a járműve feletti uralma megtartására.

Biztonságos körülmények között, minden résztvevő saját maga élheti át, tapasztalhatja meg:

- hogy a gépkocsija milyen kanyaríveknél és milyen sebességnél kezd el kisodródni;
- a gépkocsi alul- és túlkormányozottságának hatásait;
- a sebességi értékeknek a gépkocsi viselkedésére gyakorolt hatásait;
- a terhelés változása, változtatása esetén bekövetkező hatásokat;
- a járművébe épített blokkolásgátló, (esetleg kipörgésgátló-, és stabilizációs rendszerek) működésének hatásait.

A vezetéstechnikai képzés sajátosságait figyelembe véve:

- a vezetéstechnikai képzésen használt autók kerekeinek futófelülete, az autó futóműve, erőátviteli- és fékrendszere a hétköznapi használatól eltérően jobban igénybe van véve, de a végrehajtás során a kopáson kívül egyéb károsodás nem fordul elő;
- mivel az autók a gyakorlás során forgalomtól elzárt területen mozognak, a gumiabroncsok futófelületének mélysége nem kell, hogy megfeleljen az előírásoknak, a „lefutott”, lejárt szavatosságú gumik is alkalmasak a gyakorlásra. Amennyiben van rá lehetőség, indokolt is — legalább az első tengelyen lévő kerekre — ilyen felszerelni;

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZABÓ Sándor Tibor

— a vezetéstechnikai gyakorlás során a gépkocsik üzemanyag-fogyasztása a városi forgalomra előírt normától 50–60 %-kal is eltérhet.

A képzésekhez – a Rendőrségnél alkalmazott eljáráshoz hasonlóan – *elsősorban azokat a szolgálati gépjárműveket célszerű felhasználni, amelyek a tárgyévben leadásra kerülnek.*

B. A védelmi, taktikai képzés célja:

- az egy és több autóval végrehajtható védelmi-taktikai eljárások elméleti és gyakorlati ismereteinek elsajátítása, valamint begyakorlása;
- a helyes cselekvési algoritmusok kialakítása, a váratlan helyzetekben a magabiztos, feltételes reflexszerűen működő algoritmusok, mozgássorok, tevékenységi láncok, fogások alkalmazásának, a — vészhelyzetekben (támadás esetén) tanúsítandó — helyes magatartás lehetőségeinek megismerése;
- a kialakult helyzetekben gyors helyzetfelismerés melletti azonnali, szakszerű reagálásra és a megfelelő eljárási mód önálló, illetve együttműködve történő kiválasztására és végrehajtására.

A védelmi-, taktikai képzés sajátosságait figyelembe véve:

- a gyakorláshoz célszerű olyan terepjáró személygépkocsikat használni melyeket esztétikai és műszaki kifogások miatt szolgálati feladatokra ritkán használnak (UAZ).;
- a karosszéria elemek megóvása érdekében célszerű az autók elejére és hátuljára gallytörő rácsot vagy keretet felszerelni.

ÖSSZEZÉS

A személyvédelmi felkészítést, mint a felkészítés új dimenzióját a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, a rendőrség speciális feladatait ellátó szerveinél szerzett tapasztalatokkal rendelkező szakemberek segítségével — a katonai sajátosságokat is maximálisan figyelembe vevő — képzési program és tematikák alapján képes végrehajtani.

A ZMNE „*A katonák munkaerő-piaci re-integrációjának képzési programja*” elnevezésű projekt keretében 2009-ben, olyan *Testőr* OKJ-s képzést is indított, ami ez előzőekben ismertetett célok megvalósítását, mind elméleti, mind gyakorlati oktatás keretein belül felvállalta.

Az egyetem által nyáron szervezett Orientációs Tábort tapasztalatai alapján a kitűzött célok, a képzéshez szükséges anyagi-, technikai- és eszközigény biztosítása mellett reálisan megvalósíthatók, ezáltal a képzés programja a Magyar Honvédség speciális szakfeladatot ellátó állományának kiképzési rendszerébe indokoltan és szükségszerűen integrálható.

Kulcsszavak: személyvédelem, testőr, utazásbiztosítás, védelmi-taktikai fogások, gépkocsioszlop, vezetéstechnika

Keywords: dignitary protection, close protection officer/ bodyguard, transportation security, dignitary protection techniques, motorcade, driving technique

FELHASZNÁLT IRODALOM

1993. évi CX. törvény a honvédelemről

2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

FERENC L., NAGY I.: *Gépjármű mozgásismeret és vezetéstechnika*. -Bp.: Közúti Közlekedési Dokumentációs és Tájékoztató Központ 1987.-ISBN sz. n.

GÁTI György: *Emberi tényezők*. -Bp.: Közúti Közlekedési Dokumentációs és Tájékoztató Központ 1988. -ISBN sz. n.

HADTUZOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZABÓ Sándor Tibor

JANKÓ Domonkos: *Közúti közlekedésbiztonság*. -Bp.: Novadat Bt., 2004. -ISBN 963905609x

KISS István: *Közlekedési taktika és vezetéstechnika*. -Bp.: Közlekedési Főfelügyelet, 1989. -ISBN sz.n.

PERJÉS Géza: *Clausewitz*. -Bp.: Magvető Könyvkiadó, 1985. -ISBN 9631400123

RÉTI László: *Ember - jármű – út*. -Bp.: Budapest Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1987. -ISBN sz.n.

HOLLÓ Péter: *A közúti közlekedési balesetek következtében keletkező nemzetgazdasági veszteség*. =Közlekedéstudományi Szemle, XLVII. évf. 3. szám -pp.81-88. -ISSN 0023 4362

SZABÓ Sándor: *Kommunikáció a közúti közlekedésben*. =Belügyi Szemle, 2005. 53. évf. 7-8. szám -pp.125-132. -ISSN 1218-8956

SZABÓ Sándor: *Agresszió a közutakon*. =Rendészeti Szemle, 2009. 57. évf. 4. szám -pp. 120-127. -ISSN 1789-4689

SZABÓ Sándor: *A megkülönböztető jelzést használó gépjárművezetők szakmai alkalmassági vizsgálati, képzési és továbbképzési rendszere*. =Rendészeti Szemle, 2008. 56. évf. 6. szám -pp.95-102. -ISSN 1789-4689

NÉMET Gy., DEÁK J.: *Agresszió az úton*. <http://www.minipolice.hu/kiserlet/panel/agresz.htm> (letöltés: 2008.10.18.)

Sikeresen teljesítették feladataikat a magyar katonák a kabuli repülőtéren

http://www.hm.gov.hu/hirek/kaia/kaia_atadas (letöltés:2009. 09. 23.)

[1] PERJÉS Géza: *Clausewitz*, Magvető Könyvkiadó Budapest, 1985. ISBN 9631400123

[2] 1993. évi CX. törvény a honvédelemről

[3] 2004. évi CV. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről

[4] Sikeresen teljesítették feladataikat a magyar katonák a kabuli repülőtéren

Letöltés: http://www.hm.gov.hu/hirek/kaia/kaia_atadas 2009. 09. 23.

[5] SZABÓ Sándor: *A megkülönböztető jelzést használó gépjárművezetők szakmai alkalmassági vizsgálati, képzési és továbbképzési rendszere*, Rendészeti Szemle, 2008. 56. évf. 6. sz. pp.95-102. ISSN 1789-4689

**SIKEREK ÉS KUDARCOK: A ROMÁN KÜL- ILLETVE KATONAPOLITIKA II. KÁROLY KIRÁLY
DIKTATÚRÁJA ALATT****THE ROMANIAN FOREIGN AND MILITARY POLITICS DURING
THE DICTATORSHIP OF KING CAROL II.**

1938. február 10-én II. Károly román király lefektette a királydiktatúra alapjait országában. A román uralkodó legfőbb célja a Román Királyság egységének megőrzése volt, noha Romániával szemben az egyre erősödő Szovjetunió, Magyarországnak és Bulgáriának is voltak területi követelései. A nagyhatalmak közt ügyesen lavírozó román királyi külpolitika az időhúzásra épített, továbbá a nagyhatalmakkal való jó viszony fenntartása mellett igyekezett semleges is maradni., Ez a külpolitika azonban 1940-re a részsikerek ellenére tarthatatlanná vált. II. Károly tisztában volt azzal, hogy külpolitikájának sikere elképzelhetetlen ütőképes haderő nélkül. Egy olyan új román haderő szükséges, ami egyrészt képes a belső rend fenntartására, másrészt a határok megvédésére. A reform megvalósításával nem kisebb személyiséget bízott meg, mint a modern hadviselés legnagyobb romániai képviselőjét, Ion Antonescu tábornokot.

Carol II. established royal dictatorship in his country on 10 February in 1938. The Romanian monarch's main aim was to save the unity of the Romanian Monarchy, however there were territorial claims of the strengthening Soviet Union, Hungary and Bulgaria towards the monarchy. The Romanian royal foreign politics' main aim was to gain time and to have a good relationship with the main European powers and to keep his neutrality. By 1940 it was clear that this foreign politics can not be continued, despite the minor successes, and for further success in foreign politics Carol II. needed powerful military forces. Such a military force was necessary which was able to keep up law and order within the country and could effectively protect the borders. Carol II. asked General Ion Antonescu, who was one of the best military experts, to carry out the military reforms.

1938. február 10-én II. Károly román király felfüggesztette az alkotmányt, s kiterjesztve saját végrehajtó hatalmát, lefektette a királydiktatúra alapjait országában. Első lépésként megparancsolta Ion Antonescu tábornoknak, hogy reformálja meg a román haderőt. Ez kényszerű lépés volt, mivel a Román Királyságot körülvevő feszült külpolitikai légkörben¹ belső rendre és ütőképes haderőre volt szükség.²

A külföldi elemzők 1938–1939-ben egy erős akaratú embert láttak II. Károly román király személyében, akinek külpolitikája követte a korábbi fő irányvonalat, azaz minden román terület megtartására törekedett. Az uralkodó ezért igen óvatos, lavírozó külpolitikába kezdett. Egyrészt meg kívánta tartani London és Párizs jóindulatát, másrészt megkísérelte megnyerni Berlint és Moszkvát. A nagyhatalmak közt ügyesen lavírozó román királyi külpolitika az időhúzásra épített, továbbá a jó viszony fenntartása mellett igyekezett semleges is maradni. Ez a külpolitikai irányvonal 1938 elején azt is jelentette, hogy a korábbi szoros román–csehszlovák kapcsolatok lazulni kezdtek, mivel az új román királyi külpolitikának már nem volt égető szüksége a „végóráit élő Csehszlovákiára”.

¹ 1938-ban Romániával szemben a Szovjetunió, Magyarországnak és Bulgáriának voltak területi követelései. PÁNDI Lajos: Köztes-Európa 1769-1993. 1997.

² A királynak szüksége volt Ion Antonescu tábornokra a reformokhoz, de óvatos volt, mert nagyon féltette hatalmát a Romániában igen népszerű tábornoktól. DURANDIN, Catherine: A román nép története. 1998.

II. Károly azzal is tisztában volt, hogy új külpolitikájának sikere elképzelhetetlen ütőképes haderő nélkül. Egy olyan új román haderőre volt szükség, ami egyrészt képes a belső rend fenntartására, másrészt a határok megvédésére. A reform megvalósításával pedig nem kisebb személyiséget bízott meg, mint a modern hadviselés legnagyobb romániai képviselőjét, Ion Antonescu tábornokot.

Tanulmányunk a román királydiktatúra időszakának kül- és katonapolitikáját rekonstruálja, primer forrásokat felhasználva, a Dísz térre befutó bukaresti magyar követ- és katonai attaché-jelentések³ alapján. Célunk rávilágítani II. Károly király és Antonescu tábornok erőfeszítéseire, amit Nagy-Románia egybentartásáért tettek az 1930-as évek végén.

A romániai királydiktatúra kibontakozása után bő egy hónappal — 1938. március 12-én — német csapatok vonultak be Ausztriába. Az Anschluss nagy riadalmat keltett ugyan Közép-Kelet-Európában, de akkorát mégsem, hogy szorosabb összefogásra sarkalja a térség államait. Noha szóban a románok is tiltakoztak a német lépés ellen, de mást nem tettek. Bukarestből úgy látták, hogy több hasznot hozhat a lavírozó külpolitika, mint a nyílt kiállítás Csehszlovákia mellett. A románokat az is megtorpanásra készítette, hogy Beneš a Szovjetunióhoz fordult segítségért, amikor Bukarestben már tartottak attól, hogy a Szovjetunió valamilyen módon visszakeríti Besszarábiát.⁴

Ezzel párhuzamosan Nagy-Britannia úgy próbált a „tengely” közép-kelet-európai terveinek gátat szabni, hogy a négy dunai állam — Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia és Románia — megegyezését szorgalmazta. Ám a Bledben zajló tárgyalások zátonyra futottak, sőt Belgrád és Bukarest saját trianoni határait igyekezett biztosítani, ezért ekkor már kétszerek voltak akár Csehszlovákiát is feláldozni. A dunai államok megegyezésének kudarcra pedig egyértelműen Berlinnek kedvezett, miközben a lavírozó román külpolitika mozgásterét tovább szűkült, és Bukarest is elkezdett a „tengely” felé közeledni.

1938 szeptemberében Csehszlovákia léte gyakorlatilag megkérdőjeleződött.⁵ A lavírozó, semlegességre törekvő román külpolitika már nem állt ki korábbi szövetségese mellett. Azt ugyan bejelentették, hogy magyar támadás esetén segítséget nyújtanak, de Bukarestben valójában arra koncentráltak, hogy egyrészt a magyar revíziós igények csak Csehszlovákiát érintsék⁶, és ne az egész Duna-medencét, másrészt Magyarország ne erősödjön meg túlzottan.

1938 novemberének végén II. Károly román király Berlinbe látogatott, és a román-német gazdasági kapcsolatok kibővítéséről tárgyalt, valamint arról próbálta meggyőzni Adolf Hitlert, hogy vegye figyelembe a román status quo fenntartását.⁷ A bukaresti magyar követség 1938 szeptemberi és októberi jelentéseiből kiderült, hogy Romániában is fokozódott a háborús aggodalom, továbbá bizonyos jelek háborús készülődésről árulkodtak. Noha a bukaresti lengyel diplomáciai körök szerint ekkor még Németország nem állt készen a háborúra, s szerintük a román haderő is csak 4–5 év múlva válhat megfelelő haditényezővé.⁸

³ A tárgyalás korszakban vitéz beodrai Baitz Oszkár vezérőrnagy volt a Bukarestben akreditált magyar katonai attaché. –Külügyi Közlöny, 1941. 21. évf. 8. sz. Illetve: SZAKÁLY Sándor: A magyar katonai felső vezetés 1938-1945. 2001.

⁴ A szovjet külpolitika már az 1930-as évek végén Bukarest tudomására hozta, hogy a számára stratégiaileg fontos Besszarábiát vissza fogja követelni, mert az említett területet Románia akkor szerezte meg, amikor Oroszország a polgárháború káoszában nem tudta megvédeni.

⁵ 1938. szeptember 29-én Mussolini javaslatára összeült a négyhatalmi konferencia Münchenben (Hitler, Mussolini, Chamberlain, Daladier), ahol úgy döntöttek Csehszlovákia megcsonkításáról, hogy azt senki sem képviselte. A müncheni konferenciának egy győztese volt, Adolf Hitler, aki területeket szerzett háború nélkül (A Szudéta-vidéket ekkor csatolták a Nagy Német Birodalomhoz.).

⁶ Magyarország pedig nem csak felvidéki területeket akart, hanem Kárpát-Ukrajnát is vissza akarta szerezni. Ezt Bukarestben kategorikusan elutasították. Mondván, nem kell a hosszabb román-magyar határ. Ezt a magyar kérést ekkor még a németek is elutasították.

⁷ 1938. november 29-én Romániában, a börtönben gyanús körülmények közt elhunyt C. M. Codreanu, a Vasgárda nagyhírű vezetője. Ez az esemény nem csak Romániában okozott nagy felhárdulást a vasgárdisták körében, hanem II. Károly németországi látogatását is megzavarta.

⁸ Magyar Országos Levéltár (Továbbiakban: MOL), K-63, 248. csomó, 27/5-1938. 1938. szeptember 13-i, 177/pol.-1938. sz. jelentés. - p. 8.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

CSEPREGHY Máttyás

Ion Antonescu tábornok már 1938 februárjától gőzerővel dolgozott a román haderő reformján, de a Dísz térre befutó információk alapján megállapíthatjuk, hogy a román tábornok egyáltalán nem volt könnyű helyzetben. A jelentésekből kiderül, hogy a román haderő annak ellenére is komoly problémákkal küzdött, hogy minden román kormányzat lei-milliárdokat költött rá 1938-ig.

Lei-milliárdokért vásároltak a román kormányok modern fegyvereket a harci repülőgépektől a hadihajókra át a tengeralattjáróig,⁹ de a modern fegyverek ellenére továbbra is probléma maradt a légénységi állomány ellátása megfelelő ruházattal, valamint élelmiszerrel. Óriási korrupció jellemezte a román haderőt, továbbá komoly fegyelmi problémák is voltak. Ezeket a problémákat a bukaresti magyar katonai attachék jelentéseiből is megismerhetjük. A Bukaresti Magyar Királyi Követség 1935. november 28-án, 3581-es számon bejegyzett jelentésében beszámol egy lengyel tábornok romániai tapasztalatairól. A lengyel tábornok szerint: a román haderőt átjárta a korrupció, a zsold késik, az ellátás silány, a fegyverzet hiányos, a tiszték politizálnak, hiányzik a megfelelő fegyelem, valamint terjed a hadseregben a kommunizmus! Ezekkel a súlyos gondokkal Antonescu tábornok tisztában volt, amikor reformjaihoz hozzáfogott.

1938. szeptember 14-én katonai ellenőrzés alá kerültek Romániában a katonai felszereléseket gyártó és raktározó üzemek, valamint négy nap múlva megjelölték azokat a cikkeket, melyek háború esetén korlátlanul a haderő rendelkezésére kell, hogy álljanak. Felfüggesztették a katonai szabadságolásokat, valamint történtek bizonyos behívások is, illetve megtiltották minden Romániában tartózkodó idegen számára, hogy azok hadilétesítményeket, vagy hadiüzemeket látogathassanak meg.¹⁰ Októberben az egyre feszültebb külpolitikai helyzet miatt II. Károly király egyre fokozottabban figyelt a haderőreformra, ami abban is megnyilvánult, hogy Argeseanu hadügyminiszter helyére Ciuperca tábornok került, aki képességeit a király előtt már gyakorlatokon bizonyította, mint gyalogsági tábornok. Továbbá létrejött a román hadsereg fejlesztését irányító önálló intézmény — a Jakobici tábornok által vezetett — Hadfelszerelési Minisztérium.¹¹

1939 januárjában, Bukarestben a román külpolitika irányítói meggyőzték Pál jugoszláv régensherceget, hogy Románia kihagyása nélkül ne kössön külön megállapodást a magyarokkal. Az ok egyszerű volt, a magyar közvélemény a magyar–jugoszláv trianoni határt még elfogadta volna, de a magyar–román trianoni határok megváltoztathatatlanágát soha. Bukarestben tisztában voltak ezzel, ezért olyan szerződést kívántak kötni Budapesttel, ami elismeri a magyar–román trianoni határokat, mivel Románia egyetlen km² területéről sem akart lemondani.¹²

1939 márciusában, a csehszlovákiai események ismét izgalomba hozták Bukarestet a többi európai fővárossal egyetemben. II. Károly számára ekkor már mellékes volt, hogy milyen kegyetlen sorsra jut egykori kisantant-béli szövetségese, sokkal fontosabb volt, hogy milyen módon vesz részt, illetve mennyit „profitál” majd Magyarország Csehszlovákia fel-

⁹ Románia hadiflottáját többnyire olasz haditechnika alkotta. Ismeretes, hogy a román-olasz katonai kapcsolatok az 1920-as évek elején nagyon jók voltak, s Románia sok megrendeléssel látta el az olasz hadiüzemeket. A Bukaresti Magyar Királyi Követség 1930 júniusi, 2293-as számmal bejegyzett jelentése szerint 1930. június 23-án bocsátották vízre ünnepélyes keretek között a fiemei hajógyárban készült „Delfin” névre keresztelt tengeralattjárót, mely Románia számára készült. Emellett a román hadiflotta még két komolyabb hajóval rendelkezett, az 1400 tonnás „Maresti”, valamint az 1700 tonnás „Marasesti” torpedórombolókkal. Mindkét hajó az első világháborúban olasz zászló alatt hajózott, majd eladták őket a román haditengerészetnek. (100 lei=3 pengővel. BALOG László: Románia története. 2001.)

¹⁰ MOL, K-63, 248. csomó, 27/5-1938. 1938. szeptember 19-i 3077/pol.-1938. sz. jelentés. -p. 6.

¹¹ MOL, K-63, 248. csomó, 27/5-1938. 1938. október 16-i 193/pol.-1938. sz. jelentés. -p. 3.

¹² Kánya Kálmán magyar külügyminiszter olasz kollegája támogatásával egy magyar–jugoszláv megegyezés tető alá hozásán munkálkodott, amiből Romániát megpróbálták kihagyni. Pál régensherceg rokonságban állt a román királyi családdal, ezért Bukarestben meg tudták nyerni, a herceg pedig megtiltotta Stojadinovicnak, hogy a románok kihagyása nélkül megállapodjon Kányával. Így hiába támogatta a magyar tervet Ciano is, az ekkor kudarcba fulladt.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

CSEPREGHY Máttyás

bomlásából.¹³ Bukarestet ekkor legjobban a magyar revízió aggasztotta, s számolniuk kellett a ténnyel, hogy Adolf Hitler céljainak eléréséhez a magyar revíziót is fel fogja használni, ami meg is történt.¹⁴ 1939. március 15-én Németország megszállta a megcsonkított Csehszlovákia cseh területeit, Szlovákia immáron független állam volt, a magyar honvédség pedig megkezdte előrenyomulását Kárpát-Ukrajnában. Bukarestből élénk figyelemmel kísérték a román államhátár északi részén zajló magyar akciót, és hamarosan bele is keveredtek az eseményekbe, igaz „csak” politikai síkon.

Történt ugyanis, hogy a magyar honvédségnek ellenálló, kárpát-ukrajnai Volosin-kormány segítségkéréseit Berlin sorra elutasította, és a magyarok sem akarták az előrenyomulást leállítani. Ezért Volosin utolsó alternatívaként Bukaresthez fordult, majd 1939. március 15-én éjjel proklamálta Kárpát-Ukrajna csatlakozását Romániához, és a huszti kormány vagyoneval együtt, saját katonái kíséretében Romániába szökött.

A román külügy persze tisztában volt a kényes helyzettel, s azzal is, hogy a magyar katonai akció német engedéllyel folyik, ezért semmilyen elhamarkodott lépést nem tett. Tudták, hogy katonai lépések esetén egyrészt egy Berlin által engedélyezett hadműveletet zavarnának meg, valamint egy katonai akció tovább rontaná a már így is rossz magyar–román viszonyt, illetve magában rejt egy esetleges magyar katonai támadás kockázatát Erdély visszaszerzésére. Noha Romániának a magyar revízió sikere sem volt érdeke, mert ez stratégiaiilag csak rontotta Románia pozícióját Magyarországgal szemben, ezért Bukarest a biztonságosabb utat választva, diplomáciai úton próbált meg eredményt elérni.

A kiindulási alap a magyar kormány ajánlata volt, mely szerint, ha Románia semleges marad, akkor megkapja Kárpát-Ukrajna románok lakta területeit. Erre épített Bukarest, amikor Raoul Bossy budapesti román követ átadta a román igényeket a magyar külügyminiszternek Kárpát-Ukrajna román lakta területeiről. A román kérés jelentős területet tartalmazott, benne volt Huszt, Berezna, és Bisztra környéke is. A román kérést a lengyel kormány is támogatta.¹⁵ Budapest a túlzott román területi igényeket provokációnak tartotta, és katonai lépéseket helyezett kilátásba, ezért Románia jelentősen lecsökkentette igényeit, s mivel a területet megszálló magyar katonai alakulatok a határon álltak, Bukarest inkább lemondott a területszerzésről, hogy ezzel se veszélyeztesse a számára oly fontos eredeti status quot.

Az eredeti helyzet fenntartásához nélkülözhetetlen volt a román–német viszony stabilizálása is. Ezt Bukarest úgy érte el, hogy 1939 márciusában Németországgal gazdasági szerződést írtak alá. A németek számára elérhetővé vált a nélkülözhetetlen román kőolaj, és a német pénzügyi körök egyre intenzívebben jelenhettek meg a román gazdaságban. Ez egyértelműen egy német dominanciájú gazdasági szerződés volt, ami tulajdonképpen megnyitotta a román gazdaságot a német pénzügyi körök előtt, de Gafencu külügyminiszter szerint csak így lehetett a Romániát fenyegető „német veszélyt” elhárítani.

A Bukarestből érkező számjel-táviratok valamint katonai attaché-jelentések is igazolják, hogy az 1939. márciusi események nagy felfordulást okoztak Bukarestben. A román kormány mozgósított, de erről semmilyen tájékoztatást nem adott ki. A lengyel követ szerint a mozgósítás oka, hogy Szlovákiában jelentős német katonai alakulatok állnak, s Bukarestben egy esetleges német támadástól tartottak.¹⁶ A katonai lépések részeként Erdélybe szállítottak át nem erdélyi szárazföldi

¹³ Hiába fokozódott Nagy-Britanniában, és Franciaországban a németellenes politika, ennek ellenére sem vállalták, hogy München után garantálják a megcsonkított Csehszlovákia határait. Tehát egyértelművé vált, hogy a nyugati hatalmak Hitler terjeszkedésének nem Csehszlovákia esetében fognak gátat szabni.

¹⁴ Mivel Berlinnek ekkor nem volt fontos a németbarát Kárpát-Ukrajna sem stratégiaiilag, sem gazdaságilag, ezért engedtek a magyar revíziós törekvéseknek, s 1939. március 11-én jegyzékben tudatták Magyarországgal, hogy elfogadják a magyar akciót Kárpát-Ukrajnában. Másnap Hitler Berlinben azt is tudatta Sztójai Döme magyar követtel, hogy a kérdést Németország hamarosan rendezzi, s ekkor elismerik Szlovákia függetlenségét, és Magyarország 24 órát kap Kárpát-Ukrajna megszállására.

¹⁵ Lengyelország azért támogatta Romániát, mert a két ország szövetséges volt, és a lengyelek úgy értékelték, hogy a magyar külpolitika teljesen Németországhoz igazodik, ezért hasznosabb, ha Varsó inkább Romániát támogatja.

¹⁶ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. március 18-i 5454. sz. számjel-távirat. -p. 74.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

CSEPREGHY Máttyás

és légi katonai alakulatokat,¹⁷ ami arra utalt, hogy a román hadvezetés 1939 márciusában számolt egy magyar katonai akció lehetőségével is.

A mozgósítás azonban sok problémát vetett fel, és rámutatott a román haderő számos hiányosságára is, amit a katonai vezetés is beismert. Fény derült a román katonaság szervezatlenségére, a fegyelem nagyfokú hiányára, az élelmezési illetve ruházati hiányosságokra, a szállítóeszközök tragikus hiányára, valamint arra, hogy a mozgósításért felelős katonai szervek egyáltalán nem álltak a helyzet magaslatán.

Az erdélyi mozgósításról dr. báró Bothmer Károly, kolozsvári magyar királyi konzul beszámolójából sokat megtudhatunk.¹⁸ A konzul szerint a behívás óriási káoszt eredményezett Kolozsváron. A behívott falusiak előzőnlötték a várost. A katonakötelesek behívását a rendőrség és a csendőrség végezte, sorra járva a falvakat. A bevonultatottak ellátása hiányos volt, s lassan folyt eligazításuk a számukra kijelölt alakulathoz. Vidéken a hadsereg lefoglalta (!) a lovak és a járművek 90%-át. A bevonultatott román falusiak és a kolozsvári magyar lakosság közt nem történtek atrocitások. A tisztségviselők felkészültek Erdély elhagyására, előkészítették a hivatalok evakuálását. Szembeütköző a szállítóeszközök nagyfokú hiánya, az alulmotorizáltság, ami persze nem csak kizárólag a román hadsereg problémája volt ebben az időszakban.¹⁹

Az 1939. márciusi események hatására tehát mozgósítottak Romániában. Bukaresti köröktől származó értesülések szerint a mozgósítás után kb. egymillió fő volt a román haderő létszáma, miözben folyt a hadfelszerelési reform. Antonescu komoly hangsúlyt fektetett a légierőre is, és Olaszországtól, Franciaországtól, Németországtól, sőt Nagy-Britanniától is rendelt repülőgépeket, alkatrészeket. A román „ingapolitika” tehát jól tükrözta a román légierő fejlesztésére irányuló megrendeléseket is, mert Bukarest minden európai hatalomtól rendelt, és kapott is repülőgépeket, természetesen a Szovjetuniót kivéve. 1939 augusztusában, Olaszországból 24 db. „Savoya-Marchetti” bombázó, Franciaországból 40 db. „Potez” bombázó, Nagy-Britanniából 40 db. „Bristol” közepes bombázó érkezett, valamint rendeltek 50 db. „Hurricane” vadászrepülőgépet is. Az 1939 márciusában megkötött román–német gazdasági szerződés szerint román kőolajért a németek megfelelő hadianyagokkal látják el Romániát, többek között „Heinkel” vadászrepülőgépekkel is.²⁰

1939. szeptember 1-jén a Wermacht támadásba lendült Lengyelország ellen, majd két hét elteltével, a már legyőzött Lengyelországban megjelent a Vörös Hadsereg is (1939. szeptember 17.), s Lengyelországot ismét leradirozták Európa térképéről. Bukarest helyzete szintén igen kényes volt, mivel szövetségese volt Varsónak. A Lengyelországot ért szovjet támadás esetén Románia segítséget kellett volna nyújtson. Ám ezt délkeleti szomszédunk nem vállalta, hanem bejelentette semlegességét, mivel úgy látták, hogy a nyugati hatalmak nem tudnak kellő támogatást adni ahhoz, hogy Románia felvegye a harcot akár Németországgal, akár a Szovjetunióval. A német sikerek egyre jobban csökkentették Románia „védekező készségét”, és „németellenességét”, s Bukarestből egyre inkább a Németországgal való együttműködést hangsúlyozták, noha nem akarták elkötelezni magukat, de tudták, hogy 1939-ben Románia területi egysége sokkal jobban függ a Német Birodalomtól, mint a nyugati hatalmaktól.

1939 szeptemberében a kb. egymillió főt számláló román haderő a román–magyar, a román–szovjet továbbá a román–bolgár határ közelében elhelyezkedett el. A román–magyar határ közelében 400 ezer román katona állt készenlétben. Ez öt hadtest hadiállományának megfelelő katonai erőt jelentett. Az erdélyi csapattesteket jelentős Erdélyen kívüli csapattestekkel egészítették ki. A csapatok a határtól 11–25 km-re voltak. A határforgalmat nem függesztették fel, de a határt két határőrezred őrizte, melyek a békelétszám háromszorosára voltak feltöltve. A tábori erődítések erős ütemben folytak,

¹⁷ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. március 17-i 1365. sz. katonai attaché-jelentése. –p. 71.

¹⁸ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. március 29-i 26/biz-1939. sz. konzul-jelentés Kolozsvárról. –p. 65.

¹⁹ Gondoljunk csak arra, hogy a győri program Magyarországon mekkora hangsúlyt fektetett az alulmotorizáltság problémájának megoldására.

²⁰ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. augusztus 29-i 385./237.k.a.-1939. sz. katonai attaché-jelentés. –p. 42.

CSEPREGHY Máttyás

a vasutak, közutak és hidak robbantásra elő voltak készítve. A felvonult erők védelmi jellegűek, de nagyságukat tekintve támadásra is alkalmasak voltak.²¹ Továbbá jelentős erődítési munkák folytak a román–szovjet határon, a Pruth- és a Szereth-folyók mentén.

Antonescu erőfeszítései ellenére az ellátási problémákat még 1939 novemberében sem tudták megoldani, ugyanis a szabadságra küldött legénységi állomány magával kellett hozzon télre megfelelő ruhát valamint megfelelő lábbelit, mert erről a hadsereg nem tudott gondoskodni. A jelentések szerint az elégedetlenség általános volt, sőt folyamatosan növekedett a legénység körében.²²

A Budapestre befutó jelentésekből kitűnnek a román külügy erőfeszítései annak érdekében, hogy az erősödő német orientáció ellenére a nyugati hatalmakkal is fennmaradjon a jó kapcsolat. Például jelentős mennyiségű hadianyagot rendeltek Nagy-Britanniától, s az vállalta is a szállítást, sőt a britek annyira figyeltek a román légierőre, annak fejlesztésére, hogy 1939 novemberében légügyi attaché is küldtek Bukarestbe. Továbbá 1939 novemberében Romániába érkezett 21 db „Bristol-Blenheim” bombázó majd 10 db „Spitfire I” vadászgép is, illetve a britek még ígértek 45 db „Hurricane” vadászgépet.²³

A semlegességre épülő, lavírozó román külpolitika sikere ez, mert Bukarest engedményeket tett a náci Németországnak, mégis fenn tudta tartani kapcsolatait a nyugati hatalmakkal, és a modern brit haditechnikához is hozzájutott. Fontos azonban leszögezni, hogy a román elit — II. Károly királlyal az élen — még 1939 végén is hitt abban, hogy a semleges, lavírozó külpolitikával, valamint a hadilétszámon tartott haderővel megtartható minden román terület, tehát Nagy-Románia egysége. Románia az időhúzásra építette stratégiáját, mert sem a király, sem az őt körülvevő bukaresti politikai körök nem hittek igazán a németek végső sikerében, és azt akarták kivárni, amíg a kezdeményezés lassan a nyugati hatalmak kezébe kerül.

A román haderőt a fennálló nehézségek ellenére is hadilétszámon tartották, mert a román katonai körök szerint mind az orosz, mind a magyar katonai fenyegetés miatt szükség volt erre. Romániának ugyanis eltökélt szándéka volt, hogy megvédi területeit.

1940 februárjában a Budapestre érkező katonai attaché-jelentések szerint a királyhű Tătărescu miniszterelnök továbbra is a lavírozó, semleges külpolitikát szorgalmazta, noha már Bukarestben is megjelentek azok a hangok, melyek a színvallás fontosságára figyelmeztettek.²⁴

1940 februárjának végén sajtóértesülések szerint Romániában újra nagy mozgósításra került sor.²⁵ A magyar katonai attaché szerint a román haderő — mely ekkor hadilétszámra kiegészítve kb. egymillió főt számlált — maximum további 200 ezer fővel növelhető, egy újabb általános mozgósítás során. Mint azt már fentebb írtuk Románia nagy hangsúlyt fektetett a légierő modernizálására, de az ehhez szükséges repülőgépeket 1940-ben már elsősorban német és olasz gyárraktól kívánták megrendelni.²⁶ Sőt a románok nemcsak kész repülőgépeket vásároltak, hanem a brassói „IAR” repülőgépgyár megvette az olasz „Savoya-Marchetti” bombázó licenzgyártásának a jogát, továbbá „IAR-83” név alatt gyártani is kezdték a repülőgépet, ám a gyártás vontatottan haladt.²⁷ A román légierő német „Heinkel” illetve „Messerschmidt Me-

²¹ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. szeptember 25-i 4873. sz. helyzettájékoztató jelentés. -p. 19.

²² MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. november 11-i 567./336.-k.a.-1939. sz. katonai attaché-jelentés. -p. 10.

²³ MOL, K-63, 251. csomó, 27/5-1939. 1939. november 12-i 572./341.-k.a.-1939. sz. katonai attaché-jelentés. -p. 8.

²⁴ MOL, K-63, 253. csomó, 27/5-1940. 1940. február 18-i /34.k.a.-1940. sz. katonai attaché-jelentés. -p. 121.

²⁵ MOL, K-63, 253. csomó, 27/5-1940. 1940. február 25-i 5329. sz. számjel-távirat. -p. 126.

²⁶ Igaz, még 1940 januárjában a washingtoni román követ révén, aki légügyi szakember volt, az Egyesült Államoktól is kívántak repülőgépeket vásárolni, de ebből nem lett semmi.

²⁷ A problémákat az okozta a 100 db gyártósoron lévő gépnél, hogy a megfelelő motort még ekkor nem választották ki. A német „BMW”-t, valamint az angol „Rolls-Royce”-t, és az amerikai „Wright” motorokat is tesztelték.

109” vadászgépeket is rendelt, ám a németek csak 1–2 éven belül tudták a szállítást vállalni, mivel elsősorban saját háborús hadianyag szükségletük kielégítésére koncentráltak. Az is felmerült, hogy a brassói repülőgépgyár megvásárolja az „Me-109”-es gyártási jogát, és „IAR-80” néven elkezdik a licenzgyártást, de ez a terv nem valósult meg.²⁸

1940 áprilisában tovább erősödtek a román–olasz katonai kapcsolatok. Nemcsak olasz hadianyagok licenzgyártása folyt Romániában, hanem olasz oktatópilóták is érkeztek a Romániába látogató népes olasz küldöttséggel, akik nyilvánvalóan azt a fő feladatot kapták, hogy kiképezzék a román kezelőszemélyzetet az olasz haditechnika használatára. A küldöttség részeként kilenc tiszt továbbá 21 altiszt oktatópilóta érkezett Romániába. Megbízásuk egy évre szólt. Az olasz gazdasági terveket Romániában azonban komolyan háttérbe szorította a már jelen lévő, és már komoly pozíciókkal rendelkező német konkurencia.²⁹

II. Károly román uralkodó és Antonescu tábornok erőfeszítései 1938 tavaszától 1940 tavaszáig megőrizték a Román Királyság egységét. Ám hiába tett meg mindent a román külpolitika a román katonai vezetéssel karöltve Nagy-Románia egyben tartásáért, 1940 nyarán ez a cél már teljesen tarthatatlan volt. Ki kellett elégíteni a Bukarestre nehezedő szovjet, magyar és bolgár területi követeléseket is. Ez pedig Nagy-Románia bukását, a királydiktatúra végét illetve II. Károly király elűzését is jelentette.

Kulcsszavak: Román Királyság, Ion Antonescu, II. Károly, királydiktatúra

Keywords: Romanian Monarchy, Ion Antonescu, Carol II., Dictatorship of the king

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BALOG László: *Románia története*. -Bp.: Aula Kiadó, 2001.
- DURANDIN, Catherine: *A román nép története*. -Bp.: Maecenas Kiadó, 1998.
- HORY András: *Bukaresttől Varsóig*. -Bp.: Gondolat Kiadó, 1987.
- JUHÁSZ Gyula (összeállította és sajtó alá rendezte): *Diplomáciai iratok Magyarország külpolitikájához 1936-1945. IV. és V. kötet*. -Bp.: Akadémiai Kiadó, 1962.
- JUHÁSZ Gyula: *Magyarország külpolitikája 1919-1945*. -Bp.: Kossuth Kiadó, 1988.
- KISSINGER, Henry: *Diplomácia*. -Bp.: Panem-Grafo Kiadó, 1998.
- MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, *Külügyminisztérium iratai (K-63) – 251. csomó/1939/27. tétel*.
- MAGYAR ORSZÁGOS LEVÉLTÁR, *Külügyminisztérium iratai (K-63) – 253. csomó/1940/27. tétel*.
- ORMOS Mária – MAJOROS István: *Európa a nemzetközi küzdőtérén. Felemelkedés és hanyatlás, 1814-1945*. -Bp.: Osiris Kiadó, 2003.
- PALOTÁS Emil: *Kelet-Európa története a 20. század első felében*. -Bp.: Osiris Kiadó, 2003.
- PÁNDI Lajos: *Köztes-Európa 1769-1993*. -Bp.: Osiris Kiadó, 1997.
- ROMSICS Ignác: *A magyar külpolitika útja Trianontól a háborúig*. =Rubicon, 2000. 11. évf. 103. sz.
- SÁRINGER János: *Adattár a magyar külügyi szolgálat történetéhez (1920-1944)*. -Bp.: Szekipress Kiadó, 2004.
- SCURTU, Ioan-Buzatu, Gheorghe: *Istoria Românilor în secolul XX. (Románia története a XX. században.)* -Bukarest: *Paideia Kiadó*, 1999.
- SZAKÁLY Sándor: *A magyar katonai felső vezetés 1938-1945*. -Bp.: Ister Kiadó, 2001.
- SZÁSZ Zoltán (szerk.): *Erdély története. III. Kötet*. -Bp.: Akadémiai Kiadó, 1986.

²⁸ MOL, K-63, 253. csomó, 27/5-1940. 1940. március 3-i 118./57.k.a.-1940. sz. katonai attaché-jelentés. -p. 113.

²⁹ MOL, K-63, 253. csomó, 27/5-1940. 1940. április 14-i (szám elmosódott) katonai attaché-jelentés. -p. 93-95.

**A KATONAI VEZETŐI SZAKOS HALLGATÓK FIRO-B TESZT EREDMÉNYÉNEK ÉS
KONFLIKTUS MEGOLDÓ KÉPESSÉGÉNEK ELEMZÉSE A 2. ÉVFOLYAMON,
A NEMZETVÉDELMI EGYETEMEN****THE RESULT OF THE ANALYSIS WITH FIRO-B AND CONFLICT-RESOLUTION (THOMAS-KILLMAN)
TEST OF 20 STUDENTS OF NATIONAL DEFENCE UNIVERSITY,
DEPARTMENT OF MILITARY LEADERSHIP**

A szerző a Nemzetvédelmi Egyetem 2. évfolyamos hallgatói körében végzett kutatás részeredményeit publikálja. A kutatásban 20 fő Nemzetvédelmi Egyetemen tanuló katonai vezetői szakos hallgató FIRO-B, és konfliktusmegoldó (Thomas-Killman) teszt eredményét vizsgálta a hallgatók által személyes hatékonyságfejlesztő tréningben kitöltött tesztek segítségével. A tesztek alapvetően, röviden összefoglalva az „emberességet,” az emberek irányába megnyilvánuló viselkedést és az emberek irányából megkívánt viselkedést mutatja több dimenzió mentén, illetve a társas helyzeti szituációban mutatott konfliktusmegoldó viselkedési mintákat tárja fel. A szerző rámutat, hogy az ezekhez kapcsolódó ismereteket fejleszteni kell, hiszen a mai modern haderő nem létezhet a modern vezetés emberi oldalt is figyelembe vevő „fegyvere” nélkül.

The author publishes the partial results of a study carried out among the second-year students of National Defence University. In the study the author analysed the FIRO-B and conflict-resolution (Thomas-Killman) test results of 20 students of National Defence University, Department of Military Leadership. The study is based on the tests that were filled in by the students during personal effectiveness training. If we want to give a short summary, basically the tests show from several dimensions the "humanity", the behaviour towards others and the behaviour expected by others, as well as reveals the conflict-resolution behaviour patterns in social situations. The author points out that knowledge related to the subject should be developed, because today's modern army cannot exist without the "weapon" of modern leadership which pays respect also to the human side.

BEVEZETÉS**A KATONAI VEZETŐVEL SZEMBEN TÁMASZTOTT KÖVETELMÉNYEK**

Az elmúlt idők háborúi, ha katonai vezetőről van szó alapvetően az embert állítják a középpontba. A szilárd elvű, vakmerő katonát, a kreatív, kezdeményező parancsnokot, a saját és ellenséges technikát is mesterien kezelő, jól kiképzett és kiváló fizikummal rendelkező embert, aki vagy személyiségének állandó jegyeiből adódóan, vagy a körülmények hatására lett hőssé. A valóság természetesen sokkal bonyolultabb. A hadsereg különböző rendeltetésű alakulatokból, szervezetekből, technikából és felszerelési tárgyakkal áll. Ugyanakkor minden siker, eredmény vagy kudarc forrása az ember, a katona. A győzelem sok ember összehangolt erőfeszítésének az eredménye.

Nem a magányos hőse, hanem azé a katonáé:

- aki alegységekbe, egységekbe szerveződik;
- akinek hite, saját értékrendje, elkötelezettsége, célja van;
- akire figyelni kell, mert igazi értékét, harci erejét egyénisége, képességei és készségei adják;
- aki elkötelezett bajtársai, parancsnokai, alegysége, és a hadsereg eszmeisége mellett;
- aki tudja, hogy mit jelent számára a hazája;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZEKERES György

- aki képes áldozatvállalásra;
- akinek éppúgy fel kell tártani és oldani egyéni problémáit, konfliktusait, mint bármely más szervezeti konfliktust.¹

A tömeghadseregek kora mára véget ért, ezt bizonyítják napjaink kisebb nagyobb fegyveres konfliktusai háborúi. A megfelelő technikai feltételek mellett, a professzionalizmus, az azzal járó magas fokú kiképzettség, az elköteleződés és a naprakész modern ismeretek birtoklása teszi lehetővé a győzelem elérését. Ezen ismeretek körébe tartozik a vezetési ismeretek széles spektruma, melyek nem létezhetnek a humán ismeretek nélkül. A professzionális katonai vezetőnek rendelkeznie kell egy sor olyan tudással, ismerettel, ami a magas fokú haditechnikai fejlettség mellett képessé teszi arra, hogy az embereit, beosztottjait meggyőzze, irányítsa, vezesse, motiválja, a felmerülő konfliktusokat felismerje, és a helyén kezelje. Ismernie kell azokat a humán tudományok által feltárt módszereket, eljárásokat, amivel képes az embereiből a maximumot kihozni a feladat eredményes végrehajtása érdekében.

Ismernie kell az emberi magatartás törvényszerűségeit, az emberi pszichikum alapvető működését.

VIZSGÁLATI MINTA

A Nemzetvédelmi Egyetemen tanuló 20 másodéves katonai vezetői szakos hallgató kérdőíveit értékeltem ki a főiskolai képzésben a 2009 tavaszi szemeszterben a Személyes hatékonyság-fejlesztő tréningen kitöltött tesztek alapján. A létszám a teljes hallgatói állomány (20 fő).

VIZSGÁLATI MÓDSZEREK

A FIRO-B-TESZT

A *Will Schutz* által kidolgozott „FIRO-B” kérdőív hatféle pontszámot ad: hármat a mások irányába megnyilvánuló viselkedésről, hármat pedig arra nézve, hogy másoktól milyen viselkedést kívánunk a bevontság, a kontroll és az érzelem terén. A különféle irányultságok megnyilvánulását annak fokával méri, hogy ki-ki milyen mértékben csatlakozik másokhoz, mennyire von be másokat a saját dolgaiba, mennyire kontrollál, irányít másokat, mennyire barátságos, közvetlen (személyes) másokkal. Ha röviden akarjuk meghatározni: a hatféle pontszám méri az „emberességet” (embertársi kapcsolatot), azt, hogy mennyire kívánjuk, hogy a másik irányába megnyilvánuljunk, illetve mennyire van igényünk arra, hogy csatlakozzunk másokhoz, mennyire befolyásoljanak, irányítsanak bennünket mások.

A teszt képes mérni még az emberek közötti illeszkedést és kapcsolatokat, ami számos esetben hasznos lehet a vezető-beosztott, munkatársak tekintetben, de fontosabb munkaköröknél is. A munkahelyeken felmerülő nehézségeknek egyszerűen az is lehet az oka, hogy a vezetőnek és a vele együtt dolgozó beosztottaknak mások a kontrollal kapcsolatos mutatóik. Jelen publikációban erre az aspektusra nem tértem ki. Ezt szervezetfejlesztés keretében célszerű vizsgálni.

A pontszámokból levonható következtetések az 1. ábrán láthatók.

	Bevontság I	Kontroll C	Érzelem A	
Viselkedésben megnyilvánuló (e)	Együttműködő, bevont x=4-7	Befolyásoló, kontrolláló, irányító x=2-5	Érzelmeket kifejezve próbálok közvetlen kapcsolatba kerülni az emberekkel x=3-6	Társas aktivitás szintje x=9-18
Másoktól elvárt, kívánt (w)	Másoktól várom az együttműködést bevontságot x=5-8	Mások irányítsanak, befolyásoljanak, döntsenek x=3-6	Mások fejezzék ki az érzelmeiket, alkítsanak ki velem közvetlen kapcsolatot x=3-6	Társas szükséglet szintje x=11-20

¹ Pintér István, Vörös Miklós: Akcióterv a Magyar Honvédség szervezeti kultúrája fejlesztéséhez vezetési ismeretek témakörében

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZEKERES György

	Másokkal való interakciók, emberek fontossága $x=9-15$	Felelősség, befolyásolás, kontroll vállalása, feltételezése másoknál, igénylése másoktól $x=5-11$	Érzelmek, bensőséges kapcsolatok fontossága, elvárása, feltételezése másoktól $x=6-12$	Társas kölcsönhatási index $x=20-38$
--	---	--	---	---

1. ábra: FIRO-B pontszámok

THOMAS–KILLMAN KONFLIKTUS MODELL ÉS TESZT

A szervezettefejlesztő, csoportépítő technikák leggyakrabban ezzel a jól érthető, személyes üzenetet hordozó modellben tárgyalják a konfliktushelyzetben „alkalmazott” leggyakoribb magatartásformákat. A modell készítői azzal az előfeltevéssel élnek, hogy konfliktus-megoldási stratégiáink részben velünk született, karakterisztikus jellemzőinktől függenek, részben azoktól a felnőtté válásunk során tanult magatartásmódoktól, amelyek a szocializáció velejárói. Vagyis a legtöbb személyes konfliktusfeloldó stratégiát már ifjúkorunkban megtanuljuk, és azután később is ezeket a megközelítésmódokat alkalmazzuk, függetlenül attól, hogy ezzel mennyire vagyunk eredményesek, csupán azért, mert nem vagyunk tudatában más, létező, az adott helyzethez jobban illő megoldási alternatívának.

A konfliktus megoldási stratégiát alapvetően három osztályba sorolhatjuk: 1. elkerülés, 2. zavartság, 3. konfrontáció.

Az elkerülés stratégiájának lényege, hogy az ilyen stratégiát alkalmazó emberek mindent megtesznek azért, hogy elkerüljék a konfliktust, vagy annak bizonyos típusait. Megpróbálják a konfliktussal járó, esetleg kellemetlen emocionális hatást elfojtani, elnyomni, esetleg másra figyelni, „mellébeszélni”, a konfliktust „meg nem történtté” tenni, vagy kilépni az adott helyzetből. Ezeket a reakciókat azért adják, mert valójában nehezükre esik, vagy képtelenek arra, hogy a szituációval szembenézzenek, akár azért, mert úgy gondolják nincsenek meg azok a lehetőségeik, amelyek segítségével azt hatékonyan meg tudnák oldani. Extrém esetben ennek a stratégiának lehet túlélési értéke, (amikor a menekülés az egyetlen megoldás) de ez csak megkönnyebbüléssel, és nem megelégedéssel jár. Az elkerülő stratégia alkalmazása nyomán az ember félelmet, kétséget, majd megkönnyebbülést él át, és nem jut olyan sikerélményhez, ami a bátorság és kitartás tulajdonságokat alakítja ki.

A zavartság olyan magatartási taktika, amely a beavatkozást, aktív cselekvést igyekszik késleltetni. A zavartság „stratégiái” leginkább úgy akarják a konfrontációt elkerülni, hogy a vitapontokat igyekeznek elhomályosítani, a helyzet tisztázását elodáztatni, a konfrontációt elnapolni. Az ilyen stratégia bizonytalanság érzést, feszültséget, elégedetlenség érzését keltheti.

Akkor azonban, ha a „helyzet” objektív okoknál fogva nem tisztázható, ez a megoldás, mint „legkisebb rossz” szükségszerűen jól működik.

A konfrontáció a konfliktus tudomásul vételét, és a szituációra történő aktív reagálást jelenti. A konfrontáció lélektani szempontból nagyon változatos magatartáskészletet jelent, hiszen a konfrontáció módja függ a felek hatalmi pozíciójától, a konfliktus természetétől. Hatalmi szimmetria esetén a tárgyalás a leghatékonyabb konfliktus-megoldási stratégia, amelynek meghatározott forogatókönyve, módszertana és eszköztára van.

A konfliktusmegoldás aktív módja tanulható, és kedvező karakterjellemzők esetén hatékony magatartássá fejleszhető. (Hatalmi asszimmetria esetén a konfrontáció természetesen sokkal kockázatosabb „vállalkozás”, de kellő szociális ügyességgel és tanulással ilyen esetben is a tárgyalásos módszer az, ami a legkedvezőbb megoldással kecsegtethet.)

A Thomas–Killman modell empirikus kutatások alapján öt tipikus, jól elkülöníthető konfliktuskezelő magatartásformát definiál olyan koordinátarendszerben, amelynek vízszintes tengelyén a kooperativitás (együttműködési készség), függőleges tengelyén pedig az aktivitás jellemző értékei szerepelnek. Ebben a rendszerben van jól körülírható konfliktuskezelő magatartási mód, a nem definiált területek a „zavartság” tartományai, amelyből a konfliktusmegoldás érdekében valamely irányba ki kell lépni. A modellben szereplő karakterjellemzők felmérése standardizált kérdőív segítségével történhet az egyes személyek esetében.

Az öt konfliktuskezelő mód tehát a Thomas–Killman modell szerint az alábbi módon ábrázolható

aktív (domináns)	Vetélkedő (ráerőszakoló)		Problémamegoldó (együttműködő)
		Kompromisszumos (osztózkodó)	
passzív (alárendelő)	Elkerülő (visszahúzó)		Alkalmazkodó (békülékeny)
	nem kooperatív		kooperatív

2. ábra: Thomas–Killman modell

Minden konfliktus megoldási mód a helyzet függvényében lehet szükséges és lehet nem célravezető.²

A tesztek kitöltése után kiscsoportos megbeszélés keretében elemeztük a kapott eredményeket.

A FIRO-B KÉRDŐÍV ÉS EREDMÉNYEI

A teszt haszna, mindamelllett, hogy nagyon informatív, többoldalúan megközelíthető. Mivel tréning keretében került felhasználásra, az egyik legnagyobb előnye a személyes szintű „napirendi pont” generálása, mely által a teszt közel hozza az eredményeket a résztvevőkhöz. A résztvevők olyan személyes dimenziókba nyertek bepillantást, melyek módosítása, megváltoztatása későbbi igényként felmerülhet. A teszt érzékenyít olyan interperszonális dimenziók iránt, melyekkel a tréning során foglalkozni fogunk, vagy foglalkoztunk már. Olyan fogalmi kategóriákba segíti a bevezetést, mint a kontroll, a bevontság, az érzelmi aspektusok.

A teszt segít az önismeret fejlesztésében is, hiszen a kitöltése előtt, meg lehet becsülni a résztvevőkkel azt, hogy szerintük milyen pontszámot fognak elérni (alacsony, közepes, magas).

A teszt egyik nagyon pozitív vonása és vonzereje abban van, hogy három olyan, személyek közti kapcsolatjellemezőt mér — a bevontságot, a kontrollt, és az érzelmet, — ami rendkívül lényeges kell, legyen a katonai vezető számára, ha az a célja, hogy a csoporttéménye során jobban megismerje magát, erősségeit, fejlesztendő oldalait egyaránt.

Továbbá nagyon pozitív másik aspektusa, hogy értelmes és jelentőségteljes különbséget képes tenni aközött, hogy mit kíván az ember másoktól, továbbá mit nyilvánít meg az irányukba.

Végezetül pozitív vonása az is, hogy e dimenziók a csoportfolyamat bizonyos aspektusainak a megértése szempontjából igen fontosak lehetnek.

A teszt nagy erőssége, hogy a kitöltők nem érzik szükségességét annak, hogy torzítsanak, mert a teszt mentes mindenféle pszichológia abnormalitás-felhangoktól, ezért a védekezési mechanizmusok rendszerint nem indulnak be.

A HALLGATÓK BEVONTSÁGI, KONTROLL ÉS ÉRZELMI MUTATÓI A KÉRDŐÍV ALAPJÁN

A viselkedésükben megnyilvánuló *bevonás* átlagos (85%), azaz szívesen csatlakoznak másokhoz, bevonnak másokat is dolgaikba és másoktól is ezt kívánják, szívesen veszik, ha mások is bevonják őket (45%).

Kontroll tekintetében a hallgatók nagymértékben vállalják a felelősséget (45%), és nem szeretik, bár az átlag alsó tartományában lévő értéket értek el, ha irányítják őket (55%).

² Bolgár Judit, Ribárszki István: Vezetés és döntépszichológia. 1999.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZEKERES György

Érzelem tekintetében összességében a mások irányába átlagos pontszámot mutatnak (55%), ugyanakkor nagyon magas az elvárt érzelmi pontszám (70%), tehát közvetlen a kapcsolatuk az emberekkel, barátságosak és ezt igen nagymértékben el is várják a többiektől.

	Bevontság I	Kontroll C	Érzelem A	
Viselkedésben megnyilvánuló (e)	x=4-7 Low: 10% Norm.: 85% High: 5%	x=2-5 Low: 15% Norm.: 40% High: 45%	x=3-6 Low: 15% Norm.: 55% High: 30%	Társas aktivitás szintje x=9-18 Low: 5% Norm.: 65% High: 30%
Másoktól elvárt, kívánt (w)	x=5-8 Low: 30% Norm.: 45% High: 25%	x=3-6 Low: 55% Norm.: 45% High: 0%	x=3-6 Low: 5% Norm.: 25% High: 70%	Társas szükséglet szintje x=11-20 Low: 10% Norm.: 80% High: 10%
	Másokkal való in- terakciók, emberek fontossága x=9-15 Low: 10% Norm.: 85% High: 5%	Felelősség, befo- lyásolás, kontroll vállalása, feltétele- zése másoknál, igénylése másoktól x=5-11 Low: 5% Norm.: 75% High: 20%	Érzelmek, benső- séges kapcsolatok fontossága, elvárá- sa, feltételezése másoktól x=6-12 Low: 5% Norm.: 45% High: 50%	Társas kölcsönha- tási index x=20-38 Low: 5% Norm.: 80% High: 15%

3. ábra: A csoport által elért értékek eloszlása

Kontroll, befolyásolás, felelősségvállalás a katonai hivatásból eredő, várható számokat mutatja, vagyis inkább irányítani akarnak, mintsem irányítottak lenni. Érzelmi mutatók tekintetében a katonai vezetői szakos hallgatók mások irányában és másoktól is a közvetlen emberi kapcsolatokra törekednek. Ebből is kiemelkedik az elvárt érzelmi kapcsolat magas száma (70%). Ebből nyilvánvalóan az is következik, hogy nehezen tűrik az ettől eltérő viselkedés az feszültséget, stresszhelyzetet teremthet számukra.

Számomra meglepő eredményt — a kontrollmutató megoszlása jelenti — az átlagosnál jóval nagyobb érték a mások irányába megnyilvánuló és alacsony a másoktól megkívánt kontroll érték jelentette. Ez arra enged következtetni — legalábbis a számok ezt mutatják —, hogy a hallgatók leginkább azt kívánják, hogy hagyják őket békén, képesnek tartják magukat a feladat végrehajtására, és kombinálódva a magas elvárt érzelmi kapcsolati mutatóval, a hallgatók emberi kapcsolatot igényelnek a vezetőjüktől, és képesek lennének a tőlük telhető legmagasabb teljesítményre is, ha a kontrollt néha megkaphatnák, hagynák őket egyedül dolgozni.

A THOMAS - KILLMAN KÉRDŐÍV ÉS EREDMÉNYEI

A kérdőív tipikusan az önismereti, személyes hatékonyság fejlesztő és szervezetfejlesztő tréningek egyik kedvelt eszköze. Ugyanúgy, mint az előző kérdőív rendelkezik mindazon pozitívumokkal, mely alkalmassá teszi az önismeret, a szervezeti hatékonyság növelésére. A kérdőív kitöltése egyénileg történik, mely után a modellbe ágyazva történik meg az értékelés. Az értékek támpontot adnak az egyéni konfliktuskezelési stratégiákhoz a személyes fejlődés tekintetében is. A szervezeti szintű értelmezés megmutathatja, hogy a szervezeten belül milyen stratégiákat használnak, illetve milyen konfliktus megoldási módok várhatók.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZEKERES György

A kérdőív eredményeit a 4. számú táblázatban foglaltam össze.

Statisztika					
	Alkalmazkodó	Elkerülő	Kompromisszumkereső	Problémamegoldó	Versengő
Elemsszám	20	20	20	20	20
Átlag	4,45	5,40	6,65	6,95	6,35
Szórás	2,417	2,234	2,498	1,572	3,265

4. ábra: Thomas–Killman csoport eredmények

A táblázatban látható, hogy az értékek tekintetében az olvasható ki, hogy a csoport a konfliktuskezelésben az önérvényesítést tekinti elsődleges céljának, az együttműködés a másodrendű tényező. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a csoport nem képes együttműködni, sőt a konfliktus megoldásában kiemelkedő szerepet kap, de csak abban az esetben, ha a csoportérdek nem szenved csorbát. Leginkább a problémára koncentrálnak, de mindemellett nagyon erős a kompromisszum hajlam és a versengés is a csoportban. A problémamegoldás és a versengés magas önérvényesítést takar, míg a kompromisszum képesség közepes önérvényesítést kíván. A legkevesebb pontszámot az alkalmazkodás és utána az elkerülés kapta, mely arra enged következtetni, hogy a csoport bizonyos tekintetben „öntörvényű”, nem szívesen enged abból, amit a csoportszinten eltervezett.

Az egyéni eredményeket megvizsgálva azt találtam, hogy a hallgatók nagy része szinte majdnem kiegyensúlyozott konfliktuskezelési stratégiával rendelkezik (60%), ugyanakkor vannak jól értelmezhető vezetői konfliktus-megoldási profilok is az eredmények között (Barlai, 2001). A hallgatók 20%-a úgynevezett „szervezetfejlesztő” konfliktus-megoldási stratégiával rendelkezik, vagyis magas értéket ért el a versengő a kompromisszumkereső és a problémamegoldásban. Rájuk alapvetően az jellemző, hogy a konfliktushelyzetekben mindent elkövetnek annak érdekében, hogy az önérvényesítésük ne szenvedjen csorbát, és csak annyira képesek és akarnak együttműködni a másik féllel, amennyiben az nem veszélyezteti a saját érdekeiket. A csoport másik 10%-a az ún. „egyéni játékos” kategóriába tartozik, melyekre jellemző, hogy nem szeretnek társaságban dolgozni, konfliktus esetén inkább a versengést, vagyis az érdekeik maximális érvényesítését vagy az elkerülés taktikáját választják. A csoport maradék 10%-a az ún. „csoport játékos” akikre az jellemző, hogy az önérvényesítés helyett az együttműködést preferálják, itt érzik jól magukat, ha csoportban másokkal dolgozhatnak, képesek alkalmazkodni, és a közös célt szem előtt tartani.

Egyik stratégia sem jó vagy rossz. Mindegyiknek megvan a maga helye és szerepe az ember életében. A kutatások azt mutatják, hogy konfliktus megoldási módjaink a szocializáció során kerülnek elsajátításra, és folyamatosan változnak, ahogy más és más helyzetbe kerülünk.

A legjobb stratégia, ha bármelyiket képesek vagyunk alkalmazni, attól függően, hogy mit kíván a helyzet. Mértékadó szerzők rámutatnak, hogy e konfliktus megoldási módok nem is azt mutatják igazából, hogy miként oldjuk meg a konfliktusainkat, hanem azt, hogyan érzékeljük a körülöttünk lévő világot a maga konfliktusaival. A szocializáció során inkább azt sajátítjuk el, hogy a társas szituációba kerülve mit és hogyan szeretnénk látni, egyfajta „szemüveget” kapunk, amin át a világ észlelése szinte előre megírt sémákban történik.

Ha a szocializáció során arra neveltek bennünket, hogy a társas helyzetekben versengjünk, akkor a „versengő szemüveg” lesz rajtunk, ez által bármilyen szituációba kerülve alapvetően versengeni szeretnénk.

A társas élet konfliktusai során akkor járunk el a leghelyesebben, ha képesek vagyunk bármelyik stratégiát alkalmazni, akkor és olyan formában, ahogy a helyzet azt megköveteli.

EREDMÉNYEK, TANULSÁGOK

A hallgatókkal történt beszélgetés során egyöntetű volt a vélemény, hogy az elért eredmények továbbra is jó alapot adhatnak a fejlődéshez, de rámutat ugyanakkor azokra a hiányosságokra, melyekre a kiképzésük, a napi életük során nagyobb gondot kel, illetve lehet fordítani. Figyelemre méltó, hogy a hallgatók nagymértékben preferálják az emberi kapcsolatokat. A teszt alapján a hallgatók igen motiváltak és a motivációjuk továbbra is fenntartható és növelhető lenne, ha a vezetés a vizsgálatban elért eredményeket figyelembe venné. A hallgatókat képessé kell tenni, hogy a kontroll bizonyos fokú átadásával a saját sorsuk, és az egyetem érdekében önállóan minél többet tehessenek. A konfliktus teszt alapján azt vélelmezem, hogy a csoport, képes igen nagyfokú önérdek-érvényesítésre. Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra, hogy az egyéni konfliktus megoldó stratégiák jobban kimunkálásra kerüljenek, hiszen a csapatokhoz kikerülve Magyar Honvédség tisztjeként a legjobb teljesítményt kell, hogy nyújtsák minden időpillanatban. Nem megengedhető, hogy egy rossz skill miatt a döntési helyzetben rosszul válasszanak stratégiát a konfliktushelyzetben. Amennyiben ezekre a kérdésekre a kiképzésük során figyelmet fordítunk, növekedhetne a hivatástudatuk, a pályamotivációjuk, és a kialakított mentorrendszerrel karöltve az alegységek az egyéneken keresztül képesek lehetnek még magasabb eredményekre.

Kulcsszavak: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, vezetés, konfliktus, FIRO-B

Keywords: Zrínyi Miklós National Defence University, leadership, conflict, FIRO-B

BIBLIOGRAPHY

BOLGÁR Judit, RIBÁRSZKI István: *Vezetés és döntéssz pszichológia*. -Bp.: ZMNE, 1999.

MUSSELWHITE, E.: *Understanding your FIRO-B® results*. Palo Alto, CA: CPP, Inc. 1982, 2003.

Thomas–Killman Conflict Mode Instrument— also known as the TKI (Mountain View, CA: CPP, Inc., 1974–2009.)

AZ ÁLLAMILAG ELISMERT SZAKKÉPZÉS ÉS A FELNŐTTKÉPZÉS HELYE, SZEREPE A MAGYAR HONVÉDSÉG KÉPZÉSI RENDSZERÉBEN

PLACE AND ROLE OF THE STATE VOCATIONAL SYSTEM AND ADULT TRAINING OF THE HUNGARIAN DEFENCE FORCES TRAINING SYSTEM

Az ország biztonsága két alappillérre épül: egyrészt az euro-atlanti integrációra és a nemzetközi együttműködésre, másrészt az ország saját erejére. Az önerő egyik meghatározó eleme a kiképzés, a képzés, az oktatás, amely a békefelkészítés részét képező feladat- és szervezeti rendszer.

A szerző bemutatja a tiszthelyettes szakképzést és a szerződéses legénységi állomány tiszthelyettesi előmenetelét az államilag elfogadott szak- illetve felnőttképzés tükrében.

The country safety has two bases: firstly the euro-Atlantic integration and the international co-operation, secondly the country's own capabilities. The own sources have some very important component: training, education, teaching, which is part of the system in peacetime.

The author shows the NCO training and the contract strength progression. He compares this with the qualified professional training and adult training.

BEVEZETÉS

Az önkéntes haderő kialakítása érdekében hozott döntések jelentősen megváltoztatták a honvédség szerkezetét. Lényeges változás, hogy az eddig sorkötelezettség alapján szolgálatot teljesítők helyett az önkéntesség elvén szerveződik a haderő. Felértékelődött a tiszthelyettesek szerepe, és a sorállományt felváltották a szerződéses katonák. Ez a fajta változás magában hordozta a képzési rendszer felülvizsgálatát továbbá átalakítását is. A honvédség államilag elismert belső tiszthelyettes képzése egy igen összetett képzési rendszert alkot. A katonák egész szolgálati útját végig követi, ami azonosítható a társadalomban új követelményeként megfogalmazott „élethosszig tartó tanulás” alapelveivel.

Az alábbiakban bemutatom milyen hatással volt a civil szakképzési szerkezet átalakítása a katonai szakképzésre, ezen belül a felnőttképzési szabályok elfogadására. Továbbá szemléltetem azt a folyamatot, amelynek alanyai azok a szerződéses legénységi állományú katonák, akik megfelelő motivációval illetve feltétellel rendelkeznek a tiszthelyettesi előmenetelhez, továbbá a hadsereg humán elvei szerint az előmenetelük tervezésével valamint biztosításával a hadsereg nagy tapasztalatú, motivált munkaerőt kap.

A KEZDETEK

A hivatásos tiszthelyettesi állománykategória 1957. évi rendszeresítésétől, továbbá a Központi Tiszthelyettes Iskola megalapításától kezdve általában nem sikerült összhangot teremteni a mennyiségi és minőségi követelmények között. A mennyiségi utánpótlás került előtérbe. 1975-ben a polgári rendszer felé való nyitás érdekében egy szakterületen (Szabadszálláson) a 3+1 éves, iskolarendszerű — a polgári szakmunkásképzésre alapozott — szak-tiszthelyettes-képzést indítottak. [1]

Az újabb fejlődési szakasz 1984-ben kezdődött, amikor négyéves — a polgári értelmezésnek is megfelelő — szakközépiskolai felkészítés indult, nyolc technikai szakon. Ez már az utánpótlás minőségi fejlesztését szolgálta, hiszen a képzés állami rendszerű érettségi képesítő vizsgával és tiszthelyettesi kibocsátó vizsgával járt.

SZALAY Zoltán

A hivatásos állomány körében 1989 után ugrásszerűen megnövekedett a pályaelhagyás. Egy részük a beosztás megszűnése, vagy a számára kedvezőtlen alakulat-diszlokáció miatt nem vállalta a pályán maradási. A kiáramlásban valamint az alacsony számú utánpótlásban az egzisztenciális okok mellett az is közrejátszott, hogy a tiszthelyettesi pálya presztízse alacsony, megbecsültsége alulértékelt, az általuk betölthető beosztások köre szűk, szintje alacsony volt. Ez a helyzet vezetői döntéseket generált.

A Honvédelmi Minisztérium (HM) Kollégium 1990. decemberi döntésének megfelelően 1991-ben megszüntették a kiképző központokat, és a kétéves parancsnoki képzést a katonai főiskolákra helyezték át. A tiszthelyettes képzésre jelentkezés feltétele az érettségi vizsga lett, de államilag elismert képesítést ez sem adott. A megemelt követelmény miatt jelentősen csökkent a jelentkezők száma, nagy volt a lemorzsolódás. A katonai szakközépiskolákban megkezdődött a 4+1 éves rendszerű képzés. Kialakították az egységes felvételi, egészségügyi, pszichológiai és testi-fizikai alkalmassági vizsgálati rendszert. [2]

A TISZTHELYETTES KÉPZÉS AZ ÁLLAMILAG ELISMERT SZAKKÉPZÉS RENDSZERÉBEN [3]

A rendszerváltás után több lépésben indult meg a Magyar Honvédség (MH) átszervezése. Ennek során a tiszthelyettesi, zászlósi kategória a korábbiaknál fontosabb szerephez jutott, feladatkörük bővült, felelősségi területük szélesedett. Alapvető szerepet kaptak a kiképzésben, a mindennapok irányításában, a technika működtetésében.

A tiszthelyettes képzés átalakításainak társadalmi, gazdasági és haderő-szükségleti alapjai voltak. Az oktatásügyben zajló folyamatok voltak a meghatározóak, melyek jogszabályi kereteit az 1993. évi oktatási törvények adták. A felsőoktatási törvény kizárta, hogy egy felsőoktatási intézmény egyben hadrendi szervezet legyen. Emiatt a katonai főiskolákról le kellett választani az ott folyó tiszthelyettes képzést. A közoktatásról szóló törvény kitolta az általános műveltségi képzés idejét a 10. osztályig, a 11–12. osztályokban is csak szakmai alapozást engedett, így szakképzés — mint tiszthelyettes képzés — csak a középiskola befejezése után volt kezdhető.

Az új Országos Képzési Jegyzék (OKJ) olyan szakmák felvételét engedi, melyek követelményrendszerét szakmai illetve államigazgatási szűrések után, jogszabályban tesznek közzé. Katonapolitikai döntés alapján a honvédelmi tárca a katonai-szakmai igények alapján 1993-ban 21 katonai szakképesítést vetetett fel az OKJ-be. Ezzel a katonai szakképzés teljesen az állami szakképzés részévé vált.

1995-ben kidolgozták a honvédség átalakításának középtávú tervét¹. A képzés átalakítása során a HM Kollégium 1996. március 20-án elfogadta a „A tiszthelyettes képzés megújítása” szakmai előterjesztést [4]. Radikálisan csökkentették a középfokú tanintézetek számát, átalakult a tiszthelyettes képzés tartalma, a felkészítés időtartama. Az 1996-ban elfogadott jogállásról szóló törvények² hatására kedvező változások történtek a haderő belső életének fejlesztésében.

A Magyar Honvédség átalakítására vonatkozó 1995-ös országgyűlési határozat után egymást követték a jövő haderejére, személyi állománya összetételére, a beosztások strukturálására vonatkozó elgondolások, melyek azonban csak 1997 végére realizálódtak, még mindig nyitott kérdéseket hagyva a tiszthelyettesi és zászlósi állománykategóriák illetve a szerződéses valamint hivatásos jogviszonyban állók munkaköreinek egyértelmű szétválasztása terén. Ez kihatott a felkészültségi szintek és a képzési igények meghatározására.

A működő szakközépiskolákban ilyen körülmények között — 1995-ben — indult be az OKJ-s képzés, 15 szakirányban, több mint 200 fővel.

A döntéseknek megfelelően a honvédelmi miniszter 1996-ban a tiszthelyettes képző központok és intézmények koncentrációjával, azok jogutódjaként — a tisztképző intézetek bázisán — Budapesten, Szentendrén illetve Szolnokon új katonai szakképző iskolákat alapított. Ezekben az intézményekben a közoktatási és szakképzési törvények előírásainak megfe-

¹ 88/1995. (VII. 6.) Országgyűlési határozat „a Magyar Honvédség hosszú, valamint középtávú átalakításának irányairól és létszámáról”.

² A fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló 1996. évi XLIII. törvény (Hszt.)

lelő, de a katonai sajátosságokat is figyelembe vevő képzés folyt.³

Az érettségire épülő képzés rövid idő alatt megfelelő katonai és szakmai felkészültségű hivatásos tiszthelyetteseket indított el a katonai pályán, amit a képzési rendszert tanulmányozó külföldi szakemberek is elismertek.

Az intézmények a hivatásos tiszthelyettes képzés mellett részt vettek a nem katonai oktatási intézményekben végzetek tanfolyamrendszerű felkészítésében, a szerződéses tiszthelyettesek központi képzésében, az érettségivel nem rendelkezők érettségi vizsgára való felkészítésében, a tartalékos alegységparancsnokok képzésében és az idegen nyelvi képzésében.

A tiszthelyettes képzés teljesen betagozódott az állami szakképzés rendszerébe, annak minden alapszabályát elfogadta és alkalmazza.

Tapasztalatok:

- az OKJ-s rendszerű képzés nagy előrelépést és elismertséget jelentett a hadseregnek a civil társadalomba való beilleszkedése szempontjából;
- az államilag elismert katonai szakképzéssel szerették volna a civil társadalomba való visszailleszkedést elősegíteni, de már a képzettségek megnevezése is problémás volt;
- a katonai pálya alacsony társadalmi elismertsége, az anyagi elismertség hiánya miatt a szükségesnél kevesebben jelentkeztek a képzésre;
- a képzés rendje nem kapcsolódott szorosan a meglévő tiszthelyettesi előmenetelhez, nem a beosztási szinteknek és követelményeknek megfelelően lett kialakítva. Az egy- és a két éves képzésben résztvevők egyforma rendfokozatot kaptak, a végzés után jelentős számban hasonló szintű beosztásba kerültek, ami belső feszültségeket okozott;
- a szakemberek által is elismerten magas szintű szakmai elméleti képzést nyújtott, de nem kapott megfelelő hangsúlyt a gyakorlati képzés;
- az iskolarendszerű szakképzés követelményei miatt az oktatóknak pedagógiai végzettséggel kellett rendelkezniük. Ennek következménye lett a viszonylag magas tisztis létszám, a kevés oktató tiszthelyettes, akik közül sokakat beiskoláztak főiskolai képzésre.
- a haderő szervezeti bizonytalansága miatt a valós igényeknek nem megfelelő képzési szakok indítása konfliktusokat okozott a beosztásba helyezésnél, sok végzős nem a szakképesítésének megfelelő beosztásba került;
- a csapatgyakoroltatás rendszere még az azonos képzési formák esetén sem volt egységes;
- az egy objektumban dolgozó főiskolai és szakképző iskolai oktatók jogállása teljesen eltérő jogszabályi feltételeken alapult, így óraterhelésük, juttatásaik, katonai jellegű igénybevételek, a jogok és kötelességek összehangolása problémákat okozott;
- a tiszthelyettes iskolák a főiskolák logisztikai kiszolgálását is feladatuk kapták, ami belső feszültséget okozott az oktatás tárgyi feltételei terén meglévő hiányosságok miatt;
- a tiszt és a tiszthelyettes képzés szinte teljes szétválasztása több esetben szakmai és módszertani problémákat okozott a gyakorlati felkészítésben.

AZ EGYINTÉZMÉNYES TISZTHELYETTES KÉPZÉS

A haderő-átalakítás, a tiszthelyettesi létszám és a beosztások mennyiségének jelentős növelése, a tiszthelyettesekkel szemben támasztott új követelmények, az új előmeneteli rend továbbá a hivatásos haderő irányába történő elmozdulás a tiszthelyettes-képzésre is hatással volt. Az 1999. decemberi kormányhatározat a tiszthelyettesek hatékony képzését és

³ Az 1/1997. (I.9.) HM rendelet a katonai szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményei kiadásáról.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

SZALAY Zoltán

továbbképzését biztosító koncentrált szakképző intézmény létrehozását írta elő. [5]

Az intézményrendszer átalakítása közel két évig tartott, és 2001. augusztus 1-jei hatállyal — az addig működő három katonai szakképző iskola jogutódjaként — megteremtették az egyintézményes tiszthelyettes-képzés alapfeltételeit. A képzés központja a szentendrei Központi Tiszthelyettes Szakképző Iskola lett.⁴

2004-ben az önkéntes haderőre való áttérés elengedhetetlen része volt a tiszthelyettesek képzésének felülvizsgálata, és számukra a XXI. század hadseregével szemben támasztott követelményeknek megfelelő képzési rendszer kialakítása.

Olyan szakképzés kialakítása és működtetése vált szükségessé, amely:

- erősíti a tiszthelyettesi alapképzés katonai-szakmai jellegét, lehetővé teszi az előmeneteli rendnek, a szakmai struktúrájának megfelelő beosztások betöltéséhez szükséges végzettség és szakképzettség megszerzését;
- rugalmas, átjárható, széles programkínálattal és korszerű képzési szerkezettel rendelkezik, továbbá ráépíthető az MH át- és továbbképzési rendszerre;
- a hazai és a NATO-beosztások követelményei szerinti felkészítést biztosít;
- lehetővé teszi a képzési összetétel és a beiskolázási létszámok szükség szerinti változását;
- biztosítja az önkéntes haderő képzési igényeihez igazodó, illetve hosszú távon fenntartható, költséghatékonyan működő oktatási intézmény kialakítását és működtetését;
- igazodik az országos szakképzési elvekhez, tehát biztosítja a kompetencia-alapú képzést, érvényesíti az életen át tartó tanulást, valamint megvalósítja az értékhozzáadás elvét.

Kiindulási alapelvként az szolgált, hogy a tiszthelyettesi alapképzésben csak a tervezett legalacsonyabb tiszthelyettesi beosztás ellátásához szükséges ismeretanyagot kell átadni. A konkrét beosztásra való felkészítésre az első beosztásra felkészítő tanfolyam hivatott. A tiszthelyettesi pályán való előmenetelt pedig az át- és továbbképzések rendszere biztosítja.

A tiszthelyettesek alap- és kiegészítő alapképzését a jövőben is az országos szakképzés részeként, szakképzés formájában, modulrendszerben felépítve kell folytatni. A szakok száma csökkent (ágazatokat hoztak létre), és azokat a kamarai jogkört gyakorlók igényeit figyelembe véve állították össze.

A HM szakképesítések száma az 1997-es 41 darabról 2002-re 23 darabra, majd 2003-ban négyre, 2005-re háromra csökkent.⁵

Megállapíthatjuk, hogy a katonai szakképzés reformja a polgári képzések átalakítását megelőzve korábban megkezdődött, kialakult a blokkrendszerű szakképzési illetve — az új követelményeknek megfelelő — intézményi szerkezet (Tiszthelyettes Szakképző Iskola). A dokumentumok alkalmasak voltak a modulrendszerű szakképzés megszervezésére, de a követelményeket a régi elveknek megfelelően rögzítették, azaz nem tartalmazták az ismeretek kompetencia megközelítésű, feladat- és tulajdonságprofil alapján történő meghatározását.

Megítélésem szerint a szakképzés irányítói befogadták a katonai képzéseket, de a civil társadalom — kevés kivételtől eltekintve — nem fogadta el azokat polgári képesítésként civil munkakör betöltésére jogosító bizonyítványként (lásd a képzések megnevezése „Honvéd tiszthelyettes, zászlós”), így a polgári életbe való visszailleszkedést nem segítettük elő.

Véleményem szerint az átalakítás iránya jó volt, épített az egyintézményes tiszthelyettes képzés kialakítása érdekében

⁴ Neve 2003. június 1-jétől MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskolára, majd 2004-ben újabb név és szervezeti változás eredményeként, MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Képző Központ-ra módosult. Újabb átszervezés után 2005. július 1-jétől a szervezet régi-új névvel – MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola – folytatta feladata ellátását

⁵ A honvédelmi miniszter, mint szakképesítésért felelős miniszter felelősségi körében, a 37/2003. (XII. 27.) „az Országos Képzési Jegyzékről” szóló OM rendeletben háromféle szakképesítést („Honvéd tiszthelyettes I.”, „Honvéd tiszthelyettes II.” és a „Honvéd zászlós”) határozott meg, melyeket később az új „az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvétel és törlés eljárási rendjéről” szóló 1/2006. (II. 17.) OM rendeletben sem változott meg jelentős mértékben. A katonai szakképzést a 15/2004. (VI. 18.) és az ezt kiegészítő 34/2005. (VIII. 24.) HM rendeletekben megjelentetett szakmai és vizsgakövetelmények, valamint az oktatás megszervezéséhez szükséges általános irányelvek és tantárgyprogramok szabályozták.

SZALAY Zoltán

folyó két éves kutató munkát elvégző Altiszti Akadémia Előkészítő Törzs javaslataira, viszont az oktatási feltételek terén sok problémával küszködött az iskola. A tisztii és a tiszthelyettesi képzés még távolabb került egymástól (a repülőszereplő képzés kivételével), a szakmai irányítást végző kamarai jogkörű gyakorlók a sok átszervezés miatt nem tudták megfelelően befolyásolni a képzési tartalmakat.

AZ ÖNKÉNTES HADERŐ A FELNŐTTKÉPZÉS TÜKRÉBEN

A NATO-tagság, az MH átalakítása, létszámának csökkentése⁶, nemzetközi feladatai nem csupán lehetőséget, hanem belső igényt is jelentettek a „hagyományos” iskolarendszerű, nappali tiszthelyettes képzés megváltoztatására. A haderő-átalakítás a tiszthelyettesi beosztások számának jelentős növelését, a tiszthelyettesekkel szemben támasztott új követelmények meghatározását, új előmeneteli rendet és az önkéntes, professzionális haderő kialakítását célozta, ami a tiszthelyettes képzésre is hatással volt.

Az új tisztii, tiszthelyettesi valamint szerződéses légénységi állományarány kialakításának egyik fontos eleme a beosztási követelményszintek átalakítása. A honvédség állománytábláiban egyre nagyobb számban jelentek meg az új tiszthelyettesi beosztások: rajparancsnok, eszköz-, fegyverkezelő, harc- és gépjárművezető, raktáros, nyilvántartó stb.: őrmestertől a főtörzsszászlósi rendfokozatig.

Egyre nagyobb számú szerződéses légénységi állományú katona vállalt szolgálatot, akik szakmailag kiemelkedően bizonyítottak, ezáltal jogos igényt formáltak a tiszthelyettesi előmenetelhez.

1999-ben a Szentendrei Katonai Szakképző Iskolában — vezetésemmel — kidolgoztuk a hathónapos szerződéses tiszthelyettes képzés programját⁷, az úgynevezett „őrmesteriskolát” — ami csak belső képzésként adott katonai képzettséget és lehetőséget az őrmesteri előléptetéshez. A felkészítés olyan szerződéses katonákat célozott meg, akik katonai szolgálatuk alatt szerzett gyakorlati tapasztalataik, motivációjuk, fizikai, pszichikai és kommunikációs képességeik alapján — parancsnokaik javaslatára — tervezhetőek voltak középiskolai végzettséghez nem kötött tiszthelyettesi beosztások ellátására. Ez a képzési forma 2003-tól belső tanfolyamrendszerű katonai vezetői felkészítésként folytatódott.⁸ A képzés levelező rendszerű, távoktatási elemeket tartalmazott, az iskola az általános tiszthelyettesi felkészítésért felelt, a szakmai felkészítés rész az adott alakulat feladata volt. A tanfolyam tapasztalatai rávilágítottak a kiképzők távoktatásban való járatlanságára, másrészt a szakmai felkészítés problémáira az alakulatoknál.

2004-től a legalább kettő éve szolgáló, kiválasztott tisztesek számára nappali, hathetes tanfolyamrendszerű katonai vezetői felkészítést rendeltek el. A belső képzés csak középiskolai végzettséghez nem kötött őrmesteri beosztás betöltésére jogosította fel a szerződéses katonát.

Ezek a képzési formák nagy lehetőséget biztosítottak az agilis, tanulni vágyó szerződéses tisztesek számára a szakmai ismereteik központi, belső képzési rendszerű fejlesztéséhez, illetve katonai előmenetelük tervezéséhez. Minden képzés magán hordozta a felnőttképzés összes tulajdonságjegyét, ami jó tapasztalatot biztosított a későbbiekben.

A csapatok részéről drasztikusan csökkent a nappali, iskolarendszerű képzési igény, a parancsnoki gyakorlat szerint a katonai előmenetel döntően a már rendszerben lévő, gyakorlati tapasztalatokkal rendelkező szerződéses légénységi katonákra épült, akik minden jellemvonásukban a felnőttképzés szabályai szerint oktathatók.

Kikre irányult a képzés:

- olyan 20–40 év közötti emberekre, akik már legalább két éve szerződéses szakaszvezetőként munkavállalók;
- érettségizettek, nagy gyakorlati tapasztalattal rendelkeznek;
- motiváltak, a jövőjük érdekében hajlandóak tanulni, de elvárták az azonnal hasznosítható ismereteket;

⁶ 1999-ben a HM rendszeresített tiszthelyettesi állománya 10710 fő volt, 2009-ben 8220 fő

⁷ 128/1999. sz. Honvéd Vezérkar Főnöki intézkedés

⁸ 11/2003. sz. Honvéd Vezérkar Főnöki parancs

SZALAY Zoltán

- hosszú időre nem vonhatók ki a szervezetükből, egyre többen nemzetközi missziós ismeretekkel is rendelkeztek, illetve ilyen feladatra tervezték őket.

Megállapíthatjuk, hogy ezeket a katonákat nem lehet a hagyományos elvek alapján oktatni. 2001-től a Felnőttképzési valamint a Szakképzési törvény 55. § (4) szerint: „A törvény előírásait a fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében folyó szakképzés, [...] tekintetében az eltérő sajátosságok figyelembevételével kell alkalmazni. A fegyveres erők és a rendvédelmi szervek keretében munkakör betöltésére jogosító szakképesítésre irányuló szakképzés megkezdéséhez a szakképesítésért felelős miniszter engedélye szükséges.” A törvény előírásai szerint lehetőség és kötelezettség volt a speciális szabályok alkalmazása. A 2002/2003-as tanévtől az érettségivel rendelkező szerződéses katonák számára az OKJ-s tiszthelyettesi alapképzés keretében, levelező munkarendben szervezték meg a tiszthelyettesi előmenetelt biztosító szakképzést.

A szerződéses legénységi állományúak tiszthelyettesi alapfelkészítésével valamint a zászlósi rendfokozathoz kötött 54-es OKJ-s katonai szakképzéssel tipikus felnőttképzési feladatokat kapott az MH Kinizsi Pál Tiszthelyettes Szakképző Iskola, de ezek az új elvárások az Alapító Okiratban még nem jelentek meg.

A tipikusan felnőttképzési elemeket mutató szerződéses tiszthelyettes képzés jellemzői 1999-től 2008-ig:

- 1999-től 2005-ig belső tanfolyami képzés, „örmesteriskola”;
- 2002-től 2008-ig iskolarendszerű, levelező munkarendű 51/52-es OKJ-s szakképzés;
- 2004-től 2008-ig iskolarendszerű, levelező munkarendű 54-es OKJ-s zászlós képzés.

Az Országgyűlés 2004-es döntésének megfelelően a professzionális haderő kialakítása szemléletváltást igényelt. 2004 novemberétől már csak önkéntes munkavállalók, azaz szerződéses valamint hivatásos katonák szolgálnak a Magyar Honvédségben. A jogszabályok szerint a tiszthelyettesi beosztások betöltésének feltétele az államilag elfogadott szakképesítés megszerzése volt, az előmenetel a szolgálathozhoz előírt képzési rendszerhez kötött, a szolgálati viszony a felfele vagy kifelé elven működik. A szemléletváltás és az átalakulás folyamata még nem fejeződött be.

AZ ÚJ SZAKKÉPZÉSI SZERKEZET

Az országos szakképzés átalakítási célok szerinti új elveknek megfelelő képzési dokumentumok kialakítása a HEFOP 3.2.1 „Új szakképzési szerkezet” alprogram keretében kezdődött meg, melynek végrehajtására 2005-ben a honvédelmi tárca is elkötelezte magát. [6] A HM-s szakképesítések száma nem változott, csak sokkal dominánsabban jelent meg — a korábban is igényként jelentkezett — felnőttképzési feladatok ellátása.

Az új OKJ-ben a képzés maximális időtartama a „Honvéd zászlós” képzés esetében csak óraszámban (700 óra) történő feltüntetése azt jelentette, hogy az csak felnőttképzésben indítható. A Honvéd tiszthelyettes I-es szakképesítés esetében a képzési idő két év/2000 óra, a Honvéd tiszthelyettes II-es szakképesítés esetében egy év/1000 óra, valamint két rész szakképesítés (Alapfokú katonai vezető helyettes I-II.)⁹ azt jelenti, hogy iskolarendszerben és felnőttképzési szabályok szerint is szervezhető a képzés.

A Tiszthelyettes Szakképző Iskola 2008 szeptemberében indított, és azóta folytat képzéseket a felnőttképzési illetve nappali iskolarendszerben egyaránt.

A honvédelmi miniszter hatályos humánpolitikai irányelvei szerint: a tiszthelyettesi állomány utánpótlása elsősorban a legénységi állományból belső toborzással, amelynek során a kiválasztás alapja a nyújtott teljesítmény, a megszerzett szakmai tudás és tapasztalat. Véleményem szerint ez egyértelmű előírás minden katonai vezető számára. Ennek megfe-

⁹ A szakképesítés óraszámja: „az Országos Képzési Jegyzékről és az Országos Képzési Jegyzékbe történő felvétel és törlés eljárási rendjéről szóló 1/2006. (II. 17.) OM rendelet módosításáról” szóló 35/2007. (XII. 21.) 8/2008. (VI. 13.) SZMM rendeletben jelent meg. A katonai szakképesítések szakmai és vizsgakövetelményei a 17/2008. HM rendeletben kerültek kiadásra, amelyben a Honvéd tiszthelyettes I-es szakképesítés esetében a képzési idő 2 év/1320 óra, a Honvéd tiszthelyettes II-es szakképesítés esetében 1 év/1120 óra, valamint az Alapfokú katonai vezető helyettes I-II. rész szakképesítés 630 óra került meghatározásra.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZALAY Zoltán

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

előben alakították a beiskolázási létszámokat, és 2009 szeptemberétől megteremtették a feltételeit annak, hogy az érettségivel nem, de szakképzettséggel rendelkező szerződéses katonák rész-szakképesítés megszerzésével tiszthelyettes beosztásba kerüljenek.

A bemutatott fejlesztések és képzések teljes mértékben illeszkednek az „élethosszig való tanulás” elvéhez, valamint a „szolgálat-hosszig való tanulási” kötelezettség rendszeréhez.

Megítélésem szerint jelenleg nem elsősorban a képzési rendszerrel van gond, hanem azzal, hogy a tanintézeti felkészítéseken kívül nincs rendszeres és következetes kiképzés, csak célfelkészítések vannak, nincsenek kidolgozott alkalmazási szabályzatok, csak doktrínák. A képzés — benne a szakképzés — fejlesztésének irányát a megfogalmazott követelményekre alapozva, a kamarai jogkört gyakorlók szakmai követelménytámasztásának megfelelően, egyes ágazatok követelményeinek és képzési idejének változtatása, továbbá a konkrét beosztásra felkészítő képzési formák kidolgozása jelentheti.

A korszerűsítés csak a jelenlegi rendszer fenntartásával és működtetésével párhuzamosan történhet.

A képzés továbbfejlesztésével szemben — megítélésem szerint — az alábbi követelmények támaszthatók:

- egységes általános katonai ismereti alapot biztosítson mindenkinek;
- a képzés rendje szorosan kapcsolódjon az előmeneteli rendszerhez;
- legyen kiszámítható és ösztönző;
- készítse fel a beosztásra;
- minőségben és mennyiségben mindenkor az alkalmazók igényeit elégítse ki;
- erősödjön a képzés gyakorlati jellege;
- őrizze meg az eddigi eredményeket, és ápolja a (tiszthelyettes) hagyományokat;
- növekedjen a résztvevőkkel szemben támasztott általános katonai ismereti és fizikai követelmény;
- lépcsőzetes, egymásra épülő képzés biztosítsa az egyszerűtől a bonyolult beosztásokba való előmenetelt;
- biztosítsa a különböző beosztások közti átjárhatóságot, az átképzést;
- modulrendszerrel biztosítsa a tanulmányok szolgálati érdekből történő rugalmas megszakíthatóságát és folytatását,
- segítse elő a haderőből kiválók polgári életbe való beilleszkedését;
- bázisa legyen a korszerű oktatási módszerek alkalmazásának és fejlesztésének;
- racionális szervezettel, a csapatok bevonásával, a lehető leggazdaságosabban valósítsa meg a tiszthelyettesek képzését;
- biztosítsa az egyén igényeinek megfelelő át- és továbbképzést.

BEFEJEZÉS

A polgári szakképzés és a felnőttképzés változása nagy hatással volt a katonai szakképzésre – tekintettel az önkéntes, szerződéses állományból fakadó új követelményekre valamint a Magyar Honvédség strukturális illetve feladatrendszerének átalakulására –, kiemelten a felnőttképzési gyakorlatra. Meggyőződésem, hogy tovább erősödik az a tendencia, hogy azokból a szerződéses legénységi állományú katonákból lesz a jó tiszthelyettes, akik bizonyítottan megfelelő motivációval és feltétellel rendelkeznek a tiszthelyettesi előmenetelhez. Az előmenetelük tervezésével, biztosításával a haderő nagy tapasztalatú, motivált munkaerőt kap, és költséghatékonyabb a képzés finanszírozása.

A bemutatott rendszert, nem csak szakképzés, hanem egy sikeres katonai életpálya tervezés is, aminek kötött állomásai vannak. A képzések zöme munka mellett folyik, a résztvevők csak felnőttképzési szabályok szerint oktathatók.

Kulcsszó: felkészítés, képzés, kiképzés, tiszthelyettes képzés

Keywords: education, training, NCO training, qualification, advance

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

SZALAY Zoltán

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] MAJOR István: *A négyéves tiszthelyettes képzése a jövő.* =Honvédelem 1980. 5. szám -pp.12-21.
- [2] ZÁVODNY László: *A tiszthelyettes-képzésünk helyzete és fejlesztésének feladatai.* =Szakoktatás 1998. 4. szám -pp.14-19
- [3] CZIMMER István László: *A tiszthelyettes- és zászlósképzés jellemzői a rendszerváltozás után.* =Hadtudományi Tájékoztató 1999. 6. szám -pp.118-126
- [4] TOMPA János, KOVÁCS Zoltán: *A tiszthelyettesi kar múltja, jelene és jövője.* =Védelmi Tanulmányok, No. 29. 1999. -pp.66-74. -ISSN 1216-4704
- [5] SZÚCS Endre, VARTMAN György: *A tiszthelyettes képzés fejlődése. A katonai előképzés egy újszerű lehetősége.* =Humánszemle, 2006.Különszám, -pp.89-106.
- [6] VARTMAN György: *A magyar honvédség tiszthelyettes szakképzés átalakításának megalapozása a minőségi követelmények és a hazai polgári szakképzés korszerűsítésének tükrében.* -Bp.: ZMNE, 2007. (PhD) értekezés

HOW DIFFERENTLY DO THE TWO GENDERS EXPERIENCE ADOLESCENCE FROM AN EMOTIONAL POINT OF VIEW?

Nowadays we can hear more and more about adolescence and adolescents. We have an enormous amount of information coming from newspapers, television, even from radio regarding how to treat these so-called 'handful' teenagers. It happens very often that we cannot resist describing them by rude attributes due to their 'trendy' behaviour, haircut or clothing. In fact the beginning and the end of adolescence cannot be exactly determined, but it starts approximately at the age of 12 and lasts until the end of our 10s. However, according to the latest conceptions, it may last even until the beginning of our 20s due to changing social requirements.

Adolescence is a very important and influential period in our lives therefore in my article I wish to give a presentation on the difficulties of this period, examining them from different perspectives (anatomical, analytical, cognitive, social psychological, cultural differences), still emphasizing gender gaps.

A serdülőkorról és a tinédzser korukat élő fiatalokról manapság egyre többet hallani. Információkkal bombáznak minket az újságokból, a televízióból, sőt még a rádióból is arról, hogy hogyan is kell bánni az úgynevezett "nehezen kezelhető" serdülőkkel. Gyakran nem bírjuk megállni, hogy ezeket a fiatalokat ne illessük valamilyen durva jelzővel „trendi” viselkedésük, frizurájuk vagy öltözködésük miatt. Valójában nem lehet pontosan meghatározni, hogy mettől meddig tart a serdülőkör, de körülbelül a 12. életévtől a tízes évek végéig nyúlik, bár a legújabb elképzelések szerint a változó társadalmi elvárások kialakulása miatt még a húszas évek elejére is áttolódhat.

A serdülőkör életünknek egy igen meghatározó és fontos szakasza, ezért cikkemben hangsúlyt fektetve a nemi különbségekre több különböző perspektívából megvilágítva (anatómiai / analitikus / kognitív / szociálpszichológiai / kulturális különbségek) szeretném bemutatni ennek az időszaknak a nehézségeit.

ANATOMICAL APPROACH

Studying adolescence the biological approach is of high importance since a large amount of changes may be observed both in our bodies and souls during this period from which a few will be described below.

Besides physical differences, there is one more essential that makes men and women different from each other, namely the *brain*. Its structure, its lateralisation gives the different views, ways of thinking of men and women.

The biggest power of human brain is to be found in the *frontal lobe* whose size raises us from animal world. The old, out-of-date tests have been replaced by modern technique by now, helping us have a more precise image of the structure of our brains. The use of modern cerebral picture producing procedures such as *MRI* (magnetic resonance imaging) and *PET* (positron emission tomography) provided us with a lot of new results. The MRI tests show that the *volume* of particular areas in a woman brain may have some connection with the better female oral performance. It is also shown that the *cerebellum* — besides controlling movement — had some connection with intelligence, performance, depending on its size. (Arató, 1997.; Ranchburg, 1998.)

Examining the *cerebral metabolism* — through its sugar consumption — some higher activity was detected in female brains allowing us to assume that a woman brain has a better *blood supply*. Women's ability to coordinate tiny movements in a better way as well as the better nature of speech may have some connection with the better blood supply above mentioned and with the cerebellum as well. However, these are only assumptions for the time being. (Arató, 1997.; Ranschburg 1998.)

Cerebral hemispheres have become specialized and differentiated by evolution. For instance in a masculine brain it is the left hemisphere that has become more differentiated while the right hemisphere has become the so-called subdominant one. The *Aqueduct of Sylvius* is about 0,5–0,6 cm longer in the left hemisphere and this is the reason for the more conspicuous left-right difference with men.

The *planum temporale* — that plays an essential role in verbal formation and comprehension — is usually larger in the left hemisphere. Being right-handed or left-handed is very important since with right-handed people the speech center is more dominant rather in the left-hemisphere. Regarding the *corpus callosum* we also find a difference between men and women. This corpus callosum is more developed and thicker in women's brains which mean that the connection and the harmony of the two hemispheres are better. The advantage of all this is that in case any part of the brain gets injured, the other parts may take over the functions of the injured part more easily. (Arató, 1997.; Ranschburg 1998.)

ANALYTICAL APPROACH

There are plenty of theories and researches that deal with adolescence from an analytical point of view such as Erikson's, Freud's, Mahler's, James Marcia's, Ranschburg Jenő's. I wish to mention two outstanding theories in my article, namely Freud's and Erikson's.

Although the first holistic description of adolescence was given by *Stanley Hall* in 1904, two other books became known world-wide at the beginning of the 1920s: *Psychology of youth* by *Eduard Spranger* and *Psychology of adolescence* by *Charlotte Bühler*. Using adolescents' diaries and notes, Spranger emphasized three main things among the characteristics of teenage:

1. discovery of the ego;
2. gradual development of life program;
3. integration into particular forms of life.

Besides anatomical changes, the *analytical perspective* is of high importance too since it is tracking human beings' corporal and psychological development from birth. *Sigmund Freud* is one of the outstanding figures of analytical approach whose psycho-sexual development theory may give an answer to a lot of questions.

In an average sort of human mind, sexuality and sexual development, maturation is noticeable during adolescence for the first time. But Freud claims the following:

These early childhood experiences play a major role in adulthood sexuality as well. So our sexual life already starts on its journey in our childhood, is being kept back during latency and everything starts in adolescence again. It is likely that the larger part of our childhood sexuality falls victim to the infantile amnesia, with few exceptions.

Freud mentions the so-called erogenous zones in connection with psycho-sexual development. The first erogenous zone is the mouth. The gratification is obviously connected to self-preservation, however it aspires to delighting. The oral phase is followed by the anal-sadistic period later. The child's attention is limited to defecation and controlling it, this period is dominated by the feeling of pang and pleasure.

The anal-sadistic phase is followed by the phallic one that has much influence on our sexuality. The child's attention orients towards his/her genitals, he/she finds pleasure in watching them, playing with them, then boys and girls go on different ways.

When the Oedipal period arrives, little boys start playing with their penises and it is accompanied with sexual fantasies connected to the mother. Then in connection with castration complex, the fear of the possible loss of their penises awakens and they will have the same genitals as little girls do. As for girls, they realize their lack of penis and this is the first significant disappointment that makes them turn away from sexuality.

The phallic phase is followed by latency that lasts until about the age of 11–12. (Freud, 1982.)

Comparing Freud's work to *Erik Erikson's*, we can see the following difference between the two analytical theories: the important conflicts of our lives are examined by *Erikson* not only until adolescence but also until the very end of our lives. (Erikson, 1991)

COGNITIVE CHANGES DURING ADOLESCENCE

When adolescence begins, the period of transition from school-age to adulthood, both a change and a new quality of cognition are needed. Besides the biological change, new social relations are developing that make us attain a social status with novel rights and responsibilities. This complex change in circumstances leads to the development of a novel and more complex way of thinking.

Adolescents' cognition is an essential psychological means in properly performing the task of becoming adult, and teenagers are trying to reconcile the different social expectations.

Opinions are divided concerning adolescents' cognition. It is assumed that teenagers' cognition is strongly dependent on the problem's content as well as on the context carrying the problem.

According to *Piaget*, a novel way of thinking is developing during this period that he calls formal operation; it is based on a novel logical system. The most important feature of formal operations is that all the possible combinations are taken into consideration in every single case, and these way relations are grouped according to the continuous connections with the whole, with the ensemble of parts. (Piaget, 1970)

The examination of gender differences has become very popular in the field of cognition as well. For instance, *Peskin* pointed out in his tests that secondary school girls had had better performance in 'feminine centered' formal operational exercises found interesting. But those girls, who are interested in sciences, had not better performance in these exercises than in standard Piaget-exercises. Gender gaps originate in the fact that boys find the contents of standard Piaget-exercises requiring formal operational cognition more interesting, and they are more familiar with resolving this kind of exercises. Resolving formal operations requires familiarity with spatial orientation and it is a matter of common knowledge that is better with men. (Piaget, 1970.)

So we come to the conclusion that certain abilities do not develop in the same way with girls and boys, but the fact if somebody is able to use this ability with success when it comes to solve a problem, depends on his/her experience.

These days researchers question Piaget's theory that says there is a definite dividing line between childhood and adolescence. Change in cognitive abilities may be either continuous or periodic, depending on how deep a child's knowledge is, regarding the given situation or problem. We will be able to come to the conclusion that it is a periodic change if the new type of cognition emerges in various contexts.

In connection with adolescence, the relation between the language and cognition was also studied. It turned out that teenagers could use abstract verbal nouns, concepts in a better way; they figured out the meaning of unknown words and drew some conclusions from the relations of familiar words. The aptitude for completing analogues is improving too during adolescence; some new structures of the meanings of the words are developing. According to many people, it is very important to emphasize that changes in the use and structure of the language are as important in adolescents' cognitive improvement as changes in resolving logical exercises.

SOCIAL PSYCHOLOGICAL PERSPECTIVE

If we examine adolescence from a social psychological point of view, we can say that gender differences are being implanted into little children from birth. Little girls are dressed in rose dresses, while little boys in blue ones shortly after birth. Little girls play with puppets, little boys play with toy cars. These features are influenced by culture.

During long decades, stereotypes, preconceived ideas have been developing about how women and men should behave. For instance, if a woman starts to whistling or fighting, it will not fit into our image about women.

An American psychologist, *Feingold* dealt with gender gaps very much, used questionnaires and came to the following conclusions – that emphasize gender differences:

1. the theory of social role model which means that social roles connected to genders are responsible for gender-specific characteristics. So the fact if someone behaves in a womanly or manly way has some influence on his/her personality;
2. the model of social requirements is based on the fact that behaving in accordance with cultural requirements is forming personality as a self-fulfilling prophecy. So putative gender stereotypes result in gender differences;
3. according to the theory of artefactual model, gender-specific answers given to Feingold questionnaires are also influenced by how the particular feature is judged by society. (Feingold, 1988.)

CULTURAL DIFFERENCES DURING ADOLESCENCE

It is very important to mention a fact we can read about in an article written by *John W. M. Whiting*. Concerning adolescence, he strongly believes and emphasizes that cultures may be divided into two groups by mother-infant relationship. One is the so-called back and hip culture, the other one is the cradle culture. The characteristic of back and hip culture is the constant, all-day long physical contact between the mother and the child, since the latter is being held in a shawl on his/her mother's back at all times. This kind of mother-child relationship is typical in South-America, Africa and in particular areas of Asia. As for the cradle culture, it is known for putting babies in a cradle made of wood or some other material, or in a pushchair, as it is called in modern cultures. We can meet this type of culture for instance in Europe or North-America. (Whiting, 1975.)

Let us take a long hard look at a hip-back culture, for instance the Kikukus', who live in Kenya. Children are in close relationships with their mothers here, and feel that they are in possession of huge power. Women and men live in separate houses in this community. If a new baby is born in the family, the older children are supposed to help their mothers. But after a while boys are beginning to experience that their male mates play with others and find different things important. So they are beginning to search for their older mates' company which leads to the conflict with their mothers. By the time these boys enter adolescence, these conflicts were blown over, and the initiation rite is taking place which means circumcision. Those who are not circumcised in this culture are not considered real men.

The identity conflict has a completely different nature in cradle cultures since babies live their lives 'separately' from their mothers from the very beginning. If there is something wrong, he/she will cry to make somebody sit him/her on his lap. In addition, mother and father sleep together in this modern culture which makes the child feel that he/she is not really wanted. And if another little baby is born in the family, he/she will definitely feel lonely. In these cultures, children are taught from the very beginning to find a supernatural spirit who will take care of them. This supernatural power may be God, a spirit, a natural power, anything that takes the child under its wings. In particular cultures of this kind, teenager boys are taken to an uninhabited island with no food or drinks, making them find some protective spirits for themselves who will take care of them. If someone is successful, he will be regarded as a real man. (Whiting, 1975.)

MY EMPIRICAL EXAMINATION

There are numerous researches on gender differences these days. We know that they mainly concern adulthood, when one's personality, way of thinking about life as well as his brain volume attain their final characteristics. The following question arose in my mind: are basic gender differences noticeable in adolescence — which is probably the most important and determining period of our lives — or do they dominate rather in adulthood?

I. METHODS

1. The text of the test and the precise exercise

The exercise consisted in completing a sentence that I had made up. There were no stipulations concerning how to finish the sentence, the point was make a complex story from it.

„Éva/Balázs saw on the school noticeboard that he/she had won the first prize of the competition...”

Boys were given the sentence starting with Balázs, girls with Éva.

2. Instruction

„You will see an uncompleted sentence on the paper I have given you. Please, finish this sentence at will, making a little story from it.”

3. The place and way of filling in

The test was a so-called paper-pencil test, taken in groups. The participants of the tests were from three different age-groups, the students of two schools in Budapest and of another two outside Budapest.

4. Evaluation

The evaluation of the stories was based on their endings. If the story was away from the point or both a positive and negative feature were present in it — balancing each other, of course — I considered it having a neutral end.

II. SAMPLE

The number of participants, the rate of genders and the average age

My tests concerned three age-groups: those of pre-adolescents, adolescents and young adults, 317 participants altogether. These three age-groups were needed for making a comparison, since I had assumed that the results of pre-adolescents and young adults would be alike, and gender differences would be the most obvious with adolescents.

(A) Pre-adolescents	65 , 32 boys, 33 girls, average age: 11 years
(B) Adolescents:	114 , 42 boys, 72 girls, average age: 17,14 years
(C) Young adults:	138 , 49 boys, 89 girls, average age: 25,6 years

III. MY HYPOTHESES

(A) From an emotional point of view, teenage girls go through awkward age in a more negative way than boys do.

My hypothesis is based on the test results concerning gender differences. My reason to assume that girls experience adolescence in a more negative way was that their biological changes appeared in a more tangible way: the development of cushions of fat, the first menses, the change of endocrine system are often accompanied with fear. It is also a very important factor how a family, parents prepare their children for this period full of changes. On the other hand, I supposed that basic female qualities such as distress, sentimentalism and greater empathy would also be of high importance in going through awkward age.

(B) These significant differences do not occur during the period before and after adolescence, which is to say during latency then youth.

IV. RESULTS OF THE EMPIRICAL EXAMINATION

Unlike pre-adolescents, in adolescents's stories the basic subjects, the plots belonged to a lot of different categories. There were stories where pleasure was ruined by the parent's reaction or there was a mistake, or the story was rather like a tale. The subjects of the stories varied shown below:

1. The parent's reaction ruins pleasure:

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

TÚRI Viktória

- a) the parent takes the success for granted: he/she is not surprised by the child's success since it goes without saying;
- b) he/she expects something different from his/her child: for instance, his/her participation in the family business;
- c) unconcern, indifference: the parent does not set great store by the child's success;
2. Some misunderstanding, a 'joke', a mistake about the name, a dream: some participants made a joke of the story, some considered it a good dream and some attributed the success to a misunderstanding.
3. Fear of publicity: although the teenager is successful, he/she does not dare stand in front of his/her classmates and teachers.
4. Fraternal jealousy: the parents seemingly love one of the brothers/sisters more
5. Success not deserved: the great success was achieved not only by the child's own work, effort.
6. Others' jealousy ruins the success: for instance, a rival.
7. A stroke of fate: the winner is run over, dies and is robbed.
8. Celebration with some food, sweets.
9. A tale-like plot: using tale-like figures in the story that finally comes to a negative end.
„He immediately went home and told it to everybody. He knew what this all meant. He can travel to Canada and studies the French language there for four years. He is leaving in one week. Since it was already late, he washed and went to bed. In his dreams, he was in Toronto with skyscrapers around him. But suddenly a house-tall monster appeared and completely destroyed every house. People ran in a stampede. Except for him. He just stood there alone. When the monster wanted to reach him, he suddenly woke up; it was two o'clock in the morning. He knew that he had had this nightmare due to the trip. The following day he went to school in good heart, however a bit sleepy. And then he learnt that there had been a mistake about the names: not him, Kovács Balázs, but Kovács Béla won the first prize. Bad luck...”
10. A trip: the first prize of the competition is a trip.
11. A humorous but somehow a negative story.
- 12: An extreme, negative consequence.
„She went home, the news was greeted with a real enthusiasm by her parents; her friends and acquaintances were really happy about it too. This prize guaranteed her immediate admittance to the university of her choosing. She was studious and appreciated by her teachers and mates round her. She wanted to become a doctor; she was just about to get a degree when it turned out that she was suffering from leukaemia. Éva completely collapsed. She just sat in her room, blankly stared at the wall without being aware of it. But one day, when she went to hospital for examination, she saw a sobbing married couple who had just lost their child, and then she decided not to give up. She was admitted to the hospital for treatment where she read more and more, but one day she did not wake up any more...”

The results of pre-adolescents and adults were alike indeed, shown in the table below:

	number of participants	number of girls	number of boys	number of stories with positive ends	number of stories with negative ends
pre-adolescents	65	33	32	65	0
young adults	138	89	49	137	1

1. Table: The results of pre-adolescents and adults

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

TÚRI Viktória

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

The adolescents' results were assessed with the help of χ^2 test, which are shown in the table below:

	ending			in total
	positive	negative	neutral	
sex: male	21	18	3	42
female	37	35	-	72
in total	58	53	3	114

2. Table: χ^2 test, SPSS program

Chi-Square Tests			
	Value	df	Asymp. Sig. (2-sided)
Pearson Chi-Square	5,342 ^a	2	,069
Likelihood Ratio	6,192	2	,045
Linear-by-Linear Association	,633	1	,426
N of Valid Cases	114		

a. 2 cells (33,3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1,11.

3. Table: 2. table: χ^2 test, SPSS program

INTERPRETATION OF THE RESULTS

My results just partially confirm my hypotheses above mentioned. The pre-adolescents' stories with positive endings refer to the fact that they still live in a world where the parent plays a determining role, it is him/her who decides about everyday life of the child to which the child has no objection yet.

But this harmony, dynamic breaks during adolescence and everyday lives of teenagers change, who are looking for themselves and exploring the world. Searching for identity and understanding the world is not always free from troubles. Teenagers' results prove all this too, since it is mainly the parent who ruins pleasure in their negative-ended stories. But there were also several other subjects in the stories that may be considered typical problems of adolescents such as speaking in public, fraternal jealousy, suicide, etc.

To assess the teenagers' stories, I used χ^2 test whose result shows that there is slight gender difference concerning ending the stories. So the positive balance is falling away compared to the pre-adolescents.

Among the young adults, there was only one person whose story came to a negative end which is really a low number compared to the other 137 positive-ended stories. There were no gender gaps here either, and apropos of this I wish to mention the Erikson theory that says gender contrasts stop existing by youth since they are turning into an intimate union.

To sum up, we may say that there is a kind of 'frame' in connection with the three age groups. The frame is given by the absolute positive stories of the pre-adolescents and the youth, while during adolescence, between the two frames the

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

TÚRI Viktória

balance stops existing and we can see a weird world and transformation begin. This period may be considered a hard tribulation for both children and parents.

Keywords: adolescence, gender differences, emotional development

BIBLIOGRAPHY

- ARATÓ Mihály (1997.): *A másik: NEM?!*, Grafit Kiadó, Budapest
- ARATÓ Mihály (1995.): *Mindennapi lelki szenvedéseink*. Grafit Kiadó, Budapest
- BARLAI Róbert (2003.): *Trénerképző kurzus*. Budapest, előadás
- BARTHA Lajos (1981.): *Pszichológiai értelmező szótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest
- CARVER C. S., SCHEIER M. F. (1998.): *Személyiségpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest
- COLE, M., COLE, S. R. (1997.): *Fejldéslélektan*. Osiris Kiadó, Budapest
- ERIKSON, E. (1991.): *A fiatal Luther és más írások*. Gondolat Kiadó, Budapest
- FEINGOLD, A. (1988.): Cognitive gender differences are disappearing, *American Psychologist*, 95.-103.
- HORVÁTH Krisztina (1983): *Tárgykapcsolatok-személyiségfejlődés Margaret Mahler életművéről*. Pszichológia (4)
- PIAGET, J. (1970.): *Válogatott tanulmányok*. Gondolat Kiadó, Budapest
- FORGAS J. P. (1998.): *A társas érintkezés pszichológiája*. Kairosz Kiadó, Szentendre
- WHITING, B. B., WHITING, J. W. M. (1975.): *Children of six cultures: A psychocultural Analysis*. Cambridge, *Harvard University Press*
- KULCSÁR Zsuzsa (2006.): *Korai személyiségfejlődés és énfunkciók*. Argumentum Tudományos Kiadó, Budapest
- KULCSÁR Zsuzsa, Szakács Ferenc (1985.): *Személyiséglélektani Szöveggyűjtemény*. Tankönyvkiadó, Budapest
- MÉREI Ferenc (1989.): *Társ és csoport*. Akadémia Kiadó, Budapest
- PÉLEY Bernadette (1994.): *Serdülőkori beavatási rítusok szerepe az identitásalakulásban*. Pszichológia (14)
- RANSCHBURG Jenő (1990): *A felettes én és mai problémái*. Thalassa (1)
- RANSCHBURG Jenő (1998.): *A nő és a férfi*. Egyetemi Nyomda Kft., Budapest
- ATKINSON, R. L., ATKINSON, R. C., SMITH, E. E., BEM, D. J. (1995.): *Pszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest
- FREUD, S. (1982.): *Esszék*. Gondolat Kiadó, Budapest
- TIBOR Ágnes, GRÚBER Cecília (1999.): *Kamasznak lenni...*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest
- VAJDA Zsuzsa (1991.): *Embergyermek-gyermekember*. Göncöl Kiadó Kft., Budapest
- VIKÁR György (1980.): *Az ifjúkor válságai*. Gondolat Kiadó, Budapest

GONDOLATOK EGY RITKÁN FELTETT KÉRDÉSRŐL: VIZSGÁLJUK-E A PRIMER ALVÁSBETEGSÉGEK ELŐFORDULÁSÁT ÉS HATÁSAIT A HIVATÁSOS ÉS SZERZŐDÉSES ÁLLOMÁNY TAGJAI KÖZÖTT?

THE PREVALENCE AND IMPORTANCE OF PRIMARY SLEEP-WAKE DISORDERS IN MILITARY POPULATION

A megfelelő alvásmennyiség hiánya kognitív és viselkedés zavarokhoz vezet. Döntően a figyelem fenntartása, a munkamemória használata, és a tervezés, a döntéshozás folyamata károsodik. A hálózat központú hadviselés folyamatosan fenntartott figyelmet igényel a műveletekben résztvevő összes féltől. Ennek zavara balesetekhez, katasztrófákhoz vezethet. Az elégtelen alvás, mint kockázati tényező ismert, számos munkacsoport foglalkozik a káros hatások lehetőség szerinti kiküszöbölésével. Okai lehetnek elsődleges és másodlagos alvászavarok. Amíg a másodlagos alvászavar lehetséges okai és következményei intenzív vizsgálat tárgyát képezik, az elsődleges alvászavarok előfordulásának gyakorisága, káros hatásának megítélése illetve lehetőség szerinti kezelése eddig nem kapott kellő hangsúlyt. Jelen munkánkban erre a hiányosságra hívjuk fel a figyelmet.

Adequate sleep is essential for general healthy functioning. Restricting sleep can cause a range of cognitive and behavioural deficits, including lapses of attention, slowed working memory, reduced cognitive throughput. Since network-centric doctrine requires sustained cognitive performance, U.S. Army Medical Research and Materiel Command is seeking prompt effective measures to minimize human errors and catastrophic failures. Restriction of sleep can be consequence of primary or secondary sleep-wake disorders. On the one hand secondary sleep-wake disorders are thoroughly investigated, and a number of programs, teams and research projects are operating in order to develop neurocognitive monitors and neurophysiological contra measures. On the other hand the role of primary sleep-wake disorders contributing to failures of cognitive performance has not been fully elucidated. In our present work we bring these primary disorders into the focus of interest. In the future efforts will be made to investigate their prevalence in military population, and to establish the underlying pathology.

A TÉMA AKTUALITÁSA ÉS A TÉMAVÉLASZTÁS INDOKLÁSA

A központi idegrendszer számára a folyamatos oxigén és energia ellátáshoz hasonlóan az alvás is létfontosságú szükséglet. A megfelelő mennyiségű és minőségű alvás hiánya elsősorban a homloklebeny úgynevezett prefrontális területének működési zavarával jár [1].

Klinikailag a tünetek exekutív zavarként foglalhatók össze. Az exekutív funkciók magukban foglalják a kezdeményezést, a döntést, a jelenségek fontosságának felismerését, a tervekészítést, a munka memóriatartalmak használatát és a cselekvések következményeinek felismerését.

A prefrontális lebeny fontos kognitív funkciója, hogy az információkat az agy számára elérhetően tárolja a megfelelő válasz, vagy cselekvés végrehajtásáig. A lebeny működése biztosítja a képességet, hogy a cselekvő személy (operációs

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

körülmények közt feladatot végrehajtó katoná) az éppen jelen lévő külső ingertől függetlenül el tudja képzelni a válasz vagy a cselekvés lehetséges körülményeit és arra fel tudjon készülni.

Funkcionális vizsgálatok igazolták, hogy az alvás különböző stádiumaiban jelentős az ingadozás az egyes régiók aktivitását tükröző agyi anyagcserében [2–5]. A fluktuáció mozaik jelleggel jelentkezik, komplexen változva, egyéni különbségeket is mutatva, két szempontból azonban mindig konzekvensen egybevágó eredményt adva.

Egyrészt a prefrontális kéreg az alvás teljes idejében, minden stádiumban folyamatosan csökkent aktivitást mutatott [6]. Másrészt igazolható volt a prefrontális kéreg diszkonnekciója azon agyi területektől, melyekkel a nappali aktivitás során intenzív oda–vissza kapcsolatban áll [7–8]. Vizsgálatok igazolják [9], hogy éber tudati állapotban az agy „legkeményebben dolgozó” területe a prefrontális kéreg, így feltételezhető, hogy az alvás során ennek a területnek a legnagyobb a regenerációs igénye. A funkcionális rekalibráció elengedhetetlen feltétele, hogy ennek során a prefrontális kéreg elektromos körei az agy egyéb területei felől ne kapjanak zavaró bemenő jeleket. Mennyiségi EEG-vizsgálatok igazolták, hogy a frontális régió a legérzékenyebb az alvásmegvonásra [10] tovább erősítve a funkcionális vizsgálatok eredményeit [11]. Mivel az alvás–ébredés zavarok a frontális lebeny regenerációs nyugalmi állapotát megszakítva azt aktiválják, így jellemzően prefrontális eredetű kognitív zavart okoznak [11].

A prefrontális kognitív deficit mellett az alvás–ébredés zavarok vezető tünete a napközbeni fokozott aktív, vagy passzív alváskészletés és a viselkedés–hangulatzavarok megjelenése. A három tünet összefoglaló definíciója: fokozott nappali aluszékonyság (excessive daytime sleepiness, EDS).

Az EDS okai:

- fragmentált alvás;
- fokozott alváskészletés;
- elégtelen alvás.

Az alvás–ébredés zavarok lehetnek elsődlegesek és másodlagosak.

A *másodlagos* vagy *szekunder alvászavarok* hátterében jellegzetes életmódot, más betegségeket vagy külső környezeti hatásokat találunk.

A szekunder alvás ébredés zavarok fokozott alváskészletéssel, vagy elégtelen alvással vezetnek EDS-hez.

Fokozott alváskészletéssel járó állapotok:

- cirkadián alvás–ébredés ritmus zavarai;
- alvást befolyásoló gyógyszerek;
- belgyógyászati betegségek.

Elégtelen alvással járó állapotok:

- helytelen alváshigiéne;
- alvásmegvonás;
- időzónaváltás szindróma;
- elégtelen alvás szindróma.

Az *elsődleges* vagy *primer alvászavarok* hátterében a környezettől és életmódtól független alvás betegségek állnak.

Fokozott napközbeni aluszékonyságot okozhatnak egyrészt az alvásszerkezetmegtörésével (fragmentált alvás), vagy fokozott alváskészletéssel.

Az alvásfragmentációval járó kórképek a következők:

- obstruktív alvási apnoe szindróma (OSAS);
- fokozott felsőlégúti rezisztencia szindróma (UARS);
- centrális alvási apnoe szindróma (CAS);

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

- nyugtalan láb szindróma (RLS);
- periódusos lábmozgás zavar (PLM);
- alvás alatti fogcsikorgatás (bruxismus).

A fokozott alvaskésztetéssel járó kórképek:

- narkolepszia;
- idiopátiás hiperszomnia.

A hadsereg speciális munkahely, ahol az átlagosnál nagyobb igénybevétel elégtelen alváshoz vezethet. Ez a szekunder alvászavar intenzív vizsgálatok tárgya és a következményes EDS, azon belül a frontális kognitív deficit felismerésével illetve lehetőség szerinti kezelésével számos speciális orvos-katonai munkacsoport foglalkozik [12–18].

Az EDS közvetett megnyilvánulásai, közlekedési és munkahelyi balesetek, munkahelyi/iskolai teljesítmény romlása, családi/társadalmi kapcsolatok zavara, depresszió/ingerlékenység megjelenése, romló életminőség szintén aláhúzzák az elégtelen alvásnak rizikó tényezőként való kezelését a honvédségen, mint veszélyes munkahelyen belül.

A hálózat központú doktrína elterjedésével (C⁴ISR) a technikai eszközök az egyéni katonától kezdve minden operációs szinten, megjelennek. A fegyveres küzdelemben résztvevő katonák megóvása érdekében a NATO tagállamai kutatásokat folytatnak, melyek lényege, hogy a harcoló katonát rendszerként vizsgálják, és szereljük fel [19–20]. A ma katonájától a modern ütközet megköveteli, hogy a terhelések mellett is nyitott legyen az információk számára, azokat helyesen értékelje, elhatározását pedig komplex cselekvésben hajtsa végre, ezért kiemelt jelentőségű, hogy ellenálljon a tevékenységgel járó kimerítő pszichikai hatásoknak. A katonák kiválasztásakor a fizikai és szakmai kiképzés mellett egyre nagyobb figyelmet kell fordítani a pszichikai felkészítésre. A fentiekben összegzett katonai szempontok messzemenően összhangban vannak az exekutív funkciókkal.

Amíg az elégtelen alvás, mint szekunder alvászavar a katonai orvostudomány érdeklődésének középpontjában áll, addig a hasonló jelentőségű primer alvászavarok katonai jelentőségének feltérképezése még várat magára [18].

Ismereteink szerint még nem született olyan átfogó tanulmány, amely a hivatásos és sorozott állományban előforduló primer alvásbetegségek gyakoriságával és negatív hatásaival behatóan foglalkozott volna. Következő hároméves klinikai kutatásunk célkitűzése az EDS-en belül a kognitív deficit kiszűrése, műszeres vizsgálattal történő objektivizálása, a háttérben álló primer alvásbetegség diagnosztizálása, továbbá az egyidejű agyi regionális funkcionális eltérések igazolása, majd a megfelelő kezelést követően a fenti eltérések esetleges változásának vizsgálata.

NEMZETKÖZI TAPASZTALATOK

A harci cselekmények során bekövetkező balesetek mintegy 80–85%-a az exekutív zavarból adódó emberi tévedések számlájára írható: baráti tűz, saját állás bombázása, ágyúzása, repülőgép és helikopter összeütközése [21]. A cikk 2003-as konkrét példákkal illusztrálja a kognitív zavar okozta baleseteket. *Március 22-én két Sea King típusú helikopter ütközött össze az északi öbölben. Hét halálos áldozat – köztük egy amerikai. Március 23-án US Patriot rakéta találat miatt egy angol Tornádó gép lezuhant a kuvaiti határ közelében. Két halott. Március 25-én Basra közelében két angol tank baráti tüzet nyit egymásra. Két halott. Március 29-én baráti tűz Basra közelében. Egy halott, öt sebesült. Április 6-án amerikai gép saját konvojt bombáz. Legalább tíz halott, köztük az USA speciális erők tagjai is.*

A cikk szerint a jövőben az operációs rendszerek egyre bonyolultabbá válásával az ilyen típusú veszteségek növekedése várható. A probléma fontosságát felismerve a lehetséges megelőző intézkedések meghozatalára 2004 áprilisban az amerikai hadsereg orvosi kísérleti csoportja — Army Medical Research and Material Command (AMRMC) — az exekutív kognitív teljesítőképesség vizsgálatára — Cognitive Performance, Judgement, Decision-making Research Program (CPJDRP) — külön programot indított [21]. Ennek keretében a hadsereg orvos csoportja együttműködik más szövetségi

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

szervezetekkel és akadémiákkal, hogy a leghatékonyabban javíthassa a katonai vezetők, csoportok továbbá az egyes katonák kognitív teljesítőképességét.

A CPJDRP célkitűzései a következők:

1. szimulált operációs körülmények mellett vizsgálni a különböző katonai vezetési szintek döntéshozatali folyamatát;
2. a döntéshozatali folyamatok során elkövetett hibák vizsgálata;
3. noninvaszív vizsgálati módszerek (EEG, aktigráfia, neuropszichológiai tesztek) alkalmazása az egyén kognitív státuszának felmérésére és a várható teljesítménycsökkenés előrejelzésére;
4. az egyéni kognitív terhelhetőség határainak megállapítása;
5. gyógyszeres és nem gyógyszeres kognitív teljesítmény javítás lehetőségeinek felmérése és az FDA ellenőrzése melletti alkalmazása.

A harmadik pontban megfogalmazott noninvaszív vizsgálatokon belül speciális jelentőségű a neurofiziológiai monitorozás kérdése (EEG, alvás latencia vizsgálat, regionális agyi áramlás vagy anyagcsere változás vizsgálat), ezért erre külön munkacsoport — Neurophysiological Measures and Cognition Focus Team (NMCFT) — alakult 2004-ben. A csoport feladata olyan kisméretű hordozható eszközök fejlesztése, melyek élettani funkciók regisztrálásával lehetővé teszik a bevetés során fellépő stressz hatások okozta kognitív teljesítőképesség csökkenésének előrejelzését [22–30]. Az együttműködésre jó példa az USAMRMC által szponzorált kórházi csúcstechnika, a pozitron emissziós tomográfia (PET) alkalmazása az alvásmegvonás agyi anyagcserére kifejtett hatásának vizsgálatára [31–32]. A tanulmány 24–48–72 órás alvásmegvonás hatását térképezte fel, jelzett fluoro-deoxy-glucose alkalmazásával.

Már 24 órás alvásmegvonás jelentős metabolizmus csökkenést mutatott a vigiliásért felelős átkapcsoló magban, a thalamusban. Az alkalmazott PET-készülék felbontóképessége nem tette lehetővé az egyes thalamus magcsoportok izolált vizsgálatát, de a szummált metabolizmus csökkenés — a nyugalmi alapérték 17%-a — így is szignifikáns volt. Egyéb régiók tekintetében a thalamushoz hasonló mértékű metabolizmus csökkenést észleltek a prefrontális valamint az aszociatív parietális régióban. Ez fontos megfigyelés mivel az érintett területek felelősek az exekutív (feladatmegoldás, munkamemória) és percepció (vizuális és akusztikus információk integrálása) funkciózavarokért. Az alváslatencia vizsgálattal megerősített objektív álmoság továbbá a kognitív funkció zavar szintén igazolható volt, és mértéke az alvásmegvonás idejével a 72 óra során folyamatosan nőtt. Korreláció analízis igazolta, hogy a thalamus hipometabolizmus mértéke arányban volt az objektív álmoság mértékével (alváslatencia vizsgálat), valamint a szakkadikus szemmozgás csökkenésével (okulometria), és a kognitív teljesítmény csökkenés mértékével (számsor-összeadás, kivonás feladat). Neurofiziológiai szempontból értékes információ, hogy az objektív álmoság mértéke a thalamus deaktivációval korrelált. Ez igazolja a korábbi feltételezést, hogy az álmoság fokozódása, vagy az éberség csökkenés a thalamus hypometabolizmusával jár együtt. Szintén fontos megfigyelés, hogy az említett thalamus aktivációs változások a prefrontális régió anyagcsere változásaival korreláltak.

Ez igazolja a thalamus, prefrontális régió feed back kapcsolatát a nucleus reticularis thalamin keresztül, és magyarázza a bevezetőben leírt összefüggést a prefrontális kéreg funkció csökkenése és a kognitív zavar megjelenése között.

A neuroophthalmológiai mérések és eredmények korreláltak az agyi anyagcsere változással valamint a kognitív teljesítőképesség csökkenésével is. Az így kapott eredmények tették lehetővé az NMCFT által fejlesztett hordozható eszközök fejlesztését és operációs körülmények közötti tesztelését. A gyakorlati haszon egyértelmű, a költséges, csak kórházi körülmények között nyerhető adatokkal egyenértékű információk nyerhetők az operációs körülmények között is alkalmazható egyszerű élettani változásokat mérő eszközökkel. Ugyanakkor a hordozható eszközök egyszeri vizsgálat helyett folyamatos monitorozást tesznek lehetővé. A szerzők ismertetik a 2004–2008 közötti időszak célkitűzéseit és az elért eredményeket, valamint a gyakorlatban kipróbált vizsgálati eszközöket.

A neurofiziológiai monitorozás információt nyújt arról, hogy az adott személy kognitív állapota, az adott operációs körülmények között megfelelő-e a feladat elvégzésére. Az így nyert információ logisztikai jelentőséggel bír, mivel

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

csökkenő teljesítményszint esetén tervezhető a szükséges ellenintézkedések (pihenés, gyógyszeres stratégia) alkalmazása.

HAZAI SZAKMAI HÁTTÉR

A primer alvászavarok vizsgálatát a Szakács Zoltán által — a honvédség keretein belül — megszervezett alvászavarosztikai hálózat teszi lehetővé. Szakács Zoltán doktor PhD értekezésében részletezi a hálózat kiépítésének gyakorlati, szervezési kérdéseit [33]. Eredményei évtizedes gyakorlati munkán alapulnak. Ez a folyamatos szakmai tevékenység teszi lehetővé, hogy a kórképek igazolása vagy kizárása szabályozott protokollok alapján történik, melyek kompatibilisek a nemzetközi, az európai és az amerikai alvászavarosztás, illetve a magyar szakmai kollégiumok által elfogadott protokollokkal.

Az értekezés úttörő jelentőségű, mivel elsőként vetette fel, hogy szükséges lenne a honvédségi alkalmassági vizsgálatok közé az alvászavarok szűrését beilleszteni, ugyanakkor a szűrés feladat intézményi kereteit is meghatározta.

További úttörő eredményt jelentett Sztternák Nóra doktor munkássága is.

PhD értekezésében [34] felmérte az alvászavarosztási diagnosztikai módszerek hatékonyságát az önkéntes 18–25 éves korosztályban.

Munkájának aktualitását az adta, hogy a Magyar Honvédség NATO csatlakozása illetve a hivatásos és szerződéses haderő létrehozása jelentősen átalakította a katonai alkalmasság kérdését. A válságreakáló műveletekben való részvétel speciális képzettséget és elvárásokat fogalmaz meg a szolgálatot tevővel szemben. Ezért fontos a primer alvászavarok korai felismerése, kiszűrése.

A szerző célkitűzéseit a következőben határozta meg:

1. milyen gyakorisággal jelentkeznek a fokozott nappali aluszékonyság a vizsgált populációban (önkéntes 18-25 éves korosztály);
2. milyen betegségek állnak az aluszékonyság hátterében;
3. mennyire alkalmasak a nemzetközi irodalomban ajánlott kérdőívek a fokozott nappali aluszékonyságot okozó betegségek diagnosztikájára;
4. a kérdőívek és az alvászavarosztási diagnosztikai módszerek mennyire alkalmasak a katonai alkalmasság megítélésére?

Összegzett következtetések:

1. a 18–25 éves civil populációban a validált kérdőív alapján 35,4%-ban igazolódott hiperszomnia, melynek hátterében narkolepszia, fokozott felső légúti ellenállás szindróma és idiopathias hiperszomnia állt;
2. az alkalmazott narkolepszia skála megbízhatóan választotta ki az érintett betegeket;
3. a műszeres vizsgálatok (poliszomnográfia, alvászavarosztási vizsgálat) elengedhetetlenek a betegségek diagnosztizálásában;
4. a laboratóriumunkban alkalmazott vizsgálatok használata megalapozott, értékük megbízhatóan magas. Használatuk a katonai alkalmasság megítélésében megalapozott.

A szerző által meghatározott további kutatást igénylő területek:

1. az alvászavarosztási hatásának elemzése a katonai szolgálatra;
2. más fegyveres erők állományának vizsgálata;
3. az önkéntes bevonulók körében elkészíteni a felmérést a hiperszomniával járó alvászavarok előfordulási gyakoriságára nézve.

Az utolsó három bekezdés képezi saját munkánk kiindulópontját.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

ÖSSZEGZÉS

A NATO keretein belül 2004 óta folyamatosan alakulnak meg a jelentős igénybevétel — többek között az alváshiány — okozta kognitív funkciózavarokat vizsgáló orvos–katonai munkacsoportok. Saját munkánkban az említett munkacsoportok eddigi eredményei irányadóak. Ugyanakkor hangsúlyozzuk, hogy saját kutatásunk során nem az alvásmennyiség deficitjével, hanem annak szerkezeti sérülésével foglalkozunk. Legjobb tudásunk szerint még nem végeztek olyan hasonló vizsgálatot, amely a hivatásos és szerződéses állomány tagjai között egyidejűleg méri a kognitív teljesítmény zavarát, műszeres vizsgálattal térképezi fel a háttérben álló alvászavarok minőségét és a következményes agyi funkció változását.

Kulcsszavak: alvás-ébrenlét zavar, kognitív funkció zavar, szerződéses állomány

Keywords: sleep wake disorders, cognitive deficits, military population

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1]. BEEBE, D., GOZAL, D.: Obstructive sleep apnea and the prefrontal cortex: towards a comprehensive model linking nocturnal upper airway obstruction to daytime cognitive and behavioral deficits. *J. Sleep Res* 2002; 11:pp1-16
- [2]. BRAUN, A., BALKIN, T., WESENTEN, N., CARSON, R., VARGA, M., BALDWIN, P., SELBIE, S., BELENKY, G., HERSCOVITCH, P.: Regional cerebral blood flow throughout the sleep-wake cycle. *An H2(15)O PET Study. Brain.* 1997 Jul; 120 (Pt 7):1173-97
- [3]. BUCHSBAUM, M., GILLIN, J., WU, J., HAZLETT, E., SICOTTE, N., DUPONT, R., BUNNEY, W. JR.: Regional cerebral glucose metabolic rate in human sleep assessed by positron emission tomography. *LifeSci.*1989;45(15):1349-56
- [4]. MADSEN, P. L.: Blood flow and oxygen uptake in the human brain during various states of sleep and wakefulness. *Acta Neurol. Scand.*, 1993, 148 (Suppl.): 3–27.
- [5]. MAQUET, P., PÉTERS, J., AERTS, J., DELFIORE, G., DEGUELDRE, C., LUXEN, A., FRANCK, G.: Functional neuro-anatomy of human rapid-eye-movement sleep and dreaming. *Nature.* 1996 Sep 12; 383(6596):163-6.
- [6]. FINELLI, L. A., BORBELY, A. A., ACHERMANN, P.: Functional topography of the human nonREM sleep electroencephalogram. *Eur. J. Neurosci.*, 2001, 13: 2282–2290.
- [7]. MAQUET, P.: Functional neuroimaging of normal human sleep by positron emission tomography. *J. Sleep Res.*, 2000, 9: 207–231
- [8]. HOBSON, J., STICKGOLD, A. R., PACE-SCHOTT, E. F.: The neuropsychology of REM sleep dreaming. *NeuroReport*, 1998, 9: R1–R14.
- [9]. HARRISON, Y., HORNE, J. A.: The impact of sleep deprivation on decision making: a review. *J. Exp. Psychol.*, 2000a, 6: 236–249.
- [10]. CAJOCHEN, C. (et al.): Dynamics of frontal low EEG-activity and subjective sleepiness under high and low sleep pressure. *Sleep*, 2001, 24 (Suppl.): A77A77.
- [11]. BANKS, S., DINGES D.: Behavioral and Physiological Consequences of Sleep Restriction, *J Clin Sleep Med.* 2007 August 15; 3(5): 519–528.
- [12]. THOMAS, M., RUSSO, M.: Neurocognitive monitors: toward the prevention of cognitive performance decrements and catastrophic failures in the operational environment. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78 (5, Suppl.):B144-52
- [13]. KERICK, S., HATFIELD, B., ALLENDER L.: Event related cortical dynamics of soldiers during shooting as a function of varied task demand. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78 (5, Suppl.): B 153-64

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. BERNÁTH István, Dr. SZAKÁCS Zoltán

- [14]. MARSHALL, S.: Identifying cognitive state from eye metrics. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.):B165-75
- [15]. RUSSO, M., STEZT M., THOMAS, M.: Monitoring and predicting cognitive state and performance via physiological correlates of neuronal signals. *Aviat Space Environ Med* 2005; 76 (7, Suppl.):C59-63
- [16]. RUSSO, M., WILSON, G.: Neurophysiologic indicators of alertness, attention, and cognitive performance. *Aviat Spece Environ Med* 2006; 77:186
- [17]. SCHMORROW, D., REEVES, L.: 21th century human system computing augmented cognition for improved human performance. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.): B7-11
- [18]. KRYGER, M., POULIOT, Z., PETERS, M., NEUFELD, H., DELAIVE, K.: Sleep disorders in a military population. *Mil Med.* 2003 Jan; 168(1):7-10.
- [19]. Future Soldier Systems. *NATO Nations and Partners for Peace 2004.* IV-V szám. 122-154, 76-95 oldalak, fordította: Szabó Ferenc.
- [20]. U.S. Army Combat Readiness Center. Retrieved from <https://crc.army.mil/home/>,22
- [21]. THOMAS, M., RUSSO, M.: Neurocognitive monitors: toward the prevention of cognitive performance decrements and catastrophic failures in the operational environment. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.):B144-52
- [22]. KERICK, S., HATFIELD, B., ALLENDER, L.: Event related cortical dynamics of soldiers during shooting as a function of varied task demand. *Aviat Space Environ Med* 2007;78 (5, Suppl.):B 153-64
- [23]. MARSHALL, S.: Identifying cognitive state from eye metrics. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.):B165-75
- [24]. RUSSO, M., STEZT, M., THOMAS, M.: Monitoring and predicting cognitive state and performance via physiological correlates of neuronal signals. *Aviat Space Environ Med* 2005; 76 (7, Suppl.):C59-63
- [25]. RUSSO, M., WILSON, G.: Neurophysiologic indicators of alertness, attention, and cognitive performance. *Aviat Space Environ Med* 2006; 77:186
- [26]. SCHMORROW, D., REEVES, L.: 21th century human system computing augmented cognition for improved human performance. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.): B7-11
- [27]. St. JOHN, M., RISSER, M., KOBUS, D.: Toward a usable closed-loop attention-management system: predicting vigilance from minimal contact head, eye, and EEG measures. *Strategic Analysis, Inc.* 2006:12-8
- [28]. TSAI, Y., VIIRRE, E., STRYCHACZ, C.: Task performance and eye activity: predicting behavior relating to cognitive workload. *Aviat Space Environ Med* 2007; 78(5, Suppl.): B176-85
- [29]. VERVES, P.: Field testing a prototype cognitive monitor. *Aviat Space Environ Med* 2006; 77:186
- [30]. YU, M., KATZ, M., THOMAS, M.: Stability of saccadic velocity under varying ambient light levels, repeated testing, and times of day for application of oculomotoric monitoring in operational environments. *Aviat Space Environ Med* 2006; 77:184
- [31]. THOMAS, M., SING, H., BELENKY, G.: Neural basis of alertness and cognitive performance impairments during sleepiness. I. Effects of 24 hours of sleep deprivation on waking human regional brain activity. *J Sleep Res* 2000; 9:pp335-52
- [32]. THOMAS, M., SING, H., BELENKY, G.: Neural basis of alertness and cognitive performance impairments during sleepiness. II. Effects of 48-72 hours of sleep deprivation on waking human regional brain activity. *Thalamus Relat Syst* 2003; 2:pp199-229
- [33]. SZAKÁCS Zoltán: *Hatékony szűrő-gondozó hálózat kiépítése a katonai szolgálatot jelentősen befolyásoló alvász-ébredési zavarok kezelése céljából.* -Bp.: ZMNE, 2007. (PhD-értekezés)
- [34]. SZTERNÁK Nóra: *Alváslaboratóriumi diagnosztikai módszerek a katonai alkalmasság megítélésében.* Bp.: ZMNE, 2008. (PhD-értekezés)

A VÉDŐRUHÁZAT JELENTŐSÉGE A HIDEG KÖRNYEZETBEN VÉGZETT KATONAI SZOLGÁLAT SORÁN

IMPORTANCE OF PROTECTIVE CLOTHING DURING MILITARY SERVICE IN COLD ENVIRONMENTS

A katonai szolgálat során a védőruházat bevezetése 4°C alatt válik szükségessé.

A Magyar Királyi Honvédség ruházata 1943 januárban nem felelt meg a hideg időjárás követelményeinek. A ruházat kiválasztásánál fontos szempont, hogy megfeleljen a hőmérséklet, a szélsőséges, hideg időjárási körülmények: eső, szél és a fizikai aktivitás szintjének és időtartamának. Ezen a tényezőket mind figyelembe kell venni, annak érdekében, hogy a katonai szolgálat során termelődő hőmennyiség és a verejtékezés mértéke szabályozható legyen. Ha a munka üteme túl gyors, vagy a védőruházat kiválasztása nem megfelelő, túlzott mértékű verejtékezés léphet fel. A nedves védőruházat szigetelőképessége nagyfokban csökken és a hideg miatt fellépő sérülések kockázata növekszik.

Protective clothing is needed for military service at or below 4°C. Clothing of the soldiers of the Royal Hungarian Army in January 1943 was not suitable to the cold environment. Clothing should be selected to suit the temperature, weather conditions: rain, wind speed, the level and duration of activity. These factors are important to consider so that the amount of heat and perspiration generated while military serving can be regulated. If the type or amount of clothing are not properly selected, excessive sweating may occur. The clothing next to body will become wet and the insulation value of the clothing will decrease dramatically. This increases the risk for cold injuries.

BEVEZETÉS

DONI TÚLÉLŐ VISSZAEMLEKEZÉSEI

„1943. I. 12-én indult meg az orosz támadás az uryv- i fronton, a téli fagyban. A téli időjárás ellen még a tél beállta előtt a hadsereg-parancsnok elrendelte a téli elszállásolást, és ennek kapcsán földbe ásott bunkereket béleltek ki gerendákkal, majd szalmákkal. Ami, a ruházatot illeti, posztó ruhát, bőrbakancsot, és hosszú gatyát viseltünk, valamint alsó ruhát, ún. haskötőt és egy vékony, nyakig érő „garbót”, ami nem védett a fagyos hideg ellen. A köpeny és a tábori sapka is posztó volt. Tehát ez a ruházat nem felelt meg a téli időjárásnak!

A támadó oroszok, főleg a Szibériából érkezettek csizmája az ún. „vaenki” nemezből készült szőr és vatta alapanyagú volt, varrás nélküli egy darabbal! A vaenkit az oroszok háziiparban készítik, kaptafára rádolgozva. Vatta nadrágot és kabátot viseltek derék alatti hosszal átsteppelve. A kucsmájuk szőrből készült, és lehajtható volt homlokra és fülre, és ez a felszerelés a -70 °C-ban is elviselhető.

1943. január 12-én megindult támadás miatt a „meleg” bunkereket el kellett hagyni, és ekkora ugyan kiszállításra kerültek az ujjatlan báránybőr bekecsek valamint téli kucsmák, de a kiosztásukra csak későn, vagy egyáltalán nem került sor. Az őrszolgálatok részére rendszeresítve volt a vastag bőr illetve szőr alapanyagú őrcsizma és őrbunda. Faszénnel

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. RÉVAI Tamás

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

tüzeltünk, mert így a füst a domb oldalán folyt le, nem árulva el a helyünket. Egymás feletti priccseken feküdtünk. Voronyezsából ablaküveget szereztünk, így nappali világítás is volt. Abszolút lengén jártunk, pizsamában”[1, 2].

A hőkomfort érzése kiemelt jelentőségű a katonai szolgálat során. A kellemetlen hőérzet oka a légmozgásból keletkezett huzat, és a 3 °C-nál nagyobb hőmérséklet eltérés a fej–bokamagasság között már diszkomfort-érzetet kelt. A katonák hőérzete nincs közvetlen kapcsolatban a léghőmérséklettel. A meghatározó tényezők közé a személyi faktorok (egészség, pszichológiai és szociológiai tényezők), a levegő hőmérséklete, a levegő mozgása, a relatív páratartalom (izzadás), a hőszigetelő védőruházat, valamint a fizikai aktivitás szintje sorolható [3, 4].

„A Magyar Királyi Honvédség 2. Magyar Hadsereg csapatainak ruházati és személyi felszerelés ellátása magyar forrásból történt. 1942 áprilisában a hadsereg frontra indulásakor még kifogástalan volt a katonák ruha-és fehérnemű ellátása. A nehéz posztóruhát azonban nyáron nem tudták felcserélni könnyű nyári vászonruhával. A posztóruha a nyár folyamán kb. 30%-ban elhasználódott, a fehérnemű pedig csaknem teljes egészében. Ez utóbbiból bizonyos utánpótlást kapott a hadsereg, a fő probléma azonban az volt, hogy a védőállásban lévők nem tudtak rendszeresen mosni. A kivonulás utáni gyors harcbavetés, továbbá a nyári időszak elvonta a figyelmet a hadsereg ruházati helyzetéről, és így az utánpótlás terén nem történtek meg a szükséges intézkedések. Az 1942. szeptember 12-én tartott megbeszélésen a hadsereg vezető hadbiztos a honvéd vezérkar főnökének a következőket jelentette, hogy a hadsereg ruházat szempontjából eddig semmit sem kapott. A ruházat több mint 30%-ban 5/10-es, több mint 30%-ban 2/10-es, a maradék pedig selejt állapotú. Ugyanezen a megbeszélésen a főszállásmester jelentette, hogy a téli ruházattal való ellátás nehézséget jelent.

A bekövetkezett igen nagyszámú fagyásos sérülés arra enged következtetni, hogy a téli ruházat nem felelt meg az időjárás követelményeinek. Mozgó háborúra, -30°C-os hidegben a lábak és az alsótest védelmére megfelelő ruházattal a hadsereg nem rendelkezett. A kiadott bakancsok a nagy hidegben és hóban nem váltak be. A hólevet, vizet áteresztették, ezért a meleg gyapjúkapca ellenére is nagyon sok fagyás következett be. A szőrmeapokák (irhasapkák) minden tekintetben beváltak. A szőrmebecsek (irhamellény) mivel ujjuk nem volt csak a derekat melegítették. Hiányzott a meleg nadrág is”[5-8].

A téli ruházat a hosszú, nehéz posztóköpeny a mozgóháború követelményeinek tehát nem felelt meg, mivel a nagy hidegben nem biztosított kellő hőszigetelést [5].

A VÉDŐRUHÁZAT SZEREPE ÉS ALKALMAZÁSÁNAK LEHETŐSÉGEI

Azoknak a védőruháknak, amelyeknek rendeltetése a test egészének vagy egy részének védelme az időjárási viszontagságok: hideg, szél, hó valamint az eső hatásai ellen, a várható alkalmazási körülményeknek megfelelő hőszigetelő képességgel és mechanikai ellenálló képességgel kell rendelkezniük. A vékony, de jó melegtartó képességgel rendelkező védőruhák sokkal előnyösebbek viselőjének, mert kevésbé akadályozzák a mozgást. Különös tekintettel kell lenni a téli, külső szabad területeken végzett munkák során, mert ebben az esetben oda kell figyelni a megfelelő szélzárásra és vízlepergető tulajdonságra is. A védőruháknak meg kell akadályozniuk a folyadékok, vagy például az esővíz behatolását, és nem okozhatnak sérüléseket hideg elleni védőréteg illetve a felhasználó közötti érintkezés miatt [9, 10]. A komfortérzetért főleg a védőruházat textilfelülete között kialakuló mikroklíma felelős.

A nedvességszállításban a ruházat szálainak finomszerkezete és a szomszédos szálak közötti hajszálcsövecskék vesznek részt. Nagyon fontos szempont a textilanyagok hőszigetelő, vízgőz- és légáteresztő továbbá nedvszívó képességének optimalizálása is. A védőruházat hőszigetelő hatását az anyag jellemzői is befolyásolják, ezért a gyapjúból készült termékek előnyösebbek, mint a pamutból készültek [11].

A korábbi tévhit ellenében a 100% pamut alapanyagú ruházatok nem felelnek meg az MSZ EN 1149-1 szabvány kritériumainak. A pamut és nejlón alapanyagú ruházatok magas páratartalmú közegben mutatnak valamiféle elvezetési

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. RÉVAI Tamás

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

tulajdonságokat, de ezek nem permanensek. Különösen alacsony páratartalmú, száraz körülmények között szigetelő tulajdonságokat mutatnak. Az egyetlen megoldást a textilbe beszótt vezetőképes szálanyagok biztosítják. A szabvány előírásai szerint ezek távolsága egymástól nem lehet 10 mm-nél nagyobb [9].

A testtel közvetlenül érintkező ruházatok céljára főleg a kötöttárúk kedvezőek.

A többrétegű védőruházat lehetővé teszi, hogy a katonák alkalmazkodhassanak a változó hőmérséklethez és az időjárási viszonyokhoz. Az optimális védőruházat általában kétrétegű, kötött szerkezetből épül fel. A testfelülettel érintkező belső textilréteg tartósan hullámosított fonalakkal áll, melyek anyaga víztaszító, tehát a szálakban nincsenek nedvesség megkötésére alkalmas üregek, ilyen pl. a poliészter vagy a polipropilén. A külső textilréteget pedig jó nedvességfelvételű anyagból, pamutból alakítják ki, mely a belső textilrétegből veszi fel a nedvességet [11].

A hőszabályozásra alkalmas „klíma-aktív anyagok”, „Phase Change Material”(PCM) paraffin tartalmúak jelentős mennyiségű hőenergiát képesek elnyelni, tárolni, majd pedig a környezeti változásokhoz igazodva leadni. Jellemző, hogy adott hőmérsékleten halmazállapotukat igény szerint tudják változtatni. A komfortos védőruházat elkészítésekor lényeges a mozgásszabadságot növelő szabásvonalak, melegítő bélések, víz- és szélálló illetve lélegző tulajdonságú húzó- valamint tépőzárak, zsebek továbbá a szellőztető rendszerek kialakítása.

A Gore-Tex termékek hőszigetelő, vízálló, lélegző illetve szélzáró hatást mosás után is megtartó anyagokból készülnek, és a varratoknál optimálisan záró hegesztőszalaggal vannak ellátva.

A nagy hőszigetelési igény esetén a védőruházatot ún. aerogél béleléssel látják el [11].

A neoprén szelet és vizet át nem eresztő anyag. A surf-ruhák is ebből készülnek, a nyaknál továbbá a végtagnyílásoknál beeresztett vizet, benntartja és felmelegíti az emberi test hőmérsékletére.

Az úszók esetében a teljesítmény növelésében a speciális ruházat fejlesztése nagy szerepet játszik. A vállal egybeszabott ujjá-kialakítás, a hónaljhelyzet valamint a varrások helyett alkalmazott ultrahangos hegesztés is csökkenti a vízzel szembeni ellenállást [11].

A hideg elleni védekezésben a különleges anyagok, mint a nanoméretű cirkonium-oxid borítású poliészter jön szóba.

Az ún. intelligens textíliák speciális kialakítású, piezoelektromos fólia bevonatú textilszerkezeteket jelentenek, melyek már kisebb mértékű környezeti változásokra is reagálnak. Az intelligens ruházatba beépített mikroelektronikai eszköz és a hozzátartozó szenzor elem képezi a fő textil-kiegészítő elemeket [11].

A védőruházat tisztán tartása mindenképpen fontos, mivel a szennyeződés kitölti a ruhaszövet „légsejtjeit”, így szigetelőképeség csökkenéséhez vezet. A fűtött menhelyekre történő belépés előtt a nedves ruházatot meg kell szárítani, a havat le kell mosni, és a külső réteg levételével biztosítani kell a verejték távozását is. A hideg környezetben a pamutszövet alkalmazása nem javasolt, mivel rövid idő alatt nedves lesz és elveszíti szigetelőképeségét. A gyapjú és szintetikus anyagok képesek a hőt megtartani, akkor is, ha a ruházat nedves [4].

A hideg környezetben végzett katonai szolgálat során a nemezzel bélelt, gumitalpú, bőrral fedett csizmák alkalmazhatók, mivel a bőr porózus, így a csizma „lélegezhet”, ily módon a verejték könnyen elpárologhat. A szigetelő anyagok és zoknik gyorsabban átnedvesednek bőrcsizma esetén, ez növelheti a fagyás kockázatát. Hideg esetén egy vagy két pár vastag zokni viselése javasolt, mely közül a belső zokni anyaga vékony gyapjú, és a külső legyen vastagabb, hogy ne nyomja a belsőt. A megfelelő vastagságú zokni viselése javasolt, mivel ha a csizmában „feszül”, akkor a zoknik elvesztik szigetelőképeségüket [4, 12].

A szélsőségesen hideg időjárási körülmények között, ahol az arc védelme is fontos szerepet kap, a szem védelmét el kell választani az orr és száj védelmétől és a környezetnek megfelelő védőszemüveg kiválasztása is nagyon fontos. [4].

KÖVETKEZTETÉS

A szélsőséges hideg környezetben végzett katonai szolgálat során a megfelelő védőruházat viselése feltétlenül javasolt. A védőruhán keresztül a felhasználót érő hőáramlásnak olyannak kell lennie, hogy a viselés időtartama alatt összegyűlt hideghatás a védendő testrészt bármely pontján, beleértve a kéz vagy láb ujjvégeit is, egyetlen esetben se érje el a

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Dr. RÉVAI Tamás

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

fájdalomküszöböt, sem pedig azt a szintet, amely bármilyen ártalmat jelentene az egészségre. Ebben az esetben a körülményekhez és a védőruházathoz igazodóan megfelelő hőszigeteléssel ellátott védőlábbelit továbbá védőkesztyűt is biztosítani kell. A túlzott verejtékezés megelőzése céljából a védőfelszerelés eltávolítása csak megfelelő sorrendben történhet. Először a kesztyű, majd a sapka illetve a sál, és csak végül történhet a ruházat eltávolítása. Ez a sorrend lehűléskor megfordul. A bőr érintkezését a hideg felülettel, valamint párolgó anyagokkal, mint a benzin mindenképpen meg kell akadályozni. A kiszáradás megelőzésére a megfelelő folyadékbevitel alapvető fontosságú, és a gyakori, helyes étkezés javasolt. A hidegben végzett szolgálat során több energia fogy, mint a melegben végzett feladat esetén, ez még jobban megnőhet a nehéz védőruházat viselése esetén. A védőruházatok hatalmas fejlődés előtt állnak, mivel a textil- és ruhaipari valamint az informatikai szakemberek együttműködésével már bármilyen igény kielégíthető.

Kulcsszavak: védőruházat, hideg, katonai szolgálat, Magyar Királyi Honvédség

Keywords: protective clothing, cold, military service, Royal Hungarian Army

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] PFANNL Tamás, nyá. százados, a 2. magyar hadsereg III. hadtest közvetlen 5/6 üteg bemérő tisztje, doni túlélő visszaemlékezései.
- [2] REVAI T.: Lack of Food Supply and Health Provision and Kidney Diseases among the Soldiers of the Royal Hungarian Army in 1942-43. *Pak J. Nutr.* 6. 718-721, 2007
- [3] ANTTONEN H., PEKKARINEN A., NISKANEN J.: Safety at Work in Cold Environments and Prevention of Cold Stress. *Industrial Health.* 47 254-261, 2009.
- [4] OAS Answers: *Cold Environments-Working in the Cold.* 2008
http://www.ccohs.ca/oshanswers/phys_agents/cold_working.html_pp.1-6, (letöltve: 2009. VIII. 10).
- [5] NAGY, PISZTRAI, TÓTH, ZIMONYI: *A magyar katonai ellátó (hadtáp) szolgálat története (az őshazától 1949-ig).* -Bp.: Zrínyi Katonai Kiadó és MN Hadtápfőnökség, 1984. -pp.522-523.
- [6] HORVÁTH M.: *A 2. Magyar Hadsereg megsemmisülése a Donnál.* -Bp.: Zrínyi Kiadó, 1959. -pp. 248-250.
Jelentés a 10. k. ho. alakulatának legénységének bizottsági orvosi vizsgálatáról a visszavonulás után. HIL II. világháborús fond. 2. hds. 10 k. ho. 19 fasc.
- [7] HL. 2. hadsereg iratai 15. fasc. Főszállásmesteri osztály, szám nélküli iratok. 4. sz.melléklet
- [8] HL. 2. hadsereg iratai 10. fasc. 2. hadsereg-parancsnokság naplója. 97/a naplómelléklet (1943-I.1- IV.30.)
- [9] *A megfelelő védőruházat kiválasztása, alkalmazása.* 2008.
http://www.epkezlab.com/article_info.php/articles_id/37 (letöltve: 2010. I. 10.)
- [10] REVAI T.: Emergency Rations For Expeditions In Different Climates. *The Internet Journal of Rescue and Disaster Medicine.* Volume 6 Number 2, 2007.
- [11] KUTASI Cs., LÁZÁR K.: *Korszerű alsóruházatok, sport és szabadidő-öltözékek.* =Magyar Textiltechnika LXI. évf. 2008/5. -pp.129-133.
- [12] TÓTH L.: *A Magyar Királyi Honvédség egyenruhái 1926-1945.* Bp.: Keskeny és társai KFT. 2007. -pp.16-17.
-ISBN 978-963-06-3136-5

AZ OSTEOPOROSIS ÉS A REHABILITÁCIÓ

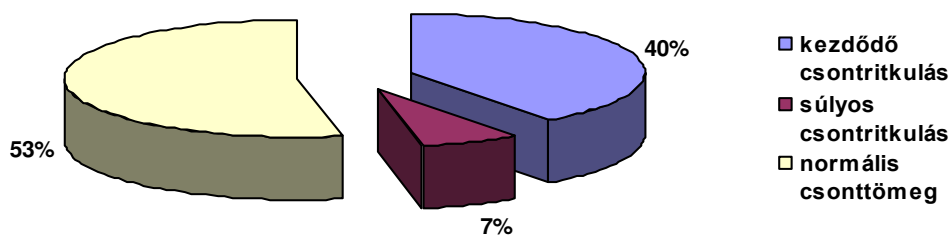
OSTEOPOROSIS AND REHABILITATION

Az osteoporosis Európában és Magyarországon is népbetegségnek számít. A betegek száma egyre nő, többek között a lakosság elöregedése illetve a civilizációs ártalmak miatt. Nő az osteoporosisra vonatkozó törések száma is. A betegség megelőzése (felvilágosítás, életmód, szűrés, gyógyszeres terápia) lényegesen jobb életminőséget eredményez, kevesebb anyagi ráfordítást jelent, mint a következményes törések kezelése és rehabilitációja. Intézetünkben az elmúlt öt évben jelentősen emelkedett az osteoporosis miatt rehabilitált betegek aránya, így bőséges tapasztalatot szereztünk ezen a területen. A cikkben részletezem az osteoporotikus betegek rehabilitációjának folyamatát. Indokolom a prevenció előnyeit a porotikus törés kezelésével szemben.

Osteoporosis is an endemic disease in Hungary, similarly as occurs in other parts of Europe. The number of patients has been steadily increasing due to the ageing of the population and to civilizational harms. The number of fractures related to osteoporosis also increases. The prevention to the illness (information, way of life, screening, medication) besides resulting in a better quality of life costs less, than do the treatment and rehabilitation of the fractures. In our hospital the proportion of patients undergone rehabilitation from osteoporosis has risen significantly in the last five years and we have gained remarkable experience on this field. The rehabilitation process of osteoporotic patients is further detailed in this paper providing arguments rather for the prevention than the treatment of the fracture, alone.

Az osteoporosis a fejlett országokban népbetegségnek számít. Az Amerikában végzett NORA felmérés szerint, amelyben 200 000, 50 év feletti nő vett részt, 40%-nál kezdődő, 7%-nál súlyos osteoporosist találtak. A következő egy éven belül a súlyosan porotikus esetekben négyszer több törés fordult elő, mint az átlag populációban.[1,2]

NORA
(National Osteoporosis Risk Assessment, USA)
200.000, 50 év feletti nő vizsgálata

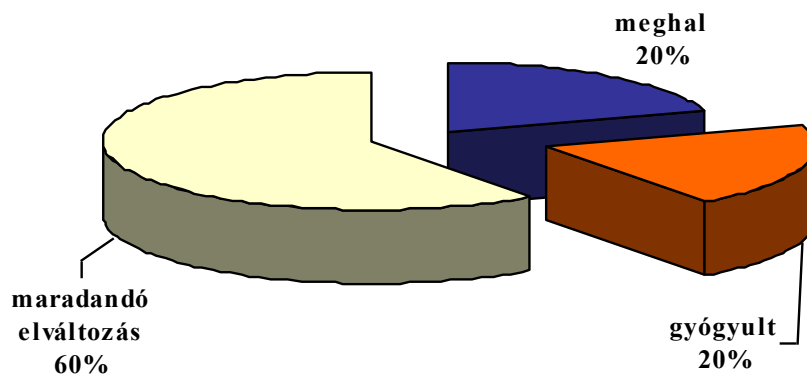
Magyarországon hasonló arányok vannak. Az osteoporosis néma járvány, sokáig tünetmentes, gyakran a törés az első jele. Magyarországon jelenleg 900 000–1 000 000 ember szenved valamilyen fokú osteoporosisban. Közülük évente kb. 100 000, közvetlenül az osteoporosisra visszavezethető törés következik be, ebből 15 000 a csípőtáji törés, közülük 20% az első évben meghal, 60% maradandó elváltozásokkal él tovább. [2,3,4]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

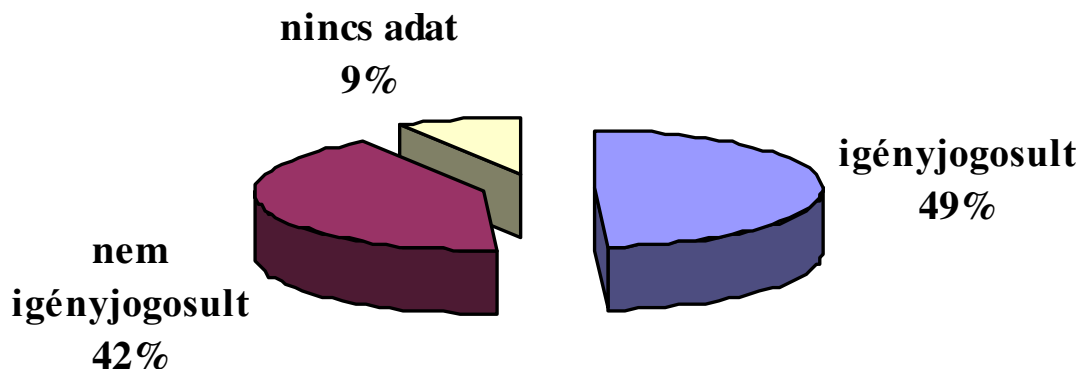
2. grafikon: Osteoporotikus törések következményei

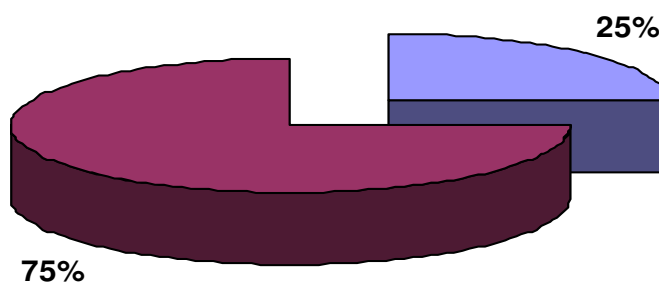
Természetesen valamennyi osteoporotikus beteg nem kerül — nem is kerülhet — rehabilitációra, és nem is ez a cél. A rehabilitáció elsősorban a régebben rokkantnak nevezettekre — ma már a WHO új definíciója szerint, a társadalmi részvétel korlátozottságával jellemzett egészségi állapotú emberekre — irányul, és ez érvényes az osteoporotikus betegcsoporton belül is. [5,6] Ezért főleg a töréssel szövődött illetve súlyosan porotikus esetek kerülhetnének rehabilitációra. Sajnos a gyakorlatban csupán egy részük kapja meg a megfelelő rehabilitációs kezelést, annak ellenére, hogy egy osteoporotikus törés vízvázasztó a további életminőség szempontjából.

Az intézetünkben 15 éve folyó rehabilitációs munka alapján szeretném bemutatni az osteoporosis rehabilitáció néhány jellegzetességét. A 2003–2007 közötti öt éves időszak alatt összesen 10 982 beteget kezeltünk, 22,5 átlagos ápolási nappal. Igényjogosult 49%-uk volt. Betegeink 25%-a szenvedett csonttritkulásban, közülük minden harmadik-negyedik beteg porotikus törés után került rehabilitációra.

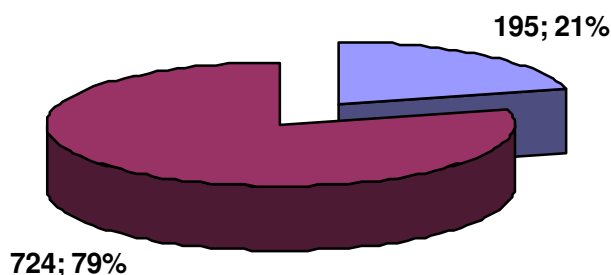
3. grafikon: 2003-2007 között kezelt betegeink megoszlása igényjogosultság szerint

4. grafikon: Osteoporotikus betegeink (2 709 fő) aránya az összes betegünk (10 982 fő) számához viszonyítva (2003-2007)

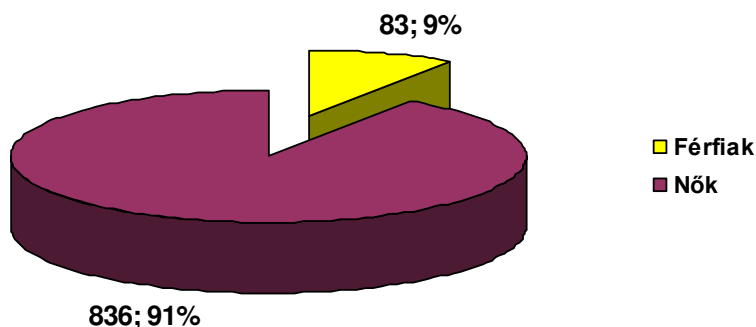

Osteoporotikus törés után rehabilitált betegek aránya (fődiagnózis)

Fontos különválasztani a töréssel járó eseteket, mert rehabilitációjuk a módszereit és a jelentős költségeket tekintve a baleseti, traumatológiai rehabilitáció csoportjába tartozik. A nemenkénti megoszlás az országos átlagnak megfelelően alakult.

6. grafikon: Osteoporotikus betegek nemenkénti megoszlása (2003-2007)

A felvételt követően egyénre szabott rehabilitációs tervet készítünk, figyelembe véve a beteg általános állapotát, kísérő betegségeit, az osteoporosis súlyosságát, és egy esetleges törés meglétét. Ez a gyakorlatban úgy valósul meg, hogy belgyógyászati, reumatológiai és neurológiai betegvizsgálatot végzünk, laboratóriumi továbbá EKG vizsgálatot kérünk. Felmérjük a terhelhetőséget, a gyógyszerigényt, a segédeszköz szükségletet, az önellátási képességeket. Ezek alapján előzetes rehabilitációs tervet készítünk.

Természetesen az alap- és kísérőbetegségek gyógyszerelése, a beteg állapotának folyamatos követése, a rendszeres orvosi vizitek, a gyógyszerelés szükség szerinti módosítása teremti meg a rehabilitáció alapját, ugyanis ezek a betegek — eleve már az életkorukból adódóan — hozzák magukkal intézetünkbe a diabetesüket, hypertoniájukat, coronaria stentjeiket, PM-jüket, daganatos betegségeiket. Különösen fontos az osteoporotikus betegeknél az antiporotikus gyógyszerelés és a fájdalomcsillapítás kérdése.

OSTEOPOROSIS REHABILITÁCIÓ

1. egyéni rehabilitációs terv:

- általános állapot;
- kísérő betegségek;
- osteoporosis súlyossága;
- törés;
- terhelhetőség;

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

- gyógyszerigény;
 - segédeszköz szükséglet;
 - önellátási képességek.
2. TEAM-munka;
 3. FIM;
 4. fizioterápia:
 - mozgásterápia;
 - egyéb fizioterápiás eljárások.
 5. ergoterápia;
 6. segédeszköz ellátás;
 7. életmódi tanácsadás;
 8. pszichológiai foglalkozás;
 9. szociális és foglalkozási rehabilitáció.

A kezelés team munkában zajlik, rendszeres megbeszélésekkel. [5,6] Ezekon a „konzultációkon” szükség szerint módosítjuk a rehabilitációs tervet. A team legfontosabb tagja a beteg, hiszen ő dönt, hogy mi lesz az új célja megváltozott képességeivel, és ezért mit hajlandó megtenni. Csak azt az embert lehet rehabilitálni, aki akarja is ezt, aki ebben aktívan részt vesz. Fontos hogy a team összetétele nem merev, a beteg állapotától, betegségétől függően változik. A FIM-indexel érzékeltetjük az állapot változását, felvételkor, távozáskor és kontroll vizsgálat során. Ennek részleteit az alábbi táblázat mutatja. Az index a beteg funkcionális függetlenségét méri, és nagyon jól követhető vele a rehabilitáció során elért önállósodási fok. [6]

II-7. táblázat				
FIM (Functional Independence Measure – Funkcionális Függetlenség Mérés)				
Név:				
	Felvétel	Távozás	Kontroll	Dátum
Önellátás				
A. Etkezés
B. Személyi higiénia
C. Fürdés
D. Öltözködés (felső testfél)
E. Öltözködés (alsó testfél)
F. WC-használat
Székletirányítás				
G. Székletirányítás
H. Vizeletirányítás
Mozgékony				
I. Ágy-szék, kerekesszék átülések (transzfer)
J. WC transzfer
K. Kád vagy zuhany transzfer
Helyváltoztatás				
L. Járás vagy kerekesszék-használat
M. Lépcső
Kommunikáció				
N. Megerősítés
O. Önkifejezés
Szociális képességek				
P. Szociális együttműködés
Q. Problémamegoldás
R. Emlékezés
Pontozás				
I. Segítő személyre nincs szükség (önálló)				
7 - Teljes függetlenség (időben, biztonságosan)				
6 - Módosított függetlenség (segédeszköz)				
II. Személyes segítség szükséges				
<i>Részleges függőség:</i>				
5 - Teljesítmény				
4 - Minimális segítség (75%-nál nagyobb önállóság)				
3 - Képes segítség (50%-nál nagyobb önállóság)				
<i>Teljes függőség:</i>				
2 - Maximális segítség (a vizsgált személy 25-50%-os részvételével)				
1 - Teljes segítség (a vizsgált személy 25% alatt részvételével)				
0 - Ha egy tevékenység nem tesztelhető				

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

Kezelésünk alapja a fizioterápia nagy csoportján belül a mozgásterápia. A beteg állapotától függően egyéni vagy csoportos formában történik a gyógytorna. A törés nélküli esetekben a csontállomány megtartása, illetve a csontvesztés lassítása, a törések megelőzése a cél, főleg az axiális terhelés fokozásával, egyensúlygyakorlatokkal, az izomstátusz javításával.

Törések és műtétek után előtérbe kerül a részterheléssel, illetve a tehermentesített helyzetben végzett gyógytorna, pl. a hévízi gyógyvízben függesztő rácsban. A cél ekkor főleg a contractura oldás, az izomerősítés, az egyensúlyjavítás, a fájdalomcsillapítás. [5,6,7]

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

Az alábbi ábrán látható az egyik első olyan, prospektív, véletlen besorolásos, kontrollált, a bizonyítékokon alapuló orvoslás kritériumainak megfelelő vizsgálat, melyben mozgásterápiás módszer hatását vizsgálták. Két éven át végeztek hátizom-erősítő gyakorlatokat, majd 10 éven át követték a betegeket. A végeredményre hívnám fel a figyelmet: jelentős, több mint 50% különbség volt a csigolyatörések gyakoriságában. [8] A kezelt csoportban lényegesen kevesebb volt a törés.

2. táblázat. A hát- és derékizomzat erősítése csökkenti a csigolyatörések incidenciáját: egy tíz-éves vizsgálat eredményei¹⁷

	Kontrollcsoport (n=23)	Kezelt csoport (n=27)	
Életkor (év)	66,8 ± 4,5	66,6 ± 4,2	N. sz.
Hátfeszítő izmok ereje, kiindulási érték (Newton)	369 ± 103	394 ± 89	N. sz.
Hátfeszítő izmok ereje 2 év múlva (Newton)	490 ± 126	668 ± 158	p < 0,01
Hátfeszítő izmok ereje 10 év múlva (Newton)	269 ± 74	329 ± 84	p = 0,03
Ágyéki csigolyákon mért ásványianyag-sűrűség, kiindulási érték (g/cm ²)	1,00 ± 0,15	1,07 ± 0,16	N. sz.
Ágyéki csigolyákon mért ásványianyag-sűrűség 2 év múlva (g/cm ²)	0,98 ± 0,15	1,03 ± 0,16	N. sz.
Ágyéki csigolyákon mért ásványianyag-sűrűség 10 év múlva (g/cm ²)	0,82 ± 0,15	0,89 ± 0,14	p < 0,01
Csigolyatörések száma, kiindulási érték	0	0	N. sz.
Csigolyatörések száma 2 év múlva	0	0	N. sz.
Csigolyatörések száma 10 év múlva	14 (322; 4,3%)	6 (378; 1,6%)	p = 0,02

N. sz.: nem szignifikáns

Az osteoporotikus betegek rehabilitációja során felhasználjuk a fizioterápia egyéb lehetőségeit is, a spasmusok oldására, a fájdalmak csökkentésére, a kísérő betegségek kezelésére. [5,6,7] Szinte valamennyi fizioterápiás kezelés használható osteoporosisban is, de megfelelően adaptálni kell a beteg állapotához. Főleg a kísérő egyéb reumatológiai betegségek szempontjából nagy előny intézetünk hévízi elhelyezkedése, így a hévízi gyógyvíz és iszap adta lehetőségekkel bővíteni tudjuk rehabilitációs kezeléseink palettáját.

Ergoterapeutáink segítik a szokásos napi tevékenységek ismételt megtanulását, nem ritkán az önellátásban és a háztartásban használható módosított eszközökkel. A lenti képen a zokni húzó használatát gyakorolja egyik betegünk. A zokni húzó segítségével a porotikus compressiók csigolyatörés után kiküszöbölhető a gerinc káros flexiós, rotációs mozgása. Ugyanez látható a leejtett tárgyak felvételekor az un. segítő kéz használatával.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

Intézetünkben ellátjuk a betegeket a szükséges segédeszközökkel. A segédeszközök közül két, speciálisan csak osteoporosisban használatos segédeszközt emelnék ki.

SEGÉDESZKÖZÖK OSTEOPOROSISOS BETEGEK SZÁMÁRA

- segédeszközök az önellátásban;
- segédeszközök a helyzet- és helyváltoztatásban;
- segédeszközök a háztartásban;
- csípővédő nadrág;
- aktív hátortézisek.

A csípővédő nadrág ötlete abból a megfigyelésből származott, hogy elhízott, porotikus nőknél kevesebb csípőtörés fordult elő, mint a soványakon. A trochanter major felett megvastagított nadrágokon a vastagítás részben elnyeli, részben a környező lágyrészekbe vezeti az erőhatást. Jelentős — 56-60%-os — kockázatcsökkenést tapasztaltak a különböző tanulmányokban, de a betegek compliance igen rossz a csípővédő nadrággal kapcsolatban. Hat hónap múlva a betegek 50 %-a hordta csak. Tehát azt kell, hogy mondjuk, ha használják, hatásos. [9]

A Spinomed aktív hátortézis, egyedileg a betegre alakítható, könnyű, összesen 450 gramm, a gerinc mentén merev, tépőzáras hevederekkel rögzíthető segédeszköz.

Elősegíti a helyes testtartás felvételét, úgy hogy ehhez a beteg aktív izomműködése szükséges. Ezáltal erősíti a hátizmokat, nyújtja a zsugorodott mellizomzatot, javítja a testtartást, csökkenti a háti kyphosist. 6 illetve 12 hónapos viselése

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

Mint a táblázatokban látható, a laboratóriumi vizsgálatok, a röntgen, az ODM vizsgálatok és a gyógyszerek árai ezres nagyságrendűek.

1. táblázat: VIZSGÁLATI KÖLTSÉGEK (átlagosan, a 2008. évi árakon)

Vérvétel egyszer használatos eszközökkel	2 000 Ft.
Ionok, véresejtsüllyedés	1 000 Ft.
Hormonok, antitestek	4 000 Ft.
Vizeletvizsgálatok	2 000 Ft.
Leletezés	2 000 Ft.
RTG vizsgálat	4 637 Ft. (átlag 2–4 felvétel)
ODM gerinc	6 600 Ft.

2. táblázat: GYÓGYSZEREK (1 havi költség 2008-ban, a teljes és a támogatott áron)

Actonel 35 mg	8 666 Ft	867 Ft.
Alpha D3 0,5 µg	2 165 Ft.	217 Ft.
Evista 60 mg	8 467 Ft.	789 Ft.
Fosamax 70 mg	8 710 Ft.	871 Ft.
Protelos 2 g	9 861 Ft.	986 Ft.

Az intenzív rehabilitációs osztályos napi átlagos kezelési költség 20 ezer Ft.

3. táblázat: A többszörösen módosított 43/1999. (III. 3.) Korm. Rendelet alapján a jelenlegi helyzet 2007 decemberétől:

Krónikus ellátási formák	Szorzó	Egy beteg egy ellátási napjának az OEP által finanszírozott költsége
Ápolási tevékenység	1	5 600 Ft.
Ált. rehabilitációs ellátás	1,2	6 720 Ft.
Kiemelt rehabilitációs ellátás	1,7	9 520 Ft.

A tényleges kiadás a fentieknek duplája, az átlagolt egyéb költségek miatt.

A műtéti költségek több 100 ezer Ft-ban számolhatók. A porotikus törések műtétei, az osteoporosis rehabilitációja nagyságrendekkel több pénzbe kerül, mint a szűrés, az életmódi felvilágosítás, a megfelelő gyógyszeres kezelés.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

4. táblázat: Aktív ellátások HBCS finanszírozása

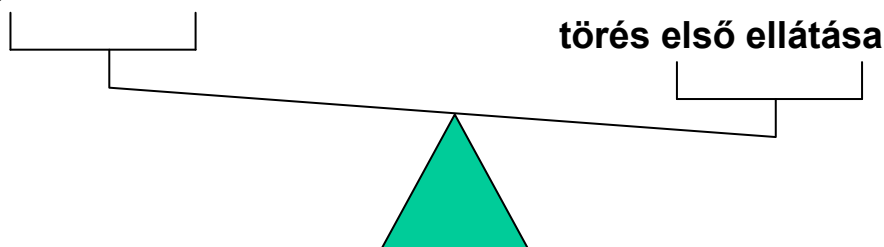
HBCS kód	Normatív nap	Súlyszám	Műtéti súlyszám	HBCS megnevezés
0041	20	7,00459	2,48657	Speciális gerincműtétek traum. Sürgősségi indikációval
0060	9	1,43836	0,40628	Rutin gerincműtétek
371H	16	3,17120	1,47780	Cementes csípőprotézis

A jelenleg érvényes HBCS alapdíj: 146 000 Ft.

Hazánkban évente az osteoporosis megelőzésére és gyógyszeres kezelésére összesen kevesebbet költünk, mint amennyibe a porotikus törések első, közvetlen ellátása kerül.

Ha ugyanezen az úton haladunk tovább, az „osteoporosis aluldiagnosztizált és alulkezelt betegség marad”- ahogy a német kolléga fogalmazott. [11]

megelőzés + kezelés

„Osteoporosis remains an underdiagnosed and undertreated disease”

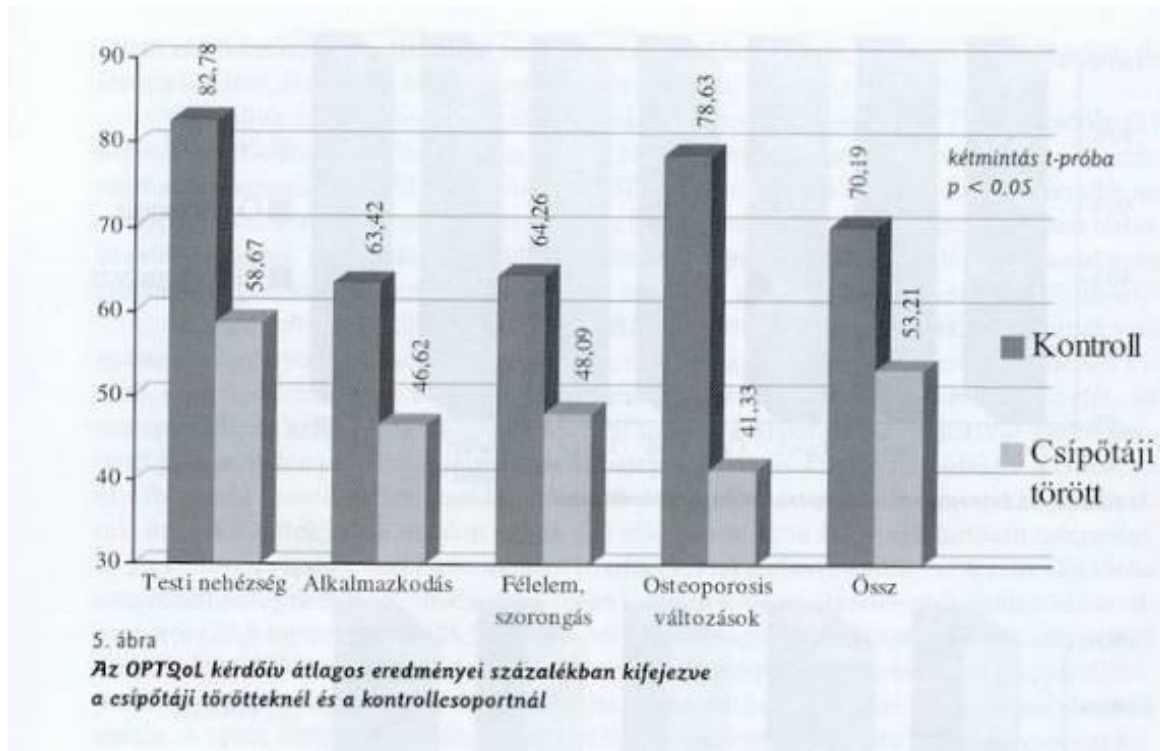
Bartl R. Bayerisches Osteoporosezentrum

Treatment of osteoporosis according to the „European guidance 2008”.

Internist (Berl). 2008.

A legfontosabb az életminőség kérdése. Egy osteoporotikus törés az esetek döntő többségében az életminőség drámai rosszabbodását okozza. [12]

AZ ÉLETMINŐSÉG CSÖKKENÉSE

Smudla, Nyíri, Somogyi: Csípőtáji törések vizsgálata az osteoporosis és az életminőség tekintetében Magyar Traumatológia 2003.3: 260-267

Mindenképpen a törések és a műtétek megelőzése lenne a cél, korrekt diagnosztikával, terápiával, életmódi felvilágosítással. A fentiek társadalmi jelentőségét a költséghatékonyasága, egyéni jelentőségét a szenvedés csökkentése illetve ki-védése, valamint az életminőség javítása jelentik.

Köszönettel tartozom a cikk megírásához nyújtott segítségért a következő munkatársaknak:

Baracska Lajosné intézetvezető gazdasági helyettes, Béresné Lutter Mária csoportvezető gyógytornász, Magyar Viktor informatikus főelőadó, Nagy Endre informatikus főelőadó, Sárközi Katalin statisztikai elemző főelőadó, Szőke Erika gyógytornász ergoterapeuta, Túttó Katalin gyógytornász

Kulcsszavak: osteoporosis, törés, megelőzés, rehabilitáció, költséghatékonyaság, életminőség

Keywords: osteoporosis, fracture, prevention, rehabilitation, cost, quality of life

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1] SIRIS, E.S., MILLER, P.D., BARRETT-CONNOR, E., FAULKNER, K.G., WEHREN, L.E., ABBOTT, T. A., Berger, M.L., SANTORA, A.C., SHERWOOD, L.M.: Identification and Fracture Outcomes of Undiagnosed Low Bone Mineral Density in Postmenopausal Women: Results From the National Osteoporosis Risk Assessment. *JAMA*, Dec. 2001; 286. -pp. 2815-2822.
- [2] NAGY A. L.: Harmadik évében a Csont és ízület évtizede. =Magyar Orvos, 2002. febr.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

Dr. WEINHOFFER Judit, Dr. PETTYÁN Ilona

- [3] POÓR Gy.: *Az osteoporosis, a csigolya deformitások és a cspőtáji femur törések epidemiológiai vonatkozásai.*
-Bp.: SOTE, 1998. Tud.koll.
- [4] SOMOGYI P., BOSSÁNYI A., KRICSFALUSY M., SCHREITHOFER L., RÁPOLTHY I., UDVARDY Cs., HORVÁTH Cs.:
Az osteoporotikus eredetű csonttörések számának becslése Magyarországon. =Ca és Csont, 2000. 3 (3). -pp.111-117.
- [5] HUSZÁR I., KULLMANN L., TRINGER L.: *A rehabilitáció gyakorlata.* =Medicina, 2000. -pp.13-15., 28., 327-328.
- [6] KATONA F., SIEGLER J.: *Orvosi rehabilitáció.* =Medicina, 1999. -pp.13-14., 19-21., 62-66., 84.
- [7] BÁLINT, G., BENDER, T.: *A fizioterápia elmélete és gyakorlata.* =Springer, 1995. -pp.253-255.
- [8] SINAKI, M., ITOI, E., WAHNER, H.W. (et al.): Stronger back muscles reduce the incidence of Vertebral fractures: a prospective 10 year follow- up of post-menopausal women. *Bone* 2002. 30. -pp 836-841.
- [9] KANNUS, P., PARKKARI, J., NIEMI, S. (et al.): Prevention of hip fracture in elderly people with use of a hip protector. *N Engl J Med.* 2000. 343. -pp. 1506-1513.
- [10] PFEIFER, M., BEGEROW, B., MINNE, H. W.: The ortosis Spinomed improves posture, lung Function, trunk muscle strength and quality of life in postmenopausal women with Spinal osteoporosis: results of a prospective randomized, controlled, cross-over study. *J Bone Miner Res* 2002. 17. abstract SA 347 (Suppl. 1)
- [11] BARTL, R.: Treatment of osteoporosis according to the „European Guidance 2008.” *Internist (Berl.)* Sept. 2008. 49 (9) -pp.1126-36.
- [12] SMUDLA A., NYÍRI P., SOMOGYI P.: *Cspőtáji törések vizsgálata az osteoporosis és az életminőség tekintetében.*
=Magyar Traumatológia, 2003. 3. -pp.258-267.

24 ÓRA

24 HOURS

Dolgozatomban a tűzoltóság 24 órás készenléti szolgálatát mutatom be. A szolgálatot ellátók napi feladataik ellátása mellett foglalkozásokon, gyakorlatokon vesznek részt. A vonulások miatt az éves kiképzési terv nehezen valósul meg. Foglalkozások maradhatnak el, a megfiatalodott állomány képzése nehéz, a fiatal állomány nehezebben szerzi meg a szükséges munkatapasztalatokat, az elméleti, gyakorlati tudást.

I introduce the Fire Department's daylong ever-ready service in my task. The fire service providers beside the supply of their daily tasks attend occupations, practices. The year training plan comes true difficultly because the numbers of the exodus are rising every day. The substance is very young, and the practices and occupations are often cancelled, so it is very hard to make the young fire-fighters well-trained and practiced professionally. However it is difficult to get the necessary work experiences, and the academic and practical knowledge's.

BEVEZETÉS: A KÉSZENLÉTI SZOLGÁLAT IDŐBEOSZTÁSA, TEVÉKENYSÉGE

Dolgozatom módszere a munkanap fényképezés,¹ ezen belül az önfényképezés, önfelvétel módszere. Azért választottam ezt a módszert, mert ezzel a váci tűzoltó parancsnokságon még nem foglalkozott senki. Feladat meghatározások, konkrét feladatok ellátása, ellenőrzése rendszeresen történik, de munkanap fényképezés, vagyis az hogy az általunk végzett munka, illetve egyéb tevékenység mennyi időt igényel, a munkafolyamatok között mennyi idő telik el, eddig senki nem vizsgálta. Céлом hogy bemutassam egy szolgálati napomat, mindennapi életemet, munkámat, egy tűzoltó 24 órás szolgálatát.

Az időbeosztás megfigyelése mellett óhatatlanul foglalkoznom kell a tevékenység tartalmi elemeivel,² egyfajta munkakörelemzéssel. *Megítélésem szerint a szolgálatparancsnokok feladatköre kibővült, a lecserelődött állomány képzésében jóval jelentősebb szerepet kell vállalniuk, mint ez idáig.* Persze a leterheltség nem általánosítható, hiszen tudjuk, hogy ez összefüggésben áll a vonulási számmal. Vác viszonylatában ez a szám meghaladja az évi 700-at. Ez átlagban kb. napi két vonulást jelent. A vonulási kötelezettség teljesítése mellett a napi feladatokat is végre kell hajtani. A feladat nem egyszerű, hiszen a tűzoltóság nem hagyományos termelő tevékenységet folytató szervezet, így nem egy munkafolyamatot vizsgálunk, hanem egy „szolgálati feladatot” ellátó egységet. Mindezeket túl természetes megállapítás, hogy a munka céljának és eszközeinek összehangolása mindig feltétele az eredményes, tudatos cselekvésnek. A tűzoltóknál ez azért nem ilyen egyszerű, bár a racionalizáló szándék megvan minden folyamatban. Dolgozatom megírását az is motiválja, hogy az elmúlt időszakban sok szó esett életünkről, mindennapjainkról. Gondoljunk csak a túlmunka perre, a munkaidő kedvezményre, vagy a tűzoltók alacsony bérezésére. A megfiatalodott állomány képzése hogyan valósul meg?

A szervezés a cél elérésének eszköze, ez nálunk alapvetően a szolgálat szervezésével kezdődik. Összehasonlítom a munkaköri leírásban meghatározott és az éves kiképzési tervben meghatározott feladatokat a tényleges feladat ellátással. Természetesen olyan szolgálati napot mutatok be, ami valójában is megtörtént. A bemutatott illetve lezajlott esemé-

¹ Rása László: Szervezőmódszertan. 2009.

² Ua.

nyek valóságosak, életszerűek. Dolgozatom a május 26-ai szolgálati napomat szemlélteti. Azért, hogy legyen összehasonlítási alap illetve összehasonlítási lehetőség, Vácott a másik két szolgálatparancsnok munkanap fényképezését továbbá egy másik pest megyei szolgálatparancsnok hasznos munkaidő vizsgálatát is elvégzem, az általam készített munkafelvételi lap segítségével. A vizsgálat végén meglátjuk, hogyan telik el a 24 óra, az időbeosztás megfelelő-e, van-e igény változtatásra? Feltételezem, a négy megfigyelés sok helyen átfedi egymást, mivel az évi kiképzési terv mindhárom szolgálati csoportban ugyanaz, csak egy napos eltolódással.

Az általam készített munkafelvételi lap egy órás időtartamokat ölel fel, 22:00–04:00 között csak vonulást vagy rendkívüli eseményt rögzít. A munkafelvételi nap nem követi a napirendi pontokat, szándékosan csak az időpontokat írtam fel rá. Kezdő időpont a szolgálat felvétele, záró időpont a szolgálat leadása. A munkafelvételi lapon kérdéseket is teszek fel a vezetőknek, mégpedig azt, hogy mennyire elégedettek munkabeosztásukkal, napirendjükkel. Az összegzésben láthatjuk majd a vizsgálatok eredményét, az időbeosztás hatékonyságát, vagy éppen az ellenkezőjét.

A TŰZOLTÓSÁG BEMUTATÁSA

A tűzoltóságok szakmai tevékenységüket a tűzvédelmi törvény értelmében a következő alapfeladatok ellátásával végzik: *tűzoltás, műszaki mentés, tűzmegeelőzés és tűzvizsgálat.*

„*Tűzmegeelőzés*: a tüzek keletkezésének megelőzésére, továbbterjedésének megakadályozására, illetve a tűzoltás biztosítására vonatkozó, a létesítés és használat során megtartandó tűzvédelmi jogszabályok, szabványok, hatósági előírások rendszere és azok érvényesítésére irányuló tevékenység.

Tűzoltás: a veszélyeztetett személyek mentése, a tűz terjedésének megakadályozása, az anyagi javak védelme, a tűz eloltása és a szükséges biztonsági intézkedések megléte, továbbá a tűz közvetlen veszélyének elhárítása.

Műszaki mentés: természeti csapás, baleset káreset, rendellenes technológiai folyamat, műszaki meghibásodás, veszélyes anyag szabadba jutása vagy egyéb cselekmény által előidézett veszélyhelyzet során emberélet, testi épség és az anyagi javak védelme érdekében a tűzoltóság részéről végzett elsődleges beavatkozási tevékenység.

Tűzvizsgálat: a tűz keletkezési idejének, helyének és okának felderítésére irányuló tűzvédelmi hatósági tevékenység.”³

Vizsgáljuk meg a tűzoltóságok fajtáit. Jogállásuk szerint négy csoportot különböztetünk meg:

- hivatásos állami tűzoltóság;
- *hivatásos önkormányzati*;
- önkéntes tűzoltóságok;
- létesítményi tűzoltóságok.

A dolgozatban „csak” a hivatásos önkormányzati tűzoltóságokról lesz szó, főként a váciról. Megpróbálom napirendünkön továbbá az éves kiképzési tervünkön keresztül bemutatni életünket, mindennapjainkat. A célok elérése a felhasználható ismeretektől függ, ezért fontos a továbbképzés (szakmai, információs). Meg kell említenem, hogy ezt a rendszert sokszor felborítják a riasztások, vonulások, amik nem tervezhetők.

A célok eléréséhez szükséges tevékenységek egymásutánisága alkotja a folyamatokat, amelyek nem lehetnek hosszabbak, számosabbak, mint amit a cél elérése igényel.

A Váci Önkormányzati Tűzoltóság Alapító Okiratát Vác város képviselőtestülete a 82/1995./VI.12./ sz. határozatában fogadta el. Az Alapító Okirat a következőket tartalmazza:

„A tűz elleni védekezésről és a tűzoltóságról szóló 1991. évi XX. törvénnyel módosított 1973. évi 13. törvényerejű rendelet, az Ötv.8.§.(1) bekezdése valamint az államháztartásról szóló 1992. évi XXXVIII. törvény alapján Vác Város Önkormányzata a városi hivatásos önkormányzati tűzoltóság alapító okiratát a következőkben határozza meg:

³ Szelíd Zoltán: Alapfokú tűzoltó ismeretek. 2007.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

1. A költségvetési szerv elnevezése: Vác Város Önkormányzata Hivatásos Tűzoltósága
2. Székhelye: 2600 Vác, Szilassy út 6-10.
3. Alapítás éve: 1995.
4. Alapító szerv megnevezése: (akkori) Belügyminisztérium
5. Az alapító jogutódja, az intézmény fenntartója és felügyeleti szerve: Vác Város Önkormányzat Képviselő-testülete
6. Az intézmény feladata és alaptevékenysége: 75166 szakágazat, tűzvédelem, katasztrófa elhárítás.
 - a) *A kormány által meghatározott működési területre kiterjedően:*
 - szervezi és biztosítja tagjainak riasztását és kivonulását;
 - gondoskodik a tűzoltás előfeltételének biztosításáról;
 - gondoskodik a keletkező tüzek oltásáról;
 - a rendelkezésére álló személyi és tárgyi feltételeknek megfelelő műszaki mentési és kárelhárítási feladatok felszámolásában részt vesz.
 - b) *A Riasztási és Segítségnyújtási Terv alapján az állami tűzoltóság felhívására a működési területen kívülre is vonul.*
7. A költségvetési szerv gazdálkodási jogköre: önállóan gazdálkodó
8. Az intézményvezetőt Vác Város Képviselő-testülete nevezi ki, a kiválasztás nyilvános pályázat útján történik. A kinevezett vezető gyakorolja az intézmény dolgozói tekintetében a munkáltatói jogkört.
9. Költségvetési szerv, vállalkozási tevékenységet végezhet, de a vállalkozási tevékenysége nem veszélyeztetheti az alapfeladat ellátását.
 - a) *A vállalkozás irányulhat:*
 - tűz-elemi kár-és egyéb kár biztosítására
 - tűzoltó berendezés javítására
 - tűzoltó készülék alkatrészei javítására
 - tűzvédelmi biztonságtechnikai ellenőrzésre
 - gépek, berendezések kölcsönzésére
 - tűzvédelmi tanácsadásra
10. A feladat ellátását szolgáló vagyon:

A Pest Megyei Közgyűlés tulajdonában álló, de Vác Város Önkormányzatának ingyenes használati jogot biztosító Vagyonátadó Bizottsági határozat alapján az 1896/14 és a 3330 hrsz-ú ingatlanok, valamint a vagyonleltárban nyilvántartott tárgyi eszközök és egyéb készletek.

A vagyontörvény 27.§ /4/ bekezdésében foglaltaknak megfelelően az ingatlan fenntartásával, üzemeltetésével, karbantartásával kapcsolatos költségeket a költségvetési szerv viseli.

A vagyonnal való gazdálkodás során az önkormányzat tulajdonáról és a vagyonnal való gazdálkodás egyes szabályairól szóló 21/1994. (VI.13.) számú önkormányzati rendelet szerint kell eljárni.”

A VÁCI TŰZOLTÓ-PARANCSNOKSÁG FELÉPÍTÉSE

A Váci Tűzoltó-parancsnokság egységes elveken alapuló szervezet mely az alábbi szervezeti elemekre tagozódik:

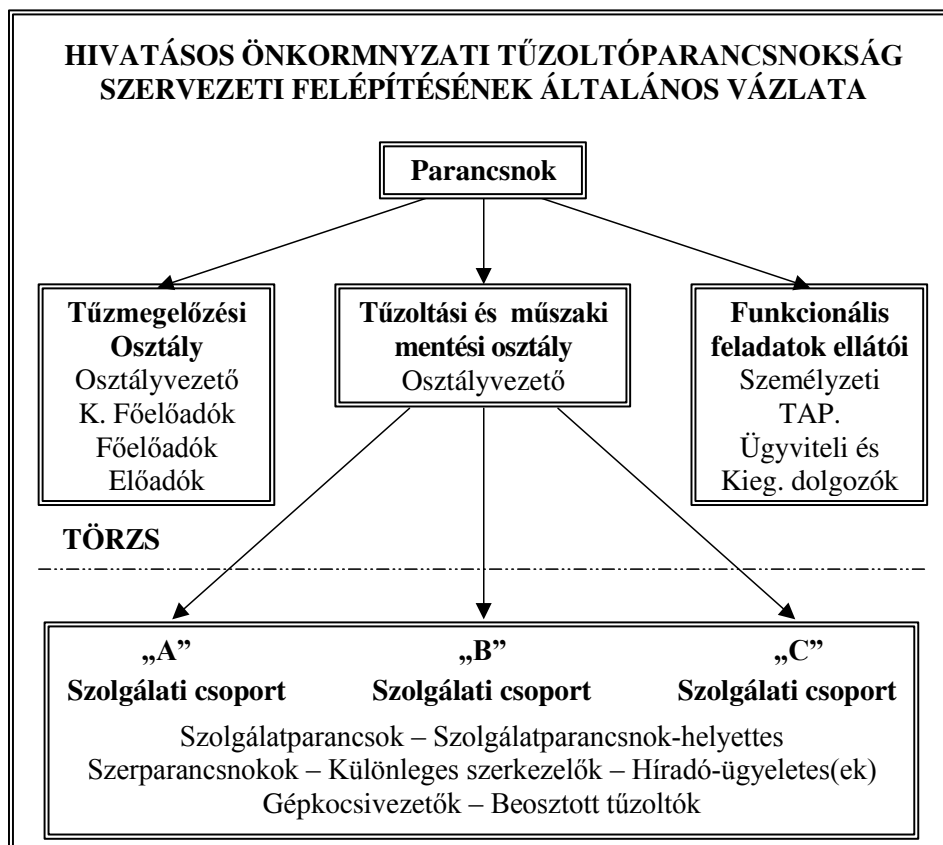
- Tűzoltási és Műszaki Mentési Osztályra;
- Tűzmelegelőzési Osztályra;
- Általános Ügyviteli és Ellátó Csoportra.

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

Az állomány, a 24/48 órás készenléti jellegű szolgálatot ellátó három szolgálati csoport.

A SZERVEZÉSI MÓDSZER BEMUTATÁSA (munkanap fényképezés)

Ebben a részben bemutatom az általam használt módszert, melynek segítségével igazolom a bevezetőben vázolt feltevésemet.

„A munkanap fényképezés egy személy, csoport vagy az egész szervezet hasznos munkaidőalapját vizsgáló résztechnika. Annak megállapítására szolgál, hogy a dolgozók a rendelkezésükre álló munkaidőt hogyan használják ki, és hogyan osztják meg a különböző tevékenységek között. A megfigyelés tárgya tehát a dolgozó által végzett munka és az egyes munkaelemek időtartama.”⁴

Az önfényképezés (önfelvétel) technikáját és az egyéni munkanapfelvétel technikáját is alkalmazva végzem a vizsgálatot. Az időszak: három egymást követő szolgálati nap Vácott, és ugyanebben az időben egy másik parancsnokság, a szolgálatparancsnokának információi alapján. A munkalap felvételeknél igyekszem a tárgyilagosságot, a tényyszerűséget folyamatosan hangsúlyozni. Céloom: a munkateher egyenletesebb eloszlásának megvalósítása, és optimalizálása. Annak bemutatása, hogy az elmaradt foglalkozások pótlása nehézkes, sokszor szinte lehetetlen. A pótlást mégis indokolja az állomány tapasztalatlansága, fiatalsága.

A TÉNYMÉGÁLLAPÍTÁS⁵ nem más, mint szervezett, tudatos megfigyelés, tapasztalatszerzés a vizsgált szervezetről, a munkafolyamatról, a feltételekről, az eszközökről.

⁴ Rása László: Szervezésmódszertan. 2009.

⁵ Ua.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

Célja: a szervezet teljesítményének fokozását és fejlesztését szolgáló intézkedések szakszerű kidolgozásához megismerjük a szervezet meglévő állapotát, amiből a célhelyezethez kell jutnunk.

SAJÁT MUNKANAP FÉNYKÉPEZÉSE⁶ (önfényképezés): MÁJUS 26. „A” CSOPORT VÁC

06:45 — A szolgálatváltást, a szabályzat 15 percben határozza meg, tehát 7⁰⁰-ig tart. A szabályozás nem számol azzal az idővel, amit a szolgálatparancsnokok a váltás előkészítésével töltenek, ez kb. még 15 perc. Ebben az időszakban a szolgálati irodában előszóban adják át a lelépők az eseményeket, információkat. A tényleges váltás, a szerek, felszerelések átvétele a szertárban történik. 14 percig tart. A hátralévő időben a beosztottak, felszerelését kell ellenőrizni.

07:00 — A szertárban van még az egész váltás, a meghatározott időnormát túllépve, a lelépő szolgálat már összehajlítva felszerelését, elindult haza.

A felszerelések ellenőrzésében, átvizsgálásában a tapasztaltabb tűzoltók segítik a fiatalokat.

08:00 — Parancsnoki eligazítás, napi feladatok meghatározása. A mai napon az egység begyakorló gyakorlaton vesz részt: Vác Siketnéma Intézet területén. Napi karbantartások feltételeinek egyeztetése. Egyéb problémák. Az állomány eligazítása. Gyakorlattevé ismertetése.

09:00 — A helyszínre érkezve nem tudjuk a gyakorlatot elkezdni. A helyismereti foglalkozáson elhangzottakat meg kell ismételni, többen (újoncok) a feladatot sem értik. A gyakorlatot kétszer ismételtetem meg. Ez fizikálisan is megterhelő. Az előírtakon túl jóval hosszabb a gyakorlat.

10:30 — Csúszással, de folytatjuk a kiképzési tervben előírtakat.(osztott sugár szerelése, táplálás szerelése légzőkészülékben). Mivel csoportokra osztottam az állományt van idő mindenkinek egy kis pihenésre.

12:00 — Ebéd, beszélgetés a konyhában. Gyakorlat értékelése.

13:00 — A következő szolgálati nap tervezése, szolgálati napló kitöltése,adminisztráció.

13:27 — Riasztás: Vác I. Vác II. Vác MM. vonul: M2-es út közúti balesethez.

15:19 — Az egységek állomáshelyükön. A délutáni karbantartás részben elmaradt, málházási ismeretek foglalkozás szintén. Szolgálati napló kitöltése.

16:00 — Az állomány a napirendben meghatározott feladatait végrehajtotta, ezek ellenőrzése történik.

17:00 — Az állomány több tagja a délután elmaradt karbantartási munkákat végzi az udvaron. Velük tartok, legalább az elmaradt málházási ismereteket részben pótolni tudjuk.

18:11 — Riasztás:Vác I. Vác II. vonul Diósjenő, Jókai u. vége avartüzhöz. A délutáni sportfoglalkozás elmarad.

19:47 — A szerek állomáshelyükön, vacsora. Délutánra hagytam az összes adminisztrációt, tűzeseti, műszaki mentési jelentéseket a napi eseményekről. Oktatási napló kitöltése, karbantartások felvezetése, eseménynapló, Mx napló vezetése.

21:17 — Az adminisztrációs feladatokkal elkészültem, ha az éjszaka nem lesz riasztás már csak a váltás tényét kell rögzíteni reggel.

A fényképezés során szándékosan nem összesítem az időket, hiszen így is világos, hogy a kiképzési tervben meghatározottakat csak részben tudtuk teljesíteni. Pótlásuk nehézkes, hiszen a parancsnoki tartalék időben az egységek beavat-

⁶ Rása László: Szervezőmódszertan. 2009.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

ÜRMÖSI Károly

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

kozáson vettek részt, visszaérkezésükkor kimerültek, fáradtak voltak. A napirendi pontokat rendben végrehajtottuk, ha nem is mindig a meghatározott időben.

Időbeosztásom felborult, néhány feladat megoldása tolódott, későbbre halasztódott.

MUNKANAP FÉNYKÉPEZÉS MÁJUS 27. „B” CSOPORT VÁC

06:45 — Szolgálatváltás, laktanyabejárás.

07:00 — A napi szolgálati okmányok, dokumentumok kitöltése, alkoholszondás ellenőrzés, felkészülés az eligazításra.

07:30 — Reggeli.

07:48 — Parancsnoki eligazítás, a napi feladatok kiosztása, egyéb tájékoztatók ismertetése.

08:15 — A 24 órás szolgálat eligazítása, a napi feladatok kiosztása.

09:00 — Kiűrtési gyakorlattal egybekötött begyakorló gyakorlat Vác Március 15. tér Siketnéma Intézet területén.

09:35 — A gyakorlat értékelése a helyszínen Vác 21-el.

10:00 — EDR rádiós továbbképzés az állománynak, (a rádiók cseréje miatt) ill. a gyakorlat tapasztalatai alapján. A kiképzési tervben kiírt szerelési gyakorlat így elmaradt.

11:38 — Ebéd.

12:00 — Szolgálati napló megírása, betegállományban lévők kartonjainak iktatása, egyeztetése.

12:50 — Pihenő.

13:50 — A napi karbantartási és takarítási munkák kiosztása.

14:15 — A gépjárművezetők eligazítása az EDR rádiók tartóinak felszereléséről.

14:30 — Egyeztetés a TAP előadóval. (technikai, anyagi, pénzügyi előadó)

14:55 — A szolgálat újonnan vásárolt fényképezőgépének beüzemelése.

15:30 — A napi karbantartások ellenőrzése. A tervezett sportfoglalkozás egyénileg lett végrehajtva, a kondicionáló teremben. (szabadon választott)

17:30 — Egyéni sport

19:00 — Felszerelésem karbantartása

20:00 — Vacsora

23:00 — Pihenő

Időbeosztásod megfelelő volt-e?

„A szolgálatparancsnok ideje a hivatali időben (07:00–16:00) igen feszített időbeosztású, kivéve a déli pihenőidőt, de legtöbb esetben ez idő alatt is egyéb feladatok megoldása, végrehajtása szükséges.”

A kiképzési tervben meghatározottak végre lettek hajtva?

„A délelőtti szerelési gyakorlat nem lett végrehajtva, de begyakorló gyakorlaton vettünk részt. Helyette EDR rádiós továbbképzést tartottam, aminek aktualitása van. A délutáni sportfoglalkozás nem lett megtartva, mert többen lábfájásra, egyéb sérülésre panaszkodtak, így ez egyéni időbeosztással önállóan lett végrehajtva.”

Minden elmaradt foglalkozás pótolva lett?

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

„Nem lett pótolva, a fent említettek miatt. A későbbiekben ezeket lehetőség szerint pótoljuk, ha káreset egyéb gyakorlat az időbeosztásban nem akadályozza.”

MUNKANAP FÉNYKÉPEZÉS MÁJUS 28. „C” CSOPORT VÁC

06:45 — Szolgálatváltás, szolgálati okmányok kitöltése.

07:00 — Okmányok kitöltésének folytatása, reggeli

07:50 — Parancsnoki eligazítás (8¹⁵-ig)

08:20 — Az állomány eligazítása, elméleti oktatás megtartása, EDR rádiókkal gyakorlat.

09:52 — Vác I. szernek riasztás (favágás)

10:00 — Szivattyúk külsős cég általi felülvizsgálata (min. 3 sofőr és két beosztott van jelen) du. 14:00-ig folyamatosan.

11:00 — Ebédbefizetés, „ebédjárat”.

11:50 — Ebéd, részletekben.

12:00 — Maradék papírmunka, pihenő.

13:45 — Takarítás, szerkarbantartás, Vác Létra zöldkártyavizsga.

14:50 — Vác Víz önindítója meghibásodik, javítását helyben elvégezzük.

16:00 — Egyéni sport.

17:00 — Szabadidő

18:00 — Vacsora

20:00 — Vízszívítás, Vác II. riasztva.

Időbeosztásod megfelelő volt-e?

„Nem. Rengeteg járulékos feladat és elintéznivaló van, melyek miatt a kiképzési (továbbképzési) tervben előírtak nem minden esetben tarthatók meg, illetve rövidebb idő szánható rájuk. Ha riasztás van, akkor ez halmozottan érvényesül.”

A kiképzési tervben meghatározottak végre lettek hajtva?

„Az elméleti oktatás rövidebb volt. A gyakorlati oktatás szinte kimaradt”

Minden elmaradt foglalkozás pótolva lett?

„A korábban elmaradt foglalkozásokat szinte lehetetlen pótolni. Csak a legfontosabbakat lehet bepótolni.”

MUNKANAP FÉNYKÉPEZÉS MÁJUS 27. „B” CSOPORT NAGYKÁTA

05:40 — Beértem a munkahelyemre.

05:45 — Ruhatár rendbe rakása

05:59 — Megbeszéltük az elmúlt nap történéseit

06:00 — Megkezdődik a váltás. Átadás-átvétel tárgyát képezi minden. Mindenki átveszi illetve átadja a saját maga által használt és a beosztásához tartozó eszközöket, felszerelési tárgyakat.

06:15 — Váltás vége. A váltásnak min. 15 percnél kell lennie.

06:30 — Lelép a leadó szolgálat.

06:32–06:38 — Le kell adni a megyének a létszámot.

06:40–07:20 — Reggeli, közben beszélgetés

H A D T U D O M Á N Y I S Z E M L E

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

07:21–8:00 — A referáláshoz szükséges iratok, okmányok összerendezgetése.

08:05–08:30 — Referálás. Megbeszéljük a napi teendőket.

08:25 — Riasztás: Nagykáta, Ady Endre u. 15. szám előtt kettő személygépkocsi ütközött. Egy személy beszorult. Vonult Káta-I és Káta-kisműszaki.

08:34 — Káta-I és Káta-kisműszaki a helyszínen felderít. A jelzett helyen kettő személygépkocsi ütközött, a személyt a mentősök a kiérkezésünk előtt a kocsiból kivették, és elszállították. Az autók forgalmi akadályt nem képeznek a Káta-I és Káta-kisműszaki adatfelvétel után bevonul állomáshelyére.

09:10 — Káta-I és Káta-kisműszaki állomáshelyén

09:15–09:45 — Tüzeseti és műszaki mentési jelentés.

09:46 — 40 fős látogató gyermekcsoportot fogadtunk.

10:02 — A napirendi pont szerint meghatározott feladatot megbeszéljük a csoporttal, mely a következő: összes szer leriasztása, felszerelések ellenőrzése, majd a fecskendő kitolat a hátsó udvarra, és rátolat a tűzcsapra. Felkészülnek a gyakorlatra. A feltételezés szerint, egy lakóház 3. emeletén tűz üt ki, egy személy fent van a lakásban, tüzet eloltani, személyt lehozni. 09:01-től a Káta-víz sofőrje már kezdi befüstölni a tömlőszárító tornyot, ahová terveztem a gyakorlatot. (Már most is csúszásban vagyunk).

10:21 — Megkezdődik a gyakorlat.

10:53 — A gyakorlatot kisebb hibákkal, de végrehajtották.

10:55–11:11 — Levetkőznek illetve átöltöznek a kollégák a szolgálati egyenruhájukba.

11:15–11:35 — Fecskendők szemrevételezése.

11:36–11:57 — Előkészület az ebédhez

12:00–12:30. — Ebéd.

12:29 — Riasztás: Farnos és Göbolyjárás között sűrű fekete füstöt látnak.

12:30 — Vonul Káta-I és Káta-Víz.

12:35 — Sorompót kaptunk

12:45 — Káta-I és Káta-Víz a helyszínen felderít.

12:48 — Felderítés után visszajelzést adok. Jelzett helyen ismeretlenek vezetékeket égettek, melyet a rajok kiérkezése előtt eloltottak, majd sietve elhagyták a helyszínt. Adataikat nem tudtam felvenni, végleges eloltás után Káta-I és Káta-Víz bevonul állomáshelyére.

13:30 — Káta-I és Káta-Víz. állomáshelyén.

13:35–13:55 — Tűzoltási és műszaki-mentési jelentés, majd a szer adatlap gépre vitele.

HADTUDOMÁNYI SZEMLE

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

ÜRMÖSI Károly

- 14:01** — Most jelezte Káta-II legénysége, hogy a kettes fecskendő elengedi a levegőt, vagy a Starter nem tölt rendesen. Az autószerelő végzettséggel rendelkező kollégák átvizsgálják az autót, és kiderítik, hogy az „Ó” gyűrű cseréjére szorul.
- 14:32** — Kiküldtem a II-est a jelzett alkatrésztért.
- 14:35** — A bennmaradó állományt berendeltem a tanterembe a pótfoglalkozás megtartására. (Tűzoltás veszélyes anyag jelenlétében) Egy óra időtartamban.
- 14:42** — Riasztás: Pánd és Tápióbicske között az erdőben ég az aljnövényzet.
- 14:59** — Káta-I, Káta-Víz jelzett helyen felderít.
- 15:01** — A jelzett helyen fenyőerdőben aljnövényzet ég, egyes részeken belekapott a koronába.
- 15:05** — A rajok egy „D” sugárral, kézi szerszámokkal és háti permetezővel beavatkoztak.
- 15:10** — A tűz II-es fokozatú: kiemelt segítséget kérek. Felderítés során kiderül, hogy több ponton ég az erdő, gyűjtőgátsra gyanakszunk, rendőrséget kérek a helyszínre.
- 15:12** — Káta-II nem kapott megfelelő alkatrészt, jelzi, hogy tud vonulni a kárhelyre.
- 15:31** — Káta- II és a rendőrség megérkezett.
- 17:12** — A tűzoltást befejeztük, bevonulunk.
- 17:45** — Üzemanyagot és vizet tankolt minden szer. Állomáshelyünkre érkeztünk.
- 17:45–18:10** — Készenlét visszaállítása. (3:27 percet vett igénybe a káresemény felszámolása)
- 18:12** — Az egyik újonc jelzi, hogy kiszakadt a kesztyűje cseréljem ki. Kicserélem.
- 18:20–19:00** — Vacsoraidő.
- 19:01** — Az újoncok véglegesítéséhez szükséges nyomtatványok kitöltése, a következő szolgálatra a beosztások rögzítése. Minden nap fel kell jegyezni, mi az, ami a nap során felmerült, mint probléma, és ebből mit sikerült megoldani. Ami nem sikerült, azt a következő csoport oldja meg.
- 20:00** — Önképzés, tanulás.
- 24:00** — Pihenő

A munkalapokból egyértelműen megállapítható, hogy a napirendi pontokat és az éves kiképzési terveket összehasonlítva a napi tevékenységekkel, akkor sokszor tapasztaljuk a következőt: az előírt, kötött feladatokkal nem egyeztethető a tényleges tevékenység. A munkafolyamatok elcsúsznak, más időpontban valósulnak meg, ha egyáltalán megvalósulnak. Általában a kiképzés rovására történik az egyéb munkavégzés, feladat-végrehajtás.

ÖSSZEFOGLALÁS

Az éves kiképzési tervben meghatározott feladatok részben valósulnak csak meg. Elmaradnak, félbeszakadnak, esetenként széttöredeznek a foglalkozások. Végrehajtásuk különösen az avartüzes időszakban, vagy dömpingszerű riasztások esetében nem valósul meg. Az oktatás, továbbképzés minősége romlik. Pótlásuk nehézkes, sokszor lehetetlen, vagy a beavatkozásról fáradtan, leterhelten visszaérkező tűzoltók miatt, vagy egyszerűen időhiány miatt. Megállapíthatjuk, hogy a kiképzés hiányosságai miatt a fiatal állomány lassabban szerzi meg a szükséges munkatapasztalatokat, az új információk átadására még kevesebb lehetőség adódik. Az oktatásért felelős szolgálatparancsnokok saját idejük rovására, néha foglalkozási időközön túl tartják meg előadásukat, esetleg a szerelési gyakorlatokat is. Megítélésem szerint ezzel a problémával más rendvédelmi szerv is küzd. A megfiatalodott állomány képzése nehéz, sok esetben a közvetlen vezetői állományt terheli.

Javaslataim a következők: kötött karbantartási utasítás helyett csak a feladatokat kellene meghatározni. Az éves kiképzési tervben csak a minimális kötelező oktatási feladatok szerepeljenek. Több foglalkozás nélküli nap kell, hogy helyet kapjon, mert ezeken a napokon az elmaradt foglalkozások pótlása történhet. A többi kiképzési feladatot listászerűen kell megjeleníteni a tervezetben. Ezek részletes végrehajtását, lebontását a szolgálatokra kell bízni. A végrehajtást termé-

ÜRMÖSI Károly

Budapest, 2010.
3. évfolyam 1. szám

szetesen ellenőrizni kell. *Javaslom* a negyedéves számonkérés bevezetését, így a vezetett oktatási naplók alapján az oktatás kontrollálható. Mérhető a fejlődés, a leadott ismeretek számon kérhetők. Az önálló oktatással nagyobb hangsúly fektethető a fontosabb ismeretanyagokra, több ismétlésre lesz lehetőség. Szabadabb lesz az időbeosztás.

Jelenleg a készenléti szolgálatot ellátók továbbképzési terve az 1/2006. (VI.26.) ÖTM rendelet 3. sz. melléklete és az 1/2003.(I.9.) BM rendelet 2. sz. függeléke alapján készül. *Javaslom* a továbbképzési terv leegyszerűsítését, a feladatok nem órarendszerű megjelenítését. A továbbképzés módszere: a hivatkozott rendeletekben meghatározott elméleti, gyakorlati és sportfoglalkozásokat illetve gyakorlatokat meg kell tartani, de nem kötött időnorma szerint. Az elméleti és gyakorlati órák legyenek összevonhatóak. A tervben meghatározottakat kötelezően végre kell hajtani, számonkérések formájában ezt ellenőrizni. Így ebben az általam javasolt formában a továbbképzések hasznosabban elérik céljukat: a megszerzett elméleti és gyakorlati tudás szinten marad, elmélyül. A tűzoltók fizikai állapota, terhelhetősége javul. A szerelésbiztonság készesszintjére fejlődik. A működési területen lévő, tűzoltás taktikai szempontból fontos illetve kiemelt létesítmények és azok oltási, mentési körülményeinek megismerése hasznosabbá válik, ez a tudás elmélyül.

Kulcsszavak: tűzoltóság, riasztás, munkanap, időrend

Keywords: fire brigade, alarm, workday, chronological order

FELHASZNÁLT IRODALOM

Klein Sándor: *Vezetés- és szervezetpszichológia*. -Bp.: Edge 2000 Kiadó, Bp. 2007.

Ladó László: *Szervezélmélet és-módszertan*. -Bp.: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1980.

Rása László: *Szervezőmódszertan*. -Bp.: ZMNE, 2009. (egyetemi jegyzet)

Szelíd Zoltán: *Alapfokú tűzoltó ismeretek*. -Bp.: BM KOK, 2007.

Hadtudományi Szemle
3. évf. 1. szám (2010)

Hadművészet

Paulov Attila: Légierő és a szárazföldi haderőnem együttműködésének kezdetei: a közvetlen légi támogatás fejlődése a II. világháború végéig	1-6
Harald Pöcher: The internal dimension: economic impacts in troop contributing countries - the example of Austria	7-13
Gyarmati Ádám: A globális felmelegedés, mint komplex biztonsági kihívás	14-19
Klemensits Péter: A jáva-tengeri csata : a japán haditengerészet döntő győzelme a szövetségesek felett (2. rész) : végzetes ütközet a Jáva-tengeren	20-31
Pavel Necas – Pavel Bucka: NATO approach towards inclusive security: new strategic concept	32-37
Ligetvári-Takács Krisztina: The water issue: the main past, present and future cause of conflict in the Middle East	38-44
Zsigmond Gábor: A magyar tengeri hajózás helyzete a második világháború előtt	45-52
Kocsis Sándor: Az Ohioi Nemzeti Gárda – az USA egyik szövetségi államának „saját” haderő-szervezéséről	53-59
Varga Attila: A nemzeti korlátozások hatása a NATO-műveletek végrehajtására	60-70
Kállai Ernő: A környezeti hőterhelés mérésének lehetőségei a Magyar Honvédségben	71-80

Biztonság és rendvédelem

Szabó Sándor Tibor: A személyvédelmi képzés, mint a felkészítés új dimenziója	81-86
--	-------

Társadalomtudomány

Csepreghy Mátyás: Sikerek és kudarcok: a román kül- illetve katonapolitika II. Károly király diktatúrája alatt	87-93
Szekeres György: A katonai vezetői szakos hallgatók FIRO-B teszt eredményének és konfliktus megoldó képességének elemzése a 2. évfolyamon, a Nemzetvédelmi Egyetemen	94-100
Szalay Zoltán: Az államilag elismert szakképzés és a felnőttképzés helye, szerepe a Magyar Honvédség képzési rendszerében	101-108

Általános

Túri Viktória: How differently do the two genders experience adolescence from an emotional point of view?	109-116
Bernáth István – Szakács Zoltán: Gondolatok egy ritkán feltett kérdéstről: vizsgáljuk-e a primer alvásbetegségek előfordulását és hatásait a hivatásos és szerződéses állomány tagjai között?	117-123
Révai Tamás: A védőruházat jelentősége a hideg környezetben végzett katonai szolgálat során	124-127
Weinhoffer Judit – Pettyán Ilona: Az osteoporosis és a rehabilitáció	128-139
Ürmösi Károly: 24 óra	140-149